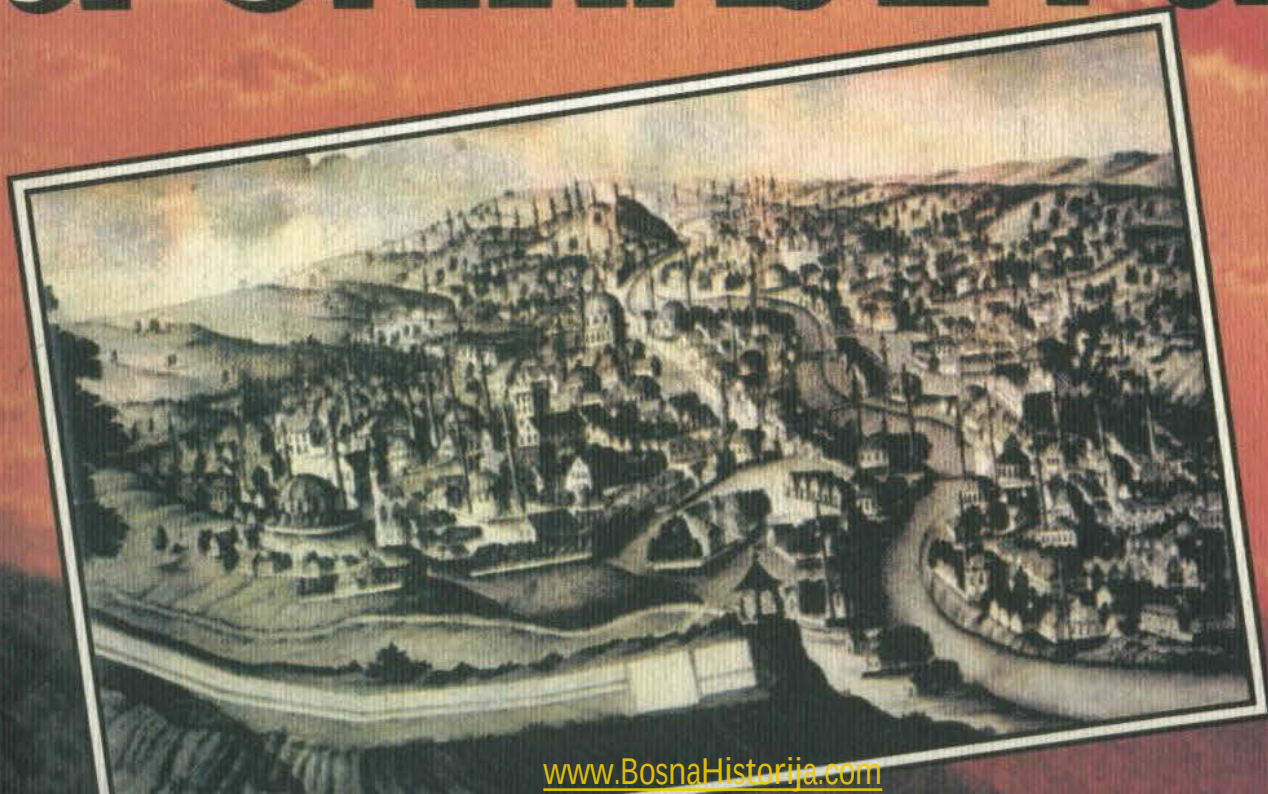


Dr. Fadil Ademović

PRINČ PALIKUĆA U SARAJEVU





FADIL ADEMOVIĆ se profesionalno bavi novinarstvom od 1950. godine. Sarađivao u brojnim listovima i časopisima. Objavio više publikacija, monografija, studija i rasprava. Dvije njegove knjige pojavile su se 1997. - "Prve novine i prvi novinari u Bosni i Hercegovini" - u izdanju Nezavisne unije profesionalnih novinara BiH, a potom i "JNA u beznađu zla" (izdavač Međunarodni centar za mir Sarajevo).

Iz žurnalističkih nauka magistrirao i doktorirao na Sarajevskom univerzitetu (Fakultet političkih nauka). Uz naučnoistraživačku praksu, novinarski i publicistički rad, angažovao se u djelovanju novinarske organizacije BiH i bivše SFRJ. Dobitnik je više nagrada i priznanja za svoja ostvarenja, pored ostalih i nagrade za životno djelo "Veselin Masleša Udruženja novinara BiH i nagrade "Moša Pijade" koju je dodjeljivao Savez novinara ex-Jugoslavije.

**"Porobi princ Eudjenio Sarajevo i druga mloga mista
niz Bosnu. I odvede mlogo robje i odnese neizrečeno plino"
- zapisao je ljetopisac fra Nikola Lašvanin o kataklizmi
Sarajeva prije 300 godina.**

**Bila su to najteža iskušenja Bosne i njenog stanovništva u
čitavoj njihovoj dotadašnjoj povijesti. Tada je posebno stradalo
Sarajevo - "cvijet među gradovima". Princ Eugen Savojski
ostavio ga je u plamenu i pustom zgarištu pretvorivši ga u
gomile pepela i ugaraka.**

Dr. Fadil ADEMOVIĆ

PRINC PALIKUĆA U SARAJEVU

(Provala Eugena Savojskog u Bosnu 1697.)

BIBLIOTEKA CIVIS

SARAJEVO, 1997.

www.BosnaHistorija.com

PREDGOVOR

SARAJEVO je grad bogate prošlosti. O njemu su napisane mnoge knjige, ali njegova prošlost nije još dovoljno istražena. Brojni dokumenti čekaju u arhivima Sarajeva, Istanbula, Ankare, Venecije, Dubrovnika... Na to ukazuje i ova knjiga dr. Fadila Ademovića "Princ palikuća u Sarajevu".

Kao urbano mjesto Sarajevo se počelo razvijati sredinom XV stoljeća podizanjem zadužbina Isa-bega Ishakovića. Svoje zlatne trenutke ovaj grad doživljava u XVI stoljeću. Tada nastaju i najznačajnija arhitektonska ostvarenja osmanskog doba. U XVI stoljeću Sarajevo je imalo preko stotinu džamija, nekoliko medresa, mnogobrojne mektebe, sedam hamama, više hanova i karavansaraja, brojne mostove, tri bezistana, sahat-kulu... U sarajevskoj čaršiji su u to doba cvjetali raznovrsni zanati. U čaršiju su dolazili karavani robe i sa

Istoka i sa Zapada; ona je u to doba privlačila mnogobrojne putnike namjernike. To je doba kada se na ovim prostorima pojavio i Gazi Husrev-beg - najznačajniji i najpoznatiji bosanski namjesnik, koji je podizanjem mnogobrojnih zadužbina i svojim bogatim vakufom učinio da ovaj grad postane jedan od najljepših na Balkanu.

Najteži period u polumilenijskoj prošlosti Sarajeva do ove brutalne agresije (1992.-1995.) bio je pohod Eugena Savojskog krajem XVII stoljeća, prije 300 godina, kada je grad potpuno spaljen i opljačkan. Tada su izgorjele sve sarajevske džamije, katolička i stara pravoslavna crkva. Čaršija je pretvorena u prah i pepeo. Tokom XVIII i XIX stoljeća uglavnom je obnovljano ono što je uništeno u ovoj katastrofi. Sarajevo više nije nikada bilo onaj grad kakvog ga znamo iz izvora i svjedočenja putopisaca, dubrovačkih poklisara i drugih putnika namjernika.

Nesreća koja je zadesila Sarajevo 1697. godine tema je djela dr. Fadila Ademovića "Princ palikuća u Sarajevu" ali smještena u širi historijski okvir. Prodor Eugena Savojskog u Bosnu predstavlja jedan od onih nemilih historijskih događaja koji i nakon 300 godina nije prestao biti predmetom interesovanja mnogih

historičara i drugih naučnih radnika, publicista ali i književnika.

U historiji Osmanskog carstva XVII stoljeće je vrijeme u kojem se dešavaju mnoge promjene koje su uticale na njegovo slabljenje. I ova knjiga govori o simptomima tih slabosti.

Kriza koja se počela osjećati krajem XVI stoljeća nakon prestanka uspješnih vojnih akcija Osmanlija nastavila se kroz cijelo XVII stoljeće. Osnovni uzrok slabljenja Osmanskog carstva bilo je ustvari raslojavanje njegove vojne feudalne strukture. Posebno teške posljedice za Carstvo koje su se u mnogome osjetile i u Bosni bile su one što su nastale iz Kandijskog rata (1645./69.). Dalju dekadenciju Carstva zaustavio je za trenutak veliki vezir Mehmed Čuprilić kome je 1656. godine upravu nad Carstvom povjerio sultan Mehmed IV. On je uspio oštrim mjerama protiv janjičara i feudalaca da donekle ublaži slabljenje Carstva. Poraz Osmanlija pod Bečom 1683. godine označio je početak kraja osmanskog gospodstva u Srednjoj Evropi. Prodori habsburške vojske, posebno onaj Eugena Savojskog u Bosnu, gubitak mnogobrojnih teritorija Dalmacije, Like, Slavonije, Ugarske pokazao je slabosti Osmanske imperije.

Ova knjiga dr. Fadila Ademovića ima uvodni dio i jedanaest poglavlja. U

njima autor govori o ličnosti Eugena Savojskog, njegovim ratnim pohodima, te o drugim značajnim događajima i ličnostima osmanske historije s kraja XVII stoljeća. Iako je rad pisan na osnovu obimne historijske literature, objavljenih i autoru dostupnih izvora, a ne na osnovu i druge dosad neistražene arhivske građe, on predstavlja čitljiv i pamtljiv pregled historijskih događaja iz vremena kada je Osmansko carstvo preživljavalo duboku krizu, razapeto između višegodišnjih ratovanja sa Habsburškom monarhijom i Perzijom. Upečatljiv je i uklon ovog rada prema uticaju te krize i njenom odrazu na unutrašnje stanje i prilike u Bosni. U tom sklopu se autor upustio u slobodan izbor podataka nastojeći da savremenom čitaocu predstavi doba u kojem se desila katastrofa Sarajeva. Izabrao je narativni način izlaganja, pokušavajući da određena zbivanja zgusne i predstavi na osoben način, nešto drugačiji nego što je to uobičajeno u klasičnim historijskim rukopisima.

Publikovanje ovog djela je utoliko značajnije što se ono pojavljuje u vrijeme kada se navršava 300 godina od prodora princa Eugena Savojskog u Bosnu i od kataklizme koju je Sarajevo doživjelo tom prilikom.

Dr. Behija ZLATAR

UVOD ILI ISKAZ O NAMJERAMA

AKO zatražite milost i ako se pokorite carskom oružju pripazićemo vas ljubavlju i dobrotom. Ako želite da se spasite od zla, ne zavaravajte se slabom nadom u otpor. Ako ne uvažite ovu opomenu, naša dobrota će se izvrgnuti u strogost: sve ćemo uništiti mačem i vatrom. Nećemo poštediti ni dijete u majčinoj utrobi. Zna se koliko je krvi proliveno u ovom našem pohodu i kako je postupano sa onima koji su se oduprli našem moćnom oružju.

Ovim riječima se Sarajevu i Sarajlijama obratio apokaliptični jahač rata, kuge, gladi i smrti. Uputio ih je princ Eugen Savojski, tražeći sarajevske izaslanike da potpišu kapitulaciju. Napisao ih je na svom ratnom pohodu, dugom 28 dana, kroz gradove u dolini rijeke Bosne kad je izvršio prodor u dubinu zemlje i došao da uništi Sarajevo. Na čelu habsburškog ekspedicionog korpusa krenuo je iz Broda preko Save pa na Kotorsko i Doboj, preko Maglaja, Žepča, Vranduka i Zenice do Kaknja, Visokog i - Sarajeva. Ostavljao je iza sebe pustoš. Krvavi trag nastao u kratkom vremenu od 10. oktobra do 8. novembra 1697. Pismenu poruku napisao je na tri jezika i po ritmajsteru iz odjeljenja obrštara poslao Sarajevu i Sarajlijama 21. oktobra 1697. godine.

Uputio ju je u atmosferi straha i nesigurnosti cjelokupnog, naročito muslimanskog stanovništva Bosne. U doba kad je ovaj vilajet neprijatelj opkolio sa svih strana i kad je Bosna bila u prstenu opsade; kad je najveći broj kasaba i sela popaljen i porušen, a mnogi odvedeni u ropstvo; kad se zbog dugotrajnog rata uz namete i poreze, šverc i devalvaciju novca, nadovezivala oskudica roba, poremećaji u saobraćaju, nesigurnost kretanja putovima, agonija privrede, najživlja migraciona kretanja stanovništva i masovan priliv izbjeglica odsvakle; kad je zakorovljena napuštena i neobrađena zemlja; u vrijeme mraza

i snijega usred ljeta, suše i nerodice; u doba uskočkih upada i hajdučije, anarhije i nesigurnosti, bolesti i siromaštva, gladi i velike smrtnosti; kada su mnogi bili prisiljeni da jedu svakojake lešine i druge nečiste stvari, pse i mačke, pa i mrtve ljude; u doba kad je veći broj boraca iz svih društvenih slojeva muslimanskog stanovništva izginuo u dugim ratovima, a mnogi pomrli od kuge i gladi; u doba opustošenosti zemlje i prorijedenog stanovništva, desetkovanog njenog za borbu sposobnog žiteljstva koje se nije moglo suprotstaviti žestokim pritiscima na neposrednim bosanskim granicama, mnogobrojnoj armiji snabdjevenoj topovima i municijom. Na sve te okolnosti Sarajlije su više puta upozoravale Portu, tražeći pomoć u odbrani, ali su ta upozorenja ostala bez rezultata.

Ono što je princ tom porukom zahtijevao i što je očekivao od svog pisma gradu i njegovim građanima - nije dobio. Ali je postigao što je obećao: sve će uništiti mačem i vatrom.

A već u noći 23. na 24. oktobar furija je odigrala svoje krvavo kolo nad Bosnom i, napose, nad Sarajevom.

Nakon što ga je opljačkao, a roblje pokupio, te noći planu grad.

"Porobi princ Eudjenio Sarajevo i druga mloga mista niz Bosnu. I odvede mlogo robje i odnese neizrečeno plino" - zapisao je o tim danima domaći ljetopisac fra Nikola Lašvanin.

Porobi jer je odveo mnogo roblje; opljačka jer je odnio raskošan plijen; pobi jer su mnogi žitelji grada sasječeni; popali jer je "cvijet među gradovima" ostavio u plamenu. Taj plamen je progutao sve: materijalna dobra, dragocjene historijske vrijednosti i vrela saznanja, dokumente, spise, protokole, isprave, knjige, netragom su nestala umjetnička blaga. Od grada je ostalo pusto zgarište. Ruševine na svakom koraku. U gomile pepela i ugaraka pretvoreni su sakralni objekti, džamije i mesdžidi, tekije i mektebi, prosvjetne, vakufske i druge građevine. I pravoslavna crkva je opljačkana. Izgorjela je i katolička bogomolja. Ni jevreji nisu pošteđeni - i njih su odvodili u roblje. Najteže su stradali muslimani. Pohvatani su odvođeni u ropstvo ako nisu ubijeni na licu mjesta. Malo je kuća koje je mimoišao užareni oganj. Ispred plamena što se širio habsburški oficiri i vojnici ubijali su sve živo što su stigli, hvatali i uvećavali roblje, odnosili sve što im je došlo do ruku.

Kanio je princ da zbriše grad sa lica zemlje. Njegovi grenadiri za kratko vrijeme svog boravka na ovom tlu gonili su ljude u bjekstvu, sasjekli mnoge

koje su stigli, bogatstvo kao plijen skupljali, zarobljene odvodili, opljačkali stanovništvo, opustošili i spalili Sarajevo. Pri tome su poubijali na hiljade lica, zemlju porušili, hranu i sve ostalo oteli. U dolini rijeke Bosne s obje strane na putu svoga kretanja popalili su sva muslimanska sela i kasabe.

Bilo je to u sklopu habsburško-osmanskih ratovanja. Trajala su 16 godina - od 1683. do 1699. Nazvana su u historiji Velikim bečkim ratom. Taj rat je počeo opsadom Beča i velikim porazom Osmanlija pod ovim gradom 12. septembra 1683., a završen 1699. godine Karlovačkim mirom. I mir zaključen na razmeđu 17. i 18. stoljeća predstavlja jedan od najznačajnijih događaja za historiju Osmanske carevine, Evrope i posebno Bosne i Hercegovine i njenih naroda.

Eto to su, najkraće, osnovni sadržaji smješteni između korica ove knjige. Nastali su na osnovu objavljene i neobjavljene arhivske građe, historijske literature, ljetopisa, putopisa i drugih djela domaćih i stranih autora posvećenih ovim ratovima, njihovim tokovima i ishodima. Ko god se danas prihvati bar da spozna vrijeme i prilike u kojima su oni vođeni između tadašnjih svjetskih velesila i u kojima su prije 300 godina poharani Sarajevo i drugi gradovi Bosne upućen je, manje - više, na tako dostupne izvore. Ovo povijesno razdoblje obrađeno je u povelikom brdu knjiga i građe veoma opsežne i mnogobrojne.

Dugo su mnoga saznanja zasnivana na arhivskoj građi i knjižnim fondovima preovlađujućim s austrijske strane. Ni do njih, međutim, nije bilo lahko doći do početka ovog stoljeća. To otkrivaju i primjeri bosanskih historičara na razmeđu ovog i prošlog vijeka. Dok je radio na svom djelu "Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine" na oskudnost historijske građe požalio se i dr. Safvet-beg Bašagić. Rekao je da je ovo doba jedna od najtamnijih stranica u bosanskoj povijesti. Po njegovim riječima, ne samo da nije bilo rasvijetljeno "već je tamnije od zemana Kulina bana". Tada su još fermani, bujrunije i druga relevantna građa neistraženi truhnuli po tavanima, podrumima, policama i ladicama. Uprkos toj oskudici on je, ipak, s velikim trudom po turskim i domaćim vrelima, po hronici Muvekita Saliha Sidkija Hadžihuseinovića, po onome što je pročitao i po maloj zbirci vlastitog arhiva načinio preglednu sliku prošlosti ove zemlje. Stoga je, valjda, u moto ove svoje knjige napisao stihove: Što sam znao, to sam napisao/ Ko zna više - bujrum neka piše!

S takvom oskudicom bio je suočen i dr. Ćiro Truhelka. Vl. Skarić je također isticao oskudnost domaćih vrela o ovoj katastrofi. U sličnoj situaciji bio je i H. Mehmed Handžić. Nastojeći da u davno minulo vrijeme unese malo više

svjetla, Osman Sokolović ukazuje da se u domaćim izvorima, nepotpuno i krnje, govori samo o posljedicama kataklizme koja je zadesila grad, da izostaju vjerodostojni dokazi neophodnih saznanja uzroka, toka i njenog trajanja. U sličnoj situaciji bili su i drugi domaći historičari starije generacije - H. Kreševljaković, recimo, i dr.

Ali i ovo stanje se popravilo time što su bosanski istraživači u značajnoj mjeri došli i dolaze i do drugih izvora, posebno onih osmansko-turskih (fragmenti sidžila jajačkog kadije (1692.-1694.), sakj-sidžil iz posljednjih decenija XVII stoljeća koji se nalazi u GHBB, zabilješke i zapisi Sabita Alauddina Užičanina kao sarajevskog kadije, Drnišlijin Zbornik bosanskih memorijala) itd. Još ima i neobjavljene arhivske građe u ANUBiH, Orijentalni institut, imao ih je do minulog rata, zatim u GHBB, Arhivu i SANU u Beogradu, historijskim arhivima Dubrovnika, Zadra, dokumenata bečkog ratnog arhiva, raspoložive građe historijskih instituta. Domaći istraživači kao dobri poznavaoči turskog jezika dolaze do dokumenata i literature na orijentalnim jezicima. To omogućava šire i svestranije istraživanje. Njima su nakon II svjetskog rata postali dostupni arhivska građa iz carigradskih i ankarskih arhiva, te dokumenti iz Beča, Venecije i ostalih većih arhivskih centara. Tu je i literatura koju su stvarali zapadni i turski historičari, te enciklopedije, brojni časopisi, kalendari i novine, knjige i brošure.

U međuvremenu, od Bašagića, Truhelke, Kreševljakovića i drugih naših stvaralaca, prema tome, do danas je naučnoistraživačka praksa unijela u to razdoblje znatno više svjetla. Domaći istraživači su u tome dali svoj neosporno veliki doprinos. Na osnovu dostupnosti arhivske građe Alija Bejtić, Avdo Sućeska, Ešref Kovačević, Hazim Šabanović, Enes Pelidija i drugi povjesničari objavljuju studiozne priloge, članke, rasprave i monografije o mnogim do sada neobrađenim temama, pa i o sarajevskoj katastrofi otprije 300 godina. Oni seriozno osvjetljavaju mnoga društvena, historijski relevantna pitanja i razlažu slojevitost političkih, ekonomskih, vojnih i drugih segmenata u odnosima i stanju karakterističnom za ovo doba. Ono što je publikovano u domaćim okvirima i van naše zemlje je brojno i veoma obimno, po tematskoj specifičnosti materije čak i iscrpno iako su to u primjeru Sarajeva samo fragmenti njegove prošlosti.

Za njih i buduće pregaoce, dakako, još ima puno posla: na sabiranju novih vrela, sistematizaciji i cjelovitijoj obradi onoga što je sačuvano ili naknadno

otkriveno u povijesnim izvorima. Pa i onoga što je u to vrijeme, od rečenoga princa i njegove vojske, zadesilo Bosnu, što je zapisano u brojnim hronikama, arhivskim i knjižnim fondovima, zapisima, ljetopisima, historijskoj literaturi. Posredstvom takvih saznanja sazdanih na rezultatima stvaralačkih napora i nastojanja velike plejade domaćih i stranih mislilaca načinjen je i ovaj pokušaj da se savremenom čitaocu učine pristupačnim relativno zaokružena saznanja o dva lica jednog princa, događajima i društvenim korijenima njegovog munjevitog uspona i pojavi na sceni evropskih poprišta ratnih sukoba u zadnje dvije decenije XVII i prva tri desetljeća XVIII vijeka; o Carevini, stanju u njoj i njenom dvoru kad je krenula nizbrdo, o Bošnjacima i njihovim stradanjima na ratištima izvan svoje zemlje, o opsadi Bosne koja je stalno u procijepu između nezajažljivih i pohlepnih apetita prema njenom teritoriju, o uzrocima i posljedicama prinčeve provale u ovu zemlju i pohare njenog Sarajeva.

Toj plejadi domaćih i stranih stvaralaca dugujem stoga duboku zahvalnost. Među njima su, osim spomenutih, još i mnogi drugi istraživači navedeni u fusnotama i zabilješkama o izvorima grade i podataka za ovaj rad. Osobitu zahvalnost izražavam i prof. dr. Enesu Pelidiji na podršci i pomoći, korisnim savjetima i dragocjenim sugestijama, kao i osoblju biblioteka i arhiva u kojima sam istraživao da bih došao do saznanja relevantnih za sadržaje što su tematski i hronološki sistematizovani i uokvireni ovom knjigom.

POGLAVLJE PRVO

DVA LICA JEDNOG PRINCA:
EUGEN SAVOJSKI

“**N**ebo nam je poslalo otrov da ga ispijemo. Čašu po čašu. Iz dana u dan umnožavalo nam je tugu i svoju žestinu. Božija je odredba bila - neprijatelj spali ovaj lijepi grad.

Kuću po kuću.

I bogati i siroti sada uzdišući plaču. Puste su ostale izgorjele bašte i vrtovi.

Ko nikada nije čitao knjige ljubavi, taj ne može shvatiti ovog nasilja i srdžbe nebeske.

Mnogima koji nisu znali računa svom imetku, potrebna je sada kora hljeba.

... Hiljade mjeseci će proći, a iz pustoši se nećemo dići. Poplavilo je more nesreće i tegobe i izdiglo se iznad naših glava.”⁽¹⁾

Ovakav zapis sačuvan je i potiče od anonimnog Sarajlije, savremenika princa Eugena Savojskog, otprije ravno 300 godina. Autor ovog zapisa, pjesnik, preživio je grotlo pakla što ga potpali rečeni princ. I sažeto opisao svoj doživljaj pohare Sarajeva iz oktobra mjeseca 1697. godine. O toj pohari ostalo je mnogo tužnih pjesama, zapisa, legendi, a ponajviše historijske literature. Historija je rekla svoje. I još će na to što je rekla zasigurno imati što šta da doda.

Historia est magistra vitae.

Ova latinska izreka, kad se prevede, znači: *Historija je učiteljica života*. A još kad se pojednostavi i narodski protumači, onda znači: *od prošlosti treba da učimo o budućnosti*.

⁽¹⁾ Fusnote na kraju knjige.

Ili, još uprošćenije, a jasnije: *neispravno je odvajati prošlost od sadašnjosti i budućnosti.*

Da nas uči - tačno je. Da nas ova učiteljica, kroz cjelokupno bitisanje, poučava - i to je tačno. Da li smo, i pored svega, od nje dovoljno naučili? Ne bi se na to pitanje moglo posve pouzdano odgovoriti. Nije li nas više puta zaticala nespemne? I primoravala da budemo ponavljači? Ponavljači, kako se to kaže, iz magareće klupe? Dakako, ne stalni i ne vječiti. Nego ponavljači koji su počesto, ili bar katkad, to ponavljanje njene surove lekcije osjetili na vlastitoj koži?

Još je teže na ta pitanja odgovoriti kad historija ima više istina. Ili, makar najmanje dvije. Može li ona uopšte imati više istina? Pokazalo se, u nas, da može. Zavisno od mnogo čega. Zato i jesmo, danas i ovdje, maltene svi historičari. To nije čudno i neobično: svi smo, u netom minulom ratu (1992.-1995.), unesrećeni. Da li i zbog toga što još nismo dovoljno naučili od "učiteljice života"?

Ili zbog toga što je ta čovjekova životna saputnica imala najmanje dva lica? Ili dvije istine?

Otkud dvije istine? Jedna koju pišu pobjednici, a druga? Ko ih i kako piše? Otkud dva lica jednog a istog historijskog događaja starog trista godina? Jedno lice bosansko - drugo Austro-Ugarske carevine i kraljevine. Jedno u Sarajevu - drugo u Beču. Jedno u Bosni - drugo u Austriji.

I glavni akter toga događaja, premda u jednoj ličnosti, ima dva lica: jedno sarajevsko - drugo bečko.

Otkud to? Kako to? Zašto to?

Događaj, katastrofalan po Bosnu i, napose, Sarajevo otprije ravno 300 godina: 1697. Njegov glavni akter: princ Eugen Savojski. Prinz Eugen, der edle Ritter - princ Eugen, plemić vitez, kako su pjevale njegove trupe. One trupe koje su Sarajevo pretvorile u zgarište i poharale gradove u dolini rijeke Bosne. Prinz von Savoyen. Eugen, Eugenije i Evgenije - prevode i pišu domaći historičari njegovo ime na tri načina. Smatrao se izdankom kosmopolitske Evrope do te mjere da se potpisivao mješavinom italijanskog i njemačkog - Eugenio von Savoy. Jedan od najslavnijih generala u historiji. Imao je blistavu vojničku karijeru u službi tri cara: Leopolda I, Jozefa I i Karla IV. A nije Bečlija ni Austrijanac, nego - Francuz. Francois Eugene de Savoye - Caringen. Kad se nastanio u Beču, postao je veći Bečlija od rođenih Bečlija. Premda, i ovo kažu,

nikad - ni u govoru ni u pismima - nije upotrebljavao njemački, već francuski jezik. Također tvrde da u dugoj vojničkoj karijeri, od mnogobrojnih bitaka i ratova kroz koje je prošao, nikad nije bio poražen. Osim jednom: od vojvode od Vandoma u Kasanu d'Ada.⁽²⁾ I Napoleon ga je ubrajao u jednog od sedmorice stratega kojima najviše duguje za svoju umješnost ratovanja.⁽³⁾ Obrazovan i radoznao, bio je sposoban da kompetentno govori o umjetnosti i arhitekturi, da na ravnoj nozi raspravlja s velikim filozofom Lajbnicom, koji ga je toliko poštovao da mu je poklonio svoje rukopise. Slobodno vrijeme najradije je provodio u društvu naučnika, umjetnika, filozofa i pisaca.

Potiče iz loze Savojski. Evo kako i odakle.

Kad je Luj XIV (1643.-1715.) sa pet godina postao kralj Francuske, njegova majka kraljica, regentkinja, pozvala je na dvor kardinala Mazarenu i povjerila mu položaj prvog ministra. Taj kardinal je sa sobom u Pariz doveo i troje djece svoje sestre. Jedno od to troje djece bila je djevojčica Olimpija Mančini. Ona će, u dječjim igrama, postati prijateljica petogodišnjem kralju, koji će kasnije biti nazvan Kraljem Sunca. Pošto se Olimpija zadjevojčila, a kralj prerastao dječje igre, među njima se rodila mladalačka i zanosna ljubav. Morala je napustiti kraljevske odaje. I u svojstvu zakonite supruge preseliti kod grofa Eugena Mauricija od Soasona, inače generala francuske vojske i princa od Savoje. Olimpija će s ovim grofom, u predasima između njegovih generalskih obaveza na ratnim poprištima, roditi osmero djece: najmlađe dijete bio je bolešljivi i nelijepi dječak rođen u Parizu 18. oktobra 1663. godine. Nazvali su ga Eugen Savojski Soason.

Namijenjena mu je, kao posljednjerođenom, karijera u državnoj administraciji. Tako bi možda i bilo da se iz njegove lične prirode i nezavisno od njegove želje u tome nije izrodila prepreka golema za tadašnja dvorska i kraljevska gledanja i nazore: bio je izrazito ružan. Za takvu karijeru imao je sve predispozicije, obrazovan i vješt u konverzaciji, ali - veoma ružan. Štrkljast i nježne grade, niskog rasta, još unakažen i grbom na leđima. Takav izgled izbrisao je njemu namijenjenu karijeru. Njegov fizički izgled uskratio mu je podršku dvora u tome. A uskratio mu je, potom, i dobrodošlicu na dvoru Kralja Sunca.

Ovo osmo dijete oca koji se zvao Eugen Mavre, usto i Mauricio, generala francuske vojske i grofa Soissons i majke Olimpije Mančini, nećakinje kardinala i nekadašnjeg prvog ministra Mazarenia, bilo je nesrećno i potišteno: valjalo mu je napustiti atmosferu proslava i mondenskih zabava u visokom

francuskom društvu. Kažu da su mu roditelji, posebno mati, bili viđenije ličnosti na dvoru mladog kralja razuzdana života - Luja XIV. Njegova mati bila je dvorska dama što je ušla u grofovski dom generala i princa od Mavrea. Taj budući princ i to osmo dijete spomenutoga grofa ostalo je u desetoj godini života bez svog oca gospodina grofa Mauricija. Nepunih šesnaest godina imao je kad mu je umrla i majka Olimpija. Izgubio ju je šest godina nakon očeve smrti. Iznenada i misteriozno majku mu je umorila nikad objašnjena groznica. Bila je neposredno prije tog oboljenja akter skandaloznog sudskog procesa. Taj proces je obrlatio čitavu francusku javnost. U sudska saslušanja i zapisnike ubilježena je i njena prijateljica, a i Olimpija s njom. U mondenskim krugovima i salonima za prijeme pripadnika visokih grofovskih, prinčevskih, plemićkih i drugih bogataških slojeva izvršeno je, naime, više trovanja. Olimpijina prijateljica, a i Eugena mati s njom, prokazane su glavnim krivcima za ta trovanja. Trovačicama. Olimpija je morala bježati. Mati Eugena Savojskog izvukla se tako što je nestala - netragom. Saznalo se, docnije, da se njen nestanak nije odigrao netragom - otperjala je u Brisel. I sam Luj XIV je s ovim njegovim roditeljem naglo presjekao sve veze i odnose: čak ga i posebnim dekretom, post festum, prognao iz Pariza. Sve to je povrijedilo Olimpiju, po krvi Italijanku, koja je snivala o osveti zbog uvrede. I djecu je odgajala u neprijateljstvu prema francuskom dvoru.

Takvo njeno raspoloženje je duboko bilo usadeno i u njena sina Eugena. On je ostao u Parizu još dvije godine. Riješio je da se posveti vojničkom pozivu i životu. Pohlepno je upijao sve što mu je dolazilo do ruku od literature o vojevanjima i ratnim vještinama. Među učenicima u školi odskakao je po znanju iz matematike i geometrije. Život Aleksandra Velikoga, koji je opisao Quinto Curtius, on je čitao toliko puta dok ovo štivo nije znao - napamet. Najdraži njegovi razgovori ticali su se bojeva, ratova, vojničkih podviga i megdana. Krhke i slabašne konstitucije, on je fizičkim i vojničkim vježbama čeličio tijelo. Svakodnevno je, uz sve to, vježbao. Postao vrstan mačevalac i odličan konjanik.

Ovakav njegov način života nailazio je na podsmijeh i ruganja u njegovom neposrednom okruženju. Svi su ga ismijavali. A on je mislio da će mu spartanski život lakše otvoriti vrata položaja u Kraljevoj gardi. To je i zatražio od Luja XIV. Kralju kao poborniku klasičnog ideala ljepote, iako je i sam svojim izgledom bio podaleko od toga, taj zahtjev mladog Eugena dvostruko

nije odgovarao: zbog mladićeve majke, poznate po intrigama na dvoru i izopćene zbog skandala sa trovanjem, ali i zbog Eugenove ružnoće i - grbe. Kralj nije mogao ni pomisliti da u svojoj gardi ima grbavog oficira. Svi odrasli iz njegove sredine, računajući i samog kralja sa dvorjanima, usmjeravali su ga prema svećeničkom pozivu. Oblačili su ga u svećenička odijela i zvali: "opat savojski" (l'abbé de Savoie), ili: "mali opat" (le petit abbe'). Kralj mu se rugao. Čak mu je naređivao da mora postati svećenik.

Odbijanje kraljevo da prihvati ovaj njegov zahtjev ponizilo je princa Savojskog. Ne prihvatajući što su mu namijenili, uviđajući da u svojoj sredini ne može postići što želi, napustio je Francusku, ne želeći da sluša dvorska izrugivanja. Pa je i on digao sidro i - krenuo. Ne za majkom u Brisel, nego u Habsburšku imperiju.

Tako je ona pariska i francuska strana ove ličnosti, bar po jednom roditelju - mutna, u sjeni poroka i skandala.

Druga bečka i habsburška postaće naskoro - svijetla, slavljenička, herojska.

I posebno bosanska i sarajevska, od 1697. godine - teška, blago rečeno, tamna, crna i dželatska.

Svoje vojničke usluge ponudio je Habsburškoj monarhiji. Tamo je na prijestolu stolovao car Leopold I (1658.-1705.). Njegov prijesto i njegovu državu već je ozbiljno poljuljala blizina Osmanlija pred vratima Beča. Koliko god je Otomanska carevina težila za novim osvajanjima područja srednje Evrope, toliko je i Habsburška monarhija, izrastajući u evropsku velesilu, stalno računala na teritorijalne ustupke ili dobitke na račun Otomanske carevine. Uz Beč je u takvim aspiracijama bila i Rusija, zainteresovana za ovladavanjem morskim tjesnacima, što bi joj otvaralo slobodan ulaz u bazen Sredozemnog mora. Takva penetracija ovih država, njihovo prodiranje u ove prostore i



EUGEN SAVOJSKI

njihovo osvajanje, nisu bili u interesu Engleske i Francuske. Na tome su se među njima igrale velike igre. Te igre trajaće i u narednim stoljećima. Mnoge od tih igara pucaće i po ledima Bosne i njenog žiteljstva. Ni Bosna, ni njeno stanovništvo, nikad nisu bili izvan njihovog vidokruga. Nad Carigradom su se ukrštali, a kroz Bosnu projicirali, nad njom sukobljavali i u njoj prelamali interesi svjetskih velesila, naročito najbližih susjeda. Oni su bez prestanka zaplitali, mrsili i otplitali tajne planove i konkretne akcije, predupređujući jedni druge u ostvarivanju ciljeva i interesa suprotne strane na ovom bosanskom podneblju.

Osmanska carevina još je daleko bila od izdisaja. Naprotiv. Bila je u usponu svoje moći. Ona je i dalje smjerala ka zapadu. U nova osvajanja. Na njenim osvajačkim orijentirima nalazio se i Beč. Znalo se da veliki vezir Kara Mustafa-paša približava vojsku za napad na ovaj grad. Ugrožena od osmanske vojne sile Habsburška monarhija je objeručke prihvatila svaku ponudu kojom bi mogla pojačati snagu svog otpora. Pa i ponudu princa Eugena Savojskog. Jedna od preporuka Eugenu služila je i carska potreba za dobrovoljcima. Leopoldu I su bile presudne još dvije prednosti ovog princa: činjenica da je on jedan od Savoja, a to će reći princ svetog Rimskog carstva i branitelja kršćanstva; druga, što je njegov brat Ludvig tih dana kao cesarski oficir u donjoj Austriji poginuo u borbi protiv osmanskih osvajača.

Car ga je primio u svojoj rezidenciji u Pasauu. I odmah mu povjerio komandu nad jednim odredom, uz zadaću da čini što može kako bi doprinio usporavanju osmanskog pohoda na Beč. Bila je 1683. kad je Eugen Savojski postao vojnik cesarske vojske. Imao je 20 godina. U bici pri opsadi Beča i u drugim ratovima u narednih 16 godina postaće najistaknutiji ratnik. Ubrzo je na bojnem polju zaslužio Zlatne mamuze, visoku počast za kojom su mnogi drugi čeznuli. Obdaren izuzetnim vojničkim sposobnostima, time je otpočeo svoj uspon u hijerarhiji habsburške vojske.

Pri opsadi Beča od osmanske vojske on je bio redov, takoreći. Vojnikovao je u taboru vojvode Lotarinskog. S prvim većim oružanim okršajima u habsburško-osmanskim ratovanjima slagao je, jednu za drugom, počasti, odlikovanja, ordenja i činove. Već u decembru prve godine Velikoga bečkog rata (1683.) car ga je imenovao komandantom jedne konjaničke regimente. Koliko je hrabrosti i vještine ispoljavao u tim prvim bitkama otkriva i to što je dvije godine kasnije, sa nepune 23 godine, dobio čin generala.

Neposredno nakon toga španjolski kralj Karlo II (1665.-1700.) dodijelio mu je Red zlatnog runa. Sa 24 godine proizveden je u čin generalpotpukovnika, sa 27 postao je komandant konjice, sa 30 stekao čin feldmaršala i, naposljetku, postao predsjednik Carskog ratnog savjeta.

U vrijeme kad je princ doživio svoja prva vatrena krštenja dogodio se poraz Osmanlija pod Bečom. Taj poraz je pao i na pleća "najnesposobnijeg, najlakomislenijeg i najraskošnijeg velikog vezira Otomanske carevine"⁽⁴⁾ Kara Mustafa-paše, koga Joseph von Hammer naziva još škrtim i oholim⁽⁵⁾. Najprije je Kara Mustafa za taj krah okrivio muža sultanove sestre Ibrahim-pašu koji je u bici prvi umakao. Za razliku od Ibrahim-paše, koga je pogubio zbog toga, veliki vezir je od sultana dobio hatišerif i sablju optočenu dragim kamenjem kao znak zahvalnosti što je kod Beča spasio vojsku. Domalo će se, međutim, odigrati novi poraz kod Parkanija. U toj bici učestvovao je i Savojski. Potom se u Carigradu saznalo i za pad Grana. Veliki vezir je označen glavnim krivcem. Ozlojeđeni sultan Mehmed IV (1648.-1687.) poslao je pouzdanike čaušbašu Kadikoylu Mehmed-agu i dvorskog čehaju Gazzoglu Ehemu-agu s nalogom da uzmu glavu osionog Kara Mustafe. Oni su s janjičarskim agom Mustafa-pašom omogućili Kara Mustafi da predsmrtno, osim u boju pod zidinama Beča, još jednom 25. decembra 1683. godine okusi gorčinu tog vojničkog sloma.

Još od prvih koraka vojnikanja Eugen se proćuo u Evropi. U zemljama saveznicama Beča o njemu se govorilo i pisalo kao o heroju. Slavljen je na sve strane. Ovjenčavanje vojničkim oreolima u prvim godinama Velikog bečkog rata biće još sitno i blijedo naspram njegove slave s kojom će biti završena ova ratovanja do kraja XVII stoljeća.

Princ se sa ratišta protiv Osmanlija prebacivao i na ona na Zapadu: ratovao je i protiv Francuza i Francuske kao svoje postojbine. Protiv Kralja Sunca. Njegove jedinice su iz temelja potresle kraljevinu Luja XIV. Porazio ga je više puta u borbama Habsburške monarhije i Francuske za naslijeđe španskog prijestola. Ponajviše je, ipak, ratovao protiv Osmanlija: protiv velikog vezira Kara Mustafa-paše, preko njega i protiv sultana Mehmeda IV. Tog Mehmeda će, nakon svrgnuća, na prijestolu naslijediti njegov brat Sulejman II. Tako se, u dugom nizu ratovanja, princ Eugen vojnički okušao sa dvojicom sultana Mehmedom IV i Sulejmanom II, sa više velikih vezira i drugim osmanskim, francuskim i inim vojskovođama.

Historija, posebice ona habsburška i austrijska, podrobno bilježi ove njegove bitke i sve njegove pobjede. Car ga je zasipao priznanjima. Već 1692. godine postao je feldmaršal, da

bi potom primio i vrhovno zapovjedništvo nad habsburškim trupama.

Ali vratimo se 1697. godini. Izvojštio je tada i veliku pobjedu kod Sente. Historiografija je to potanko opisala: kako je postignuta i kako je u toj bici poražena osmanska sila. I visoko uzdigla i tu njegovu pobjedu. S kojom vojskom? Kažu da je u njoj, osim pripadnika zemalja saveznica Habsburške monarhije okupljenih u Svetoj ligi, bilo i bosanske gore lista. Više hiljada žitelja Bosne. Kao što ih je, ponajviše i neuporedivo više, bilo i na suprotnoj strani - u vojsci Osmanske carevine. Njihove grobove je nemoguće pobrojati. Nemoguće je znati i gdje su sve pokopavani. Stoga je valjda pjesnik i zapisao: "Uvijek jedna pobjeda sa sobom ne donosi samo krvavu i izrešetanu zastavu, protivnikovu sablju i kapu. Počesto i odsječenu glavu. Glave se kotrljaju kaldrmom ili keze sa tvrđavskih zidina. Nečija će mati, potom, crnu vunu pletiti. Nečijim spaljenim razvalinama i omedinama cviljet će studeni vjetar."

Vojnih pobjeda, poraza pogotovo, nema bez krvi. I glavni junak "Tvrđave" Meše Selimovića, za ta vojevanja, kaže da je to "tajna pred tajnom". Možda zato što je u njima nešto neobjašnjeno, pa ga tajna dugo kopka u duši, možda zbog beskrajnog prostora koji ga je dijelio od zavičaja, možda zbog stalne blizine smrti. "Otimali smo se za jedno utvrđenje, pleter nabijen zemljom. Mnogo je ljudi poginulo u močvarama oko tog utvrđenja, i naših i njihovih, crna voda ritova postala je zagasito smeđa od krvi, zaudaralo je na barsko korijenje, i na trule leševe koje niko nije vadio. A kad smo zauzeli nasip, kad smo ga raznijeli topovima i glavama, zastao sam umoran: kakav besmisao. Šta smo mi dobili, a šta su oni izgubili? I nas i njih okruživao je jedini pobjednik - potpun mir prastare zemlje, ravnodušne prema ljudskom jadu". I jedni i drugi borili su se za carevinu, ne misleći da se ne tiče ni njih carevina ni oni carevine, a vezani su kao kost i meso.

Pobjede i porazi se ne završavaju samo stravom, tugom, kricima, očajem, crnim strahom, umljem i bezumljem, prisnom mišlju o zavičaju i porodici, častima i koristima, mukama i junaštvima, kuršumima i oduševljenjima, strahom i zaboravom, uspomenama i istinama, smrću, ranama i surovostima, otetom zastavom, čadorima, opremom i džebhanom. Njih prate sasječeni i poginuli, plijen i roblje, paljevine i zgarišta, pljačke i otimačine.

Princ Eugen je, s pobjedom kod Sente 1697., imao 34 godine. Imenovan je vrhovnim komandantom habsburške vojske. O tom njegovom imenovanju za glavnokomandujućeg protiv Osmanlija dugo se vijećalo na Bečkom dvoru.

Ako je imao protivnika u civilnim krugovima, među pojedinim grofovima - vojska se tom radovala. Naročito generali i visoki oficiri. U vojnim krugovima je od ranije isticana njegova sposobnost u komandovanju. Bio je vojnik po profesiji. Od redova na početku Bečkog rata 1683. godine, preko prvih oficirskih epoleta i činova do zvanja vrhovnog vojskovođe, ispoljavao je posebnu brigu za vojnika. Držao je do odnosa i čovječnog postupanja prema njima. Njima, kako pišu u vojnim udžbenicima, nije smjela nedostajati hrana, odjeća, obuća, redovne plate.

Na putu do najvišeg trona u vojnoj hijerarhiji prošao je mnoga bojišta. Njegovi nadređeni uvijek su uvažavali njegove riječi. Često su prinčeva mišljenja i rješenja koja je predlagao bila odlučujuća za ishod oružanih okršaja. Njegovi savjeti su cijenjeni. Katkad je slava stečena na osnovu takvih sugestija i prijedloga ordenjem i činovima krunisala njemu nadređene dok je on ostajao u sjeni ratničkih uspjeha. Kad ih je bilo i kad su izvojevani. Ali ni njemu nije nedostajalo činova, počasti i priznanja. Po njegovom dolasku za vrhovnog vojskovođu cesarskih četa, međutim, osmanski povjesničari skoro četiri decenije nisu mogli više zabilježiti padišahove veće pobjede na bojnopolju. Nije sve to, doduše, bilo proizvod samo njegove vojne i ratničke vještine. Ili njegove eventualne genijalnosti. Još više i presudnije takvom stanju stvari pridonijele su već tada začete i uočljive klice ozbiljnih slabosti koje će Otomansku carevinu 1699. godine dovesti u Karlovcima u poziciju da prihvati diktat protivničke strane.

Iza bitke (i pobjede) kod Sente princ će krenuti u svoj najdublji i najveći prodor u Osmansku carevinu.

Dolinom rijeke Bosne do - Sarajeva.

Oktobar mjesec 1697. godine.

Ravno prije 300 godina.

U tom pohodu, prije nego što ga opišemo uz pomoć i na osnovu mnogobrojnih historijskih izvora i literature, valja reći: Senta je ostala iza njega. Prešao je Savu. I krenuo od Broda, Kotorskog i Doboja, preko Maglaja, Žepča, Vranduka i Zenice do Kaknja, Visokog i - Sarajeva. U Bosni su, pri tom njegovom prodoru, nastale pljačke, ubijanja, paljevine, odvođenje roblja i odnošenje plijena, silovanja. Ne liči li ovo vojevanje, po tim dimenzijama, onom osvajačkom pohodu na Bosnu u netom minulom ratu od 1992. do 1995. godine?

Tako su jedan događaj i njegov glavni akter stekli drugo lice i drugu stranu: bosansku i sarajevsku.

Tragičnu, tešku, tužnu i - crnu. Optužujuću.

I stranu: osvajača, palikuće i dželata.

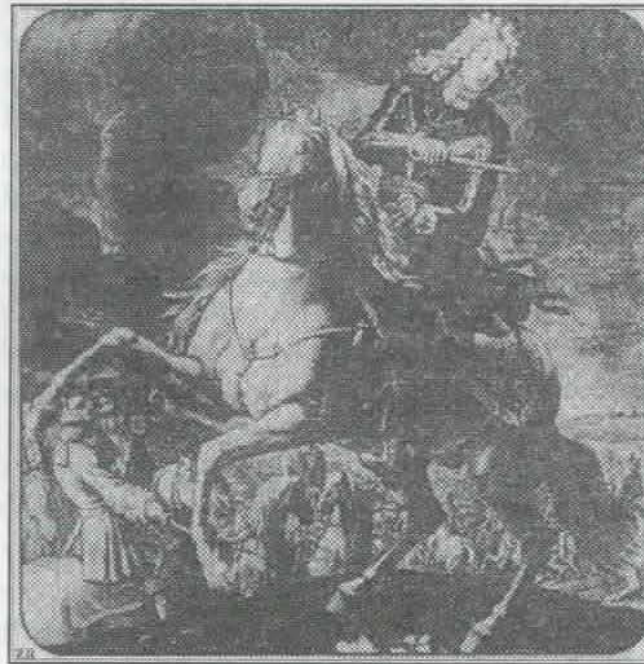
Ovaj događaj i njegov glavni akter imaju u historiji i drugu stranu: austrijsku i bečku - svijetlu, slavljeničku, herojsku.

U Beču ima dvorac Hofburg. Nekada carski i kraljevski dvorac. Ispred tog dvorca, na velikom kamenom postamentu, propinju se dva konja. Veličanstvena po mnogo čemu. Zelenkasto patinirane bronzē. I na njima konjanici. Također veliki. Konji ispod, s mišićima kao zapetim strunama, hržu u snažnom pokretu. Na jednom je vojvoda Karlo, na drugom princ Eugen Savojski.

Ratne pohode rečenog princa slijedio je neprocenjivo bogat plijen. Njegove činove, počasti, odlikovanja i priznanja pratili su visoki prihodi i raskošna apanaža: postao je bogat i moćan čovjek. Ratni plijen otiman u bitkama i osvajačkim pohodima dodatno su pratile počasti Habsburgovaca - u imanjima i

novcu.

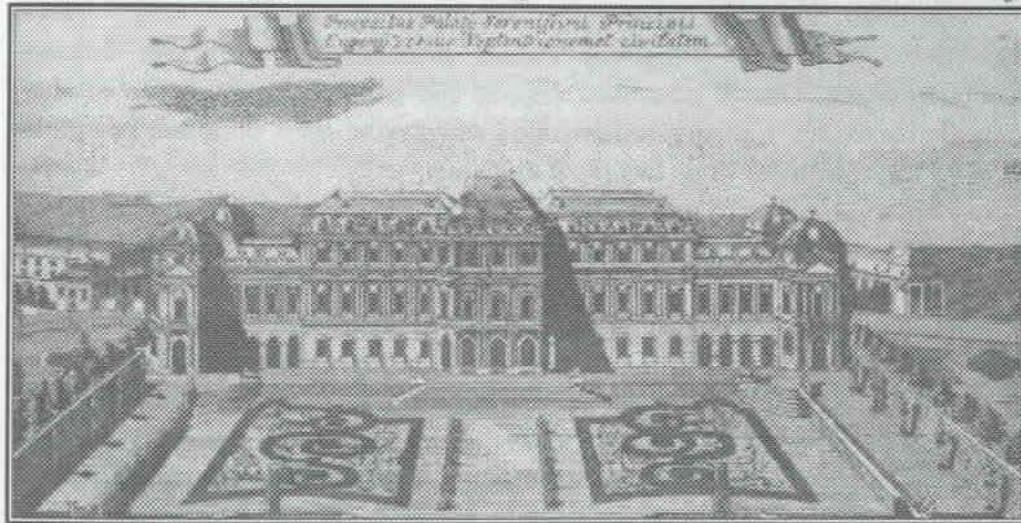
U središtu Beča, u neposrednoj blizini carskog prebivališta Hofburga, princ je sagradio raskošan dvorac, a potom i ljetnikovac nedaleko od svoje zimske rezidencije. Dvorac se zove Belvedere. Iz tog ljetnikovca, podignutog na kosini zvanoj Zum Lampelbrunn, puca pogled na bečke šume na zapadu i dunavsku ravnicu. Ravnicu u kojoj više nije bilo osmanskih logora i vezirskog tabora. Princ je ovaj dvorac dizao



ISPRED DVORCA HOFBURG SAVOJSKI NA KONJU U ZELENKASTO PATINIRANOJ BRONZI

u vrijeme besmislene trke među vladarima u trošenju ogromnih sredstava kad

su nastojali da jedni druge nadmaše: u luksuzu, raskoši, veličini, pa i izlišnostima. U tome nimalo ne zaostaje raskošno i preskupo zdanje Eugena Savojskog, poznato pod imenom Belvedere. Nazvan je i - divotno suvišnim zbog njegove upotrebne vrijednosti. Dvorac je simbol baroknog koncepta prinčevske moći. Ali i ključ za tumačenje želja i misli njegovog vlasnika. Vlasnika kao čovjeka od moći i vlasti kakav je bio Eugen Savojski, koji nije slučajno tražio i to ostvario, da na jednoj od tavanica bude prikazan kao vatreni Apolon (starogrčko božanstvo sunca, pjesništva i glazbe, pokrovitelj umjetnosti). Kad čovjek zastane ispred ovog zdanja, kad posjeti Donji pa Gornji dvorac, razgleda vrtove i travnjake sa statuama sfingi i dekorativnim vazama, predvorja s podom i zidovima od tamnocrvenog mermera, freskama ukrašene tavanice, čitave nizove dvorana, umjetničko blago snješteno u njegovim odajama, osmougaone paviljone prekrivene malim kupolama, bakarnim krovovima što podsjećaju na pagodu, mermerna pročelja, balustrade, pojedinačne i statue u paru, vaze iz kojih se prelivaju vodopadi cvijeća i voća, kapiju od kovanog gvožđa ukrašenu grbovima i kneževskim krunama koje



GORNJI DVORAC I PREDNJI VRT PRINČEVE PALATE

pridrjavaju krupne figure dječaka, čitav kompleks što se vidi iz daljine kako se ogleda u vodi koja liči na vještačko jezero u sredini vrta, i nehotice postavlja pragmatično pitanje: "Čemu je sve ovo služilo?" I ostane, načas, bez odgovora. Začudi se da je sve to služilo jednom jedinom čovjeku koji je tu provodio samo

nekoliko mjeseci godišnje. Odgovor posmatraču ne daje ni eventualno objašnjenje da su tolike prostorije neophodne zbog poštovanja ceremonijala i društvenog statusa do kojih, koliko se zna, vlasniku nije baš bilo osobito stalo. U veličanstvenom kompleksu ovog dvorca rijetko je boravio. Baveći se vojnim obavezama i državnim poslovima, kad bi odsjedao u njemu, koristio je nekoliko soba u Donjoj palači. Kako nije bio ljubitelj mondenskog života, nisu mu bile potrebne ni brojne prostrane dvorane ni saloni za prijeme. Tolika raskoš nazvana spomenikom ljepoti nije mu, po svemu, donijela puno radosti. Princ nije imao mnogo prilika da uživa u sopstvenom dvorcu. Jedine mirne godine svog života proveo je u vrijeme između Požarevačkog mira (1718.), kojim je označen konačni kraj osmanskih ambicija u pogledu novih osvajanja, i početka ratova oko poljskog naslijeđa (1733.), kad se najviše posvetio zbirci umjetničkih djela.

Premинуo je 1736. godine u svojoj gradskoj rezidenciji. Dobio je vrhunsku privilegiju da u ličnoj počasnoj grobnici bude sahranjen u Katedrali svetog Stefana koja je bila kapela Habsburgovaca.⁽⁶⁾

Nije imao direktnih nasljednika. Sve njegovo vlasništvo, uključujući i Belvedere, pripalo je njegovoj rođaci princezi Viktoriji fon Saksen-Hildburghausen. Ona je za kratko vrijeme prodala sve što se moglo prodati, rasturila zbirke što ih je njen rođak dugo i strpljivo stvarao, donoseći kao plijen sa osvajачkih pohoda, ili na drugi način stičući.

Svjesna takvog uništavanja dragocjenih zbirki, Marija Terezija, koja je u međuvremenu postala carica 1752. godine, kupila je čitav kompleks.

Belvedere je postao reprezentativna povremena rezidencija nekih članova mnogobrojne porodice Habsburga. U Belvederu se od Beča oprostila kći Marije Terezije - Marija Antoaneta uoči svog odlaska u Francusku. Tamo se udala za prijestolonasljednika Luja, koji će postati šesnaesti francuski vladar toga imena, ali i kralj koga će revolucija otpremiti na giljotinu zajedno sa kraljicom.

Za ovaj prinčevski dvorac vezana su i druga događanja: bio je i carska galerija slika, u njemu su kao kulturnom centru održavane velike izložbe arheoloških iskopina iz čitavog svijeta; izložbe oružja, zbirski rukopisa i slika.

Belvedere će postati i rezidencija carske porodice nadvojvode Ferdinanda, nasljednika Franca Jozefa. Iz njega će on sa suprugom, jula 1914. godine, krenuti u zvaničnu (i tragičnu) posjetu Sarajevu.

Nakon Prvog svjetskog rata, s nestankom Austro-Ugarske i padom

Habsburgovaca, Belvedere je pretvoren u državni muzej. I Adolf Hitler je želeo, 20. novembra 1940. godine, da trojni pakt između Njemačke, Italije i Mađarske bude potpisan u središnjem salonu Gornjeg dvorca.

U tom istom salonu je, maja 1945. godine, potpisan državni ugovor između Austrije i četiri saveznika iz Drugog svjetskog rata. U jednoj od njegovih dvorana 16. aprila 1970. godine potpisani su neki od sporazuma koji bi trebalo da budu korak ka ostvarivanju miroljubive koegzistencije među narodima i državama.

Stari dvorac, sagrađen po želji ratnika, poslužio je, eto, i stvari mira u svijetu.

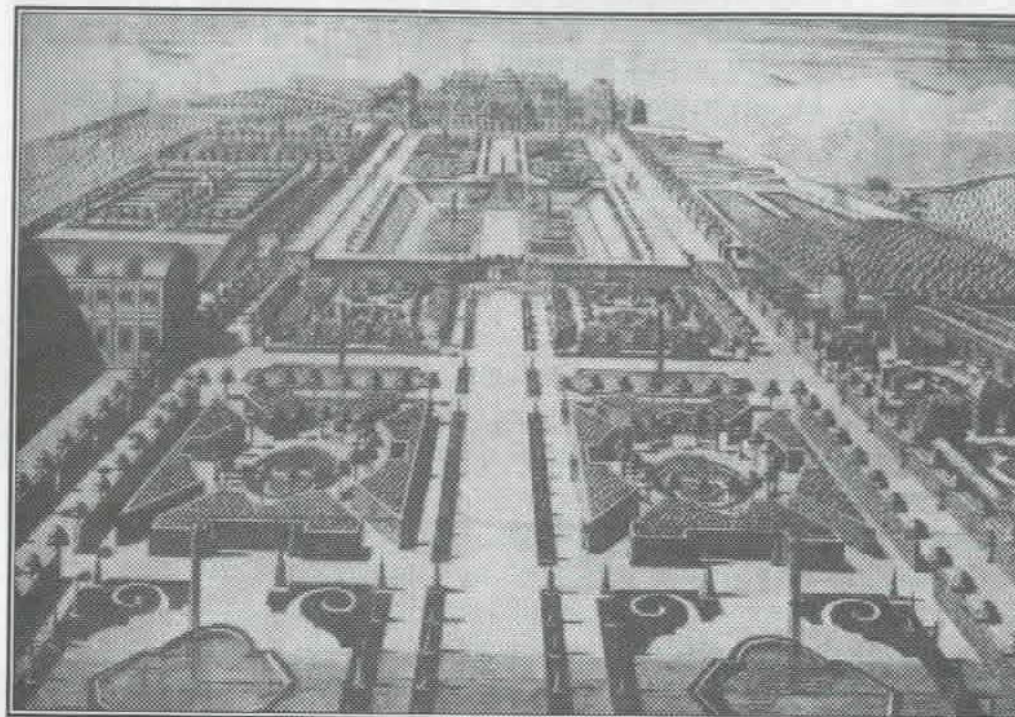
Kad se znaju prinčeve nedaće sa fizičkim izgledom, niskim rastom i grbom na leđima, pa poniženja koja je u mladim godinama doživio na dvoru i oko dvora Luja XIV, onda se lakše dolazi do jasnijeg odgovora na bitno pitanje: šta u psihološkom smislu otkriva njegova kuća Belvedere? Najprije da on predstavi sebe kao veliku ličnost. To pokazuju alegorijski prikazi snage i moći u spletu visećih tamničkih lanaca, viteška oprema razasuta na sve strane, zastave i ratni trofeji smješteni kao dekoracije, što treba da izgleda, kako kažu, kao odšteta za ono u čemu je majka priroda prema njemu škrtala bila. Odšteta koja je izražena na njegovim portretima, laskavim i lažnim, kojima je htio da bude ovjekovječen kao Apolon. Estete i kritičari umjetnosti i psihoanalitičari kažu da se u ovom slučaju umjesto igre sličnosti mitoloških alegorija veoma popularne u to doba, javlja sumnja da je možda nešto zagonetnije pokretalo egzibicionistički duh vlasnika ovog dvorca. On nije bio vladar - ali se time u veličanstvenosti takmičio s onima koji sjede na prijestolu. Jer, među velikim građanskim baroknim ostvarenjima njegov Belvedere je jedina građevina koja nije bila izgrađena kao kraljevski dvor. Ali je po svemu čarobni, raskošni, "kraljevski" bečki Belvedere - dvor jednog princa (ne)vladara i (ne)kralja. Htio je da sagrađi spomenik samom sebi. Podigao ga je kad je bio na vrhuncu moći.

"Moć bez raskoši je smiješna" - govorilo se tada u visokim društvenim slojevima.

Njegov Belvedere je raskoš u funkciji zaštite njegove moći, makar on ne bio ni vladarski, ni kraljevski. U građanskoj arhitekturi to je bila najočiglednija i najviša manifestacija apsolutne vlasti. Dvorac sagrađen u stilu baroka izražavao je i određeno stanje duha koje je duboko uticalo na svakodnevni život vladajuće klase: malog broja odabranih kojima je kroz kodeks raskoši i bogatstva što služe sami sebi svima prenosilo pravila civilizovanosti.

On je ovo zdanje učinio ogledalom i spomenikom svoje volje pretočene u kamen zahvaljujući sposobnosti, ali i tvrdoglavosti.

Pravo da sagradi jednu od najljepših građevina svih vremena stekao je krvavo ratujući i prolivajući tuđu krv u ratovima.



SAVRŠENA GEOMETRIJA VRTOVA PRED VOJSKOVOĐINOM
KRALJEVSKOM PALATOM U BEČU

Znao je da kritikuje rat i njegovu surovost. Ali mu to nije smetalo niti ga je sprečavalo da ga uspješno vodi, da njegove trupe pale, pljačkaju, ubijaju i razaraju.

Kod dvorca Hofburg, na velikom kamenom postamentu, propinje se veličanstveni konj. I na konju konjanik princ Eugen Savojski.

U dugoj ulici s njegovim imenom je dvorac Belvedere. Prinčev dvorac i prinčev bronzani konjanik. S toga dvorca puca pogled na veliki i lijepi grad.

I priziva, u isto vrijeme, prisjećanja na tog konjanika i vojskovođu, na nekad moćnu carevinu i kraljevinu i njeno raskošno bogatstvo.

Ali priziva i druga prisjećanja. Drugu stranu historijske istine. Drugo lice

bronzanog konjanika. Palikuće, osvajača i dželata.

Istine, bosanske i sarajevske. Teške, tužne i - crne.

Ne smije se u tim crnim podsjećanjima mimoilaziti ni 1697. Kad je ovaj grad, a s njim i gradovi u dolini rijeke Bosne, zavijen u crno. Kad je, kako piše anonimni sarajevski patenik, "nebo poslalo otrov da ga grad ispije". Kad ga je neprijatelj spalio. Kuću po kuću. I pretvorio ih u zgarište. Kad su i bogati i siroti, uzdišući, plakali. Kad su opustjele izgorjele bašte i vrtovi, ulice i dućani, sakralni objekti. I kad je mnogima koji nisu znali računa svom imetku bila potrebna - kora hljeba.

U Beču je princ Eugen Savojski ovjenčan trajnom slavom. Grad na Miljacki i njegovi žitelji nisu ni pomišljali da njegovo ime nadiju kakvoj ulici.

Ko će svojim dželatima davati ulicu?

Druge godine Prvog svjetskog rata, za austrougarske uprave, kasarni na uzvisini iznad Baščaršije dato je njegovo ime. Sarajlije tu kasarnu nisu zvale tim imenom.

S novom vlašću, nakon toga rata, ta kasarna je dobila ime Gavrila Principa. Sarajlije tu kasarnu nisu nazivale ni po ovom imenu.

Za njih je ona bila i ostala - Jajce kasarna. Kažu po tome što je, u tom ratu, u njoj bila smještena bolnica iz Jajca.

* * *

POGLAVLJE DRUGO

DVOSTRUKA IGRA KARA
MUSTAFE: PORAZ POD BEČOM

U HISTORIJI Osmanske imperije XVII vijek označava kraj dugogodišnjeg perioda stagnacije, odnosno početak razdoblja njenog nazadovanja. U to vrijeme ispoljavaju se opšte promjene koje se zbivaju pod uticajem rastrojstva cjelokupnog društveno-političkog sistema Carstva.⁽⁴⁾ Taj početak nazadovanja brojni historičari povezuju sa velikim porazom Osmanlija pod Bečom 12. septembra 1683. godine, kada je Visoka porta izvršila drugi i posljednji pokušaj da osvoji ovaj, kako se Beč smatrao, "ključ centralne Evrope". Ona je u ovaj novi poduhvat krenula s velikim nadama. Ali umjesto očekivanog osvajanja ovaj njen pohod završio se teškim porazom i gubitkom njene vlasti u širokim prostorima jugoistočne Evrope.

Kako je preduzet taj poduhvat?

Polazeći od uočenih simptoma unutrašnjih slabosti u postojećem stanju Carevine, pojedini sultani, kao npr. Ahmed I (1603.-1617.), nastoje da dovedu sposobne ljude na rukovodeće položaje. Oni preduzimaju mjere za suzbijanje uticaja dvorskih dama na politiku; dokidaju i staru dotadašnju praksu ubijanja prinčeva prilikom svake promjene na prijestolu. Itd.

Ta nastojanja, međutim, kratkog su daha i ne donose trajnije i bitnije koristi. I Osman II Genč (1618.-1622.) pokušava čak i surovim metodama da zavede red i disciplinu u vojsci, ali time produbljuje razdor između janjičara i sultana, koji je svrgnut također surovo. Mustafa I (1622.-1623.), mentalno poremećen, još više pogoršava situaciju. Državom je upravljala njegova majka. Ona prazni državnu blagajnu skupocjenim poklonima raznim ličnostima. I Murata IV (1623.-1640.) sve do punoljetstva zamjenjuje majka i dvor u državničkim poslovima. U njegovom prisustvu janjičari sijeku velike vezire i sultanove

pristalice. Dižu se ustanci u Erzerumu, Bagdadu i Perziji. Međutim, malodobni sultan sa sticanjem punoljetstva djelimično uspijeva da zavede red i disciplinu u vojsci. Ali su plodovi njegova rada (zakonitost u zemlji i disciplina u vojsci) osuđeni na propast zbog prerane smrti. Na prijesto dolazi njegov maloumni sin Ibrahim (1640.-1648.). Kažu da je pod uplivom svoje okoline i uticajem majke zapravo vladao veliki demagog i opsjenar Džindži hodža. Sultan 1645. godine nepromišljeno počinje osvajanje Kandije i stupa u 25-godišnji rat sa Mletačkom republikom. Taj rat, na koji će se domalo (1683.-1699.) nadovezati Veliki 16-godišnji bečki rat, iscrpljuje zemlju do krajnjih granica mogućnosti. Iscrpljenost uslovljava zavodenje novih poreza, pa će i ovaj sultan biti likvidiran. Historiograf Mithat Sertoglu piše da je Ibrahimova najveća zasluga što je imao četiri sina od kojih će trojica postati sultani.⁽²⁾

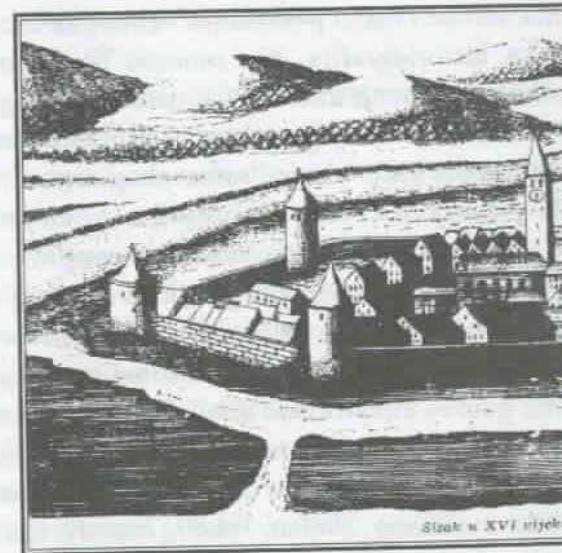
Počinje i rat sa Venecijom zbog Krete. Mlečani potiskuju Osmanlije od Jadranskog mora. Granica prema Veneciji, Crnoj Gori i Dubrovniku postaje nesigurna. Vlaški i hajdučki odredi dižu se u dubokoj pozadini osmanskog teritorija. Stanje se ne mijenja ni nakon svrgnuća Ibrahima I (1648.) i dovođenja na prijesto njegova sedmogodišnjeg sina Mehmeda IV. Dvorom opet upravljaju dvorske age; energija i snaga se iscrpljuje u borbama za položaje i pozicije u upravljanju zemljom; dižu se ustanci u nekim pokrajinama; od hajdučije i nasilja ponajviše strada sirotinja. Mnogi nosioci lokalne vlasti zloupotrebljavaju svoj položaj i zavode vanredne namete, što osiromašuje široke slojeve naroda.

Pobjedom mletačke mornarice nad osmanskim pomorskim snagama (jul 1656. godine) Carevina je izgubila ostrva Tenedos i Limnos. Dardaneli su time praktično zatvoreni. To je izazvalo nove promjene u vrhovima osmanske vlasti. Mehmed IV je tada navršio 14 godina. Njegova majka i uticajni faktori na dvoru dovode na položaj velikog vezira Mehmed-pašu Ćuprilića, starca od 86 godina. Ovaj paša bio je "bogat, nasilan i krvoločan starac".⁽³⁾ Po Anadoliji i Rumeliji, s razlogom i bez razloga, ubijao je vezire i mirmirane, emire i obične ljude, prisvajajući imetke bogatih. O njegovoj surovosti govori i Tefik bey⁽⁴⁾. Ismail Hakki Uzunçarşılı, međutim, uzima u obzir situaciju u kojoj je za velikog vezira došao Mehmed Ćuprilić, kao i rezultate koje je postigao, pa smatra ove ocjene prestrogim i nepravednim.⁽⁵⁾ On tvrdi da bi se Ćupriliću moglo prigovoriti samo za smaknuće potencijalnih suparnika: Deli Husejin-paše i Sejdi Ahmed-paše. Ćuprilić se, uprkos godinama, odlikovao velikom okretnošću, istrajnošću, nepokolebljivošću i odanošću osmanskoj dinastiji.

Time je obezbijedio povjerenje mladog sultana. Sultan Mehmed se posvetio raskošnom životu. On se osposobljavao osakaćenu osmansku mornaricu, time omogućio pružanje pomoći armiji na istoku, ustanike, sredio stanje u Erdelju.

Za bosanskog namjesnika postavljen je novi namjesnik koji 1657. godine uzaludno pokušava da osvoji Kotor. On je opsadu Kotora koja je trajala mjesec dana, ali je njegove braniocze zato što su i hercegovački vojnici. Mlečanima i od njih primali mito.⁽⁶⁾ Hercegovački vođa Čengić "od početka 1653. godine otvoreno pružao otpor" i stupanje "u tajnu mletačku službu imalo je u ovom dijelu ratišta".⁽⁷⁾

Mehmed-pašu je nakon smrti 1661. godine naslijedio njegov sin Fazil Ahmed.



SISAK U XVI VIJEKU

naslijedio njegov sin Fazil Ahmed Habsburškom monarhijom. Taj rat, poslije smrti Karla X, završio se 10. oktobra 1664. godine mirom u Vaševu. Nakon Pobjeda kod Sv. Gotharda, 1. oktobra 1664. godine, izvojevala hrišćanska vojska u posljednjih

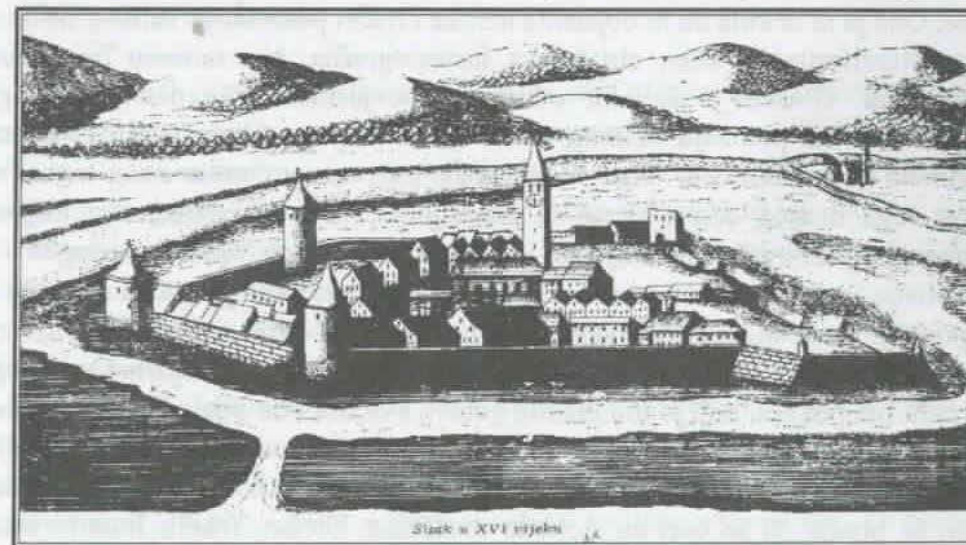
ci u Erzerumu, Bagdadu i Perziji. Međutim, malodobni
 oljetstva djelimično uspijeva da zavede red i disciplinu
 njegova rada (zakonitost u zemlji i disciplina u vojsci)
 prerane smrti. Na prijesto dolazi njegov maloumni sin
 Kažu da je pod uplivom svoje okoline i uticajem majke
 demagog i opsjenar Džindži hodža. Sultan 1645.
 počinje osvajanje Kandije i stupa u 25-godišnji rat sa
 Taj rat, na koji će se domalo (1683.-1699.) nadovezati
 rat, iscrpljuje zemlju do krajnjih granica mogućnosti.
 zavođenje novih poreza, pa će i ovaj sultan biti
 Mithat Sertoglu piše da je Ibrahimova najveća zasluga
 d kojih će trojica postati sultani.⁽²⁾
 necijom zbog Krete. Mlečani potiskuju Osmanlije od
 nica prema Veneciji, Crnoj Gori i Dubrovniku postaje
 dučki odredi dižu se u dubokoj pozadini osmanskog
 mijenja ni nakon svrgnuća Ibrahima I (1648.) i
 njegova sedmogodišnjeg sina Mehmeda IV. Dvorom opet
 energija i snaga se iscrpljuje u borbama za položaje i
 zemljom; dižu se ustanci u nekim pokrajinama; od
 najviše strada sirotinja. Mnogi nosioci lokalne vlasti
 položaj i zavode vanredne namete, što osiromašuje

e mornarice nađ osmanskim pomorskim snagama (jul
 je izgubila ostrva Tenedos i Limnos. Dardaneli su time
 je izazvalo nove promjene u vrhovima osmanske vlasti.
 vršio 14 godina. Njegova majka i uticajni faktori na
 aj velikog vezira Mehmed-pašu Ćuprilića, starca od 86
 je "bogat, nasilan i krvoločan starac".⁽³⁾ Po Anadoliji i
 bez razloga, ubijao je vezire i mirmirane, emire i obične
 ke bogatih. O njegovoj surovosti govori i Tefvik bey⁽⁴⁾.
 li, međutim, uzima u obzir situaciju u kojoj je za velikog
 Ćuprilić, kao i rezultate koje je postigao, pa smatra ove
 nepravednim.⁽⁵⁾ On tvrdi da bi se Ćupriliću moglo
 naknuće potencijalnih suparnika: Deli Husejin-paše i
 Ćuprilić se, uprkos godinama, odlikovao velikom
 a, nepokolebljivošću i odanošću osmanskoj dinastiji.

Time je obezbijedio povjerenje mladog sultana i izuzetan uticaj na dvoru.
 Sultan Mehmed se posvetio raskošnom životu i lovu, dok je veliki vezir
 osposobljavao osakaćenu osmansku mornaricu, preoteo Tenedos i Limnos i
 time omogućio pružanje pomoći armiji na Kreti. Likvidirao je anadoloske
 ustanike, sudio stanje u Erdelju.

Za bosanskog namjesnika postavljen je njegov suparnik Sejdi Ahmed-paša,
 koji 1657. godine uzaludno pokušava da osvoji Split, a zatim Kotor. Uspostavio
 je opsadu Kotora koja je trajala mjesec dana, ali nije uspio da savlada
 njegove branioce zato što su i hercegovački i bosanski paša bili u dosluhu sa
 Mlečanima i od njih primali mito.⁽⁶⁾ Hercegovački sandžak-beg Ali-paša
 Čengić "od početka 1653. godine otvoreno postaje mletački agent" i njegovo
 stupanje "u tajnu mletačku službu imalo je izvanredan značaj za Veneciju na
 ovom dijelu ratišta".⁽⁷⁾

Mehmed-pašu je nakon smrti 1661. godine na mjestu velikog vezira



SISAK U XVI VIJEKU

naslijedio njegov sin Fazil Ahmed-paša. On ubrzo započinje rat sa
 Habsburškom monarhijom. Taj rat, poslije sukoba kod Sv. Gotharda, okončava
 se 10. oktobra 1664. godine mirom u Vašvaru zaključenim na 20 godina.
 Pobjeda kod Sv. Gotharda, 1. oktobra 1664., "bila je najveća pobjeda, koju je
 izvojevala hrišćanska vojska u posljednjih 300 godina".⁽⁸⁾ Zaključivši taj mir

Fazil Ahmed-paša Ćuprilić se posvetio Kreti i sa Mletačkom republikom zaključio mir 1669., čime je najzad završen Kandijski rat. Ali, on je u isto vrijeme poboljšivao i umro. Tri godine po svršetku Kandijskog rata, pošto je otpočelo i vojevanje sa Poljskom, na mirovnim pregovorima u ime Porte učestvuje Merzifonlu Kara Mustafa-paša. Kara Mustafa je bio zet Fazil Ahmed-paše, a i odgojen je u domu Ćuprilića. Imajući u vidu i njegovu blizinu sa ovom uglednom lozom Ćuprilića, njemu će sultan Mehmed IV 5. novembra 1676. godine povjeriti položaj velikog vezira. Već 1679., zbog kozačkog hetmana Dorošenka i okupacije Ukrajine, dolazi do rata Carevine sa Rusijom. U varljivoj ratnoj sreći, s promjenljivim ishodima i velikim krvoprolićem, ovaj rat je zaključen mirom na 20 godina - 13. februara 1681. godine. Povjesničari smatraju, a tako i pišu, da nekoliko tvrđava koje su Osmanlije zauzele tom prilikom zasigurno nije vrijedilo datih žrtava.

Povijesna nauka je opisala karakterne crte velikog vezira Kara Mustafa-paše. Ona je to učinila da bi objasnila uzroke i način pokretanja Velikog bečkog rata. Merzifonlu je, kako objašnjava historiografija, bio zanesen nerealnim planovima. Obuzet je željom, otkrili su povjesničari, da nadmaši svoga prethodnika na položaju velikog vezira inače šurjaka Ahmed-pašu i punca Mehmed-pašu Ćuprilića. Zato Uzunčaršili kaže da je "samo zbog toga i ni zbog čega drugog stupio u rat sa Austrijom". Bio je opsjednut i idejom Osmanskog carstva većim nego što je bilo za Sulejmana Veličanstvenog.⁽⁹⁾

Mislio je da će mu u tim nakanama ići naruku vjerska i politička situacija u Ugarskoj. Tamošnji ugarski velikaš i nepomirljivi neprijatelj bečkog dvora Imre Tekeli tražio je još za života Ahmeda Ćuprilića pomoć i zaštitu Osmanlija od cara Leopolda I, koji je bio uništio gotovo sve slobode dijela Ugarske kojim je vladao. Krvava smaknuća, prouzrokovana razvojem protestantizma u zemlji, još više su raspirila mržnju Tekelijevih podanika. Ugarski orao, kako je nazvan, latio se oružja da se bori za slobodu otadžbine. Stefan Tekeli, Imreov otac, grofovi Zrinski, Frankopani, Nadasti i drugi glavom su platili ustanak 1671. godine. Imre se stoga zakleo da će se osvetiti. Digao je ustanak protiv Habsburške monarhije u onom dijelu Ugarske koji Osmanlije nisu bili osvojili. Oko njegove zastave, na kojoj on sebe naziva "borcem za Boga i domovinu", okupljali su se katolički i protestantski Mađari, koji su dobili ime Malkontenti. Tekeli se tri godine odupirao habsburškoj armiji, katkad je i pobjeđivao, ali se na kraju stavio pod osmansku zaštitu. Tu zaštitu i pomoć obećao mu je veliki

vezir Kara Mustafa-paša. Dao mu je čak i berat habsburškog cara Leopolda I, došao je sa priklonjenim mir sa Osmanskom carevinom do čije sklopljen mir sa Osmanskom carevinom do čije Kara Mustafa ga nije primio sa odgovarajućim Kaprare, koga je veliki vezir podosta igno ukazana velika pažnja. Sultan Mehmed IV, životom, nije bio tačno i realno obavještan. Historičari su utvrdili da on zasigurno nije želio. S druge strane, i Leopold I je izbjegavao taj novi prozreo namjere velikog vezira Kara Mustafe i njemu sultanu, u glaziranim izvještajima i drugu prema namjerama i pripremama za novi rat. Zato dostojanstveniku u Otomanskoj carevini šejhulislam

"Da li se može potezati mač na onoga ko traži mir?"

Odgovor je bio kratak:

"Ne!"⁽¹⁰⁾

Takvo mišljenje šejhulislama, međutim, nije bilo presudno za sultanu na sve načine, pa i lažnim izvještajima, da se krše mir. Istovremeno se, mimo sultanova zapovijesti, velikom energijom priprema da pokori Beč. Habsburzi su za rukom ni Sulejmanu Veličanstvenom 1529. godine osvajanja i pokoravanja ovog grada.

Bečki dvor je, dakako, znao šta smjera u poduzima sve da ujedini i pokrene hrišćansku Evropu nadnosila nad Centralnu Evropu. Na tome se nije uspio (1676.-1689.), koji je jedino postigao da osvoji Poljsku monarhije i Poljske (31. marta 1683.). Zalagao se za cara u Lincu je 5. maja 1684. godine stvorena Poljska stvaranju pod Papinim protektoratom vodila. Leopolda I, kralja poljskoga Jana III Sobjeskijevog. Članovi Lige su ugovorili da bez općeg saglasja ne mogu ugovarati ili sklapati mir sa Osmanskom carevinom sa svojom vojskom i sa svoje strane da vodi rat protiv onome ko ih pridobije i okupira.⁽¹¹⁾

U međuvremenu je baron Albert Kaprara

se posvetio Kreti i sa Mletačkom republikom najzad završen Kandijski rat. Ali, on je u isto tri godine po svršetku Kandijskog rata, pošto je uskom, na mirovnim pregovorima u ime Porte Mustafa-paša. Kara Mustafa je bio zet Fazil Ahmed-ćuprilića. Imajući u vidu i njegovu blizinu sa ovom vladu će sultan Mehmed IV 5. novembra 1676. imenovati za velikog vezira. Već 1679., zbog kozačkog hetmana Stjepana Rajina, dolazi do rata Carevine sa Rusijom. U ovom ratu, najgorim ishodom i velikim krvoprolićem, ovaj rat završava - 13. februara 1681. godine. Povjesničari su nekoliko tvrđava koje su Osmanlije zauzele tom godinom, a broj datih žrtava.

Karakterne crte velikog vezira Kara Mustafu jasno su pokazale uzroke i način pokretanja Velikog bečkog rata. Ona jasno pokazuje historiofilijsku, bio zanesen nereálnim, otkrili su povjesničari, da nadmaši svoga velikog vezira inače šurjaka Ahmed-pašu i punca Mehmeda. Uzunčaršili kaže da je "samo zbog toga i ni rat sa Austrijom". Bio je opsjednut i idejom o tome što je bilo za Sulejmana Veličanstvenog.⁽⁹⁾

U ovom ratu ići naruku vjerska i politička situacija u Beču i velikaš i nepomirljivi neprijatelj bečkog dvora Mehmeda Ahmeda Ćuprilića pomoć i zaštitu Osmanlija uništio gotovo sve slobode dijela Ugarske kojim je izazvana razvojem protestantizma u zemlji, Tekelijevih podanika. Ugarski orao, kako je nazvan, slobodu otadžbine. Stefan Tekeli, Imreov otac, Nadasti i drugi glavom su platili ustanak 1671. godine da će se osvetiti. Digao je ustanak protiv dijela Ugarske koji Osmanlije nisu bili osvojili. On sebe naziva "borcem za Boga i domovinu", protestantski Mađari, koji su dobili ime Malkontenti. Habsburškoj armiji, katkad je i pobjeđivao, ali se nije zaštitu. Tu zaštitu i pomoć obećao mu je veliki

vezir Kara Mustafa-paša. Dao mu je čak i berat. Baron Albert Kaprara, izaslanik habsburškog cara Leopolda I, došao je sa prijedlogom da se produži ranije sklopljen mir sa Osmanskom carevinom do čijeg kraja je ostala još godina dana. Kara Mustafa ga nije primio sa odgovarajućim počastima. Za razliku od barona Kaprara, koga je veliki vezir podosta ignorisao, Tekelijevom emisaru je ukazana velika pažnja. Sultan Mehmed IV, zaokupljen lovom i lagodnim životom, nije bio tačno i realno obavještavan o situaciji i njenim promjenama. Historičari su utvrdili da on zasigurno nije želio rat sa Habsburškom imperijom. S druge strane, i Leopold I je izbjegavao taj novi rat s Osmanlijama. Baron Kaprara je prozreo namjere velikog vezira Kara Mustafe i njegovu dvostruku igru: jednu prema sultanu, u glaziranim izvještajima i drugu prema Habsburškoj monarhiji, u skrivenim namjerama i pripremama za novi rat. Zato se obratio vrhovnom vjerskom dostojanstveniku u Otomanskoj carevini šejhulislamu sa pitanjem:

"Da li se može potezati mač na onoga ko traži mir?"

Odgovor je bio kratak:

"Ne!"⁽¹⁰⁾

Takvo mišljenje šejhulislama, međutim, nije uticalo na Kara Mustafu. On je sultanu na sve načine, pa i lažnim izvještajima, dokazivao da Habsburgovci krše mir. Istovremeno se, mimo sultanova znanja i odobrenja, užurbano i sa velikom energijom priprema da pokori Beč. Htio je da ostvari ono što nije pošlo za rukom ni Sulejmanu Veličanstvenom 1529. godine, pri prvom pokušaju osvajanja i pokoravanja ovog grada.

Bečki dvor je, dakako, znao šta smjera veliki vezir. Zato Leopold I preduzima sve da ujedini i pokrene hrišćanski svijet protiv opasnosti koja se nadnosila nad Centralnu Evropu. Na tome se angažovao i Papa Inocent XI (1676.-1689.), koji je jedino postigao da ostvari savez između Habsburške monarhije i Poljske (31. marta 1683.). Zalaganjem i upornošću habsburškog cara u Lincu je 5. maja 1684. godine stvorena koalicija Svete lige. O njenom stvaranju pod Papinim protektoratom vođeni su dugi pregovori između Leopolda I, kralja poljskoga Jana III Sobjeskog (1674.-1696.) i Venecije. Članovi Lige su ugovorili da bez općeg suglasja nijedna strana ne smije ugovarati ili sklapati mir sa Osmanskom carevinom. Svaki saveznik, usto, ima sa svojom vojskom i sa svoje strane da vodi rat, a osvojene zemlje da pripadnu onome ko ih pridobije i okupira.⁽¹¹⁾

U međuvremenu je baron Albert Kaprara grozničavo obavještavao Beč o

svemu što se dešavalo u Istanbulu i Jedrenu. U decembru 1682. godine on upozorava bečki dvor da ne preostaje nikakav drugi izbor do - prihvatiti oružje.⁽¹²⁾ Od januara 1683. godine Porta mu zabranjuje slanje bilo kakvih izvještaja i kurira prema Beču. On je, međutim, uz pomoć nekog prodornog i opreznog čovjeka, koji je preko Moldavije i Poljske stigao na bečki dvor, uspio da ga upozna sa stvarnim stanjem i sa svom ozbiljnošću predoci prijeteću opasnost od pripremanog novog ratnog žarišta.

Sada se zna da je sultan Mehmed IV bio zaveden netačnim izvještajima velikog vezira Kara Mustafe. Na vidjelo su izišla i druga saznanja. Historičari su jednoglasni da se tom Kara Mustafi - i pored njegovog velikog samoljublja i gramzivosti - ne može pripisati i ono što se ranije mislilo: da je on imao namjeru da osnuje novo tursko carstvo sa sobom kao sultanom u Beču.⁽¹³⁾ Mnogi su u toj njegovoj navodnoj preokupaciji potražili odgovor na pitanje: zašto je primijenio dugotrajnu opsadu Beča?

Kažu da je tom opsadom očekivao predaju relativno malobrojnih branilaca. Nije prihvatao i odbijao je prijedloge za osvajanje ovoga grada na opći juriš. To, uostalom, nije bilo neostvarivo za tadašnje vojne mogućnosti sile kojom je komandovao i raspolagao. Netačno obavještavan o situaciji, sultan ipak Kara Mustafu imenuje vrhovnim komandantom bogate i velike armije od 200.000 vojnika. I, naposljetku, daje i svoj pristanak da se osvoje tvrđave Đur i Komoran, ali ne i Beč.⁽¹⁴⁾ Štaviše, on prati vojsku do Beograda. Ali veliki vezir je stalno upravljao pogled dalje od Đura i Komorana prema - Beču. Nije želio da se zaustavi samo na osvojenju ovih tvrđava. Imao je drugi cilj - da osvoji Beč. Kada je Kara Mustafa obavijestio sultana da je od Đura krenuo i na Beč, sultan Mehmed IV je bio iznenađen. Uzviknuo je:

"Naše namjere bile su tvrđave Đur i Komoran. O Beču nije bilo ni govora... Da me je ranije obavijestio, ne bih dao pristanak."⁽¹⁵⁾

Bilo je već kasno. Osioni Kara Mustafa nije slušao ni savjete svojih komandanata koji su također zazirali od pohoda na Beč. Ubrzo su se uprkos tome našli pod zidinama Beča. Tačno 14. jula 1683. godine. Opsada grada trajala je do 12. septembra.

A zatim je uslijedio poraz.

Osmanska sila, i brojem ljudstva i oružjem neuporedivo nadmoćnija, toga dana za svega nekoliko sati raspala se pred brojčano slabijim protivnikom. Vrhovnu komandu nad habsburškom i poljskom vojskom imao je poljski kralj

Jan Sobjeski. Desnim krilom komandovao je vijećni lijevim herceg Karlo Lorenski. Ova bitka je u historiji opisana, i na Istoku i na Zapadu. A i kod nas, u podugačku bibliografiju studija, monografija i vojničkih i mnogih komandanti bili su nezadovoljni Mustafinom. Odolijevali su svega pet-šest sati povlačenje preživjelih, jer je na bojištima pod zastavom poginulih osmanskih vojnika. Plijeu u oružju i oporci kralja Jana Sobjeskog dospio je i netaknuti ratni Poljski kralj je kao trofej vanredne vrijednosti, a u velikom osmanskom zastavu sa riječima:

"Dodoh, vidjeh, a Gospod pobijedi!"⁽¹⁶⁾

Ljetopisac fra Nikola Lašvanin ovako opisuje

"Turski car osta sa svojim dvorom u velikom Mustafu posla s vojskom protivu cesaru. I vezir n i počeo ga biti na dva msta, to jest cesarov dvor i Z snagom, a brani ga Rodider grof Štaremberg (Sto Ivan, vojvoda šakšonski, knez Uvaldek (Waldek) i vojska i gospoda od cesarstva. S mlogom snagom rujna misica i žestoko Turke razbiše. I oteše čadu hranu; i srično grad oslobodiše. Zato papa kralja vire."⁽¹⁷⁾

U toj bici je na strani pobjednika učestvovao godina. Počeo je tada kao redov. U ratu pod E vojnička karijera koja će ga u narednih 16 go započeta ratovanja - odvesti do samog vrha vojni bitke pod Bečom bio u maršu pobjedilaca koji s krenuli za protivničkom vojskom u povlačenju. S oktobra i postigli još jednu pobjedu koja je osmar poginulih, a među 1.200 zarobljenih bilo je šest 20. oktobra, Osmanlije su izgubili važan i dobro Mustafa uspijeva da se donekle organizuje i c Ponovo doživljava poraz. Prisiljen je na bijeg i z "Poljski kralj se vraća u svoju zemlju ovjenčan Janu Sobjeskom kao vrhovnom komandantu sup

u Istanbulu i Jedrenu. U decembru 1682. godine on
 la ne preostaje nikakav drugi izbor do - prihvatiti
 1683. godine Porta mu zabranjuje slanje bilo kakvih
 Beču. On je, međutim, uz pomoć nekog prodornog i
 preko Moldavije i Poljske stigao na bečki dvor, uspio
 m stanjem i sa svom ozbiljnošću predložiti prijeteću
 novog ratnog žarišta.

ltan Mehmed IV bio zaveden netačnim izvještajima
 tafe. Na vidjelo su izišla i druga saznanja. Historičari
 Kara Mustafi - i pored njegovog velikog samoljublja
 pripisati i ono što se ranije mislilo: da je on imao
 tursko carstvo sa sobom kao sultanom u Beču.⁽¹³⁾
 navodnoj preokupaciji potražili odgovor na pitanje:
 rajnu opsadu Beča?

om očekivao predaju relativno malobrojnih branilaca.
 e prijedloge za osvajanje ovoga grada na opći juriš. To,
 tvarivo za tadašnje vojne mogućnosti sile kojom je
 o. Netačno obavještavan o situaciji, sultan ipak Kara
 m komandantom bogate i velike armije od 200.000
 daje i svoj pristanak da se osvoje tvrđave Đur i
 Štaviše, on prati vojsku do Beograda. Ali veliki vezir
 i dalje od Đura i Komorana prema - Beču. Nije želio
 svojenju ovih tvrđava. Imao je drugi cilj - da osvoji
 fa obavijestio sultana da je od Đura krenuo i na Beč,
 iznenađen. Uzviknuo je:

tvrdave Đur i Komoran. O Beču nije bilo ni govora...
 o, ne bih dao pristanak."⁽¹⁴⁾

Osioni Kara Mustafa nije slušao ni savjete svojih
 ođer zazirali od pohoda na Beč. Ubrzo su se uprkos
 Beča. Tačno 14. jula 1683. godine. Opsada grada

a.

poraz.
 em ljudstva i oružjem neuporedivo nadmoćnija, toga
 sati raspala se pred brojčano slabijim protivnikom.
 absburškom i poljskom vojskom imao je poljski kralj

Jan Sobjeski. Desnim krilom komandovao je veliki hetman Jablanovski, a
 lijevim herceg Karlo Lorenski. Ova bitka je u historiografiji potanko i podrobno
 opisana. I na Istoku i na Zapadu. A i kod nas su brojni istraživači ostavili
 podugačku bibliografiju studija, monografija i rasprava o tome. Osmanski
 vojnici i mnogi komandanti bili su nezadovoljni neefikasnošću Kara
 Mustafinom. Odolijevali su svega pet-šest sati. Nakon toga je počelo
 povlačenje preživjelih, jer je na bojištima pod zidinama Beča ostalo 10.000
 poginulih osmanskih vojnika. Plijen u oružju i opremi je neprocjenjiv. U ruke
 kralja Jana Sobjeskog dospio je i netaknuti raskošni šator Kara Mustafin.
 Poljski kralj je kao trofej vanredne vrijednosti, a u znak pokornosti, poslao Papi
 veliku osmansku zastavu sa riječima:

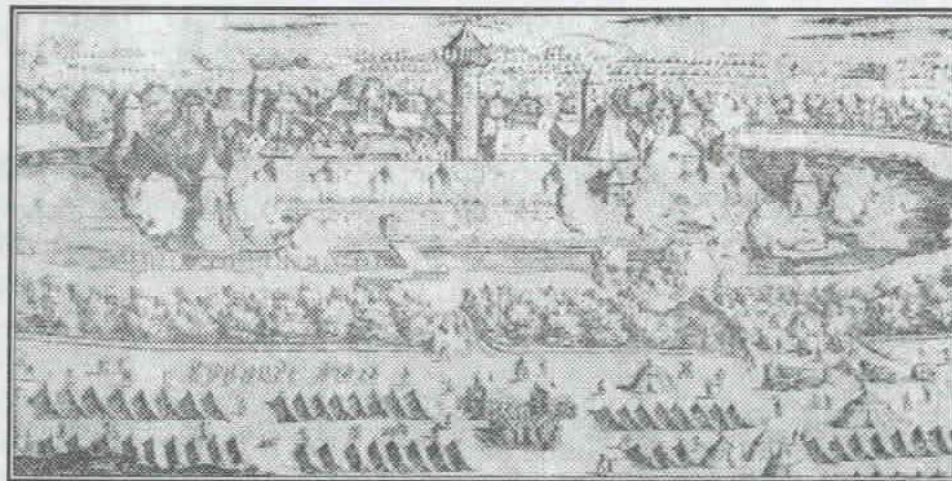
"Dodoh, vidjeh, a Gospod pobijedi!"⁽¹⁶⁾

Ljetopisac fra Nikola Lašvanin ovako opisuje bitku pod Bečom:

"Turski car osta sa svojim dvorom u velikomu Biogradu, a vezira Kara-
 Mustafu posla s vojskom protivu cesaru. I vezir na 12. srpnja kruto obside Beč
 i počeo ga biti na dva mista, to jest cesarov dvor i Zrinskoga trg. Bije ga sa svom
 snagom, a brani ga Rodider grof Štarenberg (Storenberg). Dojde im na pomoć
 Ivan, vojvoda šakšonski, knez Uvaldek (Waldek) i dva kneza od Badena i ostala
 vojska i gospoda od cesarstva. S mlogom snagom udriše na Turke dvanjesti dan
 rujna misica i žestoko Turke razbiše. I oteše čadore, topove, džebanu, haznu i
 hranu; i srično grad oslobodiše. Zato papa kralja poljačkoga nazva braniteljem
 vire."⁽¹⁷⁾

U toj bici je na strani pobjednika učestvovao i Eugen Savojski. Imao je 20
 godina. Počeo je tada kao redov. U ratu pod Bečom zametnula se njegova
 vojnička karijera koja će ga u narednih 16 godina - koliko su trajala tada
 započeta ratovanja - odvesti do samog vrha vojničke hijerarhije. I on je nakon
 bitke pod Bečom bio u maršu pobjedilaca koji su 18. septembra 1683. godine
 krenuli za protivničkom vojskom u povlačenju. Sustigli su je kod Parkanija 9.
 oktobra i postigli još jednu pobjedu koja je osmansku vojsku koštala još 10.000
 poginulih, a među 1.200 zarobljenih bilo je šest paša. Jedanaest dana kasnije,
 20. oktobra, Osmanlije su izgubili važan i dobro čuvan Gran (Ostrogon). Kara
 Mustafa uspijeva da se donekle organizuje i odupire se još 11. novembra.
 Ponovo doživljava poraz. Prisiljen je na bijeg i zaustavlja se tek u Beogradu.
 "Poljski kralj se vraća u svoju zemlju ovjenčan neumrlom slavom" - pišu o
 Janu Sobjeskom kao vrhovnom komandantu suprotstavljenom Kara Mustafi.⁽¹⁸⁾

Suočen s tako neslavnim ishodom sultan Mehmed IV početka nije gubio povjerenje u svog velikog vezira. "Čak mu je po silahdaru (zvanje službenika u Porti) Sahin Mustafa-agi poslao vlastoručno pismo, kaftan i mač.⁽¹⁹⁾ Tek kad je umrla Mehmedova majka, mudra i energična carica-majka Turhan kao "najveći stup Carevine", koja je bila njegov najvjerniji savjetnik, promijenio je svoj odnos prema Kara Mustafi. Ta promjena je rezultat i smišljene kampanje kaznirage Jusufa i Bošnjaka Sari Sulejmana protiv velikog vezira. Izdejtstvovan je i carski ferman o njegovom smaknuću. Označen je glavnim krivcem za poraz pod Bečom. Specijalno upućeni Portini pouzdanici čaušbaša Kadikoylu Mehmed-aga i dvorski čehaja Gazzoglu Ehem-aga bili su izvršioc sultanove odluke 25. decembra 1683. godine. To je jednovremeno kraj "najnesposobnijeg, najlakomislenijeg i najraskošnijeg velikog vezira Osmanske carevine Kara Mustafa-paše". On je imao harem sa oko 1.500 odaliski, isto toliko robinja za njihovu posluđu, 700 crnih evnuha za njihovo čuvanje. U njegovim sanducima nadeno je 450 hiljada pjastera, ne uključivši dragocjenosti napuštene u raskošnom šatoru pod Bečom. Taj neprocjenjivi plijen kojeg se domogao naveo je Jana Sobjeskog da govori kako je Kara Mustafa-paša njega odredio svojim baštinikom.⁽²⁰⁾



VIROVITICA U XVII VIEKU

Na položaju velikog vezira ovog raskošnika naslijedio je Kara Ibrahim-paša. U povijesti je okarakterisan kao čovjek bez znanja i umijeća da zaustavi započetu eroziju i propadanje. Bio je, čak je i to zapisano, plašljiv, pa je vođenje ratnih

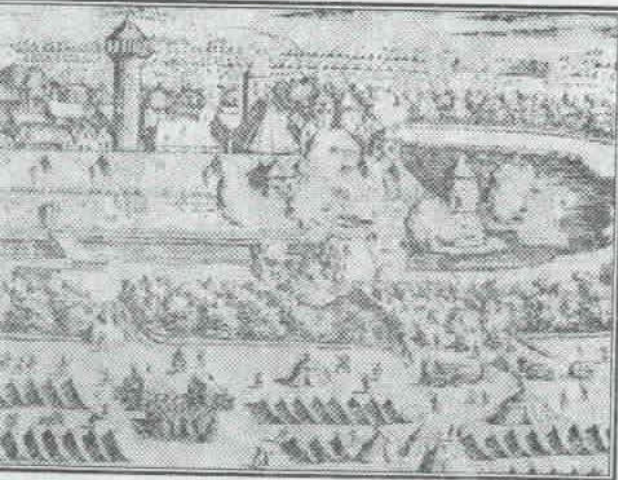
operacija prepustio janjičarskom agi Bekri M seraskerom (glavnim vrhovnim komandantom do titulu serdar-ekrem). Ali i Kara Ibrahim-paša prik u svojim razvodnjenim izvještajima koje mu šalje

Nakon Beča otvaraju se nova ratišta. Članice Osmanlije. Postižu sve veće uspjehe na vojnom napadaju iz više pravaca: Habsburška monarhija Poljska kroz Podoliju i Moldaviju, a Mletačka Peloponez. Najveći udio i uspjeh u ovom ratu pos kojima komanduje herceg Karlo Lorenski. Već zauzima Višegrad (Plindenburg), važnu osmansku juna Maicen. Nepun mjesec iza toga, 24. jula, po komandovao armijom od 150.000 ljudi. Istog dana zauz Liga je i na drugim pravcima imala uspjehe. Grof bosanskim pašom u Hrvatskoj osvojivši Virovitici držali u svojim rukama 130 godina. Karlo Loren stavio ga u opsadu koja je trajala dva mjesec septembra 1684. godine. Taj njegov pohod koštao Jer, "Turci su se u Budimu borili kao lavovi".⁽²¹⁾ I se nije moglo reći za Poljake, koji se nisu mogli p članice Svete lige.

Šta se dešava u drugim područjima? U svom godina donosila je nove okršaje.

Naredne godine, 1685., Habsburgovci sa vel sektora: u srednjoj Ugarskoj sa 50.000 voj Loreskog, u Hrvatskoj sa 30.000 vojnika pod za u gornjoj Ugarskoj sa 25.000 vojnika pod fel manjkaju finansijska sredstva za ratne operacije. relativno brzo oporavljaju i organizuju. Preoti opsjedaju Ostrogon. Njegovo osvajanje sprečava Najdorfa 16. augusta. I feldmaršal Kaprara lomi a baron Lesli prodire iz Virovitice do Osijeka, dok feldmaršal Šulc u gornjoj Ugarskoj potisku gradom. Ovaj, u očajanju, traži pomoć od Osman porazima maltene na svim frontovima. Seraske

im ishodom sultan Mehmed IV spočetka nije gubio vezira. "Čak mu je po silahdaru (zvanje službenika u oslaovlastoručno pismo, kaftan i mač. ⁽¹⁹⁾ Tek kad je mudra i energična carica-majka Turhan kao "najveći ila njegov najvjerniji savjetnik, promijenio je svoj fi. Ta promjena je rezultat i smišljene kampanje a Sari Sulejmana protiv velikog vezira. Izdejtstvolan om smaknuću. Označen je glavnim krivcem za poraz upućeni Portini pouzdanici čaušbaša Kadikoylu aja Gazzoglu Ehemü-aga bili su izvršioc i sultanove 1683. godine. To je jednovremeno kraj mislenijeg i najraskošnijeg velikog vezira Osmanske e". On je imao harem sa oko 1.500 odaliski, isto oslug, 700 crnih evnuha za njihovo čuvanje. U o je 450 hiljada pjastera, ne uključivši dragocjenosti oru pod Bečom. Taj neprocjenjivi plijen kojeg se pjeskog da govori kako je Kara Mustafa-paša njega ⁽²⁰⁾



VIROVITICA U XVII VIJEKU

og raskošnika naslijedio je Kara Ibrahim-paša. U o čovjek bez znanja i umijeća da zaustavi započetu čak je i to zapisano, plašljiv, pa je vođenje ratnih

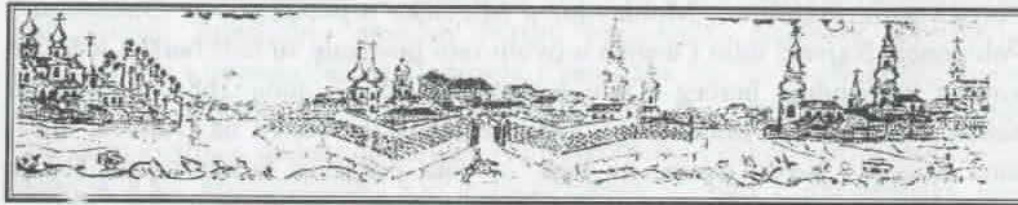
operacija prepustio janjičarskom agi Bekri Mustafi, kojega imenuje i seraskerom (glavnim vrhovnim komandantom dok veliki vezir u ratu nosi titulu serdar-ekrem). Ali i Kara Ibrahim-paša prikriva stvarnost pred sultanom u svojim razvodnjenim izvještajima koje mu šalje u svojstvu velikog vezira. ⁽²¹⁾

Nakon Beča otvaraju se nova ratišta. Članice Svete lige i dalje potiskuju Osmanlije. Postižu sve veće uspjehe na vojnom planu. Osmansku carevinu napadaju iz više pravaca: Habsburška monarhija kroz Ugarsku i Hrvatsku, Poljska kroz Podoliju i Moldaviju, a Mletačka republika kroz Dalmaciju i Peloponez. Najveći udio i uspjeh u ovom ratu postizale su habsburške jedinice kojima komanduje herceg Karlo Lorenski. Već 17. juna 1684. godine on zauzima Višegrad (Plindenburg), važnu osmansku tvrđavu na Dunavu, a 27. juna Maicen. Nepun mjesec iza toga, 24. jula, pobjeđuje Sulejman-pašu koji je komandovao armijom od 150.000 ljudi. Istog dana zauzima tvrđavu Hamzabeg (Erd). Liga je i na drugim pravcima imala uspjeha. Grof Lesli je izvojtio pobjedu nad bosanskim pašom u Hrvatskoj osvojivši Viroviticu, uporište koje su Osmanlije držali u svojim rukama 130 godina. Karlo Lorenski je stigao čak do Budima, stavio ga u opsadu koja je trajala dva mjeseca, ali se morao povući 13. septembra 1684. godine. Taj njegov pohod koštao je saveznike 23.000 vojnika. Jer, "Turci su se u Budimu borili kao lavovi". ⁽²²⁾ Mlečani su imali uspjeha, što se nije moglo reći za Poljake, koji se nisu mogli pohvaliti uspjesima kao ostale članice Svete lige.

Šta se dešava u drugim područjima? U svom dugom nizu svaka naredna godina donosila je nove okršaje.

Naredne godine, 1685., Habsburgovci sa velikom vojskom djeluju na tri sektora: u srednjoj Ugarskoj sa 50.000 vojnika pod komandom Karla Lorenskog, u Hrvatskoj sa 30.000 vojnika pod zapovjedništvom grofa Leslia i u gornjoj Ugarskoj sa 25.000 vojnika pod feldmaršalom Šulcom. Ali im manjkaju finansijska sredstva za ratne operacije. Osmanlije se konsoliduju i relativno brzo oporavljaju i organizuju. Preotimaju Višegrad na Dunavu, opsjedaju Ostrogon. Njegovo osvajanje sprečava Lorenski pobjedom u blizini Najdorf 16. augusta. I feldmaršal Kaprara lomi osmansku posadu Nojhausela, a baron Lesli prodire iz Virovitice do Osijeka, osvaja varoš, ali ne i tvrđavu, dok feldmaršal Šulc u gornjoj Ugarskoj potiskuje Tekelija koji gubi grad za gradom. Ovaj, u očajanju, traži pomoć od Osmanlija koji su i sami ošamućeni porazima maltene na svim frontovima. Serasker Bekri Mustafa bez znanja

Tekelija, ali sa znanjem Porte, šalje 30. augusta izaslanstvo Karlu Lorenskom, nudi mirovne pregovore i spremnost da izruči Tekelija, koji je okvalifikovan glavnim izazivačem ovog rata.⁽²³⁾ Osmanski prijedlozi su proslijeđeni u Beč. Tamo se tada nalazio papinski nuncij Buonvisi. On energično zahtijeva nastavljjanje rata. Njemu se pridružio i mletački poslanik Kornar, koji je napisao odgovor Porti, tražeći naknadu svih ratnih troškova i nove granice. Znao je unaprijed da će Porta odbiti taj zahtjev.



OSIJEK 1809. GODINE

Iz Ugarske Tekeli sa svojim pristalicama, ne sluteći šta ga čeka, bježi na osmanski teritorij. Paša, koji se nalazio blizu Velikog Varadina, prima ga prividno srdačno. Potom ga hapsi i okovana šalje u Beograd. Ovakav postupak dezorijentisao je Tekelijeve pristalice i uzrokovao kapitulaciju preostalih ugarskih gradova. Njegova armija sa 17.000 iskusnih ratnika prelazi u habsburški tabor. Tamo su ih uvjerali da je Osmanska carevina njihov zajednički neprijatelj. Zato se oni u zimu 1685./86. oduševljeno bore pod komandom generala Hajslera. Zauzimaju niz tvrđava - Solnok, Šarvaš, St. Job, Arad. Tekeliju, koji je u međuvremenu oslobođen, poručuju da i on položi zakletvu Kajzeru. Tekelijevo tada jedino uporište bio je tvrdi grad Munkač u kojem se njegova supruga Jelena Zrinski još pune dvije godine odupirala napadima Habsburgovaca.⁽²⁴⁾

Na području Dalmacije u mletačkim operacijama glavnu ulogu su igrali hajduci i uskoci. Oni su još otprije zauzeli neka utvrđenja u koja su Mlečani smjestili svoje posade. I oni su, u martu 1685, trpjeli velike gubitke u ljudstvu i opremi kad su pokušavali da zauzmu Sinj. Kasnije će uspijevati da suzbiju osmanske pokušaje da povrate izgubljene tvrđave Zadvarje, Gabelu i Čitluk, prodiru u osmanski teritorij i odvlače bogat plijen u stoci.

Svoje ratne operacije habsburška armija naredne 1686. godine, i pored podvojenosti mišljenja u vojnim vrhovima, usmjerava ka zauzeću Budima. Krenula je armija sa 90.000 ljudi. Među njenim pripadnicima bili su Nijemci,

Mađari, Hrvati i predstavnici plemstva iz mno. Budim je branilo 7.000 osmanskih vojnika pod Abdurahman-paše. Energičan i odlučan odbio je grada. Nadao se pomoći, ali ona nije mogla da osvojen 2. septembra 1686. godine. Historijski



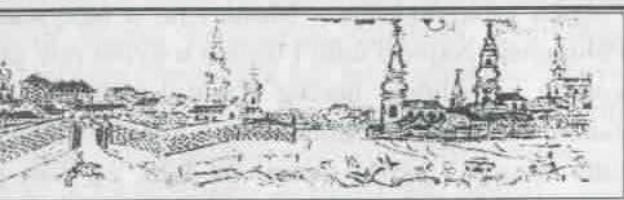
SINJ

u Otomanskom carstvu. Čitava Carevina je u zna vrijeme, zapisano je, taj je "gubitak još više. Probudene su nove nade. Ljudi su davali ogromne i nove pohode. Naređena su novačenja i zaveo sultanski hasovi uzeti su u državnu blagajnu". P za izdržavanje dvora, veći dio imovine Mehmed njegove porodice. Sve je koncentrisano u - povr

Sultan Mehmed IV se, u grču bitke čitavog podnošenja krajnjih žrtava, i dalje bavio lova lagodnim životom. Ne preživljava i ne doživljava osjeća zov napaćenog naroda. Za njega ne prija

Za to vrijeme ne miruju ni sve brojniji habsbur odlučni da Osmanlije prognaju sa Balkana. R upravom nastoje da se oslobode gospodstva Osm Porta je nemoćna pred hajdučijom. I dalje su č komandnog kadra. Izriču se drastične kazne, p previranja i sve izraženija nezadovoljstva pr učenjaci, ulema, odbijaju da održe hudbe u džan

šalje 30. augusta izaslanstvo Karlu Lorenskom, smnost da izruči Tekelija, koji je okvalifikovan ta.⁽²³⁾ Osmanski prijedlozi su proslijedeni u Beč. ski nuncij Buonvisi. On energično zahtijeva družio i mletački poslanik Kornar, koji je napisao lu svih ratnih troškova i nove granice. Znao je j zahtjev.



OSJEK 1809. GODINE

im pristalicama, ne sluteći šta ga čeka, bježi na se nalazio blizu Velikog Varadina, prima ga psi i okovana šalje u Beograd. Ovakav postupak pristalice i uzrokovao kapitulaciju preostalih armija sa 17.000 iskusnih ratnika prelazi u ih uvjerali da je Osmanska carevina njihov se oni u zimu 1685./86. oduševljeno bore pod Zauzimaju niz tvrđava - Solnok, Šarvaš, St. Job, uvremenu oslobođen, poručuju da i on položi tada jedino uporište bio je tvrđi grad Munkač u elena Zrinski još pune dvije godine odupirala

mletačkim operacijama glavnu ulogu su igrali otprije zauzeli neka utvrđenja u koja su Mlečani a, u martu 1685, trpjeli velike gubitke u ljudstvu a zauzmu Sinj. Kasnije će uspijevati da suzbiju e izgubljene tvrđave Zadvarje, Gabelu i Čitluk, odvlače bogat plijen u stoci.

osburška armija naredne 1686. godine, i pored nim vrhovima, usmjerava ka zauzeću Budima. judi. Među njenim pripadnicima bili su Nijemci,

Madari, Hrvati i predstavnici plemstva iz mnogih drugih evropskih zemalja. Budim je branilo 7.000 osmanskih vojnika pod zapovjedništvom 70-godišnjeg Abdurahman-paše. Energičan i odlučan odbio je zahtjev Lorenskog za predaju grada. Nadao se pomoći, ali ona nije mogla da prodre do branilaca. Budim je osvojen 2. septembra 1686. godine. Historijski zapisi kažu da je pao "kada



SINJ

više nije bilo nijednog branioca". Svi su izginuli na bedemima, brešama ili u borbama pri ispadima van zidina. "Skupo prodali svoje živote. Pobjedioci su pljačkali grad, ulice se dimile krvlju pune leševa i ruševina."⁽²⁵⁾

U povijesti je zabilježen bolan odjek gubitka Budima

u Otomanskom carstvu. Čitava Carevina je u znaku teške depresije i tuge. U isto vrijeme, zapisano je, taj je "gubitak još više zapalio hrabrost Osmanlija". Probudene su nove nade. Ljudi su davali ogromna bogatstva za opremu vojske i nove pohode. Naređena su novačenja i zaveden vanredni ratni porez, "svi sultanski hasovi uzeti su u državnu blagajnu". Preuzeta je i polovina sredstava za izdržavanje dvora, veći dio imovine Mehmeda IV, velike svote od članova njegove porodice. Sve je koncentrisano u - povratak izgubljenog.⁽²⁶⁾

Sultan Mehmed IV se, u grču bitke čitavog naroda za opstanak i atmosferi podnošenja krajnjih žrtava, i dalje bavio lovom, haremskim ljepoticama i lagodnim životom. Ne preživljava i ne doživljava krvavu dramu Carevine. Ne osjeća zov napaćenog naroda. Za njega ne prijanjaju zahtjevi vremena.

Za to vrijeme ne miruju ni sve brojniji habsburški saveznici. Oni su sve više odlučni da Osmanlije prognaju sa Balkana. Razni narodi pod osmanskom upravom nastoje da se oslobode gospodstva Osmanlija. Šire se pobune, ustanci. Porta je nemoćna pred hajdučijom. I dalje su česta smjenjivanja u vrhovima komandnog kadra. Izriču se drastične kazne, pa i smaknuća. Sve snažnija su previranja i sve izraženija nezadovoljstva protiv sultana. I visoki vjerski učenjaci, ulema, odbijaju da održe hudbe u džamiji u koju će doći Mehmed IV.

Prikupivši snage, iduće godine (12. augusta 1687.) veliki vezir Sulejman-paša će sa 60.000 dobro opremljenih boraca prijeći Dravu. I nakon teške borbe osmanska vojska će ponovo doživjeti poraz na brdu Harsana kod Mohača. I ovdje je izgubila hiljade vojnika, kompletnu ratnu opremu, velike svote gotovog novca, skupocjeno oružje i tkanine. Vijest o ovoj pobjedi Karla Lorenskog donio je u Beč princ Eugen Savojski - "mali svećenik" ili "mali opat", kako je sa omalovažavanjem i podrugljivo nazivan na dvoru Luja XIV. Leopold I mu je tada podario čin feldmaršallajtmanta.

Tako je ovu pobjedu obilježio car Leopold I. A kako je to doživio sultan Mehmed IV? Kako ga se dojmila vijest o ovom porazu njegove vojske? Kažu da je "prolio gorke suze i tri dana nije ništa okusio". Zabilježena je tim povodom jedna izjava starog janjičara, koji je rekao:

"Sultan u ovakvim prilikama treba da lije ne svoje suze nego krv svoju, boreći se lično protiv svečeva neprijatelja. Sultan je ili u svom haremu ili u lovu onda kada se njegovi vojnici bore za stare ideje i umiru za njih."⁽²⁷⁾

Ova izjava s prizvukom teške optužbe je, začudo, ostala nekažnjena. Nagovijestiće skori odlazak sultanov. Najzad. U tri godine su Osmanlije izgubili gotovo čitavu Ugarsku, Jonska ostrva, Moreju i druga područja. Tamo je svoje kosti ostavilo desetina hiljada njihovih vojnika.⁽²⁸⁾ U te gubitke valja uračunati ratni materijal, opremu i gotov novac. S porazom kod Mohača sastavila se i elementarna nepogoda: najprije su velike kiše pa žega uništile ljetinu; zavladao je glad u narodu, izbijali česti požari, harale su masovne bolesti; cijene su vrtoglavo rasle; nahrupile su i druge hedaće. Sve to vrijeme sultan Mehmed IV provodi u haremu ili lovu. To je znala cijela Carevina. Znala je za njegovu strast za lovom od djetinjstva. Pričalo se i o visokoj cijeni toga lova: njegovi odlasci i boravci u lovu trajali su sedmicama. Bili su veoma skupi. Zapisano je da je samo u jednom lovu u okolini Plovdiva u hajci učestvovalo 35.000 ljudi. Negodovanje protiv takvog načina njegova života pretvorilo se u pobunu. Pod njenim pritiskom on se verbalno i javno odrekao lova, žrtvovao velikog vezira Sulejman-pašu i više visokih vojnih i administrativnih dostojanstvenika. Za velikog vezira postavio je Čuprilićevog zeta Sijavuš-pašu. Obećao je i da će vojska dobiti sva zaostala novčana primanja.⁽²⁹⁾

Taj novi veliki vezir, u svoje ime i u ime oficira, piše šejhulislam da sultan Mehmed IV više ne uživa nikakav ugled kod vojske. Mehmed je tako, nakon 40 godina vladavine, svrgnut sa prijestola. Kažu da je njegova posljednja želja

pred svrgnuće bila da ga naslijedi sin Mustafa, paša Čuprilić u svojstvu istanbulskog kajmakara (u nekoj dužnosti) dobio je deciziju ili fetvu svrgnuću. Izdejstvovao je i odluku uleme da sultan njegov sin Mustafa, nego njegov brat Sulejman, historičara, pišući o posljednjim godinama života, umro 1. novembra 1687. godine prijesto zamijenio jedanaest pet godina kasnije umro zaboravljen.⁽³⁰⁾

Vojska nije vjerovala da su ispražnjene carske kase isplatu zaostalih primanja. Zahtijevala je, usto, i bio uobičajen pri svakom ustoličenju novog sultana, nareduje, da bi ispunio te zahtjeve, da se zlatno oružje i iskuje u novac, a tako sablje, mačevi i druge oružje, su, da bi se obezbijedila potrebna sredstva, poverljivo podmirile plate, povišice i uobičajeni darovi pobunjenika.

U tim burnim previranjima u vojsci i državi izbio je Sijavuš-paša. On je, naime, ovlastio janjičarskog poglavara, posebno baš-čauša Fetvadži Husejin-agu, da piše da su pobunjenici bili obaviješteni o ovoj opasnosti i preduprijedili, opkolili su Sijavuš-pašin konak. Pobjegao je. Zatražio je od posluge da ga napusti i spasava s. bio sasječen od razuzdanih pobunjenika. Sultan je izdao fermanu saopštiti da su do sada činili nepravdu i da u buduću treba da čine samo dobro i - poklonio im.

Dok su ulagani naponi da se u prijestonici stišaju pobunjenici, koji su se bavili mišlju da svrgnu sultanovu dovedu Mustafu II, sina Mehmeda IV, da pobijedi na najviše položaje u Carevini dovedu svoje ljude i u svojim nakanama, sa granica stižu uznemirujući govori da su se generalu Karafi predali brani. godinu bili odsječeni i gladi iscrpljeni u opsadi.

Predala se i tvrđava Lipa nakon trodnevnog otpora. Nedostatak novca, namirnica, municije i opreme, riznice potpuno prazne, iskorišćavali su saveznici i postigli nove uspjehe na svim frontovima.⁽³¹⁾

luće godine (12. augusta 1687.) veliki vezir Sulejman-
opremljenih boraca prijeći Dravu. I nakon teške borbe
novo doživjeti poraz na brdu Harsana kod Mohača. I
ade vojnika, kompletnu ratnu opremu, velike svote
cjeno oružje i tkanine. Vijest o ovoj pobjedi Karla
Beč princ Eugen Savojski - "mali svećenik" ili "mali
ovažavanjem i podrugljivo nazivan na dvoru Luja XIV.
odario čin feldmaršallajtnanta.

u obilježio car Leopold I. A kako je to doživio sultan
se dojmila vijest o ovom porazu njegove vojske? Kažu
aze i tri dana nije ništa okusio". Zabilježena je tim
starog janjičara, koji je rekao:

prilikama treba da lije ne svoje suze nego krv svoju,
večeva neprijatelja. Sultan je ili u svom haremu ili u lovu
ojnici bore za stare ideje i umiru za njih.⁽²⁷⁾

rukom teške optužbe je, začudo, ostala nekažnjena.
blazak sultanov. Najzad. U tri godine su Osmanlije
lgarsku, Jonska ostrva, Moreju i druga područja. Tamo
desetine hiljada njihovih vojnika.⁽²⁸⁾ U te gubitke valja
al, opremu i gotov novac. S porazom kod Mohača
ma nepogoda: najprije su velike kiše pa žega uništile
ad u narodu, izbijali česti požari, harale su masovne
lavo rasle; nahrupile su i druge nedaće. Sve to vrijeme
vodi u haremu ili lovu. To je znala cijela Carevina. Znala
lovom od djetinjstva. Pričalo se i o visokoj cijeni toga
poravci u lovu trajali su sedmicama. Bili su veoma skupi.
u jednom lovu u okolini Plovdiva u hajci učestvovalo
anje protiv takvog načina njegova života pretvorilo
nim pritiskom on se verbalno i javno odrekao lova,
a Sulejman-pašu i više visokih vojnih i administrativnih
elikog vezira postavio je Čuprilićevog zeta Sijavuš-pašu.
ta dobiti sva zaostala novčana primanja.⁽²⁹⁾

u svoje ime i u ime oficira, piše šejhulislamu da sultan
živa nikakav ugled kod vojske. Mehmed je tako, nakon
svrgnut sa prijestola. Kažu da je njegova posljednja želja

pred svrgnuće bila da ga naslijedi sin Mustafa. Ali to nije uslišeno. Mustafa-
paša Čuprilić u svojstvu istanbulskog kajmakama (zastupnika vezira ili valije
u nekoj dužnosti) dobio je deciziju ili fetvu od uleme o Mehmedovom
svrgnuću. Izdejsstvovao je i odluku uleme da sultana Mehmeda IV naslijedi ne
njegov sin Mustafa, nego njegov brat Sulejman II (1687.-1691.). Više
historičara, pišući o posljednjim godinama života Mehmeda IV, kaže da je u
novembru 1687. godine prijesto zamijenio jednim zatvorom u dvoru. Tamo je
pet godina kasnije umro zaboravljen.⁽³⁰⁾

Vojska nije vjerovala da su ispražnjene carske kase. Ona je i dalje tražila
isplatu zaostalih primanja. Zahtijevala je, usto, i poklon u novcu koji je dotad
bio uobičajen pri svakom ustoličenju novog sultana. Sultan Sulejman II
naređuje, da bi ispunio te zahtjeve, da se zlatno i srebrno posuđe dvora istopi
i iskuje u novac, a tako sablje, mačevi i druge dragocjenosti. Od bogatih ljudi
su, da bi se obezbijedila potrebna sredstva, pokupljene "imjadiye" i tako
podmirile plate, povišice i uobičajeni darovi pobunjenicima.⁽³¹⁾

U tim burnim previranjima u vojsci i državi nastradao je i veliki vezir
Sijavuš-paša. On je, naime, ovlastio janjičarskog agu da savlada kolovođe ove
pobune, posebno baš-čauša Fetvadži Husejin-agu i hadži Ali-agu. Uzunčaršili
piše da su pobunjenici bili obaviješteni o ovim namjerama.⁽³²⁾ Da bi ih
preduprijedili, opkolili su Sijavuš-pašin konak. Paša je znao da mu je kraj blizu.
Zatražio je od posluge da ga napusti i spasava se, a sam je, braneći svoj prag,
bio sasječen od razuzdanih pobunjenika. Sultan će pobunjenicima u posebnom
fermanu saopštiti da su do sada činili nepravdu narodu, ali da tom narodu
ubuduće treba da čine samo dobro i - poklonio im svoj blagoslov.

Dok su ulagani napor da se u prijestonici stišaju nezajažljivi apetiti i pohlepa
pobunjenika, koji su se bavili mišlju da svrgnu i sultana i na njegovo mjesto
dovedu Mustafu II, sina Mehmeda IV, da pobiju članove osmanske dinastije i
na najviše položaje u Carevini dovedu svoje ljude, i dok su oni onemogućavani
u svojim nakanama, sa granica stižu uznemirujuće vijesti. Jedna od njih je
govorila da su se generalu Karafi predali branioci Erlaua. Oni su već dvije
godine bili odsječeni i glađu iscrpljeni u opsadi.

Predala se i tvrđava Lipa nakon trodnevne opsade i bombardovanja.
Nedostatak novca, namirnica, municije i opreme kod Osmanlija, jer su Portine
riznice potpuno prazne, iskorišćavali su saveznici Habsburške monarhije da bi
postigli nove uspjehe na svim frontovima.⁽³³⁾

Unutrašnje stanje, nepovoljno za centralnu vlast i stanovništvo, posebno u Rumeliji, dodatno je otežavao serčešme Jegen Osman-paša. Što je od Porte dobijao veće ustupke, on je postajao sve nezajažljiviji, ali i sve moćniji. Imao je vojsku od 12.000 vojnika. Na toj sili zasnavao je zulum. Zaveo je teške namete i muslimanima i nemuslimanima. Kada je ovaj paša boravio u okolini Pirota, naišao je tim krajem arhimandrit Isaije iz Pavlovskog manastira na Svetoj gori. I on je zabilježio da je Jegen činio velika zla narodu. Ucjenjivao ga, u tome nije odvajao Osmanlije od hrišćana. Ignorirao je naređenja sultana da tako ne postupa s narodom. Kad je na njega od centralne vlasti upućena vojna sila dovoljna da ga savlada, pobjegao je svom starom prijatelju Mahmud-paši Mahmudbegoviću u Peć. Ovaj buntovnik nije mogao znati da je njegov prijatelj kod sebe već imao carski ferman sa porukom:

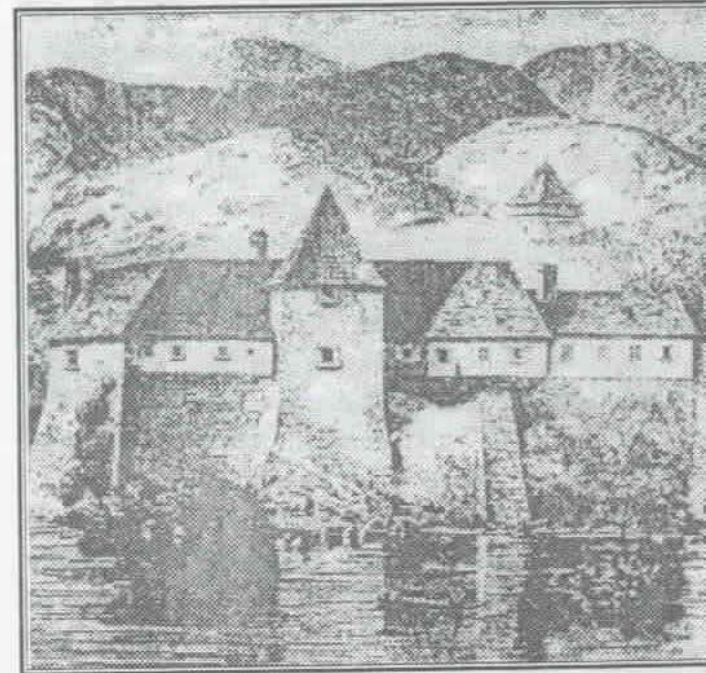
“Jegenova glava naša - njegovo bogatstvo vaše.”⁽³⁴⁾

Mahmud-paša ubrzo je poslao Porti odsječenu Jegenovu glavu, s njom još trinaest glava njegovih najvjernijih pristalica. Za sebe je zadržao “osam bisaga dukata” koji su ostali iza Jegen.

Nakon ubistva Sijavuš-paše za velikog vezira je sa smirivanjem previranja u vojsci i državi 2. marta 1688. godine postavljen Tekirdagli Bekri Mustafa-paša i na tom položaju bio svega dva mjeseca. U njegovo vrijeme je holandski poslanik u Istanbulu ponudio Porti posredovanje svoje zemlje da bi se pristupilo mirovnim pregovorima sa Habsburškom monarhijom. Rekao je da je Leopold I voljan da sklopi mir poslije višegodišnjih ratovanja koja su trajala već pet godina. O takvoj spremnosti Habsburške monarhije priticale su informacije i sa drugih strana. Stoga je sultan Sulejman II poslao u Beč Zulfikar-efendiju i glavnog Portinog tumača koji se zvao Aleksandar Mavrokordato. Aleksandar je bio glavni i službeni tumač i na mirovnim pregovorima u Sremskim Karlovcima po završetku habsburško-turskih ratovanja 1699. godine. Igrao je dvostruku ulogu. To se može vidjeti i po tome što je njega, bez znanja Osmanlija, Leopold I odlikovao za izvanredne usluge i zasluge visokim odlikovanjem i podario mu grofovsku čast. S njim sastavljeno sultanovo izaslanstvo htjelo je usput da obavijesti bečki dvor o promjeni na osmanskome prijestolu. Imalo je ovlaštenje da se upusti i u mirovne pregovore. Uvjeren da će lahko osvojiti i preostali dio Ugarske, bečki dvor je smatrao da će zauzeti još i Bosnu, Srbiju, Vlašku i Moldaviju. Uvidio je da je osmanska moć uzdrmana krvavim unutrašnjim nemirima. Nije je više ni respektovao kao silu. Zulfikar-

efendija i Mavrokordato kao osmanski predstavnici p... kod Leopolda I pet mjeseci nakon dolaska u Beč. Neka da je Zulfikar-efendija zadržavan u Beču oko tri godine pa naposljetku vraćen Porti sa zahtjevima koji nisu b...

Leopoldove planove osvajanja novih područja preduprijedio je napad Luja XIV i Habsburškoj monarhiji. Habsburgovci su morali povući svoje trupe iz Ugarske, pretežan njihov dio, koncentrišu na ovog opasnijeg...



KOSTAJNIČKI GRAD

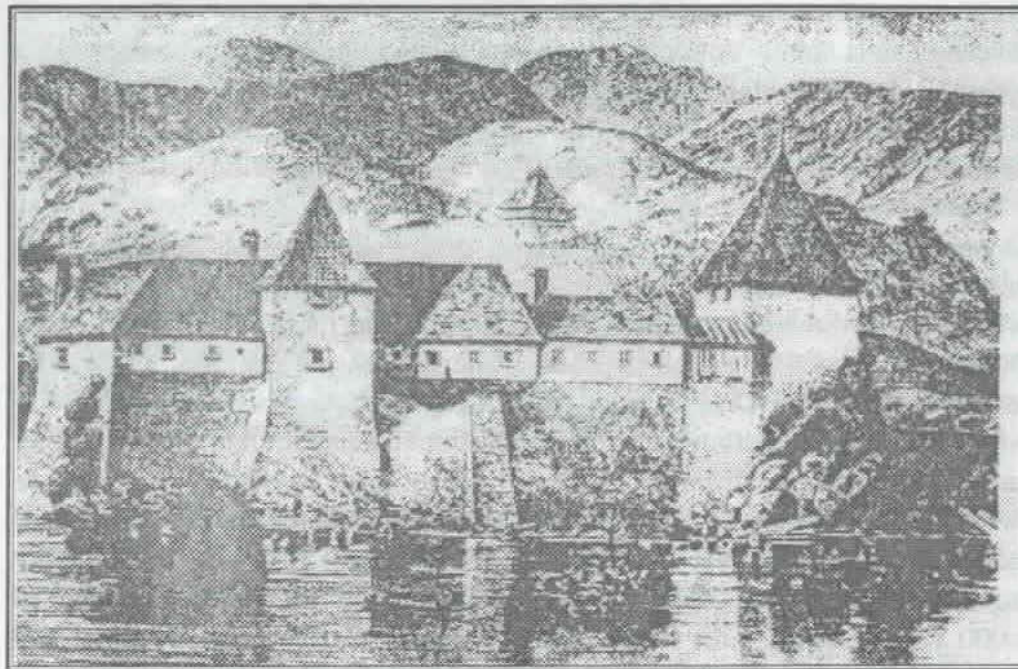
Svoje okrajke sa Portom ublažavaju i prenose u defek... Leopolda mijenjaju članice Svete lige. One i dalje... Osmanlijama, smatrajući da je Porta u to vrijeme slab... je i bilo. Habsburška monarhija sa saveznicima, po... Ludviga Badenskog, brzo osvaja tvrđave Lipu, I... Kostajnicu, Gradišku, Brod, Brčko i Zvornik, pa i ut... banom Erdedijem zauzima sve gradove na Savi do... vratio na Unu, tamo pobijedio Muhameda Jovan...

nepovoljno za centralnu vlast i stanovništvo, posebno u teškom položaju Jegen Osman-paša. Što je od Porte on je postajao sve nezajažljiviji, ali i sve moćniji. Imao je vojnika. Na toj sili zasnavao je zulum. Zaveo je teške poreze i na nemuslimanima. Kada je ovaj paša boravio u okolini krajem arhimandrit Isaije iz Pavlovskog manastira na ilježio da je Jegen činio velika zla narodu. Ucjenjivao ga, osmanlije od hrišćana. Ignorirao je naređenja sultana da ga se osudi. Kad je na njega od centralne vlasti upućena vojna vlada, pobjegao je svom starom prijatelju Mahmud-paši u Beč. Ovaj buntovnik nije mogao znati da je njegov car bio sa carom. Imao carski ferman sa porukom: "Jegen - njegovo bogatstvo vaše."⁽³⁴⁾ On je poslao Porti odsječenu Jegenovu glavu, s njom još i najvjernijih pristalica. Za sebe je zadržao "osam bisaga za Jegen".

Mustafa-paša za velikog vezira je sa smirivanjem previranja u Beču 1688. godine postavljen Tekirdagli Bekri Mustafa-bio svega dva mjeseca. U njegovo vrijeme je holandski poslanik ponudio Porti posredovanje svoje zemlje da bi se moglo pregovoriti sa Habsburškom monarhijom. Rekao je da je on mir poslije višegodišnjih ratovanja koja su trajala već deset godina. Habsburške monarhije pratile su informacije da je sultan Sulejman II poslao u Beč Zulfikar-efendiju i njegovog brata koji se zvao Aleksandar Mavrokordato. Aleksandar je bio tumač i na mirovnim pregovorima u Sremskim Kneževim gradovima habsburško-turskih ratovanja 1699. godine. Igrao je veliku ulogu. On može vidjeti i po tome što je njega, bez znanja i odobrenja, odlikovao za izvanredne usluge i zasluge visokim činom. On mu grofovsku čast. S njim sastavljeno sultanovo naređenje da obavijesti bečki dvor o promjeni na osmanskom položaju. Naređenje da se upusti i u mirovne pregovore. Uvjeren da će biti dio Ugarske, bečki dvor je smatrao da će zauzeti još i Moldaviju. Uvidio je da je osmanska moć uzdrmana i u Beču. Nije je više ni respektovao kao silu. Zulfikar-

efendija i Mavrokordato kao osmanski predstavnici primljeni su u audijenciju kod Leopolda I pet mjeseci nakon dolaska u Beč. Neka historijska vrela kazuju da je Zulfikar-efendija zadržavan u Beču oko tri godine, vrijeđan i ponižavan, pa naposljetku vraćen Porti sa zahtjevima koji nisu bili prihvatljivi.

Leopoldove planove osvajanja novih područja Otomanske carevine preduprijedio je napad Luja XIV i Habsburškoj monarhiji otvorio drugi front. Habsburgovci su morali povući svoje trupe iz Ugarske. Oni sve snage, ili pretežan njihov dio, koncentrišu na ovog opasnijeg francuskog neprijatelja.



KOSTAJNIČKI GRAD

Svoje okršaje sa Portom ublažavaju i prenose u defanzivan rat. Takvu nakanu Leopolda mijenjaju članice Svete lige. One i dalje zahtijevaju ofanzivni rat sa Osmanlijama, smatrajući da je Porta u to vrijeme slabija nego ikad ranije. Tako je i bilo. Habsburška monarhija sa saveznicima, pod komandom markgrofa Ludviga Badenskog, brzo osvaja tvrđave Lipu, Ilok, Petrovaradin, Erlau, Kostajnicu, Gradišku, Brod, Brčko i Zvornik, pa i utvrđeni Beograd. Vojska sa banom Erdedijem zauzima sve gradove na Savi do Broda. Odatle se Erdedi vratio na Unu, tamo pobijedio Muhameda Jovanovića, ali nije mogao da

zauzme Bihać. Sa 3.000 konjanika Badenski je krenuo preko Broda prema Derventi. U njoj se nalazio bosanski paša sa jakom vojskom. Badenski je - kako je zapisano - izvojevao "sjajnu pobjedu". Za nju je rečeno "da u dugom i velikom ratu nije izvojevana sjajnija pobjeda s manjom silom". Iza toga se predalo Brčko, pa Šabac i druga mjesta na Savi, a dan nakon bitke za Derventu i - Beograd.⁽³⁵⁾

Potom su pale i osmanske tvrđave u Ugarskoj zapadno od Dunava - Siget i Kaniža. To je vrijeme pobune vojske u Istanbulu, teške anarhije i nesprenosti Porte za organizovan otpor. Ima historičara koji smatraju da su se habsburški saveznici tada mogli dokopati čak i Istanbula. I saveznički komandanti su vjerovali da mogu oteti osmansku prijestonicu, ali ne i ovladati njome.⁽³⁶⁾ Ali Karlo Lorenski se, istovremeno sa osvajanjem Beograda, borio i sa Francuzima na Rajni, pa se nije mogao još upuštati i u takve riskantne ratničke pohode.

Svjestan teške situacije Sulejman II je smanjio broj dvorskih dama, činovnike sveo na najmanju mjeru, ali mir i blagostanje, usto i napredak na ratištima, nije mogao ostvariti u Carevini. Imao je on i stanovitih uspjeha na bojnopolju - odbranjena je Srebrenica, Livno, Višegrad, odbijeni napadi na Banju Luku i Dubicu, neprijatelj je morao napustiti Valjevo, Zvornik i Brčko, na juriš su osvojeni Kladovo i Oršava, gdje je savladana habsburška dunavska flota, pobijedena mletačka mornarica kod Rodosa i luke Anaboli. Ali, u isto vrijeme, na drugim ratištima doživljava i nove poraze: kod Batočine novi serasker Redžep-paša gubi logor sa kompletnom opremom, naoružanjem i rezervama, pada grčevito branjeni Niš 25. septembra 1689., kada je Badenski zarobio čitav logor, a Osmanlije ostali bez 10.000 izginulih vojnika. Pikolominijev pohod sa 6.000 vojnika i dva puka husara i Srba kruniše se osvajanjem Prištine; bez otpora spaljuje Skoplje (27. oktobra 1689.), te zauzima Prizren.⁽³⁷⁾

Da bi popravio stanje u Carevini, Sulejman II na položaj velikog vezira imenuje Mustafa-pašu Ćuprilića. Ovaj paša i veliki vezir do tog postavljenja bio je muhafiz ostrva Hios. Preuzimajući novu dužnost, on objavljuje tzv. adaletnamu - edikt kojim dokida nasilje nad rajom, ukida niz poreza i zavodi red u oporezivanju, revidira spiskove janjičara, umanjuje primanja visokih funkcionera, dokida običaj da najviši državni dostojanstvenici o Bajramu podnose darove sultanu. Time osigurava velike prihode u blagajni. Ujedno vrši i pripreme za rat. Sultan Sulejman II imenuje ga vrhovnim komandantom.

Porti je pritekao u pomoć krimski han Selim Giraj, koji je prethodno odbio



JEDAN OD BOJEVA IZ 1550. GODINE

Habsburgovci su pobijedili i u Novom Brdu. Od n... osim Niša.³⁸ Vraćena je opljačkana imovina mu... razbijene hajdučke i ustaničke snage. Ovo napredov... zime.

I u taboru saveznika Sv. lige dolazi do promjena... mjesto Pikolominija postavlja grofa Fridriha Vetera... učvršćuje odbranu Niša, zauzima Leskovac, Pirot, ... istoku provaljuje do Sofije, a na zapadu do Bosne... namirnicama. Habsburški car Leopold I manifestom... krajevima, posebno Albaneze, da se dižu na ustan... narod je prestrašen. Povrijeđen nasiljem i pljač... razočaran je u Habsburšku monarhiju. U širokim... naročito među onima koji su, na bilo koji način, ... Osmanlija širio se strah od represalija i osvete. Tom

konjanika Badenski je krenuo preko Broda prema bosanski paša sa jakom vojskom. Badenski je - kako "sjajnu pobjedu". Za nju je rečeno "da u dugom i vana sjajnija pobjeda s manjom silom". Iza toga se i druga mjesta na Savi, a dan nakon bitke za Derventu

nske tvrđave u Ugarskoj zapadno od Dunava - Siget i une vojske u Istanbulu, teške anarhije i nespremnosti or. Ima historičara koji smatraju da su se habsburški kopati čak i Istanbula. I saveznički komandanti su osmansku prijestonicu, ali ne i ovladati njome.⁽³⁶⁾ Ali meno sa osvajanjem Beograda, borio i sa Francuzima o još upuštati i u takve riskantne ratničke pohode.

lejman II je smanjio broj dvorskih dama, činovnike sveo nir i blagostanje, usto i napredak na ratištima, nije ni. Imao je on i stanovitih uspjeha na bojnom polju - Livno, Višegrad, odbijeni napadi na Banju Luku i orao napustiti Valjevo, Zvornik i Brčko, na juriš su va, gdje je savladana habsburška dunavska flota, narica kod Rodosa i luke Anaboli. Ali, u isto vrijeme, ivljava i nove poraze: kod Batočine novi serasker a kompletnom opremom, naoružanjem i rezervama, 25. septembra 1689., kada je Badenski zarobio čitav bez 10.000 izginulih vojnika. Pikolominijev pohod sa a husara i Srba kruniše se osvajanjem Prištine; bez 7. oktobra 1689.), te zauzima Prizren.⁽³⁷⁾

e u Carevini, Sulejman II na položaj velikog vezira orilića. Ovaj paša i veliki vezir do tog postavljenja bio Preuzimajući novu dužnost, on objavljuje tzv. dokida nasilje nad rajom, ukida niz poreza i zavodi dira spiskove janjičara, umanjuje primanja visokih aj da najviši državni dostojanstvenici o Bajramu ime osigurava velike prihode u blagajni. Ujedno vrši Sulejman II imenuje ga vrhovnim komandantom.

noć krimski han Selim Giraj, koji je prethodno odbio



JEDAN OD BOJEVA IZ 1550. GODINE

Habsburgovci su pobijedjeni i u Novom Brdu. Od njih su preuzeti svi gradovi osim Niša.⁽³⁸⁾ Vraćena je opljačkana imovina muslimanskog stanovništva, razbijene hajdučke i ustaničke snage. Ovo napredovanje je zaustavljeno zbog zime.

I u taboru saveznika Sv. lige dolazi do promjene: markgrof Badenski na mjesto Pikolominija postavlja grofa Fridriha Veterana 9. januara 1690. Ovaj učvršćuje odbranu Niša, zauzima Leskovac, Piro, Prokuplje i Jagodinu, na istoku provaljuje do Sofije, a na zapadu do Bosne, postiže plijen u stoci i namirnicama. Habsburški car Leopold I manifestom poziva sve narode u ovim krajevima, posebno Albaneze, da se dižu na ustanak protiv Osmanlija. Ali, narod je prestrašen. Povrijeđen nasiljem i pljačkama hercega Holštajna razočaran je u Habsburšku monarhiju. U širokim masama domaćeg življa, naročito među onima koji su, na bilo koji način, sudjelovali u borbi protiv Osmanlija širio se strah od represalija i osvete. Tom širenju straha doprinose i

ruski napad na Krim. Ujedinjene osmanske i tatarske snage osvajaju Krivu Palanku, Kumanovo, opsjedaju, a zatim i zauzimaju Kačanik. Pri osvajanju Kačanika korpus habsburške vojske je poražen. Zarobljeni Habsburgovci i Mađari pušteni su kućama, a hajduci i domaći ustanici likvidirani. Razbijena je i formacija habsburške vojske upućena na Prizren. Zauzeta je Priština, zarobljeni neprijateljska oprema i m a g a c i n i .

Habsburgovci i njihova snažna agitacija. Sve to dovodi do poznate seobe Srba pod Arsenijem III Crnojevićem. Osmanlije su htjeli da ih zadrže, nagovarali su ih da ostanu, pozivali ove izbjeglice i obećavali oprost od svega i od danka za dvije-tri godine, ali u tome nisu uspjeli.

Duga je priča o habsburško-osmanskim ratovanjima. Trajala su 16 godina. Počela 1683. i, evo, ušla u osmu godinu. U toj godini se Osmanlije spremaju za glavnu ofanzivu protiv Habsburške monarhije i njenih saveznika. Fazil Mustafa-paša Ćuprilić, veliki vezir i vrhovni komandant, preko Plovdiva i Sofije stiže pod Pirot 9. augusta 1690. Sutradan ga zauzima, narednog dana Belu Palanku, uspostavlja opsadu Niša. Tu je primio vijest o pobjedi osmanske vojske u Erdelju. Ta pobjeda i dolazak Devlet Giraja sa 100.000 Krimljana pojačana je viješću da se Vidin predao karamanskom beglerbegu Dursun Mehmed-paši. Badenski se zbog toga, umjesto da pomogne Nišu, iz Jagodine vraća u Beograd. Branioci Niša su kapitulirali. Osmanske snage napreduju uz Dunav, zauzimaju Kladovo, Oršavu i Golubac. Ćuprilić nakon Niša osvaja Smederevo 24. septembra, a četiri dana kasnije njegove prethodnice stižu pred Beograd. Beogradska posada sa 8.000 vojnika, pod komandom grofa Aspermonta, govori o kapitulaciji. Toj kapitulaciji doprinijeće i iznenadna eksplozija u tri magacina koji su zatrpali tri pukovnije habsburških vojnika. Nastalo je bezglavo bježanje. Grof Aspermont i feldmaršal Herceg Kroj, koji je ranije trebalo da preuzme komandu u Beogradu, spasavaju se bjekstvom u jednom čamcu preko rijeke.

U tom naletu Osmanlije prelaze Dunav, progone razbijenog neprijatelja, zauzimaju Lugoš, Karanšebeš i Lipu, ali ne uspijevaju da povrate Osijek, koji je branio prekaljeni Gvido Štaremberg.³⁹

Habsburški car se koriguje: uviđa da Osmanlije ne može baš pobjeđivati sa malim snagama i kad god to poželi. U njega se vraćao već potisnuti respekt prema vojnoj snazi protivnika. Zato se i on snažno priprema i naoružava. Pripremaju se i Osmanlije. Ovim naporima na osmanskoj strani rukovodi Mustafa Ćuprilić. On se suočava sa krupnim unutrašnjim problemima u zemlji. Čini pokušaj da ih radikalnije riješi: dolazi nakratko u Istanbul, osuđuje smišljeni pokušaj ponovnog dovodenja na prijesto Mehmeda IV, primorava pobunjene Albance na poslušnost, pokorava i kažnjava pobunjenu vojsku i timarnika na Kipru. Kad se u junu mjesecu vraćao da ponovo preuzme komandu nad vojskom, ispratio ga je sa samrtničke postelje sultan Sulejman II.

Mustafa Ćuprilić je strogo naredio u slučaju sultanove smrti ustajati njegovu Mehmed IV ili koji od njegovih sinova.

Zatim kreće u novi pohod protiv Austrije, uz francuskog poslanika de Šatona. U sukobu sa Habsburgovcima kod Buda 33.000 Habsburgovaca osmansko poginuo i sam Mustafa-paša Ćuprilić. Ludvigom Baderskim na čelu na vojnika. Badenski se ne usuđuje ljudstvu: 3.000 mrtvih, 1.000 ranjenih oficira. Povrh toga, i epidemija je Varadin, zauzeo varoš, ali ne i tvrdu sukoba, kratko vrijeme prednja.

Na prijesto je u otomansko Ahmed II (1691.-1695). Onje se nije išlo na front. Zato ja Merzifonlu hadži Ali-pašu. Ili jača beogradsku tvrđavu.

U tom predahu registrovne prekomandovao je Baenslog postavio je hercega od Krja zauzme Beograd. Računao je da provali u Erdelj. Kojovnaa septembra i to uz velik gubitke Kroja. Vrhovnu komandu feldmaršalu Kaprari. Bio je to da zauzmu Titel, ali bez novim velikim veziron. Summe nepogode - kiše, vjetrovi i la.

snažna agitacija. Sve to dovodi do poznate seobe Srba u Banat. Osmanlije su htjeli da ih zadrže, nagovarali su ih da se vrate, ali su im obećavali oprost od svega i od danka za povratak, ali im to nisu uspjeli.

Habsburško-osmanskim ratovanjima. Trajala su 16 godina. Završila su u osmu godinu. U toj godini se Osmanlije spremaju na pohod protiv Habsburške monarhije i njenih saveznika. Fazil Ahmed, veliki vezir i vrhovni komandant, preko Plovdiva i Sofije, 1. augusta 1690. Sutradan ga zauzima, narednog dana prelazi na opadu Niša. Tu je primio vijest o pobjedi osmanske vojske nad Beogradskom posadom i dolazak Devlet Giraja sa 100.000 Krimljana. Giraj se Vidin predao karamanskom beglerbegu Dursun Mehmedu. Zbog toga, umjesto da pomogne Nišu, iz Jagodine se vratio u Nišu su kapitulirali. Osmanske snage napreduju uz Beograd, Oršavu i Golubac. Ćuprilić nakon Niša osvaja Beograd, a četiri dana kasnije njegove prethodnice stižu pred Beogradsku posadu sa 8.000 vojnika, pod komandom grofa Károlyja Rákóczija. Toj kapitulaciji doprinijele i iznenadne promjene. Grof Aspermont i feldmaršal Herceg Kroy, koji je komandovao u Beogradu, spasavaju se bjekstvom u Beograd.

Osmanlije prelaze Dunav, progone razbijenog neprijatelja, prelaze i Lipu, ali ne uspijevaju da povrate Osijek, koji je u Beogradu. Štaremberg.⁽³⁹⁾

Ćuprilić: uviđa da Osmanlije ne može baš pobjeđivati sa Beogradom. U njega se vraćao već potisnuti respekt od Osmanlija. Zato se i on snažno priprema i naoružava. U Beogradu. Ovim naporima na osmanskoj strani rukovodi Ahmed. Uočava sa krupnim unutrašnjim problemima u zemlji. Ahmed: dolazi nakratko u Istanbul, osuđuje Ahmeda zbog dovođenja na prijesto Mehmeda IV, primorava Mehmeda na poslušnost, pokorava i kažnjava pobunjenu vojsku i Ahmed se u junu mjesecu vraćao da ponovo preuzme komandu. Ahmed ga je sa smrtničke postelje sultan Sulejman II.

Mustafa Ćuprilić je strogo naredio svojim pouzdanicima na dvoru da se u slučaju sultanove smrti ustoliči njegov mladi brat princ Ahmed, a nikako Mehmed IV ili koji od njegovih sinova.⁽⁴⁰⁾

Zatim kreće u novi pohod protiv Habsburške monarhije. U njegovoj vojsci je, uz francuskog poslanika de Šatonefa, bilo francuskih oficira i inženjera. Ali u sukobu sa Habsburgovcima kod Slankamena između 60.000 Osmanlija i 33.000 Habsburgovaca osmansko oružje doživljava težak poraz u kojem je poginuo i sam Mustafa-paša Ćuprilić. U silovitom napadu habsburških snaga sa Ludvigom Badenskim na čelu našlo je smrt još 18 paša i preko 20 hiljada vojnika. Badenski se ne usuđuje da napadne Beograd zbog gubitaka u svom ljudstvu: 3.000 mrtvih, 4.000 ranjenih, među njima neki kneževi, prinčevi i 300 oficira. Povrh toga, i epidemija je harala u njegovoj vojsci. Napao je Veliki Varadin, zauzeo varoš, ali ne i tvrđavu.⁽⁴¹⁾ Nastaje, nakon tog slankamenskog sukoba, kratko vrijeme predaha za obje strane.

Na prijesto je u Otomanskoj carevini poslije Sulejmanove smrti došao Ahmed II (1691.-1695.). On je za velikog vezira postavio Kadi Ali-pašu kome se nije išlo na front. Zato ga ubrzo smjenjuje, a na njegovo mjesto dovodi Merzifonlu hadži Ali-pašu. Iako nije bilo važnijih sukoba, Ali-paša popravlja i jača beogradsku tvrđavu.

U tom predahu registrovane su promjene i na habsburškoj strani. Leopold I prekomandovao je Badenskog na ratište sa Francuzima. Na njegovo mjesto postavio je hercega od Kroja - Karla Eugena. Ovaj se ubrzo odlučuje da zauzme Beograd. Računao je da će ovim napadom onemogućiti velikog vezira da provali u Erdelj. Kroyov napad na Beograd odbijen je noću između 7. i 8. septembra i to uz velike gubitke Habsburgovaca. Leopold zbog toga smjenjuje Kroya. Vrhovnu komandu nad habsburškim snagama u Ugarskoj povjerio je feldmaršalu Kaprari. Bilo je to 1694. godine.⁽⁴²⁾ Osmanlije su u proljeće pokušali da zauzmu Titel, ali bez uspjeha. Krajem juna snažna osmanska vojska pod novim velikim vezirima Surmeli Ali-pašom dolazi do Petrovaradina, ali su ih nepogode - kiše, vjetrovi i hladnoća natjerale na povlačenje.⁽⁴³⁾

U

POGLAVLJE TREĆE

POUKE I OPOMENE BRANILACA: DRAMA BOŠNJAKA U KANIŽI

U ovom poglavlju razmatramo ulogu branilaca u kanižkoj dramatičkoj literaturi. Branitelji su često bili žitelji Kaniže, koji su se borili za svoju domovinu i svoju vjeru. Njihove priče su bile puno pouka i opomena za buduće generacije. Ovi ljudi su bili hrabri i žrtveni, a njihove priče su bile puno inspiracije za druge. Branitelji su bili ljudi koji su se borili za svoju domovinu i svoju vjeru. Njihove priče su bile puno pouka i opomena za buduće generacije. Ovi ljudi su bili hrabri i žrtveni, a njihove priče su bile puno inspiracije za druge.

URATNOM metežu na širokim prostorima jugoistočne Evrope odigrala se i drama branilaca tvrđave Erlau. Ovo utvrđenje je, u nizu oružanih sukoba velikih armija oba tabora, dvije godine bilo u opsadi. Potpuno izolovano od bilo kakvog kontakta sa svojim zaleđem i osmanskim vojskom kao jedinim spasiocima od uništenja. Odolijevalo je 24 mjeseca. Očekivalo je pomoć, a ona nije mogla stići zbog okruženja neprijateljskog: opkoljeno i odsječeno od mogućnosti spasa i gladu iscrpljeno. Silahdar tarihi, opisujući teško stanje ovog uporišta, registruje i primjere kanibalizma među braniocima i stanovništvom. Ostavljeni i ogorčeni mnogi su iz očaja i revolta prešli na kršćanstvo. Zna se za konvertite: kol-čehaju lično, njegovog alajbega i dva imama u gradskim džamijama.⁽¹⁾

Erlau se branio dvije godine sve dok nije 14. oktobra 1688. pao u ruke generala Karafe. Zna se šta je slijedilo braniocima: ko je preživio odveden je u roblje. Slično utvrđenje Lipa se predalo nakon trodnevne opsade i bombardovanja artiljerijom.

Za razliku od njih Kaniža je bila u opsadi - četiri godine. Branioci i žiteljstvo Erlaua i Lipe većinom su činili Bošnjaci. Oni su držali i Kanižu. Borili su se i u Egri, Budimu, Lukošu i Karanšebešu. I drugim područjima izvan svoje Bosne. Isto onako kao što su regrutovani za posade 760 pograničnih tvrđava, tako su učestvovali u vojnim akcijama od Beča preko Ugarske i Hrvatske do odbrane svoje Bosne.

U Ugarskoj, sjeverozapadno od Blatnog jezera, bila je smještena Kaniža, strateški važno osmansko uporište. Ovaj grad sa kulama, debelim zidinama i topraklukom (zemljanim utvrđenjem na zapadnoj strani) Evlija Čelebi naziva

“Aleksandrovim bedemom”. “Ako neprijatelj zauzme Kanižu, zauzeće i sve druge gradove” - veli on.⁽³⁾ Tu je bilo i sjedište kanjiškog paše. Zbog svog vojnog značaja stalno je bilo izloženo čestim napadima još prije početka Bečkog rata. O jednom od njih priča i ovaj putopisac u dijelu teksta “Naše putovanje u grad Kanižu da ga oslobodimo”.⁽⁴⁾ Taj njegov put dogodio se početkom 1664. godine. Bila je teška zima i on kaže da ni u jednoj historiji nije čitao o patnjama kakve su oni tada podnijeli. Naime, Nikola Zrinjski, zajedno sa knezom Julijem Hoenloem i generalom Strocijem, opsjeo je Kanižu.

Prema Kaniži i Ujvaru u februaru je poveden odbrambeni rat u kojem je učestvovao i Evlija. Zrinjski je od polovine januara do polovine februara 1664. godine provalio do Osijeka, zapalio znameniti Sulejmanov most na Dravi, a opsadu Kaniže uspostavio krajem aprila i držao je do 31. maja. Veliki vezir Ahn d-paša Ćuprilić hitao je da joj pomogne. Krenuo je iz radoznalosti i Evlija. Prolazeći pantonski most podignut na rijeci Dravi, susreli su na tom putu uhode đakovačkog alajbega, (ustvari, alajbega požeškog sandžaka kojem je pripadalo i Đakovo). Evlija je pomislio da su te uhode neprijatelji, ali se uvjerio da su bili, kako kaže, pravovjerni muslimani koji su samo promijenili svoja odijela. Oni su mu rekli da ne mogu stići gdje su naumili.

“Tamo vlada užasna panika i prava buna. Neprijatelj iz dana u dan tuče Kanižu. Već sutra moći ćete da čujete gmljavinu topova. Veliki vezir je u gradu Sigetu sakupio kao more veliku vojsku” - rekli su oni Evliji.⁽⁴⁾

Ispred Ćuprilićeve vojske povukao se Nikola Zrinjski dignuvši opsadu Kaniže. Ćuprilić je zatim krenuo prema Novom Zrinu ili Novigradu i zauzeo ga 30. juna 1664. godine. To zauzeće olakšao je i general Montekukuli, inače neprijatelj Zrinjskog. General, naime, nije htio da pomogne gradu premda se u blizini nalazio s brojnom vojskom.

Ispricavši kako je Ćuprilić još 1664. godine oslobodio Kanižu, Ćelebi prelazi na opis grada. Upoznavajući čitaoce sa životom i prilikama u njemu, ističe da mu je stanovništvo bošnjačko. Evlija piše da su, inače, mnoga mjesta u Ugarskoj, Budim, Egru i druge gradove, pa i Kanižu, nastanjivali i branili Bošnjaci, “koji govore poturski. Svi žive od trgovine, dobri su i pobožni muslimani, nose kalpake kao krajišku nošnju. Muškarci i žene se ponašaju vrlo uljudno. Vrlo su gostoljubivi, tako da su im trpeze svakom pristupačne kao da je to neka grupa oguskog plemena” - kaže on i dodaje kako su Bošnjaci, uz mnoge gradove izvan Bosne, čuvali i branili još 760 pograničnih tvrđava.⁽⁵⁾

Kaniža je bila jedna od preostalih osmanskih od Dunava. Padu ove i drugih tvrđava u ugarskoj jedna druga epizoda vezana za stanje i odnose na e marta 1688. godine. Tada je za velikog vezira Mustafa-paša. Za njegova vezirovanja registro holandskog poslanika u Istanbulu Porti u posre pristupanje mirovnim pregovorima sa Habsburšk prekinulo krvoproliće koje je trajalo već pe predstavljena i gledanja Leopolda I u Beču, sklapanje mira, slanje Zulfikar-efendije i glavno Mavrokordate na te pregovore, poniženja kojim efendija kao zvanični Portin izaslanik, pa nakon v sa takvim uslovima za koje se unaprijed znalo d htjela prihvatiti.

U neuspjehu ovog poslanstva, koje je izraž carevine na pregovore o miru, Portu je ohrabrila Luj XIV napao je Habsburšku monarhiju i otvorio

Bilo je to vrijeme u kojem je čitava Evropa alijsa” sa borila protiv Francuske, a Sveta liga p čelu oba saveza stajao je Leopold I, noseći dvost ispraznio habsburške finansije.⁽⁶⁾ To ga je primu povuče svoje trupe iz Ugarske da bi se odupro ov je smatrao mnogo opasnijim od Osmanlija. Orije Portom trudeći se da sačuva ono što je već c Osmanlija. Takvu njegovu orijentaciju, međutim, Svete lige. One su i dalje tražile ofanzivni rat, s najzad baciti na koljena. Bile su ubijedene da “neobično oslabljen, a Turska još uzdrmana i k razrivena.”⁽⁷⁾

U Istanbulu je u to vrijeme uistinu vladala an pobuna će biti krvavo ugušena.⁽⁸⁾ Porta stoga nije organizovaniji otpor. U historiografiji ima mišlj situaciji saveznici možda mogli dokopati i Istanbu upuštati. Njihovi komandanti su znali da ne r Pomisao na eventualne takve poduhvate onemog

n". "Ako neprijatelj zauzme Kanižu, zauzeće i sve
 (2) Tu je bilo i sjedište kanjiškog paše. Zbog svog
 bilo izloženo čestim napadima još prije početka
 d njih priča i ovaj putopisac u dijelu teksta "Naše
 da ga oslobodimo". (3) Taj njegov put dogodio se
 ila je teška zima i on kaže da ni u jednoj historiji nije
 oni tada podnijeli. Naime, Nikola Zrinjski, zajedno
 em i generalom Strocijem, opsjeo je Kanižu.

u februaru je poveljen odbrambeni rat u kojem je
 ki je od polovine januara do polovine februara 1664.
 a, zapalio znameniti Sulejmanov most na Dravi, a
 o krajem aprila i držao je do 31. maja. Veliki vezir
 ao je da joj pomogne. Krenuo je iz radoznalosti i
 most podignut na rijeci Dravi, susreli su na tom putu
 ga, (ustvari, alajbega požeškog sandžaka kojem je
 je pomislio da su te uhode neprijatelji, ali se uvjerio
 rovjerni muslimani koji su samo promijenili svoja
 ne mogu stići gdje su naumili.

nika i prava buna. Neprijatelj iz dana u dan tuče
 da čujete grmljavinu topova. Veliki vezir je u gradu
 liku vojsku" - rekli su oni Evliji. (4)

ke povukao se Nikola Zrinjski dignuvši opsadu
 enuo prema Novom Zrinu ili Novigradu i zauzeo
 o zauzeće olakšao je i general Montekukuli, inače
 al, naime, nije htio da pomogne gradu premda se u
 jskom.

š još 1664. godine oslobodio Kanižu, Čelebi prelazi
 i čitaoce sa životom i prilikama u njemu, ističe da
 ško. Evlija piše da su, inače, mnoga mjesta u
 ruge gradove, pa i Kanižu, nastanjivali i branili
 turski. Svi žive od trgovine, dobri su i pobožni
 o krajišku nošnju. Muškarci i žene se ponašaju vrlo
 , tako da su im trpeze svakom pristupačne kao da
 emena" - kaže on i dodaje kako su Bošnjaci, uz
 čuvali i branili još 760 pograničnih tvrđava. (5)

Kaniža je bila jedna od preostalih osmanskih tvrđava u Ugarskoj zapadno
 od Dunava. Padu ove i drugih tvrđava u ugarskim područjima prethodila je
 jedna druga epizoda vezana za stanje i odnose na carskom dvoru. Odigrala se 2.
 marta 1688. godine. Tada je za velikog vezira postavljen Tekirdagli Bekri
 Mustafa-paša. Za njegova vezirovanja registrovana je već opisana ponuda
 holandskog poslanika u Istanbulu Porti u posredovanju njegove zemlje za
 pristupanje mirovnim pregovorima sa Habsburškom monarhijom kako bi se
 prekinulo krvoproliće koje je trajalo već pet godina. Prethodno su
 predstavljena i gledanja Leopolda I u Beču, te sultana Sulejmana II na
 sklapanje mira, slanje Zulfikar-efendije i glavnog tumača Porte Aleksandra
 Mavrokordate na te pregovore, poniženja kojima je bio izvrnut Zulfikar-
 efendija kao zvanični Portin izaslanik, pa nakon više godina vraćen u Istanbul
 sa takvim uslovima za koje se unaprijed znalo da ih Porta nije mogla, niti je
 htjela prihvatiti.

U neuspjehu ovog poslanstva, koje je izražavalo spremnost Osmanske
 carevine na pregovore o miru, Portu je ohrabrila nova nada: francuski suveren
 Luj XIV napao je Habsburšku monarhiju i otvorio joj drugi front.

Bilo je to vrijeme u kojem je čitava Evropa bila pod oružjem. "Velika
 aliansa" sa borila protiv Francuske, a Sveta liga protiv Osmanske carevine. Na
 čelu oba saveza stajao je Leopold I, noseći dvostruki teret koji je maksimalno
 ispraznio habsburške finansije. (6) To ga je primoralo, i to je već rečeno, da
 povuče svoje trupe iz Ugarske da bi se odupro ovom novom protivniku, kojeg
 je smatrao mnogo opasnijim od Osmanlija. Orijentisao se na defanzivan rat sa
 Portom trudeći se da sačuva ono što je već do tada bilo zadobijeno od
 Osmanlija. Takvu njegovu orijentaciju, međutim, nisu prihvatile ostale članice
 Svete lige. One su i dalje tražile ofanzivni rat, stalno računajući da će Portu
 najzad baciti na koljena. Bile su ubijedene da je njihov istočni neprijatelj
 "neobično oslabljen, a Turska još uzdrmana i krvavim unutrašnjim nemirima
 razrivena." (7)

U Istanbulu je u to vrijeme uistinu vladala anarhija. Vojska se odmetnula i
 pobuna će biti krvavo ugušena. (8) Porta stoga nije mogla u tom trenutku pružiti
 organizovaniji otpor. U historiografiji ima mišljenja po kojima su se u takvoj
 situaciji saveznici možda mogli dokopati i Istanbula. U to se oni ipak nisu mogli
 upuštati. Njihovi komandanti su znali da ne mogu ovladati prijestonicom.
 Pomisao na eventualne takve poduhvate onemogućavali su im još i Francuzi i

borbe protiv njih na Rajni. Ako se nisu mogli dočepati Istanbula, njihovo uvjerenje bilo je da lahko mogu osvojiti preostali dio Ugarske, uz to još i Bosnu, Srbiju, Vlašku i Moldaviju.

U takvoj njihovoj strategiji Kaniža kao osmansko uporište u Ugarskoj nije bila sporna kao skorašnji siguran plijen. Tako je počela završnica drame ovog grada i njegovih žitelja Bošnjaka. Ušla je u svoju četvrtu godinu. Proistekla je iz oslabljene Porte. Ona nije bila u stanju da se ozbiljnije odupre Habsburgovcima, koji su zajedno sa svojim saveznicima krenuli u nova osvajanja. Na čelu njenih trupa stajao je markgrof Ludvig Badenski. U tom naletu oni, takoreći bez teškoća, osvajaju tvrđave Lipu, Ilok, Petrovaradin, Erlau, pa i Kostajnicu, Gradišku, Brod, Brčko i Zvornik. Badenski je sa banc Erdedijem zauzeo sve gradove na Savi do Broda. Pala je i Derventa. Dan nakon bitke kod Dervente zauzet je i Beograd.⁽⁹⁾ Operacijama njegovog osvajanja rukovodio je bavarski izborni knez Maks Emanuel, a teško su pri tome ranjeni Gvido Štaremberg i princ Eugen Savojski.

Prije nove 1689. godine, kao što je već rečeno, pale su i preostale tvrđave u Ugarskoj zapadno od Dunava - Siget i Kaniža.

I Kaniža, dakle. O njoj i jeste riječ.

Zbog čega je ona posebno zanimljiva? Da li samo zbog pristupačnosti jednog povijesnog dokumenta koji ukazuje na svu golgotu njenih branilaca, uglavnom Bošnjaka? Bilo je, doduše, takvih, možda i još težih drama u ovim ratovima, ali je o njima malo dostupnih izvora koji bi omogućili saznanja o veličini njihove tragedije. Šta otkriva slom Kaniže? Koliko se u njenom paklu odslikavaju i mnoge druge, slične ili još teže, a događale su se u tim prilikama? Po čemu je i šta je izdvaja u ovim povijesnim previranjima?

Ona je kao osmanska tvrđava u Ugarskoj bila već četiri godine u prstenu opsade. Okružena neprijateljem sa svih strana. Za to vrijeme do nje nije stizala nikakva pomoć. Njena posada se hrabro branila, a njeni branioci nazvani fanatičnim. Prije nego što je ova tvrđava pala u ruke Habsburgovcima u okruženju njenih debelih zidina odvijala se - među njenim braniocima i u žiteljstvu - teška, krvava, nadljudska drama.

Kako i u čemu?

U borbi za životni opstanak oni još nisu mogli sagledavati, niti su se tim bavili, opadanje osmanske moći i njenog političkog značaja u Evropi. Još nisu mogli imati jasnu sliku ni o uzrocima svog teškog položaja ni o razlozima

slabljenja osmanske vojne snage. Od njenog poraza je već pet godina, a rat nije prestajao. Osmanska vojska se povlačila i jugoistočne Evrope do Save i Dunava. Iz tih povlačenja se sa njom i muslimansko stanovništvo bosanskog žiteljstva. Sad se moralo sklanjati da ne postalo roblje i da bi izbjeglo svakojake patnje. U gradu Kaniži i njegovoj najbližoj okolini na južnoj obali Save muslimana s osmanskim lokalnom vojnom posadom i žiteljima Bosne. Nevelika skupina ljudi, potpuno nepripremljena, natčovječanski se opirala mnogobrojnim napadima. Posada donosila dugotrajna opsada. Trajalo je to četiri godine. Opsade i napada koje je iz šezdesetih godina 17. vijeka. Nakon toga ju je, mnogostruko nadmoćnija sila -

Zbog svojih slabosti i nemoći u ratnom paklu pretrpljenim gubicima, opkoljenima u Kaniži osmanska vojska nije pružila nikakvu pomoć: ni materijalnu, moralnu pogotovo. Niko se nije postarao ni da ih izbavi iz opsade i prebaci južnije, na teritoriju podalje od neprijatelja. Kao da su prepušteni sami sebi. Kao da su žrtvovani.

Kasim Dobrača je došao do jednog pisma (arzuhal) na arapskom jeziku.⁽¹⁰⁾ To pismo su na izmaku snaga branioci i stanovništvo Kaniže uputili nadležnim turskim vlastima u Stambol. Izražavali su nadu u spas i pomoć koju godinama iščekuju, a ona ne stiže. Pismo se nalazi u rukopisnoj zbirci Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu.

Pismo je potresno. Ispunjeno vapajima za izlazak iz beznađa zla kojim su okruženi. "Nosi datum džumadel-uhra, tj. fe-
ih pošta nađe".

ولا مراكبها
لهم الاستقام وكل
تحت العلم التتبع
يبلغ الى ما له فاعلم
التي احبها
ولا القتال او يتقوا
الكتاب او كذا
قطعت عشره وركد
وآ بالعباس والله
نحوه اذ اطلع العلم
وه بالعباس والله

فاكسيميل
PIS.

ni. Ako se nisu mogli dočepati Istanbula, njihovo mogu osvojiti preostali dio Ugarske, uz to još i oldaviju.

egiji Kaniža kao osmansko uporište u Ugarskoj nije siguran plijen. Tako je počela završnica drame ovog bošnjaka. Ušla je u svoju četvrtu godinu. Proistekla je da nije bila u stanju da se ozbiljnije odupre zajedno sa svojim saveznicima krenuli u nova trupa stajao je markgrof Ludvig Badenski. U tom škoća, osvajaju tvrđave Lipu, Ilok, Petrovaradin, Gradišku, Brod, Brčko i Zvornik. Badenski je sa sve gradove na Savi do Broda, Pala je i Derventa. vente zauzet je i Beograd.⁽⁹⁾ Operacijama njegovog varski izborni knez Maks Emanuel, a teško su pri berg i princ Eugen Savojski.

kao što je već rečeno, pale su i preostale tvrđave u va - Siget i Kaniža.

jeste riječ.

zanimljiva? Da li samo zbog pristupačnosti jednog ukazuje na svu golgotu njenih branilaca, uglavnom takvih, možda i još težih drama u ovim ratovima, ali izvora koji bi omogućili saznanja o veličini njihove Kaniže? Koliko se u njenom paklu odslikavaju i teže, a događale su se u tim prilikama? Po čemu je jesnim previranjima?

vrđava u Ugarskoj bila već četiri godine u prstenu jem sa svih strana. Za to vrijeme do nje nije stizala sada se hrabro branila, a njeni branioci nazvani je ova tvrđava pala u ruke Habsburgovcima u idina odvijala se - među njenim braniocima i u dljudska drama.

nak oni još nisu mogli sagledavati, niti su se tim noći i njenog političkog značaja u Evropi. Još nisu o uzrocima svog teškog položaja ni o razlozima

slabljenja osmanske vojne snage. Od njenog poraza pod Bečom 1683. minulo je već pet godina, a rat nije prestajao. Osmanska vojska se povlačila iz srednje i jugoistočne Evrope do Save i Dunava. Iz tih krajeva, koje je napuštala, povlačilo se sa njom i muslimansko stanovništvo. U njemu je bilo podosta bosanskog žiteljstva. Sad se moralo sklanjati da ne bi bilo uništeno, da ne bi postalo roblje i da bi izbjeglo svakojake patnje. Išlo je put svoje zemlje Bosne. U gradu Kaniži i njegovoj najbližoj okolini na jugu Mađarske ostalo je nešto muslimana s osmanskom lokalnom vojnom posadom. Među njima, dakako, i žitelja Bosne. Nevelika skupina ljudi, potpuno okružena, junački i natčovječanski se opirala mnogobrojnim napadima. I svim nedaćama koje je donosila dugotrajna opsada. Trajalo je to četiri godine bez prijašnjeg vremena opsade i napada koje je iz šezdesetih godina 17. stoljeća opisao Evlija Čelebi. Nakon toga ju je, mnogostruko nadmoćnija sila - uništila.

Zbog svojih slabosti i nemoći u ratnom paklu, ali i zbog ošamućenosti pretrpljenim gubicima, opkoljenima u Kaniži osmanska vojska nije pružila nikakvu pomoć: ni materijalnu, moralnu pogotovo. Niko se nije postarao ni da ih izbavi iz opsade i prebaci južnije, na teritoriju podalje od neprijatelja. Kao da su prepušteni sami sebi. Kao da su žrtvovani.

Kasim Dobrača je došao do jednog pisma (arzuhala) na arapskom jeziku.⁽¹⁰⁾ To pismo su na izmaku snaga branioci i stanovništvo Kaniže uputili nadležnim turskim vlastima u Stambol. Izražavali su nadu u spas i pomoć koju godinama iščekuju, a ona ne stiže. Pismo se nalazi u rukopisnoj zbirci Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu.

Pismo je potresno. Ispunjeno vapajima za izlazak iz beznada zla kojim su okruženi. Upućeno je tamo "gdje ih pošta nađe". Nosi datum džumadel-uhra, tj. februar-mart 1689. godine. Ono



FAKSIMIL PISMA BRANILACA BOŠNJAKA IZ KANIŽE

je višestruko otkrovenje. Ne samo zato što je ljudski bolno i dojmljivo. Što se u njemu opisuje teško stanje muslimana Bošnjaka opkoljenih u ovoj tvrđavi. Što govori i o nekim drugim zbivanjima iz toga vremena. Posebno je interesantno zbog njegove uske veze sa tadašnjim prilikama u Otomanskoj carevini, sa prilikama u Bosni i sa historijom naše zemlje.

Pismo je, prema kazivanju Kasima Dobrače, sastavio i stilizirao Ahmed-efendija Hadži Piri. O njegovom sastavljaču načinjena je posebna bilješka na turskom jeziku. Ta bilješka se nalazi ispod pisma. Kasim Dobrača, po stilu i nekim izrazima u pismu, zaključuje da je njegov sastavljač naš čovjek - iz Bosne. Ustanovio je da je on bio učen, pobožan i dobar poznavalac arapskog i perzijskog jezika. U pismu se spominje sultan Sulejman i njegovo stupanje na prijesto. Riječ je o sultanu Sulejmanu II, koji je vladao tri godine i osam mjeseci (1687.-1691.). Ovaj sultan je nastojao da, uz pomoć velikog vezira Mustafapaše Čuprilića, konsoliduje poremećene prilike Otomanskog carstva.

Zanimljiva je, u tom pismu, napomena zabilježena na turskom jeziku. U njoj se kaže:

"Ovo pismo napisano je arapskim jezikom, da ne bi nevjernici otkrili i upoznali stanje muslimanske vojske (ako bi im pismo palo u ruke - jer oni ne znaju arapski jezik). Pismo je poslato po borcima, koji su sedam godina neprestano bili opkoljeni u tvrđavi Kaniži. Koncept pisma sačinio je Piri Ahmed-efendi. Pismo treba pročitati i iz njega uzeti mnoge pouke i opomene."

Šta to pišu branioci Kaniže? Kakve to opomene i pouke, posredstvom Ahmed-efendije Hadži Piri, šalju iz tvrđave osuđene na propast? Iz tvrđave koja je godinama odolijevala u opsadi? I na kraju - prepuštena sama sebi, bez podrške i pomoći, stalno s nadom u spasenje - klonula, predala se, uništena. Kome su sve upućene ove opomene i pouke?

Evo teksta i sadržaja tog dramatičnog i potresnog pisma.

"Hvala Allahu, koji nas je učinio ponosnim borcima i koji nas pomaže jačanjem naše izdržljivosti u prilikama, kada smo, kao čuvari najudaljenijih isturenih granica opkoljeni od neprijatelja, - kao što nam je to obećao u ajetima svoje Jasne Knjige: "Mi smo kaznili one, koji su počinili zločin, i Naša je obaveza - pomoći prave vjernike (sura "er-Rum", 47). Neka je blagoslov i mir našem gospodinu i učitelju Muhamedu, koji je bodrio i hrabio svoje sljedbenike na borbu protiv nevjernika i neznabožaca, kao što je npr. jednom prilikom rekao:

"Smrću svakog umrlog čovjeka prestaje aktivnost, izuzev umrlog borca na granici, jer njegovo djelo ostaje i uvećava se do zaštićen od tegobe i iskušenja u grobu." Na Muhamedovu rodu i njegovu časnom društvu snage u jačanju i širenju vjere islama

Bože, Ti si svemoćni Stvoritelj, i svi su ljudi tvoji, kako si nam naredio da se borimo, tako u ovoj borbi. Bože, Ti si onaj koji daješ hranu, smiluj nam se bez naše zasluge, kao što si nam bez naše zasluge. Bože, Ti si onaj koji daje prilike, učini boljim naš moral! Ti si onaj koji vodi ljude, uputi nas da se dobro i odlučno suočimo u borbi hrabro držimo! Bože, Ti si onaj koji zatvorena vrata, otvori nam put i prolaz u ovoj zemlji! Bože, Ti si onaj koji daje spas, pobjede nevaljelih nevjernika! Bože, Ti si onaj koji pomozi nas u borbi protiv nevjernika. Pomozi svim onih koji pomoć traže! Uputi nas na pravi put zalutale ljude i one koji daju. Udovolji nam, o Ti koji udovoljavaš svima (uslišaj Bože), molimo Te čašću i ugledom amin, u svakom mjestu i u svim vremenima miljenika, našeg gospodina, prvaka svih vjernih

A sada: ovo je skromno pismo, poslato od opkoljenog od neprijatelja, napisanog suzama upućeno prvom kome stigne u ruke od visokog a naročito njegovu gospodstvu velikom vladaru našoj duši, našem gospodinu koji nas je stvorio i izvoru i meceni naših blagodeti. Nakon ovog čujte nas: Mi smo sada skupina ljudi koji su u pomoć je samo od Boga."

"Ako vjernici zatraže pomoć u ime vjere, pomognete." Ali, sticanje dobročinstva od Allahu. Ipak, ne tugujte u pogledu nas i

Je samo zato što je ljudski bolno i dojmljivo. Što se
nje muslimana Bošnjaka opkoljenih u ovoj tvrđavi.
rugim zbivanjima iz toga vremena. Posebno je
uske veze sa tadašnjim prilikama u Otomanskoj carevini,
rijom naše zemlje.

anju Kasima Dobrače, sastavio i stilizirao Ahmed-
govom sastavljaču načinjena je posebna bilješka na
a se nalazi ispod pisma. Kasim Dobrača, po stilu i
zaključuje da je njegov sastavljač naš čovjek - iz
on bio učen, pobožan i dobar poznavalac arapskog i
se spominje sultan Sulejman i njegovo stupanje na
Sulejmanu II, koji je vladao tri godine i osam mjeseci
je nastojao da, uz pomoć velikog vezira Mustafa-
poremećene prilike Otomanskog carstva.

nu, napomena zabilježena na turskom jeziku. U njoj

je arapskim jezikom, da ne bi nevjernici otkrili i
e vojske (ako bi im pismo palo u ruke - jer oni ne
o je poslato po borcima, koji su sedam godina
u tvrđavi Kaniži. Koncept pisma sačinio je Piri
pročitati i iz njeg uzeti mnoge pouke i opomene."
aniže? Kakve to opomene i pouke, posredstvom
e, šalju iz tvrđave osuđene na propast? Iz tvrđave
a u opsadi? I na kraju - prepuštena sama sebi, bez
nadom u spasenje - klonula, predala se, uništena.
pomene i pouke?

g dramatičnog i potresnog pisma.

t, koji nas je učinio ponosnim borcima i koji nas
aše izdržljivosti u prilikama, kada smo, kao čuvari
enih granica opkoljeni od neprijatelja, - kao što
ajetima svoje Jasne Knjige: "Mi smo kaznili one,
šin, i Naša je obaveza - pomoći prave vjernike (sura
ka je blagoslov i mir našem gospodinu i učitelju
bodrio i hrabro svoje sljedbenike na borbu protiv
božaca, kao što je npr. jednom prilikom rekao:

"Smrću svakog umrlog čovjeka prestaje i završava se njegova
aktivnost, izuzev umrlog borca na granici, koji se bori u ime Allaha,
jer njegovo djelo ostaje i uvećava se do Sudnjeg dana, i on će biti
zaštićen od tegobe i iskušenja u grobu." Neka je potom blagoslov i mir
Muhamedovu rodu i njegovu časnom društvu, koji su uložili sve svoje
snage u jačanju i širenju vjere islama

Bože, Ti si svemoćni Stvoritelj, i sve su stvari u Tvojjoj ruci, pa
kako si nam naredio da se borimo, tako učvrsti i osnaži naša srca u toj
borbi. Bože, Ti si onaj koji daješ hranu, podari nam obilne obroke i
smiluj nam se bez naše zasluge, kao što si nas i dosad darivao hranom,
bez naše zasluge. Bože, Ti si onaj koji možeš izmijeniti stanje i
prilike, učini boljim naš moral! Ti si onaj koji upućuješ i nadahnjuješ
ljude, uputi nas da se dobro i odlučno spremimo za borbu i da se u
borbi hrabro držimo! Bože, Ti si onaj koji nesmetano otvaraš sva
zatvorena vrata, otvori nam put i prolaz tamo, gdje je islamska
zemlja! Bože, Ti si onaj koji daje spas, spasi nas od prevlasti i
pobjede nevaljalih nevjernika! Bože, Ti si onaj koji daješ pomoć,
pomoz nas u borbi protiv nevjernika. Pomoz nas, o izvoru snage
svih onih koji pomoć traže! Uputi nas na pravi put, o Ti, koji izvodiš
na pravi put zalutale ljude i one koji druge zavode na stranputicu!
Udovolji nam, o Ti koji udovoljavaš svima koji Te mole! Amin
(uslišaj Bože), molimo Te čašću i ugledom onih ljudi koji mole:
amin, u svakom mjestu i u svim vremenima, kao i ugledom Tvoga
miljenika, našeg gospodina, prvaka svih Poslanika

A sada: ovo je skromno pismo, poslato od poniznog Božjeg roba,
opkoljenog od neprijatelja, napisanog suzama poniznih (opkoljenih), -
upućeno prvom kome stigne u ruke od visokih osmanlijskih državnika,
a naročito njegovu gospodstvu velikom veziru, našem očinjem vidu i
našoj duši, našem gospodinu koji nas je u svakom pogledu nagradio,
tj. izvoru i meceni naših blagodeti. Nakon našeg poklona licem na tlo,
čujte nas: Mi smo sada skupina ljudi koji traže pomoć, - "a prava
pomoć je samo od Boga."

"Ako vjernici zatraže pomoć u ime vjere, vaša je dužnostda ih
pomognete." Ali, sticanje dobročinstva pripada samo Uzvišenom
Allahu. Ipak, ne tugujte u pogledu nas i ne zabrinjavajte se previše

zbog našeg položaja, jer smo mi sada u Božjoj zaštiti i pomoći. "Ako svijet ima raznovrsne tegobe i nevolje, Milostivi ima skrivene i nevidljive dobrote i samilosti." Allah je ulio u naša srca hrabrost na čemu Mu ne možemo dovoljno zahvaliti. On je Moćni, koji voli plemenitu ljudsku hrabrost, pa smo se okitili tim svojstvom. Zato znamo da treba i da nam je dužnost, u svakoj prilici, javno i tajno, danju i noću, biti izdržljivi u borbi protiv nevjernika i na njihove navale i ratne operacije, - a sve radi pobjede Božje Riječi i slobode širenja jasne vjere islama; ljudsko je da se i nade ne gube, dok postoji život. Hvala Allahu i opet hvala, naš je život sa sabljom u rukama i na sablji, naše sablje su najboljeg kova, naši momci su hrabri, a naše stanje, u svakom pogledu, u svojim teškoćama, slično stanju prvih muslimana, Muhamedovih učenika. Ako je naš položaj kritičan i težak, a naši putevi prema islamskom svijetu daleki i zatvoreni, to nam je očit dar i blagodat (ni'met) od našeg dragog Stvoritelja, i mi smo zato spremni i izdržaćemo takvo stanje, - a nećemo se tužiti i tugovati, jer je smisao izdržljivosti (sabir) - odbaciti jadikovanje, zadovoljstvo s Božjom sudbinom (rida), znači slatko primiti i podnositi tegobe u borbi. Eto, kroz to mi se nadamo pomoći od Allaha i našoj pobjedi, - kao što nam je kazao Njegov miljenik Muhamed: "Božja pomoć prati vašu izdržljivost." Ovog časa, u ovom danu i u ovom stanju, spremni smo za najteži dan. Mi smo potpuno jednaki svi, naša ulema, naši pobožni i dobri ljudi, naši stari i mladi, pa čak i naše žene, svi stanovnici čvrste pogranične serhatske tvrđave, - svi smo jednako odlučni. Mi smo međusobno jedni drugima zadali riječ, donijeli odluku i primili obavezu da nećemo u ruke grijeshnog neprijatelja i njegovu nasilju predati sultanove tvrđave, u kojoj se oglašava ezan i uči Kur'an, tvrđava u carstvu našeg sultana, Sultan-Sulejmana - Bog mu ovjekovječio carstvo dok svemir svojim putanjama kruži! Pri tom se oslanjamo na velikog Allaha, tražeći Njegovo zadovoljstvo, držeći se Njegove jasne vjere i hvatajući se za njegovo čvrsto uže, Kur'an. Uz to nam je naređeno da tvrđavu čuvamo dok je života i zadnjeg daha u nama, a njeno sramno napuštanje ne dolikuje sljedbenicima prave vjere. Neka Allah učvrsti naša srca na ovoj obavezi koja je čvrsta kao čvrsta zgrada. Čak, u ovom stanju, naši živi

zadali su riječ našim umrlim, da ih ne zaboravi narodnoj riječi: "Kad ste zbunjeni u tugu, sjetite se onih u grobovima", - pa nas nemojte

Braćo naša po vjeri, ako se smiluje, onda vam moramo reći da nam je mnogo potrebna, a sva vrsta rada i privredne hranu nemamo ništa, osim malo zobi i ječma. Bog svoj blagoslov i na to! - ali, ne jesti, jer se je užeglo zbog dugog stajanja

No, naša su srca opet sigurna, da nam su ljudi Božja čeljad na Njegovoj službi. Odjeće, sastavili smo i skrojili odijela i se tako oblačimo i pokrivamo ono što nam Novaca uopće nemamo. Kad bismo imali, nje izraditi novac i staviti ga u prometu osim pasa i kukaca, pa nek nam je Allah na nevidljiv i vidljiv način. Ostali bezdušnih nevjernika, jer s ovu stranu Dunava, nema od muslimana nikoga da krunična velika muslimanska rana, koja ovako nalazi na tlu nevjernika, poraz

Hvala Allahu, koji nas je učinio sigurnim, tugujemo i ne zabrinjavamo se mnogo. Je ovaj svijet kuća tegoba i nevolja, tamnici i nema ništa osim nevolja, moguće nevolje prisutne među opkom nam je najteža nesreća što nemamo ništa. Je islamska država, gdje su muslimani kome se pravcu kreću njihovi planovi rekli: pretjerana pedantnost u planiranju imaju snage za borbu protiv nevjernika

Hvala uzvišenom Allahu, Njegova sigurnost je i zagarantovana Svijetlom Allahom. Je došlo vrijeme Božje pomoći, a za nas prijesto jedan je znak tomu. Tako

položaja, jer smo mi sada u Božjoj zaštiti i pomoći. Ima raznovrsne tegobe i nevolje, Milostivi ima skrivene i obrote i samilosti." Allah je ulio u naša srca hrabrost na koju možemo dovoljno zahvaliti. On je Moćni, koji voli ljudsku hrabrost, pa smo se okitili tim svojstvom. Zato treba i da nam je dužnost, u svakoj prilici, javno i tajno, biti izdržljivi u borbi protiv nevjernika i na njihove operacije, - a sve radi pobjede Božje Riječi i slobode vjere islama; ljudsko je da se i nade ne gube, dok postoji Allahu i opet hvala, naš je život sa sabljom u rukama i te sablje su najboljeg kova, naši momci su hrabri, a naše akom pogledu, u svojim teškoćama, slični stanju prvih Muhamedovih učenika. Ako je naš položaj kritičan i putevi prema islamskom svijetu daleki i zatvoreni, to nam je blagodat (ni'met) od našeg dragog Stvoritelja, i mi smo i izdržaćemo takvo stanje, - a nećemo se tužiti i tugovati, izdržljivosti (sabra) - odbaciti jadikovanje, zadovoljstvo dbinom (rida), znači slatko primiti i podnositi tegobe uroz to mi se nadamo pomoći od Allaha i našoj pobjedi, - kazao Njegov miljenik Muhamed: "Božja pomoć prati vjost." Ovog časa, u ovom danu i u ovom stanju, spremni ži dan. Mi smo potpuno jednaki svi, naša ulema, naši obri ljudi, naši stari i mladi, pa čak i naše žene, svi vrste pogranične serhatske tvrđave, - svi smo jednako smo međusobno jedni drugima zadali riječ, donijeli nili obavezu da nećemo u ruke griješnog neprijatelja i lju predati sultanove tvrđave, u kojoj se oglašava ezan i vrđava u carstvu našeg sultana, Sultan-Sulejmana - kovječio carstvo dok svemir svojim putanjama kruži! Pri jamo na velikog Allaha, tražeći Njegovo zadovoljstvo, egove jasne vjere i hvatajući se za njegovo čvrsto uže, o nam je naređeno da tvrđavu čuvamo dok je života i a u nama, a njeno sramno napuštanje ne dolikuje prave vjere. Neka Allah učvrsti naša srca na ovoj je čvrsta kao čvrsta zgrada. Čak, u ovom stanju, naši živi

zadali su riječ našim umrlim, da ih neće iznevjeriti i ostaviti, - skladno narodnoj riječi: "Kad ste zbunjeni u teškim poslovima, tražite pomoć od onih u grobovima", - pa nas nemojte drukčije mjeriti i smatrati.

Braćo naša po vjeri, ako se smilujete i pitate na naše tekuće prilike, onda vam moramo reći da nam je nestalo svih životnih sredstava i potreština, a sva vrsta rada i privređivanja za život su zatvorena. Za hranu nemamo ništa, osim malo zobi (heljde?) u državnom ambaru, - dao Bog svoj blagoslov i na to! - ali je to gorko, da ga ljudi ne mogu jesti, jer se je užeglo zbog dugog stajanja.

No, naša su srca opet sigurna, da nafaku (opskrbu) Bog daje, - a svi su ljudi Božja čeljad na Njegovoj sofri. Isto tako, zbog nestanka odjeće, sastavili smo i skrojili odijela od kućne prostirke i ponjava, pa se tako oblačimo i pokrivamo ono što se kod čovjeka mora pokriti. Novaca uopće nemamo. Kad bismo imali bar kože, mogli bismo od nje izraditi novac i staviti ga u promet, - ali mi nemamo ni životinja, osim pasa i kukaca, pa nek nam je Allah na pomoći u svakoj prilici, na nevidljiv i vidljiv način. Ostali smo usamljeni usred zemlje bezdušnih nevjernika, jer s ovu stranu dvije poznate rijeke, Save i Dunava, nema od muslimana nikoga osim nas. Naša tvrđava postala je kronična velika muslimanska rana, koja se ne može izliječiti dok se ovako nalazi na tlu nevjernika, porazio ih svemoćni i jedini Allah!

Hvala Allahu, koji nas je učinio hrabrim i izdržljivim, pa ne tugujemo i ne zabrinjavamo se mnogo zbog ovozemaljske nevolje, jer je ovaj svijet kuća tegoba i nevolja, tamnica pravovjernom, a u tamnici i nema ništa osim nevolje. Posebno su svakojake i sve moguće nevolje prisutne među opkoljenim od neprijatelja. No, sada nam je najteža nesreća što nemamo nikog ko bi nam mogao reći gdje je islamska država, gdje su muslimani, kakvo je njihovo stanje i u kome se pravcu kreću njihovi planovi i njihove akcije (a odavno su rekli: pretjerana pedantnost u planiranju izazov je sudbini), te da li imaju snage za borbu protiv nevjernika.

Hvala uzvišenom Allahu, Njegova pomoć muslimanskoj vojsci sigurna je i zagarantovana Svijetlom Knjigom, do Sudnjeg dana. Sada je došlo vrijeme Božje pomoći, a zasjedanje novog sultana na carski prijesto jedan je znak tomu. Tako slušamo od naših učenih ljudi

(uleme). Osim toga, Allahov je tekući red, kad daje kakvu opću nevolju ljudima, da ona obično traje do sedam godina konačno. Tako se dešavalo ne jedanput Izraelćanima u njihovoj historiji, pa i u ovoj islamskoj zajednici, - jer u broju sedam postoji velika tajanstvena mudrost, koju ne zna niko osim Njega, a taj broj je sada potpun, pošto se u našem slučaju navršila ta sedmina. Tako nestaju i treba da nestanu osmanlijska stradanja, kojima je izvorni uzrok - nasilje (zulum) i protuprirodni seksualni grijeh, a to je grijeh od onih velikih grijeha, zbog kojih se, od užasa, makne najveće svemirsko tijelo Arš i zatrese ova zemaljska kugla, - kako poslovice kaže: Kad nešto dođe do svog vrhunca, okreće se u protivnom smjeru.

Žalosno je! Naša jetra izgorješe čekajući vijesti - kako je to lijepo rečeno: Iščekivanje je teže od vatre. Ali, mi se veselimo i razgovaramo naslućivanjem povoljnih vijesti o pokretima snažnih jedinica mlade konjice, po kretanju ptica selica koje dolaze sa osmanlijskih obala, od strane Sofije i Edirne. One su sada došle prije nove godine, dakle suprotno uobičajenom ponašanju, jer zimska studen u germanskim zemljama traje do Jurjeva. Iz toga naslućujemo, da su one pobjegle iz svog zimovališta u krajevima od Sofije i Edirne poplašene mnoštvom islamske vojske. Posredstvom naših špijuna, nije nam moglo dobiti vijesti o tom, gdje se nalazi muslimanska vojska, jer je među nevjernicima izdato strogo upozorenje, da o tom ništa ne govore. O drugim stvarima nešto se može čuti preko špijuna. Sada se, tako, širi vijest, da su Francuzi pobijedili Nijemce i da su osvojili više od četrdeset njihovih tvrđava, pa se ovi guše u moru svojih nevolja, - Bog im zemlju porušio i predao u vlast muslimanima, amin! Njihova srca obuzeo je veliki strah zbog stupanja na prijesto našeg novog halife, sultana Sulejmana, i mnogo se priča da oni traže mir (sulh). Ne čujemo ni za kakvo njihovo okupljanje. Samo je mađarskoj vojsci naređeno, od strane njihova zapovjednika (emir) da vode protiv Francuza, a tako isto se priča i za Hrvate. Stanje među nekima od njih je poremećeno, nade su im izgubljene i zavladao je zbunjenost - pa će nas, ako Bog da zaboraviti.

Za vrijeme prošlog ljeta bili su se pojavili pred nama, sišli u naše livade i njihove, obilazili i uskakivali iz mjesta u mjesto po livadama i

njivama, i tako je trajalo sedam mjeseci. Prilikom su rušili i palili sve što su našli drugo izvan tvrđave. Mi smo svi opću borbu i tukli se s njima po cijeli dan od zore do večeri. Pješaci, jer konja i drugih jahaćih životinja im je bilo malo. Allah, sveznajućeg Gospodara, izvršio je svoju volju. Hvala Bogu, nanijeli smo im poraz u samom kraju ljeta. Tako ih je od oluje naših pučanstva ubilo dvije hiljade u tom vremenu, dok broj naših iznosi stotinu. Pa i to je jedan znak Božje pomoći. Nas tada ostalo, pola nas je pomrlo pri ranama. Bog rahmet umrlim, a zdravlje i opstanak ostalima.

Čuli ste - a kamo sreće da niste čuli o nekoj prevari oduzeta...? (očito je neka riječ iz pretpriče prepisivača), i mi sada ne znamo šta je bilo s čuvarima. Među čuvarima bilo je sigurno i neko kao što je Allah u Kur'anu rekao: "Kad se okrene leđa - osim u svrhu da zauzme, priključi svojoj grupi - privukao je na svoje mjesto pakao..."

Dosad smo vam poslali više od deset pisma. Kurira zarobljeno, a deset ih je poginulo. Ne nalazimo drugog načina i izlaza, nego da vam pošaljemo ovo pismo na arapskom jeziku, da ga dostavi i omogući mu put do cilja.

Moj pečat je stavljen i skriven među listovima, da ga neprijatelj ne vidi i ne saopćava.

Ja sam siromašni... komandant (mufti) (nekoliko riječi na perzijskom jeziku).

Pismo mjeseca džumadel-uhra 1111

Ispod pisma nalazi se bilješka na turskom jeziku, kojoj se kaže:

"Ovo pismo napisano je arapskim jezikom, otkrili ili upoznali stanje muslimanske vojske u ruke - jer oni ne znaju arapski jezik."

toga, Allahov je tekući red, kad dađe kakvu opću, da ona obično traje do sedam godina konačno. Tako jedanput Izraelćanima u njihovoj historiji, pa i u ovoj knjizi, - jer u broju sedam postoji velika tajanstvena značenja, a taj broj je sada potpun, pošto su izvršili ta sedmina. Tako nestaju i treba da budu lijska stradanja, kojima je izvorni uzrok - nasilje prirodni seksualni grijeh, a to je grijeh od onih velikih grijeha, od užasa, makne najveće svemirsko tijelo Aršenaljska kugla, - kako poslovice kaže: Kad nešto dođe, okreće se u protivnom smjeru.

Naša jetra izgorješe čekajući vijesti - kako je to lijepo, jer je teže od vatre. Ali, mi se veselimo i razgovaramo o povoljnih vijesti o pokretima snažnih jedinica mlade vojske, ptica selica koje dolaze sa osmanlijskih obala, od Edirne. One su sada došle prije nove godine, dakle ranom ponašanju, jer zimska studen u germanskim krajevima. Iz toga naslućujemo, da su one pobjegle iz krajeva od Sofije i Edirne poplašene mnoštvom. Posredstvom naših špijuna, nije nam moglo biti poznato, gdje se nalazi muslimanska vojska, jer je među njima strogo upozorenje, da o tom ništa ne govore. O tome nešto se može čuti preko špijuna. Sada se, tako, širi glas da su osmanliji pobijedili Nijemce i da su osvojili više od osamdeset tvrđava, pa se ovi guše u moru svojih nevolja, - Bog im oprosti i predao u vlast muslimanima, amin! Njihova srca su puna strah zbog stupanja na prijesto našeg novog halife, Mehmeda, i mnogo se priča da oni traže mir (sulh). Ne treba tako njihovo okupljanje. Samo je mađarskoj vojsci trebalo njihova zapovjednika (emir) da vode protiv Turaka, isto se priča i za Hrvate. Stanje među njima od njihove pobjede su im izgubljene i zavlada je zbunjenost - pa će se uskoro zaboraviti.

Prošlog ljeta bili su se pojavili pred nama, sišli u naše krajeve i obilazili i uskakivali iz mjesta u mjesto po livadama i

njivama, i tako je trajalo sedam mjeseci? - sve do zimskih dana. Tom prilikom su rušili i palili sve što su našli, plodove na njivama i sve drugo izvan tvrđave. Mi smo svi općenito izlazili svaki dan, vodili borbu i tukli se s njima po cijeli dan od zore do mraka, i to samo kao pješaci, jer konja i drugih jahaćih životinja nemamo. Uz pomoć Allaha, sveznajućeg Gospodara, izvršili smo osvetu u svakoj borbi. Hvala Bogu, nanijeli smo im poraz u svakoj bici koju smo vodili do kraja ljeta. Tako ih je od oluje naših sabalja ostalo srušeno više od dvije hiljade u tom vremenu, dok broj naših poginulih nije dostigao ni stotinu. Pa i to je jedan znak Božje pomoći islamu. No, ono što je od nas tada ostalo, pola nas je pomrlo prirodnom smrću, na postelji - dao Bog rahmet umrlim, a zdravlje i opstanak našim živim.

Čuli ste - a kamo sreće da niste čuli i da ni mi nismo čuli - da je na prevaru oduzeta...? (očito je neka riječ ispuštena, namijemo ili greškom prepisivača), i mi sada ne znamo šta je bilo (od tog mjesta) i njegovih čuvara. Među čuvarima bilo je sigurno dosta onih, koji se drže onako kao što je Allah u Kur'anu rekao: "Ko im (neprijateljima) toga dana okrene leđa - osim u svrhu da zauzme bolji položaj za borbu, ili da se priključi svojoj grupi - privukao je na se Božji gnjev i njegovo je mjesto pakao..."

Dosad smo vam poslali više od deset pisama, ali je devet naših kurira zarobljeno, a deset ih je poginulo. Nakon svega toga, ne nalazimo drugog načina i izlaza, nego da se poslužimo varkom, pa da vam pošaljemo ovo pismo na arapskom jeziku - a Boga molimo da ga dostavi i omogućiti mu put do cilja.

Moj pečat je stavljen i skriven među listovima u koricama zbog bojazni da ga neprijatelj ne vidi i ne sazna. Ko traži, naći će ga.

Ja sam siromašni... komandant (muhafiz)... Kaniže (nekoliko riječi na perzijskom jeziku).

Pismo mjeseca džumadel-uhra 1100/februar-mart 1689."

Ispod pisma nalazi se bilješka na turskom jeziku, pisana drugim pismom, u kojoj se kaže:

"Ovo pismo napisano je arapskim jezikom da ne bi nevjernici otkrili ili upoznali stanje muslimanske vojske (ako bi im pismo palo u ruke - jer oni ne znaju arapski jezik). Pismo je poslato po borbama,

koji su sedam godina neprestano bili opkoljeni u tvrđavi Kaniži. Koncept pisma sačinio je Piri Ahmed-efendi. Pismo treba pročitati i iz njega uzeti mnoge pouke i opomene.

Kome su upućene ove opomene i pouke Piri Ahmed efendije i opkoljenih Bošnjaka u tvrđavi Kaniži jednoj od preostalih osmanskih tvrđava u Ugarskoj zapadno od Dunava?

[illegible]

POGLAVLJE ČETVRTO

DVA PORAZA FELDM KROJA: DVIJE BITKE ZA

PORUKE I POUKE IZ KANIŽE

dina neprestano bili opkoljeni u tvrđavi Kaniži. Činio je Piri Ahmed-efendi. Pismo treba pročitati i iz pouke i opomene.

opomene i pouke Piri Ahmed efendije i opkoljenih jednoj od preostalih osmanskih tvrđava u Ugarskoj

ان الترف على الله الزواقي والخلق كالمهرجاني والله ولعدم وجهان الملبس من
من حلس سينا فلبسنا وسرنا ما هو سره وليس بالنعمة والكلمة معدوم وهو
يوجد له لول كان يمكن ان تعذب منها المسكونة للضربة وان تعذب او
من الذواب والسيوفات سوى الكلاب والشراب اذ ان الله في الدواب وال
وحدا تاتي وسطيها ان الكفة القوي في ما وراء القم من المشيخين
كانت قلبي كانت قرة كبيرة لا يمكن من في وسطي جسم الكفار في
بجالة الذي جعلنا من الصابرين لا تقم بالبلية الدنيا لا في الذي
يحبس المؤمن وفي السجن لا يكون الا الالباء والبلايا كما هو موجود في
الان اسد البلية فينا وهو ليس من يخبر البنايين دبر الاسلام واولي
احوالهم في ذلك اي شيء اجبت بها من عدم وتدار كهم كما قيل المبالغة
في المقادير وظل الجسم في انصار به مع الكفة للبدلة نتج حشيشا
للمسلمين شقة وثابت بالكتان المبين ان يوم الذين فقد جاء وفي
الايام من علمات كذا صحيح من علماتنا وسنة الله جارية على ما اذا التزل
الى سبعة سنين البشارة كما في قصصهم في بني اسرائيل وفي هذه الاشارة في
بالفة لا يعلم كمن وشركا مل الحدود فقد تمت هذه السبعة وطبعت
التي منحتها الطائر والنواطة وفي من الكبار التي تحركت من سبيل العرة
في سبيل السيرة الشكر كذا في امثلة قصصهم من بلغ حده انكسرت
م كذا من فاما انتظارا لاصبار فنتج اقبل الانتظار اسد من قاتر ولكن
الاصبار من كذا ريس الغرائب من العيون الزواقي التي جاء من التلويح
الضروفا وادريته قبل يوم الثور وعلى خلاف المعتاد لان يرمية الشان في
الى يوم البصر فتشربنا من هذا انما نرتب وهربت من مخافة معاينة
من مواعيد مشا في في ما في وادريته ولا يمكن من ان يرمية العساكر
ومعاينة الكفة في ذلك تشيب عظيم لا يتكلمون بشي متعلق الى ذلك
الخير يمكن من البنايين وحالا شايخ بان قوم اقرا يتبعه قد فلتا على ملته
ولموا حنة في ذلك من اكثر من الامر بئين وهم الآن عريقة في خيم البلاء
ووعر ثمالا لبنايين امين ومن هبة جارس حليفنا اسلطان سلما
والمعلم في انفسهم فوق القاية وطلب الصلح منهم شايخ وما سمعوا
عساكر الماسرية دايرون على ميارة افرانجيه موما عن جانب اميرهم
كذلك بعضهم قد تشوش احوالهم وتغير ما لهم وتغري بالهم ان
في الايام الضيقة لما ضيقة كان فترا عليها وتزوا في جوانب بلعنا وجاروا
الى مثل اخرى بلدتنا واولد بها ومكنوا هكذا سبعة اشهر الى انا
احرقا ما وجد من من الحصن ان في المزارع وغيرها في خارج القل

PORUKE I POUCHE IZ KANIŽE

POGLAVLJE ČETVRTO

DVA PORAZA FELDMARŠALA KROJA: DVIJE BITKE ZA BEOGRAD

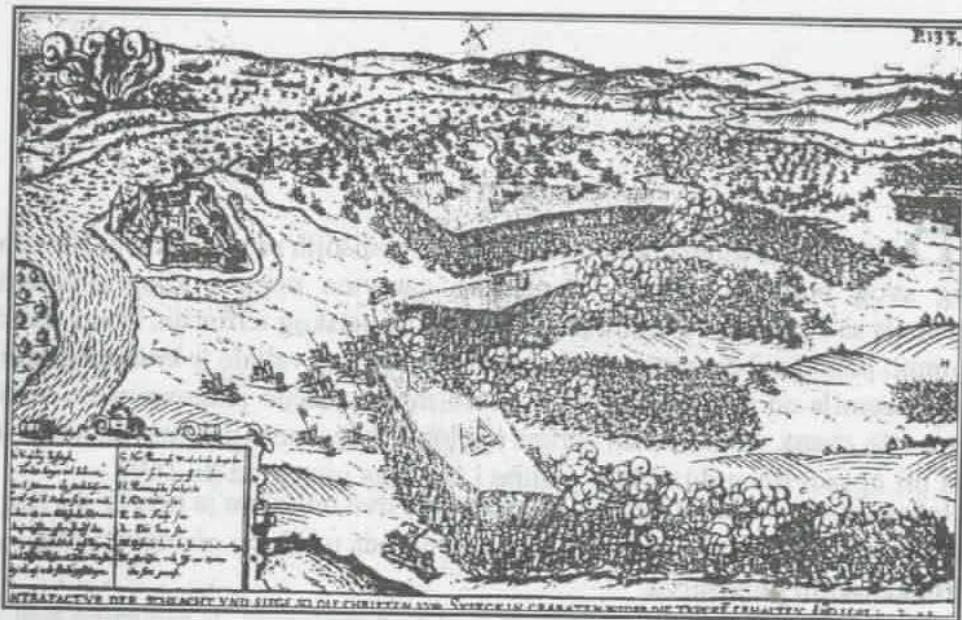
BOSNA nije mogla biti po strani od 16-godišnjih ratnih sukoba. Ne samo zbog svog položaja unutar Otomanske carevine nego i zbog otvorenih pretenzija sa strane sračunatih i na osvajanje bosanskog teritorija. Osim učešća u vojnim pohodima osmanske vojne sile izvan Bosne, valjalo je braniti i granice vlastite zemlje od neprijatelja. To je, u isti mah, značilo jednovremeno voditi rat na više strana. Jednu od tih strana njenog angažovanja predstavlja bosanski obol pri opsadi Beograda 1688. godine i borbi za ovaj grad do 1693.

Jedan od neposrednih i glavnih aktera obje ove bitke bio je herceg od Kroja Karlo Eugen. On je bio sudionik opsade Beograda u sklopu ofanzive Svete lige na Balkanskom poluostrvu.

O toj opsadi saznajemo i iz sidžila, sudskog protokola ili zapisnika koji se nalazi u Zemaljskom muzeju u Sarajevu.⁽¹⁾ U jednom od tih sidžila kadija grada Jajca bilježio je svoje službene zapise, iz kojih se može steći uvid u mnogo što šta o životnim, kulturnim, vojnim i drugim prilikama u kadilucima gdje su nastajali. Ovaj jajački, koji je istraživao i priopćio dr. Ćiro Truhelka, sačinjavaju različita pisma i prepisi starijih dokumenata napisanih potkraj XVII stoljeća. Ono po čemu je zanimljiv za temu kojom se bavimo - Veliki bečki rat ili 16-godišnja habsburško-osmanska ratovanja - jesu u ovom sidžilu spisi koji se odnose na 1688. godinu, opsadu Beograda i dvije bitke u kojima je za ovaj grad učestvovao i spomenuti Karlo Eugen. Odigrale su se 1690. i 1693. godine u ofanzivi Sv. lige nakon poraza Osmanlija pod Bečom 1683. Tada je, naime, habsburška vojska osvojila veliki dio Srbije, pomišljajući da svoj ratni pohod nastavi čak i prema Carigradu. Carigradska vlada je svim silama nastojala da

potisne habsburške trupe i opet zauzme Beograd. U sidžilu se opisuju dvije godine uzaludnih napora Otomanskog carstva da to postigne. Tek nakon dvije godine - 1690., pošto su Osmanlije ponovo osvojili Niš i Smederevo, jedna eksplozija u beogradskoj barutani olakšala im je da ga preuzmu.

Odmah zatim i Gradišku, primoravši Habsburgovce da se povuku preko Save, a iza toga da se u gornjem toku ove rijeke vrata na lijevu obalu.



BITKA KOD SISKI 22.VI 1593. GODINE

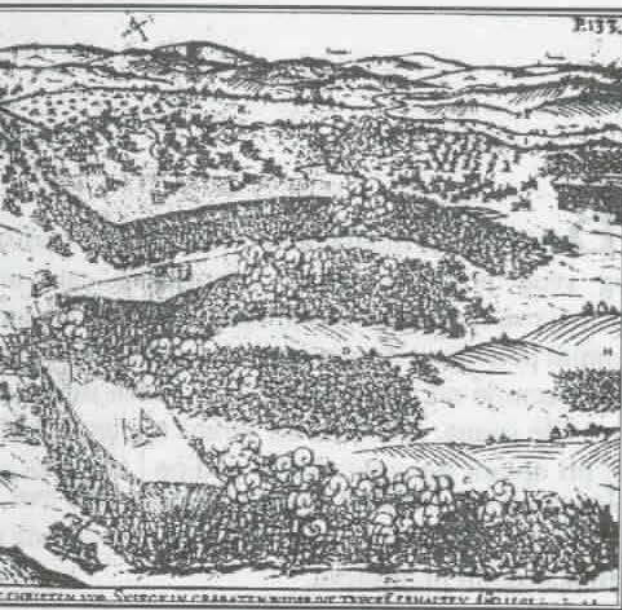
Ovim uspjesima osmanske vojske je poljuljano "uvjerenje bečkog dvora da se Turke može pobjeđivati i sa malim snagama kada god i gdje god se to poželi."¹² Kako su se ova povijesna zbivanja odražavala u ovom bosanskom kadiluku i kako su predstavljena u onome što je zapisivao kadija grada Jajca? U tim njegovim zapisima se, makar i u jednom od bosanskih kadiluka, odlikava visoka cijena tereta koji je Bosna snosila u ovim ratovima Osmanske carevine.

Likvidacija vojne pubune u Istanbulu omogućila je i sultanu Sulejmanu II da se država pribere i koliko-toliko poboljša haotično stanje Carstva. Kad je ustoličen, Sulejman II je svečano obećao da će on, kao otac naroda, učiniti sve da Carstvom zavlada zakon i pravda, da neće rasipati državna dobra i da se

neće odavati lagodnom životu. Historija ovog sultana je puna pobožna čovjeka, inače podosta samostalnog kralja, ali i vitezovstva i ratničkim oduševljenjem. On je u najvećem dijelu života bio vođa. Kao što se kaže u Islam ansiklopedisi, spočetka je bio izvjesne uspjehe na bojniom polju (odbrana Srebrenice, Livna i Višegrada, Banje Luke i Dubice, potiskivanje neprijatelja iz Valjeva, Zvornika i Brčkog, Kladova i Oršave, poraz mletačke mornarice na Rodosu i luci Anadolii), ali je istovremeno doživio i teške poraze (Batočina, pad Niša 25. septembra 1689., Priština, Skoplje, Prizren, Kladovo i ponovni gubitak Oršave).¹³

Kažu da je, saznajući za pad Niša, sultan gorko plakao. Izjavio je da nema nijednog pravog prijatelja, iskrenog podanika koji bi mu otvoreno izložio situaciju; proklinjao je sve one što ne vrše pošteno svoju dužnost. Gotovo u očajanju, u težnji da popravi stanje u Carevini, u tom trenutku on sa dužnosti muhafiza na ostrvu Hios povlači Mustafa-pašu Čuprilića i postavlja na položaj velikog vezira. Nije suvišno još jednom podsjetiti da je ovaj paša, svojevremeno, odigrao ključnu ulogu u svrgavanju sa prijestola razuzdanog Mehmeda IV i ustoličenju Sulejmana II, ne prihvatajući Mehmedovu želju da ga naslijedi sin prince Mustafa. Čuprilić se savjesno prihvatio posla i poznavao vojno, političko i ekonomsko stanje Carstva. U posljednjih godina oživljava "misao oslobođenja" u prostorima Moldavije i Albanije. On je 1690. godine "uredjenjem" (adaletnamom) preduzeo radikalne reforme, povećao velike prihode i omogućavaju pripreme za nastavljeno ratovanje. Osim toga, pristizbe i krimski han Selim Giraj sa velikom vojskom ratnika. Udruženi s Tatarima Osmanlije nanose velike

opet zauzme Beograd. U sidžilu se opisuju dvije Otomanskog carstva da to postigne. Tek nakon dvije Osmanlije ponovo osvojili Niš i Smederevo, jedna arutani olakšala im je da ga preuzmu. u, primoravši Habsburgovce da se povuku preko njem toku ove rijeke vrata na lijevu obalu.



KA KOD SSKA 22.VI 1593. GODINE

ke vojske je poljuljano "uvjerenje bečkog dvora da i sa malim snagama kada god i gdje god se to povijesna zbivanja odražavala u ovom bosanskom ljena u onome što je zapisivao kadija grada Jajca? se, makar i u jednom od bosanskih kadiluka, a koji je Bosna snosila u ovim ratovima Osmanske

e u Istanbulu omogućila je i sultanu Sulejmanu II o-toliko poboljša haotično stanje Carstva. Kad je čano obećao da će on, kao otac naroda, učiniti sve i pravda, da neće rasipati državna dobra i da se

neće odavati lagodnom životu. Historija ovog sultana opisuje kao skromna i pobožna čovjeka, inače podosta samostalnog karaktera, koji se isticao viteštvom i ratničkim oduševljenjem. On je u najvećoj mjeri održao obećanja. Kao što se kaže u Islam ansiklopedisi, početka 1689. godine postigao je izvjesne uspjehe na bojnopolju (odbrana Srebrenice, Livna i Višegrada, Banje Luke i Dubice, potiskivanje neprijatelja iz Valjeva, Zvornika i Brčkog, Kladova i Oršave, poraz mletačke mornarice na Rodosu i luci Anadolii), ali je istovremeno doživio i teške poraze (Batočina, pad Niša 25. septembra 1689., Priština, Skoplje, Prizren, Kladovo i ponovni gubitak Oršave).⁽³⁾

Kažu da je, saznajući za pad Niša, sultan gorko plakao. Izjavio je da nema nijednog pravog prijatelja, iskrenog podanika koji bi mu otvoreno izložio situaciju; proklinjao je sve one što ne vrše pošteno svoju dužnost. Gotovo u očajanju, u težnji da popravi stanje u Carevini, u tom trenutku on sa dužnosti muhafiza na ostrvu Hios povlači Mustafa-pašu Čuprilića i postavlja na položaj velikog vezira. Nije suvišno još jednom podsjetiti da je ovaj paša, svojevremeno, odigrao ključnu ulogu u svrgavanju sa prijestola razuzdanog Mehmeda IV i ustoličenju Sulejmana II, ne prihvatajući Mehmedovu želju da ga naslijedi sin princ

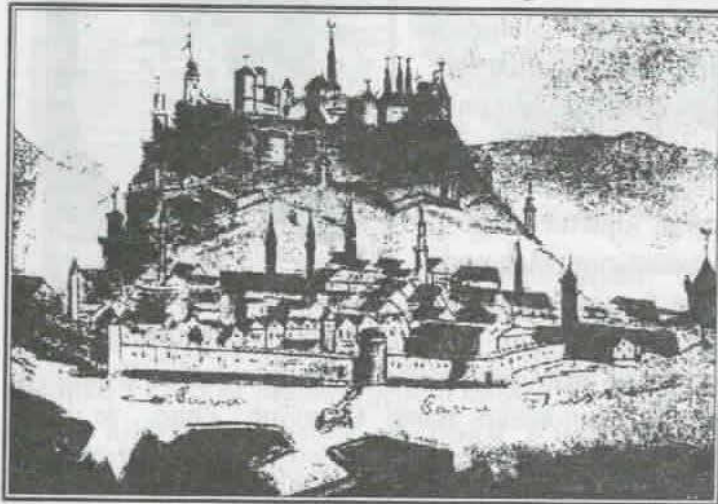


PORTAL NA VIŠEGRADSKOM MOSTU

Mustafa. Čuprilić se savjesno prihvatio posla velikog vezira. Dobro je poznavao vojno, političko i ekonomsko stanje Carevine. Znao je kako posljednjih godina oživljava "misao oslobođenja od turskog jarma" na prostorima Moldavije i Albanije. On je 1690. godine svojim "novim uređenjem" (adaletnamom) preduzeo radikalne mjere, koje državi donose velike prihode i omogućavaju pripreme za nastavljane rata. U pomoć Porti, osim toga, pristiže i krimski han Selim Giraj sa velikom armijom od 100.000 ratnika. Udruženi s Tatarima Osmanlije nanose velike poraze Habsburgovcima.

Uz brojne gradove zauzimaju i Niš, a zatim dolaze pred Beograd.⁽⁴⁾ Komandant habsburške posade u ovom gradu Aspermont kapitulira, a njegova vojska bježi preko Dunava. Sam Aspermont i herceg Kroj spasavaju se bjekstvom u jednom čamcu.

Osim ove bitke iz 1690. godine odigraće se još jedna bitka za Beograd - 1693. u kojoj je ponovo učestvovao herceg od Kroja Karlo Eugen. Ovaj feldmaršal cesarske vojne sile igrom sudbine oba puta će doživjeti i osjetiti okus teškog poraza. On će voditi tu drugu bitku pošto su Habsburška monarhija i njene saveznice doživjele više uzastopnih poraza. To je cara Leopolda I nagnalo da svoje carstvo ponovo priprema za ratna djelovanja. Ubrzano ga je naoružavao i razvio veliku političku aktivnost i agitaciju. Odlučan je da glavne snage ponovo preusmjeri protiv Osmanlija, iako su istanjile blagajne njegove države, iako je otprije trpio velike gubitke u ljudstvu, a i epidemija je harala u njegovim jedinicama na pojedinim ratištima. Ostvarivši sporazum sa bavarškim izbornim knezom Maksom Emanuelom i sa Fridrihom Brandenburškim, pomoć mu stiže iz Holandije i sa Rajne. Na ratišta sa Francuzima prekomandovao je mark grofa Badenskog, a vrhovnu komandu svojih snaga u Ugarskoj povjerio feldmaršalu hercegu od Kroja Karlu Eugenu.⁽⁵⁾



BEOGRAD 1521 GODINE

ugroženim tvrđavama u Ugarskoj i da zauzme Erdelj.

S takvim ciljem feldmaršal Kroj uspostavio je opsadu Beograda 3. augusta 1693. godine. Na Ciganskom otoku preko Save sagradio je most i ušančio se

Prvo što je Kroju zapalo u dužnost bila je realizacija odluke bečkog dvora da osvoji Beograd. Namjera je bila da se takvim udarom spriječi veliki vezir Merzifonlu hadži Ali-paša da p o m o g n e opkoljenim i

kod Višnjice, podalje od dometa osmanskih topova kopali jarkove da bi se primakli Beogradu, feldmaršal prisjeti svog neslavnog kraja u ovom istom Beogradu. Bili za Beograd na čelu osmanske vojske bio je komandant Fazil Mustafa-paša Čuprilić. U njenom sastavu bio je i grof Aspermont. Došao je iz Beča da preuzme komandu nad osmanskom vojskom. Zajedno bio je i grof Aspermont.

Kroj se sada, pri kopanju utvrđenja njegove vojske, prisjetio ove epizode iz 1690. godine. Tada je beogradska posada imala 8.000 vojnika. Čim su se, nadomak grada, pojavili osmanski vojnici, nakon zauzeća Niša i Smedereva, grof Aspermont kapitulirao i predao. Njegova malodušnost ubrzo je dovela do velikom eksplozijom u barutanama. U panici su se iz Beograda Dunava bili su Kroj i Aspermont. Prešli su rijeku na čamcu, a bjekstvom sve do Osijeka. Za njima su, ponajprije, osmanski vojnici, prešli Dunav, zauzeli Lugoš, Karlovač i da stignu i zarobe Kroja i Aspermonta.

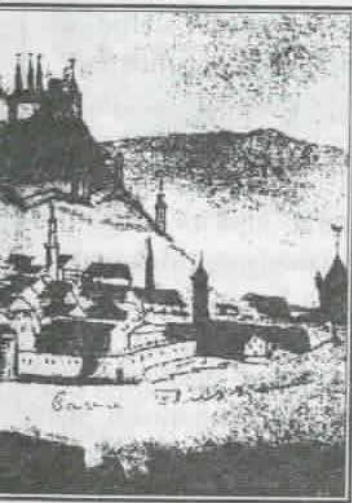
Tri godine kasnije evo grofa i feldmaršala opet u Beogradu. Hoće da ga osvoji od Osmanlija. Da bi se to dogodilo, stigao je s vojskom 3. augusta 1693. Teški topovi Beograda zapovjednik Džafer-paša, u strahu od osmanske vojske, poziva u pomoć velikog vezira Merzifonlu hadži Ali-pašu u Ugarskoj. Time je bio ostvaren dio ratnog cilja. Beograd onemogućujući njegovu pomoć opkoljenim osmanskim vojnicima, veliki vezir vraća sa ovog pohoda na Dunav hitaj na odbranu.

Herceg Kroj prije dolaska velikog vezira naredio je opkoljenim na Beograd noću između 7. i 8. septembra. Opkoljenim ljudstvu i opremi. Dva dana kasnije, saznajući za pobjedu iz Ugarske, herceg Kroj nalaže žurno povlačenje i razbijena.

Tako je dvostruko izgubio svoje dvije bitke za Beograd iz 1693. godine. Naskoro će ga habsburški car staviti nad svojim trupama u Ugarskoj povjeriti feldmaršalu prekomandovao iz Savoje.

aju i Niš, a zatim dolaze pred Beograd.⁽⁴⁾ Komandant gradu Aspermont kapitulira, a njegova vojska bježi. Aspermont i herceg Kroj spasavaju se bjekstvom u jednom

1690. godine odigraće se još jedna bitka za Beograd - učeštvovao herceg od Kroja Karlo Eugen. Ovaj je igrao sudbine oba puta će doživjeti i osjetiti okus tu drugu bitku pošto su Habsburška monarhija i još uzastopnih poraza. To je cara Leopolda I nagnalo na priprema za ratna djelovanja. Ubrzano ga je političku aktivnost i agitaciju. Odlučan je da glavne protiv Osmanlija, iako su istanjile blagajne njegove velike gubitke u ljudstvu, a i epidemija je harala u medijima ratištima. Ostvarivši sporazum sa bavarskim Emanuelom i sa Fridrihom Brandenburškim, pomoć Rajne. Na ratišta sa Francuzima prekomandovao je vrhovnu komandu svojih snaga u Ugarskoj povjerio je Karlu Eugenu.⁽⁵⁾



Prvo što je Kroju zapalo u dužnost bila je realizacija odluke bečkog dvora da osvoji Beograd. Namjera je bila da se takvim udarom spriječi veliki vezir Merzifonlu hadži Ali-paša da p o m o g n e opkoljenim i

21 GODINE

a u Ugarskoj i da zauzme Erdelj. Karlo Kroj uspostavio je opsadu Beograda 3. augusta na otoku preko Save sagrađio je most i ušančio se

kod Višnjice, podalje od dometa osmanskih topova. Dok su njegovi vojnici kopali jarkove da bi se primakli Beogradu, feldmaršal Kroj je mogao da se prisjetiti svog neslavnog kraja u ovom istom Beogradu otprije tri godine. U toj bici za Beograd na čelu osmanske vojske bio je veliki vezir i vrhovni komandant Fazil Mustafa-paša Čuprilić. U njenom žarištu nalazio se i Kroj. Došao je iz Beča da preuzme komandu nad odbranom Beograda. S njim zajedno bio je i grof Aspermont.

Kroj se sada, pri kopanju utvrđenja njegove vojske pod ovim gradom, sjećao ove epizode iz 1690. godine. Tada je beogradska posada Habsburgovaca imala 8.000 vojnika. Čim su se, nadomak grada, pojavile prve osmanske jedinice nakon zauzeća Niša i Smedereva, grof Aspermont je počeo da govori o kapitulaciji i predaji. Njegova malodušnost ubrzo se proširila na čitavu posadu velikom eksplozijom u barutanama. U panici i bezglavom bježanju preko Dunava bili su Kroj i Aspermont. Prešli su rijeku u jednom čamcu i spasavali bjekstvom sve do Osijeka. Za njima su, poneseni ovim uspjehom, jurili osmanski vojnici, prešli Dunav, zauzeli Lugoš, Karanšebeš i Lipu.⁽⁶⁾ Nisu uspjeli da stignu i zarobe Kroja i Aspermonta.

Tri godine kasnije evo grofa i feldmaršala hercega Kroja ponovo pod Beogradom. Hoće da ga osvoji od Osmanlija. Da vrati ono što je izgubio 1690. Stigao je s vojskom 3. augusta 1693. Teški topovi dovučeni su 26. augusta. Beogradski zapovjednik Džafer-paša, u strahu da neće odoljeti tom napadu, poziva u pomoć velikog vezira Merzifonlu hadži Ali-pašu sa vojevanja u Ugarskoj. Time je bio ostvaren dio ratnog cilja bečkog dvora da napadom na Beograd onemogući njegovu pomoć opkoljenim ugarskim tvrđavama, jer se veliki vezir vraća sa ovog pohoda na Dunav hitajući ka ovom gradu i njegovoj odbrani.

Herceg Kroj prije dolaska velikog vezira naređuje i izvodi odlučujući napad na Beograd noću između 7. i 8. septembra. Odbijen je uz velike gubitke u ljudstvu i opremi. Dva dana kasnije, saznajući za približavanje osmanske vojske iz Ugarske, herceg Kroj nalaže žurno povlačenje. Njegova opsada grada je razbijena.

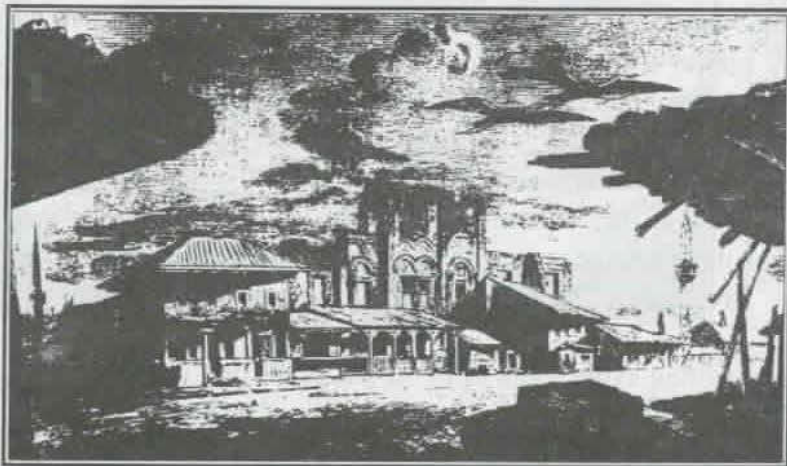
Tako je dvostruko izgubio svoje dvije bitke za Beograd: onu iz 1690. i ovu iz 1693. godine. Naskoro će ga habsburški car smijeniti, a vrhovnu komandu nad svojim trupama u Ugarskoj povjeriti feldmaršalu Kaprari koga je prekomandovao iz Savoje.

O tom, eto, povijesnom događanju, o tom vremenu, tim godinama i bitkama, posebno njihovom uticaju na bosanske prilike, govori sidžil jajačkog kadije. Ovaj prikaz tih dešavanja kadija grada Jajca dopunjuje još i drugim vijestima. On govori o mobilizaciji bosanskog vojničkog kontingenta, koji je imao da krene u carsku ordiju (vojsku Otomanske carevine). Na tu mobilizaciju odnosi se carski ferman od 15. redžepa 1104 (22. ožujka 1693.), pisan u Edreni (Drinopolju) i adresiran na bosanskog beglerbega Mehmed-pašu. Beglerbegu se nalaže da skupi 2.000 mirilevendana (carskih vojnika) koji će dobiti u ime bakšiša po 10 groša i da ih preda mubaširu (poslaniku) Fazli buljugbaši. Rečeno je da će taj buljugbaša biti njihov bašu-bog (zapovjednik), te ih povesti u carsku ordiju. Ovaj kontingent imao se, međutim, povećati jer se pretpostavljalo da će neprijatelj od Beograda krenuti uz Savu te provaliti i preko bosanske granice. Zato je 4. zilhadžeta 1104. (27. srpnja 1693.) valija izdao novu zapovijed - da se sprema svako ko je kadar ponijeti oružje i ide u pomoć carskoj vojsci.

I Bosna se, premda je bila zabavljena odbranom na dvije strane - vojnom na Krajini i na Gabeli - morala brinuti i za opskrbu carske vojske. Tako je već sutradan (28. srpnja) jajačkom kadiji dospjela nova bujrunija bosanskog valije. Njom se traži od Jajca da za carsku vojsku pokupi u svom kotaru što više pšenice, samelje je na jajačkim mlinovima i preda čehaji Mehmedagi, koji će ih poslati gdje treba - carskoj vojsci. Mjesec dana iza ove jajačkom kadiji stigla je druga bujrunija. U njoj se, kako piše u sidžilu, nalaže da se po kotaru kupi salijana (živež) za gotove novce i pošalje u Travnik za mirilevendane koji će

poći u carsku ordiju.

U vezi sa spomenutom bitkom za Beograd i sa događajima koji su se zbili pred ovim gradom govori j e d n a bujrunija



RAZVALINE DVORCA EUGENA SAVOJSKOG NA DORČOLU U BEOGRADU

bosanskog valije, adresirana kadijama u Jajcu, Jezaj i Bučurum, bujrunijom javlja da je neprijatelj "obsio" Beograd. Valija puca iz 7.000 "jemez" topova i sa mnogim kumbazima. Njima su patili od tog juriša mnogo muka, a valija je u Beogradu. Njima je uspjelo da stignu u Beograd. Na povratku iz Beograda njegova prijatelja divanefendije i tamošnjeg serdara koji su otuda donijeli, na dan 10. muharema (18. rujna 1693.) pobjegao. Iza sebe je ostavio mnogo mrtvih i silno bogatstvo. Dostojno proslavi, nalaže valija u toj bujruniji, da se džamijama neka se čini dova i pomoli Bog za cara.

Još jedan opis u ovom sidžilu bavi se istini dogodom oko Beograda. Riječ je o carskom fermandu adresiranom kadiji u Jajcu. Datiran je 17. muharema 1105 (18. rujna 1693.). Iznosi ona sada nepoznata činjenica. Ona otkriva da je ne samo sultan osobno došao u Beograd - dakako tek poslije bitke - Dr. Ćiro Truhelka kaže da se u tom fermandu "historijski izloži u kićenijoj formi." Veli da je neprijatelj uhvatio priliku i vezir pošao na drugu stranu (tojest, preko Dunava i na opkoljenim tvrđavama i na Erdelji), te navalio na Beograd i utvrdama počinio velike štete. Čuvši to, serdar i protjerao Habsburgovce. Zato je prijevremeno nužda da se prije poprave. Sultan zapovijeda da se u tu svrhu najstariji majstora zidara, kamenara i tesara. Njima je obećano da predjuma dobiti po 1.000 akči s tim što će se ta suma obračunati. Novac za isplatu ovih predjuma izdaje se fermandom i opomenom: da se njegova zapovijed izvrši u vremena, što brže izvrši.

Prepis ovog carskog fermana valija Mehmed-paša izdao od 1. listopada kadiji u Jajcu. Uz njih i nalog da odmah pošalje 22 majstora, koji će poći na posao u Beograd. Dr. Ćiro Mehmed-paša, zanesen sretnim uspjehom ove vojne, turski historiografi nadjenuše ime "Dar-ul-harb", t.j. "dar bilad", odnosno "Sretnim mjestom".⁽⁸⁾

U sidžilu je i popis majstora koji su poslani iz Jajca. Popisano je i mlivo sabrano za mirilevendane

dogadanj, o tom vremenu, tim godinama i bitkama, na bosanske prilike, govori sidžil jajačkog kadije. kadija grada Jajca dopunjuje još i drugim vijestima. bosanskog vojničkog kontingenta, koji je imao da sku Otomanske carevine). Na tu mobilizaciju odnosi redžepa 1104 (22. ožujka 1693.), pisan u Edreni bosanskog beglerbega Mehmed-pašu. Beglerbegu se mirilevendana (carskih vojnika) koji će dobiti u ime preda mubaširu (poslaniku) Fazli buljugbaši. Rečeno njihov bašu-bog (zapovjednik), te ih povesti u carsku na se, međutim, povećati jer se pretpostavljalo da la krenuti uz Savu te provaliti i preko bosanske džeta 1104. (27. srpnja 1693.) valija izdao novu o ko je kadar ponijeti oružje i ide u pomoć carskoj vojsci. ila zabavljena odbranom na dvije strane - vojnom na ala brinuti i za opskrbu carske vojske. Tako je već ačkom kadiji dospjela nova bujrunija bosanskog ca da za carsku vojsku pokupi u svom kotaru što više kim mlinovima i preda čehaji Mehmedagi, koji će o vojsci. Mjesec dana iza ove jajačkom kadiji stigla se, kako piše u sidžilu, nalaže da se po kotaru kupi novce i pošalje u Travnik za mirilevendane koji će poći u carsku ordiju.



AVOJSKOG NA DORČOLU U BEOGRADU

U vezi sa spomenutom bitkom za Beograd i sa događajima koji su se zbili pred ovim gradom govori j e d n a bujrunija

bosanskog valije, adresirana kadijama u Jajcu, Jezeru i Varcar-Vakufu. Tom se bujrunijom javlja da je neprijatelj "obsio" Beograd, te da na nj danju i noću puca iz 7.000 "jemez" topova i sa mnogim kumbarama. Muslimani u gradu da su patili od tog juriša mnogo muka, a valija je poslao onamo dva čovjeka. Njima je uspjelo da stignu u Beograd. Na povratku su mu donijeli glas od njegova prijatelja divanefendije i tamošnjeg serdara. Neprijatelj je, po tom glasu koji su otuda donijeli, na dan 10. muharema (11. rujna) digao opsadu i pobjegao. Iza sebe je ostavio mnogo mrtvih i silnu džebhanu. Da se ta vijest dostojno proslavi, nalaže valija u toj bujruniji da se narodu razglasi, u džamijama neka se čini dova i pomoli Bog za cara.⁷⁷

Još jedan opis u ovom sidžilu bavi se istim događajem - opsadom i borbom oko Beograda. Riječ je o carskom fermanu adresiranom na bosanskog valiju. Datiran je 17. muharema 1105 (18. rujna 1693.). Iz njega se može doznati do sada nepoznata činjenica. Ona otkriva da je ne samo veliki vezir nego i sam sultan osobno došao u Beograd - dakako tek pošto je minula svaka opasnost. Dr. Čiro Truhelka kaže da se u tom fermanu "historička fakta prikazuju u nešto kićenijoj formi." Veli da je neprijatelj uhvatio priliku što je serdar-ekrem, veliki vezir pošao na drugu stranu (tojest, preko Dunava u Ugarsku da pomogne i opkoljenim tvrđavama i na Erdelj), te navalio na Beograd i po bedemovima i utvrdama počinio velike štete. Čuvši to, serdar-ekrem vratio se, porazio i protjerao Habsburgovce. Zato je prijeka nužda da se beogradski bedemi što prije poprave. Sultan zapovijeda da se u tu svrhu iz Bosne pošalje 300 majstora zidara, kamenara i tesara. Njima je obećana i plata. Oni će u vidu predujma dobiti po 1.000 akči s tim što će se taj predujam u svoje vrijeme obračunati. Novac za isplatu ovih predujmova poslao je car zajedno sa fermanom i opomenom: da se njegova zapovijed, s obzirom na ozbiljna vremena, što brže izvrši.

Prepis ovog carskog fermana valija Mehmed-paša poslao je sa bujrunijom od 1. listopada kadiji u Jajce. Uz njih i nalog da ovaj iz svoga kadiluka probere 22 majstora, koji će poći na posao u Beograd. Dr. Čiro Truhelka piše da je Mehmed-paša, zanesen sretnim uspjehom ove vojne, grad Beograd "komu turski historiografi nadjenuše ime "Dar-ul-harb", tj. "kuća rata" zove "Hajr-ul-bilad", odnosno "Sretnim mjestom".⁷⁸

U sidžilu je i popis majstora koji su poslani iz jajačkog kadiluka u Beograd. Popisano je i mlivo sabrano za mirilevendane i kapijske ljude.

U ta dva popisa su i nazivi sela koja su spadala pod jajački kadiluk. Prema njima se može odrediti upravno područje kotara u to vrijeme.

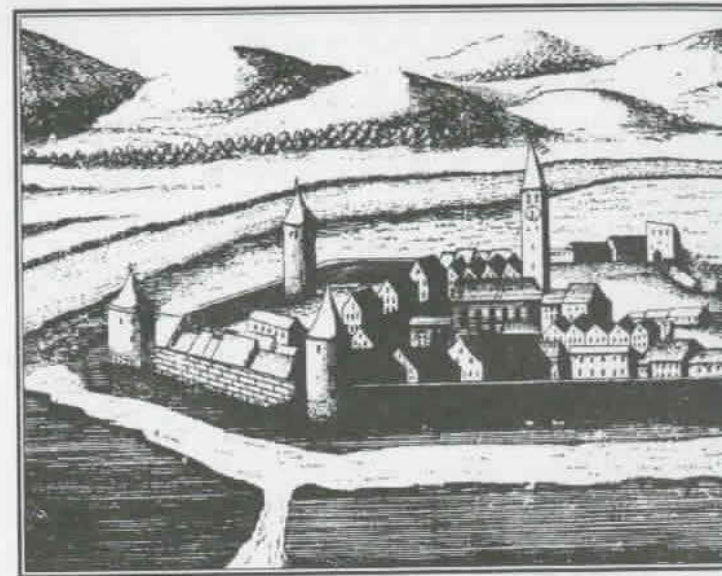
Više sela je biralo po jednog majstora. Za majstore, koji su popravljali beogradske bedeme, sela Dolibaba, Crvena Stijena i Bučić izabrala su nekog Mehmeda, sina Ahmedova; sela Crepanjsko, Cepić i Brod - Dragoja, sina Avramova; sela Bukovina, Bukvica i Vinčac - nekog Omera, a šest općina unutarnjeg i vanjskog grada Jajca - Osmana, sina Ibrahimova; Dnoluka sa tri sela - Budimira, sina Vasiljeva, a Varcar-Vakuf - Muslu-čatu. To su vode zanatlija, a navedeni su i svi ostali - ukupno 22 majstora.

Za mirilevendane i divanske ljude u jajačkom kotaru sakupljeno je 3.000 oka mliva. I to: Dnoluke (1.200), Jenjidže (Varcar 250), Jajce grad (110), Bešpelj (200), Vrbaška (150), Biokovina (120), Bukvica (120), Vinčac varoš (120), Sokolina (50), Vlasin i Milje (100), Idbar (110), Bilajce (180). Od davanja ove vrste oslobođena je nahija Vrhovina na osnovu svojih privilegija.

U jajačkom sidžilu se kaže da je i sultan, uz velikog vezira, u Beogradu. To se može razabrati iz drugog fermana, pisanog početkom rabi-ul-evela (1.-10. studenog). U tom fermanu se, kako izvještava bosanski valija, naređuje da Bošnjaci sabiru žito za carske mornare i kapijske ljude (dvoranike) i da ga prodaju za gotov novac. Iz toga se može vidjeti da je car došao u Beograd sa velikom svitom. Ovaj ferman valija je razaslao na kadiluke bujrantijom od 19. prosinca 1693. godine - šest nedjelja nakon što je napisan, u vrijeme kada se carski dvor već vratio u Istanbul, pa nije bilo više potrebe slati žito. Čak i kad je kasno, red je zahtijevao da se ferman, makar i bespredmetan, otpremi uobičajenom okružnicom.

Iz sidžila doznajemo da se beogradske utvrde nisu mogle popraviti 1693., pa su radovi nastavljeni i naredne godine. To naređuje ferman od 16. džemazul-ahira 1105 (12. veljače 1694.). Njim se ponovo nalaže da se iz bosanskog sandžaka u Beograd pošalje 200, a iz hercegovačkog 100 zidara. Opet je rečeno da će svaki od njih dobiti po 1.000 akči predujma. Novac će biti isplaćen od inovjerske džizije (harača) te se džizijaderu nalaže da u tu svrhu što prije sakupi tri tovara akči u ime džizije za tu godinu.

Ovaj ferman je u prepisu valija poslao jajačkom kadiji sa bujrantijom i nalogom da pošalje 20 zidara sa alatom u Beograd, kojem ovaj put daje atribut "gvozdene brave carevine". Kadija je, izvršavajući ovaj nalog, iz Vrhovine odabrao 8 majstora, iz Varcara - 3, Dnoluke - 4, Bešpelja - 1, Crepanjske, Broda



SISAK U XVI VIJEKU

i Cepića - 1, iz Bukovice, Vinčaca i Biokovine - 1, Jajce - 1. Valija je morao poslati još jednu bujrantiju (9. ožujka 1693.) što prije pošalju zidari na beogradske bedeme radi njihovog poplata.

Domalo, mjesec dana kasnije (9. travnja), bosanski valija je u Beogradu skupio vojsku koja će u Beogradu biti posada. Ovim fermanom određeno je da joj baši-bog (zapovjednik) bude u Beogradu sakupljati mirijske segbane do 20 dana prije Jurjeva, 1. rujna.

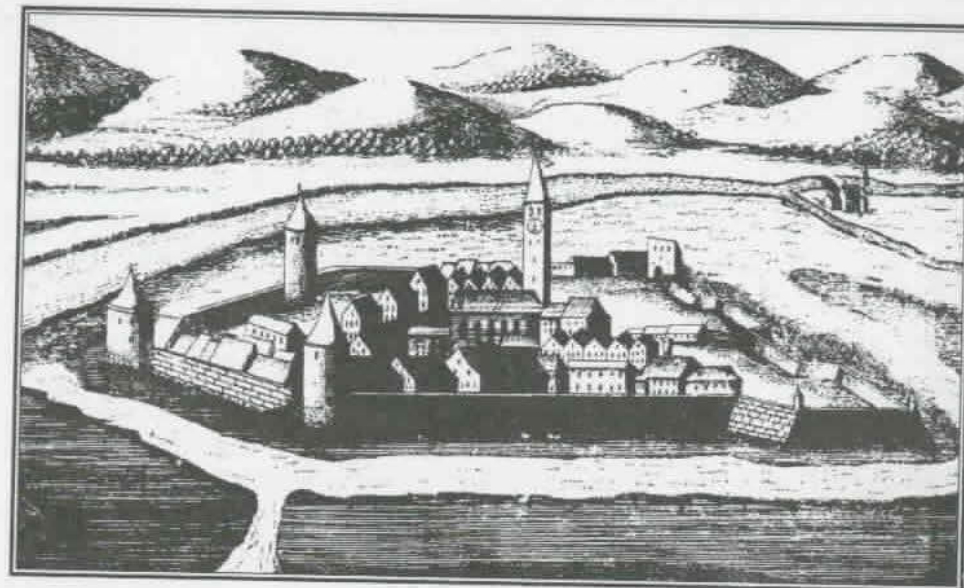
Tako su i borci iz Bosne stvrstavani u redove branilaca ovog grada.

i nazivi sela koja su spadala pod jajački kadiluk. Prema upravno područje kotara u to vrijeme. po jednog majstora. Za majstore, koji su popravljali sela Dolibaba, Crvena Stijena i Bučić izabrala su nekog edova; sela Crepanjsko, Cepić i Brod - Dragoja, sina vina, Bukvica i Vinčac - nekog Omera, a šest općina grada Jajca - Osmara, sina Ibrahimova; Dnoluka sa tri Vasiljeva, a Varcar-Vakuf - Muslu-čatu. To su vode i svi ostali - ukupno 22 majstora.

i divanske ljude u jajačkom kotaru sakupljeno je 3.000 luke (1.200), Jenjidže (Varcar 250), Jajce grad (110), (150), Biokovina (120), Bukvica (120), Vinčac varoš Vlasin i Milje (100), Idbar (110), Bilajce (180). Od odena je nahija Vrhovina na osnovu svojih privilegija. e kaže da je i sultan, uz velikog vezira, u Beogradu. To ugog fermiana, pisanog početkom rabi-ul-evela (1.-10. anu se, kako izvještava bosanski valija, naređuje da carske mornare i kapijske ljude (dvoranike) i da ga Iz toga se može vidjeti da je car došao u Beograd ferman valija je razaslao na kadiluke bujrontijom od ne - šest nedjelja nakon što je napisan, u vrijeme kada u Istanbul, pa nije bilo više potrebe slati žito. Čak i tijevao da se ferman, makar i bespredmetan, otpremi n.

da se beogradske utvrde nisu mogle popraviti 1693., naredne godine. To naređuje ferman od 16. džemazul-1694.). Njim se ponovo nalaže da se iz bosanskog lje 200, a iz hercegovačkog 100 zidara. Opet je rečeno ti po 1.000 akči predujma. Novac će biti isplaćen od) te se džizijaderu nalaže da u tu svrhu što prije sakupi je za tu godinu.

episu valija poslao jajačkom kadiji sa bujrontijom i lara sa alatom u Beograd, kojem ovaj put daje atribut e". Kadija je, izvršavajući ovaj nalog, iz Vrhovine cara - 3, Dnoluke - 4, Bešpelja - 1, Crepanjske, Broda



SISAK U XVI VIEKU

i Cepića - 1, iz Bukovice, Vinčaca i Biokovine - 1, Jajca - Vrbice i Mila - 2. Valija je morao poslati još jednu bujrontiju (9. ožujka 1694.) kojom urgira da se što prije pošalju zidari na beogradske bedeme radi njihove popravke.

Domalo, mjesec dana kasnije (9. travnja), bosanskom valiji stigao je nalog da u Bosni skupi vojsku koja će u Beogradu biti posada ovoga grada. Carskim fermanom određeno je da joj baši-bog (zapovjednik) bude Fazlulahaga koji će sakupljati mirijske segbane do 20 dana prije Jurjeva, te s njima krenuti u Beograd.

Tako su i borci iz Bosne stvrstavani u redove branilaca Beograda. I ne samo ovog grada.

NALOG PORTE: VOJNA NA GABELU

“J OŠ za vremena Gazi Husejin paše, Hercegovci osvojiše Pužin. Paša odredi nekakova agu i čehaju za kaznu, da ga čuvaju i zaprijeti im, ako izagju iz grada, da će ih pogubiti. Ovi poruče makarskoj raji, ako će ih uzeti u obranu, dok paša ode s Bosne, da će im Pužin izručiti, što se napokon u istinu i dogodi. Na to uze obraz raja po granici. Mjesto da hranom pomaže posadu u Gabeli, počeo je uznemirivati u zajednici s mletačkom rajom. To dozlogrdi Hercegovcima, pa preko beglerbega Sulejman paše zatraže od Carigrada pomoć, da se jednom za uvijek stane tome na kraj, naime: da se sila vojvode Kukovića uništi, Pužin poruši i Podgorica opet osvoji, jer inače, da može biti velikih nepritika.”⁽¹⁾

Gazi Husejin-paša je, saznajući da je Sulejman-paša Blagajac krenuo u pomoć Hercegovini s Arnautima, prepustio Gabelu sudbini i pošao mu u susret. “Megju tijekom digne se sva mostarska raja pod vodstvom Peksaje i ode u Pužin. Tu zgodu upotrijebe Mlečani, pa u zajednici s rajom obsjedu Gabelu i napokon zauzmu. Pad Gabele izazove u Carigradu veliko negodovanje.”⁽²⁾

Venecijancima je pala u ruke čvrsta utvrda Gabela koja predstavlja na Neretvi vrata za Hercegovinu i prijevoj za Mostar, njezin glavni grad. “Žitelji Mostara time uznemireni poslali su molbe na Portu da izda zapovijed namjesniku Skadra Sulejman-paši da opet osvoji pogranične utvrde Počitelj, Podgoricu i Gabelu koji su bili branioci zemlje. Ovome su dodijeljeni u tu svrhu bosanski beglerbeg i jenišehirski sandžakbeg. Prva opsada nije uspjela i budući da je skadarski namjesnik Sulejman bacio krivnju na Sulejmana, sandžakbega Hercegovine, stavljen je ovaj u posadu Ehlune, a bosanskom beglerbegu Mehmed-paši stavljen je još jednom na srce opsada Gabele. Druga opsada nije bolje uspjela

od prve i dvanaest utvrda, koje su time pokrivene, ostale su izgubljene. Redžeb-paša iz Trebinja koji je pozvan na opsadu Gabele, povjerio je palanku (drvenu utvrdu) Kordos svojem bratu, a taj ju je bez razloga zapalio i napustio. Zatim se predala Venecijancima i čvrsta utvrda Klobuk ili Trebinje bez borbe.⁷¹⁽³⁾



NOVIGRAD, DALMACIJA

naloženo da se pridruže Blagajcu s pomoćnim četama. "Videći paše, da se arnautski kršćani, kojih je bila većina u vojsci, malo brinu za njihove zapovijedi i da se tako utvrgjena palanka bez topova i kumbara ne može osvojiti, ipak iz šančeva navaljivahu na nju devet dana. Deseti dan serdar posade Kuković udari s 2.000 druga na šančeve. Turci udare složno, pa njega i većinu mu družine, što poubijaju što zarobe. Zadovoljiv se s tijem načine izvješće u Carigrad i razigju se. Na to veliki vezir imenuje hercegovačkim beglerbegom Ali pašu Skopljaka, a Korči paši preko Zvornika opremi pet šahi-topova i dva kumbara topa s naredbom, da odmah s bosanskom vojskom pošto po to zauzme Gabelu. Korča paša opet se vrati natrag pod Gabelu ali uzalud. Velika studen prisili ga na povratak u Bosnu, a Redžeb pašu ostavi, da je dalje obsjeda. Redžeb paša tu zadaću povjeri bratu Muslim begu, a ovaj videći, da je sva muka uzaludna, poruši sve obližnje kule, pa napusti opsadu."⁷²⁽⁴⁾

Naredne, 1695. godine, 12.000 Mlečana i Dalmatinaca provale u srednju Bosnu. Napadali su pod komandom Letraša, Jankovića i Vučkovića. Stigli su do Skoplja. Korča-paša ih dočeka kod Vitolja i u sukobu ih hametice porazi. Tu su poginuli Janković i Vučković. Letraš je uhvaćen živ. Njega su, s barjacima i posječenim glavama poginulih voda ove provale i pohare, otpremili u Carigrad.

Sulejman-paši Blagajcu je naređeno da povрати Gabelu. Istovremeno je Mehmed-paši Korči, Smajil-paši kliškom sandžaku, Redžeb-paši Nevesinju i Muhafizu trebinjskom

Sultan je, Korči na dar, vratio Letraša. Korča je ovoga put otkup.⁷³⁽⁵⁾

I drugi odjel mletačke vojske upao je u Hercegovinu Stolac. Sukobio se s Hercegovcima na Ravnome. H. pobjedu, posjekli su im 317 vojnika i vođu zarobili. Izvršen je novi napad: kotorske harambaše s više četa p. ih je dočekaao Girli Hasan-paša, porazio i natjerao u b.

Epizoda s vojnom na Gabeli ima još i neke druge za. saznajemo iz sidžila jajačkog kadije. On je zabilježio d. Hrvatske na Bosansku krajinu Mlečani preko Hercegovinu. Njihovim početnim uspjesima išla je u. življa u donjoj Neretvi od Gabele do Mostara. Ova bu. utjerivanja filurije - dukatnog poreza, koji je plaćan un. i desetine. Mostarske paše slali su svoje pobirače po dv. skupljaju taj dukat. Narod se pobunio. Planuo je ustan. je neki "Jekas oglu". Ustanici su prodrli do Cetine. Ta. age osvojili grad Pužin, koji je otprije bio u rukama Ga. su taj ustanak pomagali svim sredstvima. Oni su 2. jula 1693. godine napali Gabelu, srednjevjekovnu Drijevu, koja je nekad bila jedno od najvažnijih trgovačkih središta i glavna carina. Bila je ključ čitave neretvanske krajine i od velike strateške važnosti. Kroz nju je prolazio najveći dio dubrovačkog i mletačkog prometa u Bosnu i Srbiju. U Gabeli na bosanskom teritoriju dubrovački trgovci su imali svoju autonomnu koloniju.⁷⁴⁽⁶⁾

Tim svojim vojnim uspjehom Mlečani su otvorili



STARI GRAD K

...e pokrivene, ostale su izgubljene. Redžeb-
adu Gabele, povjerio je palanku (drvenu
e bez razloga zapalio i napustio. Zatim se
Klobuk ili Trebinje bez borbe."⁽³⁾



Sulejman-paši
Blagajcu je
naređeno da
povrati Gabelu.
Istovremeno je
Mehmed-paši
Korči, Smajil-
paši kliškom
s a n d ž a k u ,
Redžeb-paši
Nevesinjc u
m u h a f i z u
trebinjskom

JA
pomoćnim četama. "Videći paše, da se
u vojsci, malo brinu za njihove zapovijedi
ova i kumbara ne može osvojiti, ipak iz
. Deseti dan serdar posade Kuković udari
složno, pa njega i većinu mu družine, što
tijem načine izvješće u Carigrad i razigju
vačkim beglerbegom Ali pašu Skopljaka,
i pet šahi-topova i dva kumbara topa s
jskom pošto po to zauzme Gabelu. Korča
u ali uzalud. Velika studen prisili ga na
tavi, da je dalje obsjeda. Redžeb paša tu
a ovaj videći, da je sva muka uzaludna,
osadu."⁽⁴⁾

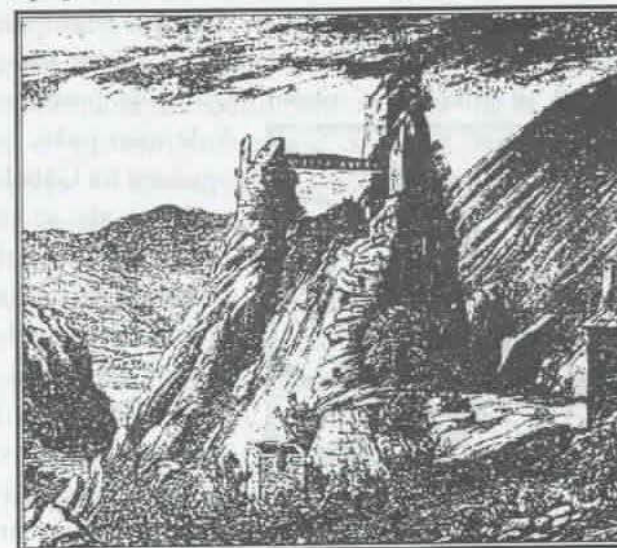
Mlečana i Dalmatinaca provale u srednju
Letraša, Jankovića i Vučkovića. Stigli su
Vitolja i u sukobu ih hametice porazi. Tu
aš je uhvaćen živ. Njega su, s barjacima i
ve provale i pohare, otpremili u Carigrad.

Sultan je, Korči na dar, vratio Letraša. Korča je ovoga po povratku dao za visok
otkup.⁽⁵⁾

I drugi odjel mletačke vojske upao je u Hercegovinu s namjerom da osvoji
Stolac. Sukobio se s Hercegovcima na Ravnome. Hercegovci su izvojevali
pobjedu, posjekli su im 317 vojnika i vođu zarobili živa. Domalo iza toga
izvršen je novi napad: kotorske harambaše s više četa prodru do Kupresa. Tamo
ih je dočekaao Girli Hasan-paša, porazio i natjerao u bjekstvo.⁽⁶⁾

Epizoda s vojnom na Gabeli ima još i neke druge zanimljive činjenice. Njih
saznajemo iz sidžila jajačkog kadije. On je zabilježio da su u vrijeme napada iz
Hrvatske na Bosansku krajinu Mlečani preko Dalmacije udarili na
Hercegovinu. Njihovim početnim uspjesima išla je u prilog buna kršćanskog
življa u donjoj Neretvi od Gabele do Mostara. Ova buna je proizvod nasilnog
utjerivanja filurije - duktatnog poreza, koji je plaćan umjesto zemljišnog poreza
i desetine. Mostarske paše slali su svoje pobirače po dva i više puta u godini da
skupljaju taj dukat. Narod se pobunio. Planuo je ustanak. Na čelo ustanika stao
je neki "Jekas oglu". Ustanici su prodrli do Cetine. Tamo su izdajom gradskog
age osvojili grad Pužin, koji je otprije bio u rukama Gazi Husejin-paše. Mlečani

su taj ustanak pomagali svim
sredstvima. Oni su 2. jula
1693. godine napali Gabelu,
srednjevjekovnu Drijevu,
koja je nekad bila jedno od
najvažnijih trgovačkih
središta i glavna carina. Bila
je ključ čitave neretvanske
krajine i od velike strateške
važnosti. Kroz nju je
prolazio najveći dio
dubrovačkog i mletačkog
prometa u Bosnu i Srbiju. U
Gabeli na bosanskom
teritoriju dubrovački trgovci
su imali svoju autonomnu
koloniju.⁽⁷⁾



STARI GRAD KLJUČ, HERCEGOVINA

Tim svojim vojnim uspjehom Mlečani su otvorili vrata u srce Hercegovine.

Da bi ih onemogućili, Hercegovci su uputili molbu Porti i zatražili pomoć da bi povratili Gabelu. Porta je prihvatila ovu molbu. Imenovala je skadarskog muhafiza Sulejman-pašu Blagajca serdar-ekremom vojske kojoj je naloženo da to i postigne. Blagajac je poveo svu raspoloživu arnautsku vojsku. Po Muvekitovoj "Tarihi Diari Bosna" (Povijest Bosne), uz njih su krenuli još i kontingenti hercegovačkog sandžaka pod Sulejman-pašom, pa jenišehirskog sandžaka pod Mutesarifom teftendarom Smajil-pašom. Jedino je bosanski beglerbeg - angažovan ratovanjem u Bosanskoj krajini - imao zadatak da tu ekspediciju što više i što bolje pomogne. Takav zadatak svesrdno je prihvatio bosanski beglerbeg, mirimiran Mehmed-paša, koji je po svom rodnom mjestu u blizini Sarajeva nazvan Korča.

Tako se Bosna, uz sva druga ratišta izvan svoga teritorija, morala boriti ne samo za osvojenje Gabele nego i na čitavom sjeverno-dalmatinskom i krajiškom frontu.

Topovi su pod Gabelu dovučeni iz obližnjih tvrđava u proljeće 1694. godine. Dalja kretanja mogu se pratiti po onome što je u sidžilu zapisao jajački kadija. On piše da je u Jajce u to vrijeme stigla bujrunija kojom se zapovijeda da se svi šahi-topovi jajačkog grada, sa svim što je potrebno i sa komorama, otpreme u Gabelu. Iz grada Livna dopremljen je onamo bal-jemez-top "koji meda ne jede" - kako se govorilo o njemu. Taj top je posebno zatražio skadarski muhafiz



KLIS

Sulejman-paša, vrhovni zapovjednik vojske upućene na Gabelu. Veličina ovog topa može se sagledati ako se kaže da su svi kadiluci u okolini Livna dobili nalog da za njegov prijevoz pribave volove. Samo Jajce je u tu svrhu trebalo da pošalje 10 volova, 25 komora i 12 ljudi.⁽⁸⁾ U drugoj bujruniji datiranoj sa 3. zilkadetom 1105. (26. lipnja 1694.) nalaže se da, osim već spomenutih topova za osvojenje Gabele, treba iz sarajevskog grada poslati jedna duvan-top, nekoliko kumbara i potrebnu džebhanu. U sidžilu piše da je i sam bosanski valija naumio da sa hercegovačkim sandžakom pridruži svoju ekspediciju prema Gabeli.⁽⁹⁾

Pripreme za bitku na Gabeli su, dakle, bile temeljite. Na njihov obim i

veličinu ljudstva i opreme upućuje i čarski ferman od (konca lipnja 1694.) valiji i dizdarima u Jajcu i Pruscu Sulejman-paši u Gabelu što prije i što brže pošalju pet topova da njima ovaj paša obija Gabelu, a nakon njenog zauzeća da su poslani. Ovi topovi bili su zaplijenjeni u borbama kod Gabele i smješteni u Jajcu, a jedan u Pruscu.

Šta još o ovim pripremanjima saznajemo u sidžilu jajačkog kadije? "Pošto je ovo topništvo stiglo na svoje mjesto" - piše valija Mehmed-paša poći glavom pod Gabelu. Bujrunija od 1105. (3. srpnja 1694.) javlja on kadiji i kapetanu jajačkog grada kako je skadarski muhafiz Sulejman-paša imenovao vrhovnog zapovjednika vojske koja će osvajati Gabelu. Nikšić sa arnautskom vojskom. Njoj će se pridružiti i Omeragi Brođaninu da će s vojskom krenuti u susret Livni kojom će hercegovački sandžak krenuti preko Livna.

Da banjalučka krajina ne ostane nezaštićena, valija je pozvao i Omeragi Brođaninu da će s vojskom krenuti u susret Livni. Poziva da mu se pridruže sa svojim ljudima.

Četvorica paša se, tako, digla na Gabelu. S njima i jajački kadija. Je li opskrbljivati? To je bio jedan od glavnih problema u sidžilu pruža zanimljiva objašnjenja. U njemu piše da valija kupila takozvana salijana. Ona se, prema broju pučara, razlikovala po pojedinih kotara. Davala se u naturi ili novcu. Taj račun je valija krenuo sa svog travničkog divana, valjača, menzilhanu (etapu) u Vitovlje kod Travnika poslao da toliko zobi. Kada je, opet, valija krenuo na Kupres, u Kupresu je salijane popisano 652 groša. Gradskom kapetanu je naloženo da oslobodenje Gabele pošalje 100 pušaka i polovicu hrane s tim da oni sa sobom ponesu jednomjesečnu hranu. Čirahora za topove.⁽¹⁰⁾

U sidžilu je sačuvan popis ljudi i komora koji su putovali na bitku. Najviše je dala nahija Dnoluka (37 pušaka i 37 komora), Jenjidge (Varcar-Vakuf) 10 pušaka i 32 komore, a Jajce 5 pušaka i 5 komora. Po pet pušaka i po jednu komoru po

putili molbu Porti i zatražili pomoć da bi ovu molbu. Imenovala je skadarskog dar-ekremom vojske kojoj je naloženo da svu raspoloživu arnautsku vojsku. Po povijest Bosne), uz njih su krenuli još i pod Sulejman-pašom, pa jenišehirskog Smajil-pašom. Jedino je bosanski Bosanskoj krajini - imao zadatak da tu ne. Takav zadatak svesrdno je prihvatio d-paša, koji je po svom rodnom mjestu u

a izvan svoga teritorija, morala boriti ne na čitavom sjeverno-dalmatinskom i

bližnjih tvrđava u proljeće 1694. godine. ne što je u sidžilu zapisao jajački kadija. bujruntija kojom se zapovijeda da se svi je potrebno i sa komorama, otpreme u namo bal-jemez-top "koji meda ne jede" je posebno zatražio skadarski muhafiz an-paša, vrhovni zapovjednik vojske e na Gabelu. Veličina ovog topa može se ti ako se kaže da su svi kadiluci u okolini dobili nalog da za njegov prijevoz volove. Samo Jajce je u tu svrhu trebalo 10 volova, 25 komora i 12 ljudi.⁽⁸⁾ U bujruntiji datiranoj sa 3. zilkadetom 26. lipnja 1694.) nalaže se da, osim već utih topova za osvojenje Gabele, treba evskog grada poslati jedna duvan-top, o kumbara i potrebnu džebhanu. U piše da je i sam bosanski valija naumio ercegovačkim sandžakom pridruži svoju ciju prema Gabeli.⁽⁹⁾

dakle, bile temeljite. Na njihov obim i

veličinu ljudstva i opreme upućuje i carski ferman od početka zilhidžeta 1105 (konca lipnja 1694.) valiji i dizdarima u Jajcu i Pruscu. Njima se nalaže da Sulejman-paši u Gabelu što prije i što brže pošalju pet željeznih surme-topova, da njima ovaj paša obija Gabelu, a nakon njenog zauzimanja da ih vrati odakle su poslani. Ovi topovi bili su zaplijenjeni u borbama kod Banje Luke - četiri smještena u Jajcu, a jedan u Pruscu.

Šta još o ovim pripremama saznajemo u sidžilu jajačkog kadije?

"Pošto je ovo topništvo stiglo na svoje mjesto" - piše kadija - "nakanio se i valija Mehmed-paša poći glavom pod Gabelu. Bujruntijom od 11. zilkadeta 1105. (3. srpnja 1694.) javlja on kadiji i kapetanu jajačkom da mu je stigao glas kako je skadarski muhafiz Sulejman-paša imenovan za serdar-ekrema, tj. vrhovnog zapovjednika vojske koja će osvajati Gabelu. On je već bio stigao u Nikšić sa arnautskom vojskom. Njoj će se pridružiti hercegovačka vojska s kojom će hercegovački sandžak krenuti preko Livna".

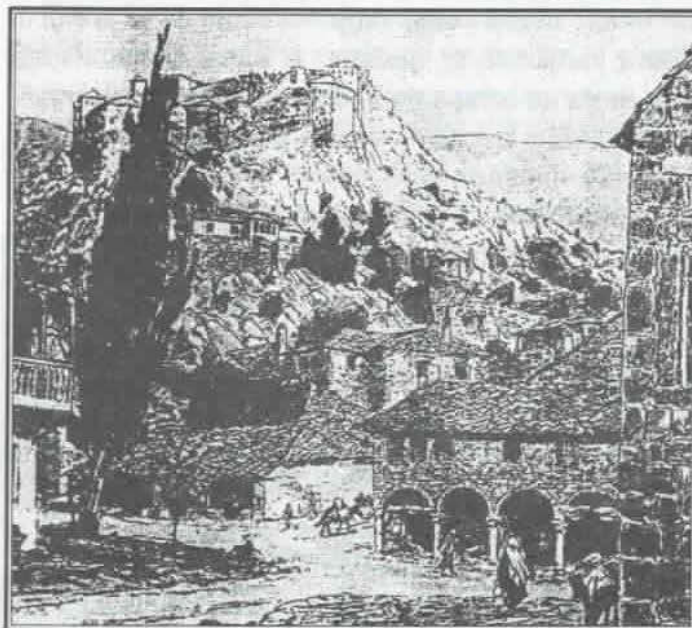
Da banjalučka krajina ne ostane nezaštićena, valija naređuje da se u Jajcu pakupe svi raspoloživi pješaci i konjanici, te "pošalju u Banju Luku". Istog dana pisao je valija i silahdaru (brine se o čuvanju i održavanju oružja) Jusejnu i Omeragi Brođaninu da će s vojskom krenuti u subotu preko Kupresa, te ih poziva da mu se pridruže sa svojim ljudima.

Četvorica paša se, tako, digla na Gabelu. S njima i dosta velika vojska. Kako je opskrbljivati? To je bio jedan od glavnih problema. I u tom pogledu jajački sidžil pruža zanimljiva objašnjenja. U njemu piše da se za prehranu vojske kupila takozvana salijana. Ona se, prema broju pučanstva, razrezivala na žitelje pojedinih kotara. Davala se u naturi ili novcu. Taj razrez je zapao i Jajce. Kada je valija krenuo sa svog travničkog divana, valjalo mu je iz Jajca u prvu menzilhanu (etapu) u Vitovlje kod Travnika poslati 150 šinika ječma i isto toliko zobi. Kada je, opet, valija krenuo na Kupres, u jajačkom kotaru je na ime salijane popisano 652 groša. Gradskom kapetanu je, osim toga, pripalo da za oslobodenje Gabele pošalje 100 pušaka i polovicu konjanika svoje kapetanije s tim da oni sa sobom ponesu jednomjesečnu hranu, 30 komora džebhane i 20 ćirahora za topove.⁽¹⁰⁾

U sidžilu je sačuvan popis ljudi i komora koji su po toj naredbi krenuli u ovu bitku. Najviše je dala nahija Dnoluka (37 pušaka i 122 komore), pa kasaba Jenjidže (Varcar-Vakuf) 10 pušaka i 32 komore, Bešpelj - 5 pušaka i 2 komore. Po pet pušaka i po jednu komoru poslala su sela Crepanjsko,

Biokovina, Bukvica, Bilajci, te Vinac i Jajce. Po jednu do tri puškara i isto toliko komora uputila su i ostala sela u okolini Jajca: Bare sa Jelićem i Boče. Žiteljstvo jajačkog kotara, saglasno toj bujruniji, pribavilo je konje za transport desetodnevnih hrane potrebne pograničnim gradovima Imotskom i Ljubuškom.

U službenim zapisima jajačkog kadije su, kao što se može vidjeti, dosta detaljno opisane pripreme za osvojenje Gabele. O opsadi Gabele i bitkama koje su za nju vođene nema vijesti u ovim zapisima. Ono što se, u vezi s tim, ne nalazi u sidžilu obrađuje Salih-Sidki ef. Hadžihuseinović Muvekit. U svom djelu "Tarihi Bosna" (Istorija Bosne) on priča da je Sulejman-paša 24. srpnja 1694. godine svojom vojskom opasao Gabelu. Opsjedao je devet dana. Iz dvije kule izvan grada kopao je jarke i hodnike do na puškomet pred gradske bedemove. Tada je iz opsade u gradu vojska, koju je predvodio Kokić, provalila u namjeri da probije prsten opsade uspostavljen oko opkoljene Gabele. Došlo je do krvave bitke. Mlečani su potučeni, te se povukoše u grad. Ali su i Osmanlije,



STOLAC

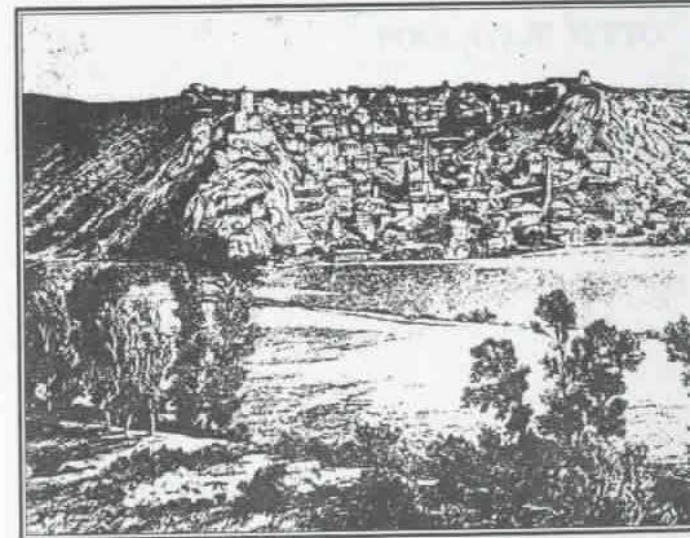
upravljao opsadom, kojoj nije dorastao. Za kaznu ga poslaše u vojnu posadu Livna. Bosanskom beglerbegu je povjereno da po drugi put pokuša uspostaviti opsadu i osvojiti Gabelu - 27. listopada 1694. godine.

ubijedeni da su pobijedili, digli opsadu i povukli se ne osvojivši Gabele.

Bio je to, zapravo, neuspjeh osmanske vojske. Čime se on objašnjava? Prvo, imala je malo topova; drugo, nepouzdana arnautska vojska Sulejman-paše Blagajca, jer se sastojala od kršćana; treće, krivnja se za ovaj neuspjeh bacala i na mostarskog pašu Sulejman-pašu. On je

Muvekit kaže da ni bosanski beglerbeg nije bio bio valiju mučile su dvije brige: jaka zima i bojazan d Hrvatske preko Krajine provaliti u Bosnu. Tako zauzimanja Gabele ostao bez rezultata. Kada je utvrđenja, Mlečani su krenuli u osvajanje južne postizali dobre uspjehe. Zapovjednik Trebinja Rečeni pošao da podupre bitku za Gabelu, povjerio je svom manastira Tvrdoš (Hammer ga na turskom jeziku čini kao "Tirdoš"). Rečeni Redžeb-pašin brat, umjesto utvrđenje je popalio, napustio bez ikakva razloga, te i grad Klobuk, nedaleko od Trebinja, predao Mlečarima.

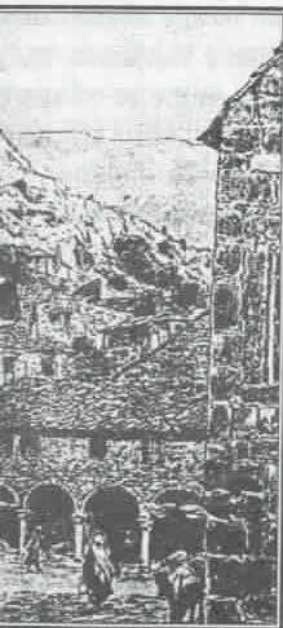
I naredne 1695. godine, Mehmed-pašu je zao Gabelu. To otkriva njegova originalna bujrunija o srpnja 1695.) godine. Iz ovog dokumenta proizlazi l



POČITELJ SREDINOM XIX VJEKA

teške topove iz Beograda. U tom cilju naložio je kad se brinu za komore koje će te topove i municiju preneti. Bilo je predviđeno da ih od Pazarića transportuju o Gabelu je ostala u mletačkim rukama sve do 17. socijalno-političkim i vojnim prilikama štošta pron

te Vinac i Jajce. Po jednu do tri puškara i isto
ala sela u okolini Jajca: Bare sa Jelićem i Boče.
asno toj bujruniji, pribavilo je konje za transport
pograničnim gradovima Imotskom i Ljubuškom.
ačkog kadije su, kao što se može vidjeti, dosta
svojenje Gabele. O opsadi Gabele i bitkama koje
u ovim zapisima. Ono što se, u vezi s tim, ne
i-Sidki ef. Hadžihuseinović Muvekit. U svom
Bosne) on priča da je Sulejman-paša 24. srpnja
opasao Gabelu. Opsjedao je devet dana. Iz dvije
urke i hodnike do na puškomet pred gradske
gradu vojska, koju je predvodio Kokić, provalila
ade uspostavljen oko opkoljene Gabele. Došlo je
učeni, te se povukoše u grad. Ali su i Osmanlije,



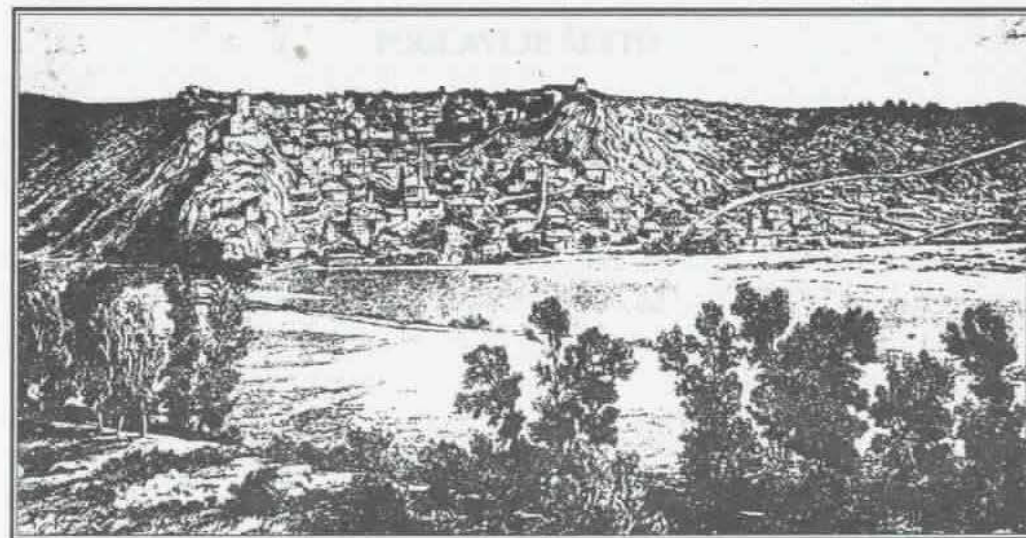
ubijedeni da su
pobijedili, digli
opsadu i povukli se ne
osvojivši Gabele.

Bio je to, zapravo,
neuspjeh osmanske
vojske. Čime se on
objašnjava? Prvo,
imala je malo topova;
drugo, nepouzdana
arnautska vojska
Sulejman-paše
Blagajca, jer se
sastojala od kršćana;
treće, krivnja se za
ovaj neuspjeh bacala i
na mostarskog pašu
Sulejman-pašu. On je

dorastao. Za kaznu ga poslaše u vojnu posadu
e povjereno da po drugi put pokuša uspostaviti
istopada 1694. godine.

Muvekit kaže da ni bosanski beglerbeg nije bio bolje sreće. Ovog bosanskog
valiju mučile su dvije brige: jaka zima i bojazan da će habsburška vojska iz
Hrvatske preko Krajine provaliti u Bosnu. Tako je i ovaj drugi pokušaj
zauzimanja Gabele ostao bez rezultata. Kada je povučena vojska od ovog
utvrđenja, Mlečani su krenuli u osvajanje južne Hercegovine. U tome su
postizali dobre uspjehe. Zapovjednik Trebinja Redžeb-paša, koji je također
pošao da podupre bitku za Gabelu, povjerio je svom bratu čuvanje utvrđenog
manastira Tvrdoš (Hammer ga na turskom jeziku čita kao Kordos, a Muvekit
kao "Tirdoš"). Rečeni Redžeb-pašin brat, umjesto da ga sačuva, spomenuto
utvrđenje je popalio, napustio bez ikakva razloga, te se povukao. Usljed toga se
i grad Klobuk, nedaleko od Trebinja, predao Mlečanima.

I naredne 1695. godine, Mehmed-pašu je zaokupljala nakana da osvoji
Gabelu. To otkriva njegova originalna bujrunija od 22. zilkadeta 1106. (14.
srpnja 1695.) godine. Iz ovog dokumenta proizlazi kako je nastojao da dobavi

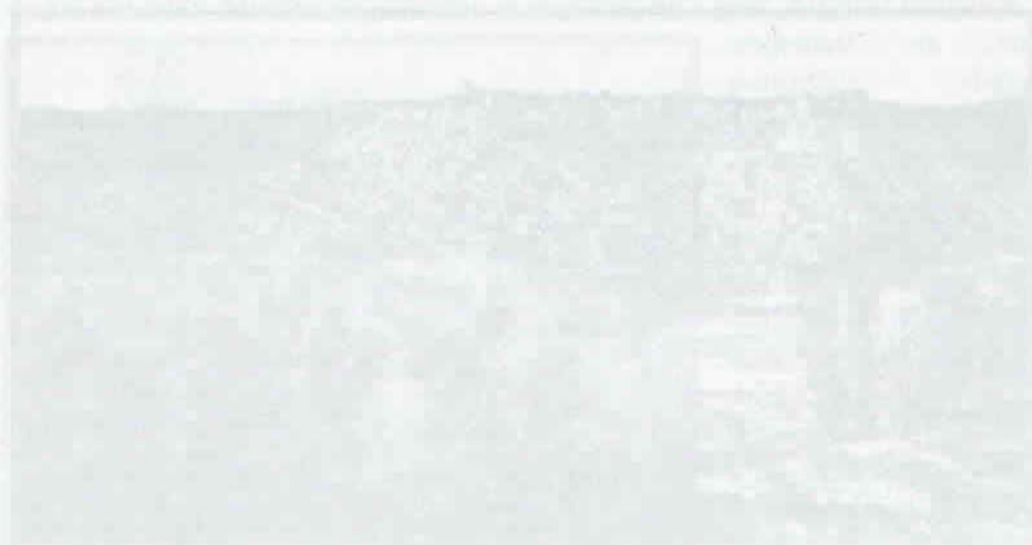


POČITELJ SREDINOM XIX VIJEKA

teške topove iz Beograda. U tom cilju naložio je kadijama u Birču i Knežini da
se brinu za komore koje će te topove i municiju prenijeti do džamije u Pazariću.
Bilo je predviđeno da ih od Pazarića transportuju druge komore. I pored toga
Gabela je ostala u mletačkim rukama sve do 1715. godine.⁽¹⁾ Do tada se u
socijalno-političkim i vojnim prilikama štošta promijenilo. Gabela je izgubila

prijašnji strateški značaj, pa su je i Mlečani napustili. Prije nego što su se povukli na more lagumom su do temelja razorili ovo utvrđenje. Tek tada su Osmanlije zagospodarili ovim gradom, koji je bio opustošen i u ruševinama.

Gabela više nikad nije imala onaj značaj iz devedesetih godina XVII stoljeća zbog čega se ratovalo 1694./5. - prije nešto više od tristo godina.



POGLAVLJE ŠESTO

NAPADI NA KRAJINU: BITE

a su je i Mlečani napustili. Prije nego što su se
su do temelja razorili ovo utvrđenje. Tek tada su
n gradom, koji je bio opustošen i u ruševinama.
ala onaj značaj iz devedesetih godina XVII stoljeća
5. - prije nešto više od tristo godina.



POGLAVLJE ŠESTO

NAPADI NA KRAJINU: BITKA ZA BIHAĆ

U ovom poglavlju opisujemo događaje koji su se odvijali u krajevima koji su danas dio BiH. Bitka za Bihać je jedna od najvažnijih bitaka u ovom području. U ovom poglavlju opisujemo događaje koji su se odvijali u krajevima koji su danas dio BiH. Bitka za Bihać je jedna od najvažnijih bitaka u ovom području.

U ovom poglavlju opisujemo događaje koji su se odvijali u krajevima koji su danas dio BiH. Bitka za Bihać je jedna od najvažnijih bitaka u ovom području. U ovom poglavlju opisujemo događaje koji su se odvijali u krajevima koji su danas dio BiH. Bitka za Bihać je jedna od najvažnijih bitaka u ovom području.

ODSUDNA bitka za Bihać vođena je junskih dana 1697. godine.

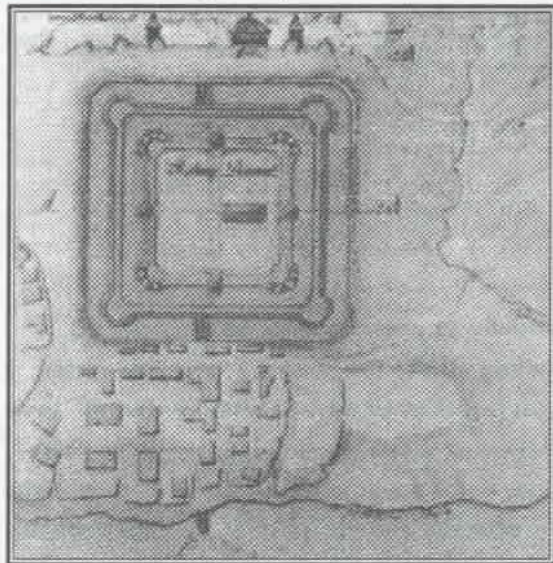
U širokim prostranstvima evropskog dijela Otomanske carevine Bihać i Bosanska krajina su bili jedno od čestih poprišta ratnih sukoba. Prolivanje krvi na krajiškim prostorima historija bilježi prije, u toku i nakon Velikog bečkog rata.

Bosna u cjelini je u ovim ratovima, uslovno govoreći, služila kao moneta za potkusurivanje. Zbog čega? Da bi olakšao glavne pravce svoga udara na vojnu silu Osmanske carevine neprijatelj je napadima na ovu zemlju nastojao da onemogući masovnije pritanje bosanske vojske na bojišta izvan Bosne. Stoga je pri planiranju tih udara uvijek istovremeno otvarao ratišta i na raznim pograničnim područjima Bosne: na sjevernim, zapadnim ili južnim stranama njenih granica. Na primjer, kad nasrće u Ugarskoj drugo ratište otvara u Hrvatskoj u nadiranju ka Bosni. Uporedo s tim Mlečani otpočinju ratovanje po Dalmaciji, otimajući tamošnji i osmanski posjed u Hercegovini.

Dok se sve to događa u neposrednoj blizini Bosne ili na njenom području, bosanski paša Ahmet Osmanpašić (1683.) sudjeluje sa spahijama u borbama po Ugarskoj. Zato je bosanskom žiteljstvu, namjesnicima i spahijama valjalo u isto vrijeme braniti zemlju na svakom od tih novootvorenih ratnih poprišta. To pokazuje i pohod grofa Erdedija koji je zauzeo Dubicu, četovao po Krajini, a kad je Velier u Dalmaciji pokušao da osvoji Sinj, bosanski namjesnik Funduk Mustafa-paša je požurio s vojskom da pomogne ovom gradu. Kad je 1686. godine (2. septembra) Budim bio u opasnosti da padne u ruke cesarovaca, Funduk je iz Bosne pokupio janjičare da i taj grad spasavaju. Istodobno iz Dalmacije Cornaro sa Stojanom Jankovićem zauzima Sinj. Krenuo je

potom na Bosnu do Livna, koje je popalio. Sve to pokazuje kako su Bošnjaci - da bi sačuvali Bosnu - istovremeno vojevali na širokim prostorima i na raznim mjestima: od Dubice preko Sinja i Budima do Livna, Dervente, Brčkog i Šapca.

Ali kako je vrijeme odmicalo, a ratna sreća sve češće okretala leđa Osmanlijama, Bečki dvor je sve više pomišljao da proširi ratne ciljeve i na potpuno ovladavanje Bosnom. Proširivanju apetita i na osvajanje ove zemlje doprinosile su njegove pobjede izvojevane na raznim bojištima. Posebno u ofanzivi preduzetoj nakon opsade Beča i osmanskog poraza pod njegovim zidinama. Ta njegova nakana napadno dolazi do izražaja od 1687. godine. Tada su cesarovci ponovo osvojili niz gradova u Slavoniji. I Dubrovnik je dopao pod vlast habsburškog cara Leopolda I, koji je preuzeo



TLOCRT DERVENTSKE TVRDAVE

pokroviteljstvo nad ovim gradom. Njegove pretenzije prema Bosni porasle su kad je naredne (1688.) markgrof Badenski zajedno s banom Erdedijem zauzeo sve gradove na Savi do Broda. Neuspješno su, i u toj godini, pokušavali da pokore Bihać, ali su osvojili Derventu, Brčko, Šabac i druge gradove u kojima je postavljena i cesarska posada. Dok je vođena bitka kod Dervente izvršen je posljednji udar na Beograd, koji je također pao u ruke cesarovaca. Tek tada su se Beču otvarala vrata za Balkansko poluostrvo. Pobudila se njegova nada da će bez teškoća okupirati i cijelu Bosnu.

Čim je osvojio Derventu, Badenski je dobio pismo od Leopolda I. Car mu javlja da je bavarskom izborniku zapovjedio da Badenskom pomogne sa pet do šest hiljada vojnika kako bi dublje provalio u Bosnu. Ovo pismo i u njemu iskazano uvjerenje o zauzeću Bosne nazvano je "naivnim shvaćanjem Beča u osvojenje Bosne."¹⁰ To je rečeno na osnovu jednog stava u tom carskom pismu kojim se Badenskom nalaže "da pošalje čovjeka u Sarajevo koji bi poiskao najuglednije ljude, pa da s njima dogovori ne bi li oni ne samo u Bosni već i u

Srbiji i Dalmaciji uveli carske posade u utvrđena mjesta. Početka reći samo lijepim načinom, ako bi se pak brzo osvojila, onda neka im zaprijeti silom i strogošću" - kaže u pismu Leopoldu I. Badenskom. Iza ovog pisma, koje se, eto, u potpisu pojavio, Badenskom je uskoro stiglo još jedno u kojem car Leopold I. preko španjolskog poslanika, traži da "ne samo osvoji Bosnu već i Dalmaciju, da pretekne Mlečane koji su već bili u Sijenu".

Badenski je bio relativno dobro upućen u realno stanje u Bosni. Stoga je odgovorio caru da bi mu za to osvojenje jednako trebala dobro spremne vojske i puno novca. Kako kaže u svojoj odgovornoj pismu, što ne može primiti tako časnú zadaću, a neće "da svoju vojsku i potpunu propast."¹¹

Iz Beča, i pored toga, i dalje insistiraju na osvajanju Bosne. Aspiracije Beča pokušao da zadovolji time što će udariti na povezao novoosvojene tvrđave sa Srbijom. Uspio je zauzeti bosanski grad na Drini. Ispred njegove vojske se tada iz zborničkog kraja preselilo 4.000 ljudi u Sarajevo.

Očekivanja i nade Beča u potpuno ovladavanje Bosnom ne jenjavaju ni iduće (1689.) godine. Car ponovo nalaže Badenskom da Bosnu i Hercegovinu spravi pod njegovu vlast i proširi njegovo gospodstvo do mora. Taj nalog zatekao Markgrof je smatrao da bolje poznaje situaciju na terenu i nije posve slušao te glasove prispjele od Bečkog dvora. U pokoravanju cijele Bosne. Znao je da to ne bi mogao učiniti bez teškog stanja u ovoj zemlji.



ZVORNIC

je je popalio. Sve to pokazuje kako su Bošnjaci -
meno vojevali na širokim prostorima i na raznim
nja i Budima do Livna, Dervente, Brčkog i Šapca.
micalo, a ratna sreća sve češće okretala leđa



Osmanlijama, Bečki dvor je sve
više pomišljao da proširi ratne
ciljeve i na potpuno ovladavanje
Bosnom. Proširivanju apetita i na
osvajanje ove zemlje doprinosile
su njegove pobjede izvojevane na
raznim bojištima. Posebno u
ofanzivi preduzetoj nakon opsade
Beča i osmanskog poraza pod
njegovim zidinama. Ta njegova
nakana napadno dolazi do izražaja
od 1687. godine. Tada su
cesarovci ponovo osvojili niz
gradova u Slavoniji. I Dubrovnik
je dopao pod vlast habsburškog
cara Leopolda I, koji je preuzeo
dom. Njegove pretenzije prema Bosni porasle su
rof Badenski zajedno s banom Erdedijem zauzeo
la. Neuspješno su, i u toj godini, pokušavali da
Derventu, Brčko, Šabac i druge gradove u kojima
da. Dok je vođena bitka kod Dervente izvršen je
oji je također pao u ruke cesarovaca. Tek tada su
kansko poluostrvo. Pobudila se njegova nada da
u Bosnu.

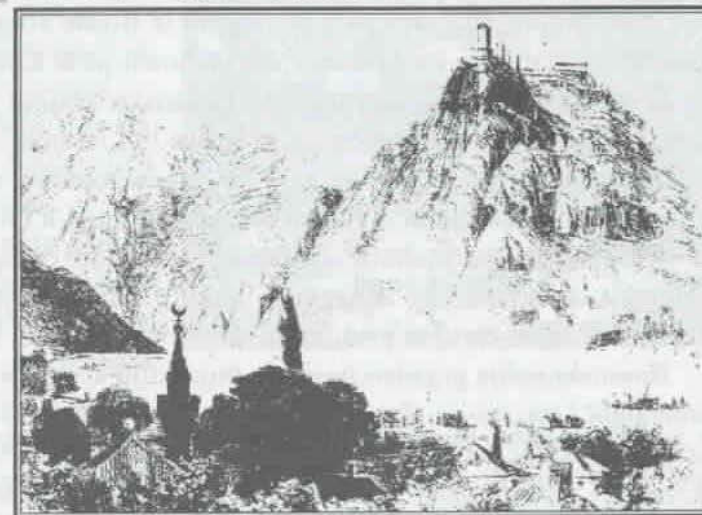
Badenski je dobio pismo od Leopolda I. Car mu
ku zapovjedio da Badenskom pomogne sa pet do
dublje provalio u Bosnu. Ovo pismo i u njemu
Bosne nazvano je "naivnim shvaćanjem Beča u
ao na osnovu jednog stava u tom carskom pismu
"da pošalje čovjeka u Sarajevo koji bi poiskao
ma dogovori ne bi li oni ne samo u Bosni već i u

Srbiji i Dalmaciji uveli carske posade u utvrđena mjesta. To da im se može s
početka reći samo lijepim načinom, ako bi se pak branili - što car ne vjeruje -
onda neka im zaprijeti silom i strogošću" - kaže Leopold I markgrofu
Badenskom. Iza ovog pisma, koje se, eto, u povijesti naziva i naivnim,
Badenskom je uskoro stiglo još jedno u kojem car Leopold I, sa spomenicom
španjolskog poslanika, traži da "ne samo osvoji Bosnu već i Hercegovinu i
Dalmaciju, da pretekne Mlečane koji su već bili u Sinju."⁽²⁾

Badenski je bio relativno dobro upućen u realno stanje i bosanske prilike.
Stoga je odgovorio caru da bi mu za to osvojenje jedva bilo dovoljno 30.000
dobro spremne vojske i puno novca. Kako kaže u svom odgovoru caru, on žali
što ne može primiti tako časnu zadaću, a neće "da carsku vojsku dovede u
potpunu propast."⁽³⁾

Iz Beča, i pored toga, i dalje insistiraju na osvajanju Bosne. Badenski je takve
aspiracije Beča pokušao da zadovolji time što će udariti na Zvornik da bi bolje
povezao novoosvojene tvrđave sa Srbijom. Uspio je da savlada i zauzme ovaj
bosanski grad na
Drini. Ispred njegove
vojske se tada iz
zvorničkog kraja
preselilo 4.000 ljudi u
Sarajevo.

Očekivanja i nade
Beča u potpuno
ovladavanje Bosnom
ne jenjavaju ni iduće
(1689.) godine. Car
ponovo nalaže
Badenskom da Bosnu
i Hercegovinu spravi
pod njegovu vlast i
proširi njegovo gospodstvo do mora. Taj nalog zatekao je Badenskog u Srbiji.
Markgrof je smatrao da bolje poznaje situaciju na terenu nego oni u Beču, pa
nije posve slušao te glasove prispjele od Bečkog dvora usmjerene ka
pokoravanju cijele Bosne. Znao je da to ne bi mogao postići i pored rovitog i
teškog stanja u ovoj zemlji.



ZVORNIK

Prije velike bitke za Bihać u ljeto 1697. godine Bosanska krajina je bila poprište brojnih vojevanja u sklopu 16-godišnjih habsburško-osmanskih ratovanja. Kad su 1693. Mlečani opsjedali Gabelu, a Habsburgovci Beograd, Adam Baćanj (Battyany) iz Hrvatske preduzima napad na Krajinu. Prethodno je već Slavonija bila osvojena od Osmanlija. Sad je Adam naumio da osvoji još Liku i Krbavu, a zatim i Bosansku krajinu. U susret ovom banu s vojskom krenuo je Džafer-paša da bi ga spriječio u toj namjeri.⁽⁴⁾ Sukobili su se pod Dubicom. Paša se vratio poražen. Adam je tada osvojio Novi, Krupu, Vrnograč, Veliku Kladušu i još neke palanke. Iste godine, međutim, poraženi su ogulinski krajišnici pod zapovjedništvom kapetana Kristofa Hranilovića i brata mu Jurice, slunjskog kapetana. Došli su da poharaju Ostroško polje, ali su hametice potučeni "na vratih kod Ostrošca." Osim kapetana, u toj su borbi poginuli mnogi oficiri, zastavnici, desetnici i "siromašni junaci kojih je osim tih mrtvih bilo više od sto, a u životu budu uhićeni Petar Vojnović, vicekapetan husarski, drugi oficiri i s njima oko trideset ostalih junaka" - kaže se u Spomenici Hrvatske krajine.⁽⁵⁾ Džafer-paša je svrgnut iz Bosne zbog poraza pod Dubicom, a na njegovo mjesto postavljen Gazi Mehmed-paša Korča.⁽⁶⁾

Ovaj napad Adama Baćanija na Bosansku krajinu prouzrokovao je pravu paniku u gradovima, posebno onim što su bili na udaru ovog bana. To otkriva sidžil jajačkog kadije koji je zapisao da su pojedini zapovjednici utekli, a i njihovi vojnici za njima. Tako su se kapetan i age u Gradiški potužili valiji da je sam banjalučki muhafiz (kapetan) Mahmud ćehaja Sajmović utekao u Dnoluku, Ibrahim Zilo u Skender Vakuf, Salih ćehaja Dubokuša i Mahmut Troduša u Jajce. Svojim primjerom su i druge navukli da bježe.⁽⁷⁾

Bosanski valija je izdao posebnu bujrantiju kojom je naložio da se bjegunci pohvataju i sa svojim familijama vrata na svoja mjesta. Bolje nije bilo ni u krajini bihačkoj, a ni posavskoj. Pod dojmom ovakvih vijesti bosanski valija se pobojavao i za sam grad Jajce, iako je podaleko od granice. Početkom januara 1693. godine on je u Jajce poslao bujrantiju kojom se jajačkom dizdaru obraća pažnja na eventualnu opasnost od neprijatelja. Od njega se traži da u Medvedkuli i maloj kapukuli "bude uvijek dovoljna straža i to da redomice drže stražu po dva karauldžije koje valja svako dva-tri sata pregledavati a u čardacima izvana neka se postave stražari iz Ibrahim-begova džemata."⁽⁸⁾

I jajačkog kapetana Ibrahimagu valija 6. svibnja te godine upozorava na opasnost da Mlečani navale sa tromede. Kapetanu je naređeno da pokupi

pandure iz Dnoluke i Bešpelja i da ih kao čuvare (mu) Varcar Vakuf "jer je ona blizu Crne Gore" - podrazu koju bi neprijatelj mogao lahko provaliti."⁽⁹⁾

Isti datum nosi i druga valijina bujrantija. U nj udario na Bosnu. Zapovijed je da se digne svaki, ko je musliman, da pode i suzbija neprijatelja. Za sve one koji se ne odazovu pozivu traži se da kadija i kapetan jave valiji njihova imena, a on će ih strogo kazniti. Jajački kadija je odmah po primitku ove zapovijedi popisao segbane i novce što su do tada sakupljeni. U kadiluku je bilo 90 segbana i novca u ime han-harča (putnog troška) 7.696 groša. Vakufski čifluk Dnoluka stavio je najviše segbana (34), a selo

Ibšnik 22. Jajce je dalo najveći doprinos u novcu - 21.640 groša i selo Bešpelj - 1.320 groša.

Bosanskom valiji stižu i nove vijesti o ratnim pripremama neprijatelja. Jedna je nagovještavala da je sakupljena vojska u Novoj Gradiški. Druga vijest je upozoravala da je karlovački general nak 4.000 vojnika i čitavim hrvatskim pučkim ust posebnom bujrantijom 11. svibnja 1693. godine n jajačkom, da od svake kuće digne po jednog puško što prije upute na odredišta. Iz toga su izuzete Vrhov su žitelji bili filuridžije, odnosno derbendžije (čuvan u Bosnu u to vrijeme transportovani barut i džebhan valija također naređuje kadijama da u tu svrhu upute Sjenice do Travnika.



MED

u ljeto 1697. godine Bosanska krajina je bila sklopu 16-godišnjih habsburško-osmanskih ni opsjedali Gabelu, a Habsburgovci Beograd, vatske preduzima napad na Krajinu. Prethodno od Osmanlija. Sad je Adam naumio da osvoji još nsku krajinu. U susret ovom banu s vojskom a spriječio u toj namjeri.⁽⁴⁾ Sukobili su se pod n. Adam je tada osvojio Novi, Krupu, Vrnograč, ke. Iste godine, međutim, poraženi su ogulinski kapetana Kristofa Hranilovića i brata mu Jurice, da poharaju Ostroško polje, ali su hametice šca." Osim kapetana, u toj su borbi poginuli nici i "siromašni junaci kojih je osim tih mrtvih lu uhićeni Petar Vojnović, vicekapetan husarski, rideset ostalih junaka" - kaže se u Spomenici je svrgnut iz Bosne zbog poraza pod Dubicom, Gazi Mehmed-paša Korča.⁽⁶⁾

ja na Bosansku krajinu prouzrokovao je pravu onim što su bili na udaru ovog bana. To otkriva zapisao da su pojedini zapovjednici utekli, a i su se kapetan i age u Gradiški potužili valiji da kapetan) Mahmud ćehaja Sajmović utekao u nder Vakuf, Salih ćehaja Dubokuša i Mahmut rom su i druge navukli da bježe.⁽⁷⁾

ebnu bujrantiju kojom je naložio da se bjegunci ma vrate na svoja mjesta. Bolje nije bilo ni u . Pod dojmom ovakvih vijesti bosanski valija se ako je podaleko od granice. Početkom januara ao bujrantiju kojom se jajačkom dizdaru obraća st od neprijatelja. Od njega se traži da u "bude uvijek dovoljna straža i to da redomice koje valja svako dva-tri sata pregledavati a u ve stražari iz Ibrahim-begova džemata."⁽⁸⁾ nugu valija 6. svibnja te godine upozorava na sa tromede. Kapetanu je naređeno da pokupi

pandure iz Dnoluke i Bešpelja i da ih kao čuvare (mustahfize) pošalje u palanku Varcar Vakuf "jer je ona blizu Crne Gore" - podrazumijeva se planina - "kroz koju bi neprijatelj mogao lahko provaliti."⁽⁹⁾

Isti datum nosi i druga valijina bujrantija. U njoj se veli da je neprijatelj udario na Bosnu. Zapovijed je da se digne svaki, ko je musliman, da pođe i suzbija neprijatelja. Za sve one koji se ne odazovu pozivu traži se da kadija i kapetan jave valiji njihova imena, a on će ih strogo kazniti. Jajački kadija je odmah po primitku ove zapovijedi popisao segbane i novce što su do tada sakupljeni. U kadiluku je bilo 90 segbana i novca u ime han-harča (putnog troška) 7.696 groša. Vakufski ćifluk Dnoluka stavio je najviše segbana (34), a selo

Ibšnik 22. Jajce je dalo najveći doprinos u novcu - 21.640 groša i selo Bešpelj - 1.320 groša.

Bosanskom valiji stižu i nove vijesti o ratnim pripremama neprijatelja. Jedna je nagovještavala da je sakupljena vojska u Novoj Gradiški. Druga

vijest je upozoravala da je karlovački general nakanio da udari na Bihać sa 4.000 vojnika i čitavim hrvatskim pučkim ustankom. Valija zbog toga posebnom bujrantijom 11. svibnja 1693. godine nalaže svim kadijama, pa i jajačkom, da od svake kuće digne po jednog puškom oružanog momka i da ih što prije upute na odredišta. Iz toga su izuzete Vrhovine i Jenjidže (Varcara), čiji su žitelji bili filuridžije, odnosno derbendžije (čuvari klanca, prolaza). Kako su u Bosnu u to vrijeme transportovani barut i džebhana namijenjena za vojevanja, valija također naređuje kadijama da u tu svrhu upute potrebne konje na putu od Sjenice do Travnika.



MEDVED-KULA U JAJCU

Bosanski vojnici u Krajini polučili su u ljeto 1693. godine manje ratne uspjehe. Jajački kadija je, naime, zapisao da je u tvrđavu Jajce dovedeno nekoliko zarobljenika i tamo zatvoreno. Već 4. lipnja valija naređuje kapetanu Ibrahimagi da za čuvanje ovih zarobljenika angažuje mustahfize (gradske stražare), a ne druge vojnike, koji su neophodni u odbrani granice.

U Travniku je, desetak dana kasnije, bosanski valija primio poslanstvo iz

S t a r o g
M a j d a n a .

Poslanstvo ga je obavijestilo da je neprijatelj udario na Z m i j a n . Zamolili su ga da im uputi pomoć u vojsci. Valija je odlučio da lično krene u Krajinu i tamo organizuje



TRAVNIK

odbranu. Pošao je potom u Banju Luku tako da 25. lipnja 1693. stiže u Jajce. Zato nalaže kadiji da za njegovu vojsku toga dana pripremi 5.000 oka kruha i 1.000 hljebova. Ta valijina vojska se službeno zvala divanskom vojskom. Valija traži od kadiluka u njenom zaleđu da se brinu o njenoj opskrbi i o dovozu potrebne municije. O tome ovaj sidžil otkriva nekoliko bujrantija. Jednom od njih, onom od 24. zilkadeta 1104. (27. srpnja 1693.), nalaže se jajačkom kadiji da obezbijedi potrebne konje za prijevoz četiri tovara baruta za grad Kamengrad i za palanke koje spadaju pod njegovo područje.

Sidžil jajačkog kadije otkriva još i mnoge druge pojedinosti o položaju Bosne i prilikama u njoj za vrijeme Velikog bečkog rata. Tako se može doznati kako bosanskom valiji, još na njegovom putu s vojskom prema krajiškom bojištu, bihački sandžakbeg javlja da karlovački general (u bujrantiji se naziva "banom") sakuplja veliku vojsku na Zrinskom polju. Još ga obavještava da će

general s tom vojskom provaliti u Bosnu. Kotarima nova bujrantija. Kadijama u Jajcu i Jezeru stigla je 1. rujna 1693.). "Svako ko je kadar ponijeti oružje treb odbranu domovine čim stigne zapovijed" Mobilizacija je bilo moguće u ta vremena. Svog čehaju Murata vilajetske vojske uputio kao prethodnicu. A s njom (16. muharema) kojom se od kadije i dizdara u Jajcu pripreme 1.000 oka hljeba za vojsku koja prolazi kroz

Bosna, takoreći, ne izlazi iz ratne psihoze. Još do jednom kraju otvara se ratište u drugom. I tako per podataka o ratnim sukobima na bosanskoj granici i s vojskom radi odbrane Bosne. Kadija to nije za listopada ta bitka sa karlovačkim generalom bil pokazuju da njen ishod nije bio baš najpovoljniji p Baćani nije dostigao svoj cilj da osvoji Liku. Valija rebi-ul-evela 1105. - 2. studenog 1693.) bujrantiju ka tabora do Sarajeva. Obavještava ih da se vojska vra ishrani tako što će u svakom konačištu hrana za vojnike biti

U toj 1693. godini vojni uspjesi vojske s hrvatsk krajini unijeli su pometnju u stanovništvo i posade je i panika. Razbježale se age, vojnici i svirači pogr Cernice, Pakraca, Požege, Jasenovca, Kostajnice i No u Jajcu. Tamo su se, u ratnoj psihozi, bavili pr lihvarstvom, a mehteri (svirači) glazbom. Kada je to Mehmed-paša je 22. džemazi-ul-evela 1105. (9. sij bujrantiju jajačkom kadiji i naredio da sve vojne utočištem u njegovom kadiluku, vrati na službovanje

U sklopu ovih ratovanja, započetih 1683. godin ratištu nagnao je valiju da se što bolje pripremi za pre godini. Očekivane su nove provale u Bosnu. Jedn valijine bujrantije kojima se nalaže organiziranje neprijatelja. I Porta je došla do uvjerenja da se Bo Boke do Save, ne može uspješno oduprijeti svo kontingentom vojske. Ona je, stoga, odlučila da dobrovoljcima - plaćenicima. Za njihovo izdržav

polučili su u ljeto 1693. godine manje ratne
ime, zapisao da je u tvrđavu Jajce dovedeno
stvorenjeno. Već 4. lipnja valija naređuje kapetanu
ih zarobljenika angažuje mustahfize (gradske
oji su neophodni u odbrani granice.
na kasnije, bosanski valija primio poslanstvo iz



TRAVNIK

nju Luku tako da 25. lipnja 1693. stiže u Jajce.
vu vojsku toga dana pripremi 5.000 oka kruha i
ka se službeno zvala divanskom vojskom. Valija
leđu da se brinu o njenoj opskrbi i o dovozu
aj sidžil otkriva nekoliko bujrontija. Jednom od
4. (27. srpnja 1693.), nalaže se jajačkom kadiji
a prijevoz četiri tovara baruta za grad Kamengrad i
vo područje.

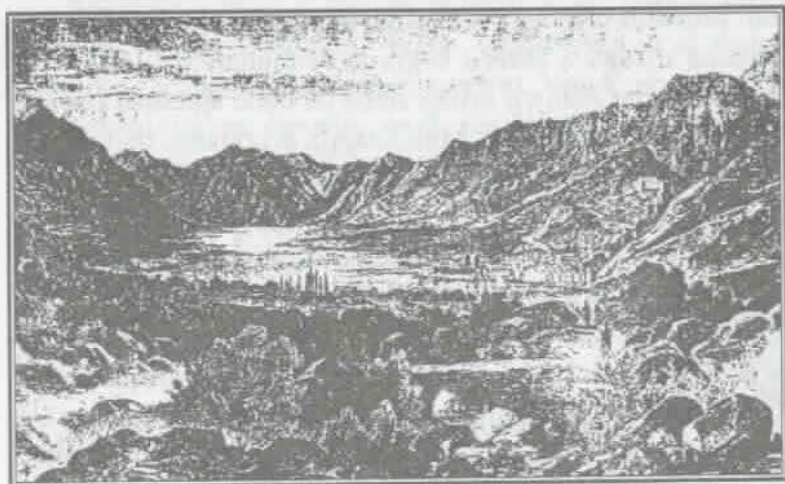
kriva još i mnoge druge pojedinosti o položaju
eme Velikog bečkog rata. Tako se može doznati
a njegovom putu s vojskom prema krajiškom
vlja da karlovački general (u bujrontiji se naziva
ku na Zrinskom polju. Još ga obavještava da će

general s tom vojskom provaliti u Bosnu. Kotarima je, tim povodom, razaslata
nova bujrontija. Kadijama u Jajcu i Jezeru stigla je 9. muharema 1105. (10.
rujna 1693.). "Svako ko je kadar ponijeti oružje treba da bude spreman poći za
odbranu domovine čim stigne zapovijed"¹⁰ Mobilizacija je izvršena najbrže što
je bilo moguće u ta vremena. Svog čehaju Murata valija je s jednim dijelom
vilajetske vojske uputio kao prethodnicu. A s njom i bujrontiju od 17. rujna
(16. muharema) kojom se od kadije i dizdara u Jajcu traži da u naredni četvrtak
pripreme 1.000 oka hljeba za vojsku koja prolazi kroz Jajce, u kojem će noćiti.

Bosna, takoreći, ne izlazi iz ratne psihoze. Još dok traje bitka za odbranu u
jednom kraju otvara se ratište u drugom. I tako permanentno. U sidžilu nema
podataka o ratnim sukobima na bosanskoj granici i ishodu ovog pohoda valije
s vojskom radi odbrane Bosne. Kadija to nije zabilježio. Jedino je krajem
listopada ta bitka sa karlovačkim generalom bila dovršena. Neki izvori
pokazuju da njen ishod nije bio baš najpovoljniji po osmansku vojsku, ali ni
Bačani nije dostigao svoj cilj da osvoji Liku. Valija Mehmed-paša poslao je (3.
rebi-ul-evela 1105. - 2. studenog 1693.) bujrontiju kadijama na putu od njegova
tabora do Sarajeva. Obavještava ih da se vojska vraća i da se pobrinu o njenoj
ishrani tako što će u svakom konačistu hrana za vojnike biti pripremljena za tri dana.

U toj 1693. godini vojni uspjesi vojske s hrvatskog područja u Bosanskoj
krajini unijeli su pometnju u stanovništvo i posade najbližih gradova. Nastala
je i panika. Razbježale se age, vojnici i svirači pograničnih gradova Gradiške,
Cernice, Pakraca, Požege, Jasenovca, Kostajnice i Novoga. Mnogi su se skrasili
u Jajcu. Tamo su se, u ratnoj psihozi, bavili preкупom, mešetarstvom i
lihvarstvom, a mehteri (svirači) glazbom. Kada je to dojavljeno na dvor valije,
Mehmed-paša je 22. džemazi-ul-evela 1105. (9. siječnja 1694.) uputio oštru
bujrontiju jajačkom kadiji i naredio da sve vojne bjegunce sa granice, sa
utočištem u njegovom kadiluku, vrati na službovanje u Banju Luku.

U sklopu ovih ratovanja, započetih 1683. godine, neuspjeh na krajiškom
ratištu nagnao je valiju da se što bolje pripremi za predstojeća vojevanja u 1694.
godini. Očekivane su nove provale u Bosnu. Jedna za drugom zaredale su
valijine bujrontije kojima se nalaže organiziranje što tvrde odbrane protiv
neprijatelja. I Porta je došla do uvjerenja da se Bosna, na širokom frontu od
Boke do Save, ne može uspješno oduprijeti svojim redovnim spahijskim
kontingentom vojske. Ona je, stoga, odlučila da popuni bosansku vojsku
dobrovoljcima - plaćenicima. Za njihovo izdržavanje odredila je potrebna



KOTOR - XIX VIEK

sredstva iz državnih prihoda.

Uskoro je, na osnovu toga, bujruntijom bosanskog valije i carskim fermanom u Jajce (15. džemazi-ul-ahira-l. veljače) upućen Fazlulahaga da

okuplja carsku vojsku. Sa sobom je ponio 15.000 groša za rečene isplate. Svako ko se javi u dobrovoljce dobijao je 10 groša napojnice. Usto im je obećana dvomjesečna plata unaprijed i opskrba do dolaska u valijin tabor. Zahtjev je bio da ovi vojnici, koje je popisivao buljug-baša Ahmed Kašuća, budu krepki i zdravi, te dobri strijelci.

Četiri dana kasnije jajačkom kadiji je (5. veljača 1694.) stigla još jedna bujruntijaja. Njom je kadija obaviješten da grad Krupa na granici oskudijeva hranom i ljudima. Zato je ovom kadiluku naloženo da sakupi 20 komora konja koji će u Krupu nositi hranu. Za vođu te kolone određen je Murataga sa nekoliko kapijskih ljudi.

Da bi bila ubrzana mobilizacija i da bi bila što uspješnija, valija Mehmed-paša Korča koncem ožujka te 1694. godine razaslao je kotarima prepis fermana u kojem se upozorava na veliku opasnost od neprijatelja. Rečeno je da on namjerava provaliti u Bosnu. Zapovjedbno je da se na poziv bosanskog beglerbega Mehmed-paše digne na pušku svako ko je može nositi da bi branio domovinu.

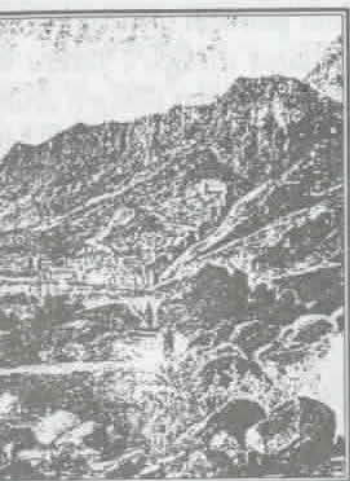
U jajačkom sidžilu ne govori se o ratnim operacijama koje su zatim slijedile. To mu uostalom nije namjena. Da su te operacije bile krvave i teške, saznaćemo iz bujruntijaje od 9. ramazana 1105 (4. svibnja 1694.). Po toj naredbi kadiji u Jajcu je trebalo da pošalje hirurga iz Kostajnice u Banju Luku da liječi ranjenike.

Te 1694. godine, u toku ovih višegodišnjih ratova na dva fronta: na Krajini i na Gabeli. Nadvila se op fronta - Mlečani su se pripremali da udare u sredini i se može dijelom sagledati iz bujruntijaje koju 20. ramazana 1694.) valija šalje jajačkom kapetanu Ibrahimagi i dizdaru Aliagi. Valija im javlja da je sinoć dobio vladarski "Sandra" šalje povjerenike na Zmijanj pograničnu bosansku raju. Vijest je poslao ključar Buntovnici su se, prema toj vijesti, sakupili pod Kruškom napadnu. Zato se kadijama nalaže da - osim vrhovin - više pješaka i konjanika opskrbljenih desetodnevnog putovanja do Varcara Vakuf. Tamo će oni budno čekati da neprijatelj napadne. Okolinu Zavale, pa da ga odbiju, a da nevoljnom na selo Zmijan je u općini Omaška. Njegovi žitelji nisu se dali odvesti. Oni firuldžije koje plaćaju godišnji porez od jednog

Kako se približavala jesen, opasnost je bila sve veća. Otkriva Mehmed-pašina bujruntijaja početka saferskog mjeseca upućena kadijama u Jajce i Travnik. U ovom dokumentu stoji: "ban namjerava da udari na samu Banju Luku". Stoga su pučke ustaše i sve što je kadro da ponese oružje. Čak i na Gabelu stavljeni pod zapovjedništvo čehaje Muratage koji

U svom pohodu na Banju Luku "hrvatski ban" Mehmed-paša bujruntijaji, morao je prethodno od Osmanlija da osloboditi. To će mu poći za rukom godinu-dvije kasnije. Međutim, u ovim sukobima pretrpjela ogromnu štetu, naročito u banjalučkom muteselimluku, opustošeno. Mesdžida, imami i ostali službenici razbježali su se. Mutevelije (upravitelji) raznih vakufa nisu isplacili. Izdržavanju ovih džamija i njihovih službenika, nepotpuno. Naređeno je kadijama da utvrde pravo stanje stvari. Gubitaka i da, poštujući vakufname (zadužbinske povelje) vjersku službu. Takvo naređenje je sadržano u fermanu rebi-ul-ahiru 1105. (u prosincu 1696). godine.

Sa vjerskim službenicima, pred prijetećom opasnošću, mjestimično i mustafhizi, one spahije koji su zap



VIJEK

sredstva iz državnih prihoda.

Uskoro je, na osnovu toga, bujruntijom bosanskog valije i carskim fermanom u Jajce (15. džemazi-ul-ahira-l. veljače) upućen Fazlulahaga da

ponio 15.000 groša za rečene isplate. Usto im je dobijao je 10 groša napojnice. Usto im je prijed i opskrba do dolaska u valijin tabor. Usto je popisivao buljug-baša Ahmed Kašuća, selci.

Kadiji je (5. veljača 1694.) stigla još jedna povelja da grad Krupa na granici oskudijeva kadiluku naloženo da sakupi 20 komora konja. Za vođu te kolone određen je Murataga sa

da bi bila što uspješnija, valija Mehmed-1694. godine razaslao je kotarima prepis fermana o opasnost od neprijatelja. Rečeno je da on Zapovjedbena je da se na poziv bosanskog valije na pušku svako ko je može nositi da bi

se o ratnim operacijama koje su zatim slijedile. Usto su te operacije bile krvave i teške, saznaćemo (4. svibnja 1694.). Po toj naredbi kadiji u Jajcu tajnice u Banju Luku da liječi ranjenike.

Te 1694. godine, u toku ovih višegodišnjih ratovanja, Bosna je vodila borbe na dva fronta: na Krajini i na Gabeli. Nadvila se opasnost otvaranja i trećeg fronta - Mlečani su se pripremali da udare u sredini između ova dva ratišta. To se može dijelom sagledati iz bujruntijom koju 20. ramazana 1105. (14. svibnja 1694.) valija šalje jajačkom kapetanu Ibrahimagi i dolhisarskom (jezerskom) dizdaru Aliagi. Valija im javlja da je sinoć dobio vijest po kojoj zapovjednik zaderski "Sandra" šalje povjerenike na Zmijan sa nalogom da pobuni pograničnu bosansku raju. Vijest je poslao ključki kapetan Džaferaga. Buntovnici su se, prema toj vijesti, sakupili pod Kninom i čekaju priliku da napadnu. Zato se kadijama nalaže da - osim vrhovinskih levendana - dignu što više pješaka i konjanika opskrbljenih desetodnevnom hranom i da ih upute u Varecar Vakuf. Tamo će oni budno čekati da neprijatelj napadne na Zmijan i okolinu Zavale, pa da ga odbiju, a da nevoljnom narodu budu od pomoći. To selo Zmijan je u općini Omaška. Njegovi žitelji nisu morali ići u bitku, jer su oni firuldžije koje plaćaju godišnji porez od jednog dukata.

Kako se približavala jesen, opasnost je bila sve veća i sve kritičnija. To otkriva Mehmed-pašina bujruntijom početka safera 1106. (21. rujna 1694.) upućena kadijama u Jajce i Travnik. U ovom dokumentu se kaže "da hrvatski ban namjerava da udari na samu Banju Luku". Stoga treba dići sve segbarie, pučke ustaše i sve što je kadro da ponese oružje. Čak su i vojnici upućeni na Gabelu stavljeni pod zapovjedništvo čehaje Muratage koji hita u pomoć Banjoj Luci.

U svom pohodu na Banju Luku "hrvatski ban", kako se naziva u ovoj bujruntijom, morao je prethodno od Osmanlija da osvoji Liku. Ali, u tome nije uspio. To će mu poći za rukom godinu-dvije kasnije. Bosanska krajina je, međutim, u ovim sukobima pretrpjela ogromnu štetu. Na ovim prostorima, naročito u banjalučkom muteselimluku, opustošeno je mnogo džamija i mesdžida, imami i ostali službenici razbjegli su se da bi sačuvali živu glavu. Mutevelije (upravitelji) raznih vakufa nisu isplaćivali prihode namijenjene izdržavanju ovih džamija i njihovih službenika, nego su ih zadržavali za sebe. Naređeno je kadijama da utvrde pravo stanje stvari, da očuvaju vakufe od gubitaka i da, poštujući vakufname (zadužbinske povelje), ponovo uspostave vjersku službu. Takvo naređenje je sadržano u fermanu poslatom u mjesecu rebi-ul-ahiru 1105. (u prosincu 1696). godine.

Sa vjerskim službenicima, pred prijetećom opasnošću, razbjegli su se mjestinično i mustafhizi, one spahije koji su zapovjednici i čuvari gradova i

palanki. Oni su za tu službu uživali prihode određenih timara. Mnogi među njima su se povukli na svoja imanja, privatizirali, ali su i nadalje ubirali timarske prihode. Da bi se spriječila ova zloupotreba, sultan je koncem rebi-ul-ahira 1105. (28. prosinca) izdao drugi ferman kojim se nalaže poimeničan popis svih bjegunaca-mustafhiza i da se to pošalje na dvor. I bosanski valija je, domalo, u istom smislu uputio bujrantiju svojim potčinjenim organima.

U svim tim sukobima neprijatelju je pao u ruke niz pograničnih gradova. Porta je htjela da ima jasan pregled gubitaka Carevine u tim krajevima. Kako se može vidjeti iz jajačkog sidžila, carskim fermanom od 6. džemazi-ul-ahira 1105. (2. veljače 1694. godine) naređuje se popis izgubljenih gradova, palanki i kula na granici. Zahtijevan je i popis njihovih posada koje su ostale u islamskim rukama, kao i onih koje su dopale neprijatelju. Traženo je da se sačini poseban popis vojnika izgubljenih tvrđava, da se zna gdje su smješteni kako bi im se plate uredno isplaćivale. Naloženo je i to da se posebno popišu značajni gradovi i, napose, vojnici odžaklije (janjičari).

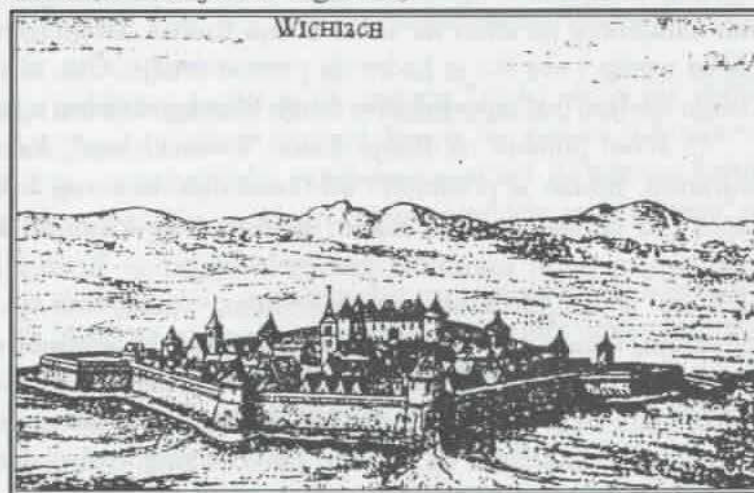
Taj ferman zbog zimskih nepogoda, koje su otežavale veze sa Carigradom, stigao je u Bosnu nakon dva mjeseca, tako da ga valija otprema nižim organima bujrantijom od 10. šabana (6. travnja 1694. godine).

U nizu vojevanja na prostoru Bosanske krajine u okviru 16-godišnjih ratovanja izdvaja se bitka za Bihać.

Odigrala se junjskih dana 1697. godine.

Opet je prolivena krv na Krajini bosanskoj. Ovdje kao da nikad nije bilo ni mira ni primirja.

Habsburška monarhija i njene saveznice za tu - 1697. godinu spremale su veliku vojnu na Osmanlije na donjem Dunavu. U Beču, u cesarskom taboru,



BIHAĆ 1689. GODINE

Ratno vijeće je odlučilo da se Otomanska carevina Računalo se da će tako, najnepovoljnije za osma otvoriti više ratišta. Jedno u Ugarskoj. To je bio gl kao osvajanju Beograda. Drugo je u Hrvatskoj prem sa banom na čelu i karlovačkim generalom, upravlj operaciju podržavao je i glavnokomandujući princ njemu bilo olakšano nadiranje kroz Ugarsku na gla udara vojske Sv. lige. U tu svrhu je naloženo, u Osijeka pod Starhembergom i Kibom napadne E Dalmacije je, s istim ciljem, planiran i udar na B Jankovića. (Oni su, kad je počela operacija, bili proo njihovo dalje nadiranje izjalovilo. Morali su se vra odakle su i došli).⁽¹¹⁾

Napad na Bišće predložili su Beču grof Adam Karlo Auersperg. Zašto na Bišće? Odatle su kretali Karlovca. Dokle god je Bišće u osmanskim rukama ne mogu biti sigurne. Trebalo je, osim toga, osman strana. Istanjiti njenu odbrambenu moć. Tako bi koristi i glavnom udaru princa Savojskog put Be odricao svog otprije planiranog ratnog cilja: da osv

Mehmed-paša Korča, bosanski valija, znao je z se poprave zidine Bihaća i grad opskrbi svim što je potreb 500 konjanika i 3.500 pješaka.⁽¹²⁾

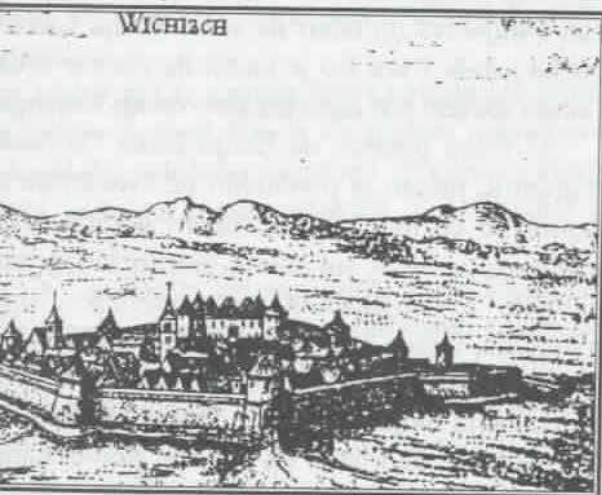
Bihać je, inače, bio trn u oku habsburškom pro Još kad su 1683. godine počela ova 16-godi monarhije i Otomanskog carstva, ban Nikola Ed cesarovim doglavlavicima da najprije osvoje Bihać i nisu mogli učiniti takoreći ništa. Pokušao 1689 Josip grof Herberstein, a zatim i hrvatski ban Nikol ga osvoje, ali bez ikakva rezultata. I nakon 1692 stalne provale u Bosnu. Nekad manje, nekad veće. bosanskim namjesnikom Džafer-pašom u Krajini -

Sve je bilo sračunato da će 1697. godina biti pr i te godine ponovo otvori drugi front Otomansk najviše su insistirali karlovački general grof Auer

uživali prihode određenih timara. Mnogi među imanja, privatizirali, ali su i nadalje ubirali ova zloupotreba, sultan je koncem rebi-ul- drugi ferman kojim se nalaže poimeničan popis a se to pošalje na dvor. I bosanski valija je, bujrantiju svojim potčinjenim organima.

nijatelju je pao u ruke niz pograničnih gradova, gled gubitaka Carevine u tim krajevima. Kako žila, carskim fermanom od 6. džemazi-ul-ahira naređuje se popis izgubljenih gradova, palanki je i popis njihovih posada koje su ostale u koje su dopale neprijatelju. Traženo je da se izgubljenih tvrđava, da se zna gdje su smješteni aćivale. Naloženo je i to da se posebno popišu ići odžaklije (janjičari).

pogoda, koje su otežavale veze sa Carigradom, eseca, tako da ga valija otprema nižim organima avnja 1694. godine).



BIHAĆ 1689. GODINE

a.
e saveznice za tu - 1697. godinu spremale su onjem Dunavu. U Beču, u cesarskom taboru,

Ratno vijeće je odlučilo da se Otomanska carevina napadne iz više pravaca. Računalo se da će tako, najnepovoljnije za osmansku stranu, istovremeno otvoriti više ratišta. Jedno u Ugarskoj. To je bio glavni pravac udara usmjeren kao osvajanje Beograda. Drugo je u Hrvatskoj prema Bosni. Taj napad Hrvata, sa banom na čelu i karlovačkim generalom, upravljen je na - Bišće. Ovu vojnu operaciju podržavao je i glavnokomandujući princ Eugen Savojski. Time bi njemu bilo olakšano nadiranje kroz Ugarsku na glavnom pravcu nastupanja i udara vojske Sv. lige. U tu svrhu je naloženo, u isto vrijeme, da vojska iz Osijeka pod Starhembergom i Kibom napadne Bošnjake u Posavini. A iz Dalmacije je, s istim ciljem, planiran i udar na Bosnu kneza Posadarskog i Jankovića. (Oni su, kad je počela operacija, bili prodrli do Kulen-Vakufa, ali se njihovo dalje nadiranje izjalovilo. Morali su se vratiti na mletačko zemljište, odakle su i došli).⁽¹¹⁾

Napad na Bišće predložili su Beču grof Adam Baćani i karlovački general Karlo Auersperg. Zašto na Bišće? Odatle su kretale sve navale Osmanlija put Karlovca. Dokle god je Bišće u osmanskim rukama - govorili su - Lika i Krbava ne mogu biti sigurne. Trebalo je, osim toga, osmansku vojsku razapeti na više strana. Istanjiti njenu odbrambenu moć. Tako bi pohod na ovaj grad bio od koristi i glavnom udaru princa Savojskog put Beograda. Beč se, usto, nije odricao svog otprije planiranog ratnog cilja: da osvoji Bosnu.

Mehmed-paša Korča, bosanski valija, znao je za te pripreme. Naredio je da se poprave zidine Bihaća i grad opskrbi svim što je potrebno. U Bihaću je tada bilo 500 konjanika i 3.500 pješaka.⁽¹²⁾

Bihać je, inače, bio trn u oku habsburškom protivniku Osmanske carevine. Još kad su 1683. godine počela ova 16-godišnja ratovanja Habsburške monarhije i Otomanskog carstva, ban Nikola Ededy (Erdody) savjetovao je cesarovim doglavicima da najprije osvoje Bihać i Kostajnicu. Tada, početka, nisu mogli učiniti takoreći ništa. Pokušao 1689. godine karlovački general Josip grof Herberstein, a zatim i hrvatski ban Nikola Erdedy - 1692. godine - da ga osvoje, ali bez ikakva rezultata. I nakon 1692. pa sve do 1697. vršene su stalne provale u Bosnu. Nekad manje, nekad veće. Grof Adam Baćani ratuje s bosanskim namjesnikom Džafer-pašom u Krajini - 1693. i 1696. godine.⁽¹³⁾

Sve je bilo sračunato da će 1697. godina biti presudna za pad Bihaća. Da se i te godine ponovo otvori drugi front Otomanskoj carevini baš na Bihaću, najviše su insistirali karlovački general grof Auersperg i hrvatski ban Adam

grof Bačani (Batthyanyi). General je uživao ugled hrabra vojnika, mudra i vješta ratovanju. On se pod kraj 1696. godine obratio cesarskom dvoru s molbom da se dogodi svakako preduzme vojni pohod i osvoji Bihać. Rekao je, u toj molbi, da je to strateški važno mjesto, ali nedovoljno utvrđeno, bez dovoljno vojske koja bi ga mogla odbraniti. Taj karlovački general grof Auersperg je, kažu, s toliko žara obrazlagao opravdanost takvog vojnog poduhvata da je Ratno vijeće u Beču prihvatilo njegova insistiranja i odlučilo se na osvajanje Bihaća. Prije nego što je tu svoju odluku saopštio generalu, Vijeće je zatražilo i mišljenje bana Adama Bačanića. Ovaj je, ne časeći, zdušno podržao takvu ideju. Baš kao da se prethodno dogovarao sa generalom. Time je sve bilo presuđeno: svi su bili uvjereni da će Bihać s lahkotom dopasti u njihove ruke.

Nepodijeljeno i čvrsto uvjerenje cesarovaca da će se bez teškoća dokopati Bihaća nije bilo proizvod dubljeg sagledavanja i analize realnog stanja stvari u Bihaću. Ovaj grad je bio na jednom od dva glavna pravca udara habsburške vojske. Ono što su karlovački general Karlo i hrvatski ban Adam govorili cesarskom Ratnom vijeću nije polazilo od njihova iskustva, niti najpouzdanijih informacija i trezvene analize. Njihov optimizam, to je u historijskoj literaturi potvrđeno, bio je zasnovan na pričanjima raznih prebjega i uskoka. Svi koji su prelazili iz Bihaćke krajine na habsburšku stranu tvrdili su kako su gradske zidine Bihaća trošne i slabe za jači napad. Govorili su da te utvrde, nakon ratova na tom području od 1692. godine naovamo, nisu ni popravljane. Ono što je, po njima, činilo jedinu ozbiljniju zapreku bila je Una. Uz nju i kanali kojim je gotovo čitav Bihać bio okružen. Prebjezi i uskoci su, isto tako, pričali kako u Bihaću nema više od 700 do 900 branilaca pješaka, ne uključivši nešto oko stotinu konjanika.

Gospoda grofovi, karlovački general Karlo i hrvatski ban Adam, držali su da je i cesta od Karlovca do Bihaća u dobrom stanju i da će cesarska vojska bez napora stići pod sam ovaj krajiški grad. A što se tiče nekoliko utvrda - računali su - brzo će se predati čim iz njih branioci ugledaju kako nastupa vojna sila.⁽¹⁴⁾

Međusobna ubjeđivanja, mudrovanja, pa i prepirke, trajali su više mjeseci od onog pisma generala Karla grofa Auersperga skraja 1696. do donošenja konačne odluke. Mnogi su uvidali, pa i upozoravali, da će ovaj vojni pohod otpočeti na klimavim i dosta nepouzdanim saznanjima napadača. Ni Bečko dvorsko vijeće nije u cjelini dijelilo mišljenje gospode spomenutih grofova.

Predsjednik ovog vijeća grof Starhemberg 15. m. Leopoldu I da ovo vojevanje Vijeće može karlovačkog generala i hrvatskog bana. Napomena još nisu dovoljno poznate mjesne prilike u određenju posve jasan ni način kako bi trebalo udariti na Bihać.

Bečko dvorsko vijeće zatražilo je da se neuspjeha, ima javiti u Beč na daljnje zapovijedi. Ratnog vijeća. Na osnovu toga su 27. aprila 1697. otposlale instrukcije po kojima će se vladati instrukcijama se kaže: ukoliko se pokaže da Bihać se lahko kako se pretpostavlja, onda neka s banom p. bi time privukao pažnju i odvuкао snage Osmanlija eventualno pomognu odbrani na glavnom pravcu Beogradu. Naloženo mu je i da se, potom, sa sv. pazi i šteti, pridruži princu Eugenu Savojskom koji ko.

General Auersperg je, u pripremi za pohod na Bihać, imao 32 topa. Naredio je da se 9.115 vojnika i to 2.540 te 3.500 graničara sa 26 topova skupe u Karlovcu. Ovaj general je računao, i to u naredbi i saopćio, da toj vojsci pod Bihaćom sa svojih 4.000 graničara u isto vrijeme, grofu Guidu u Osijeku i pukovniku Bosnu tako da Osmanlijama prepriječe put prema glavnim snagama krenuo glavnokomandujući prema planu napada na Bihać Auersperg se bavio mišljenjem Moceniga u Dalmaciji nagovori da sa svojom vojskom kako bi i on sa svoje strane otklonio mogućnost napada vojske Beogradu ili Bihaću.

Tako je Auersperg, kako je mislio, sve isplanirao zasigurno dopasti šaka. I to vrlo lahko i brzo. On čak prije napada odredio 800 momaka pješačke grupe grad Bihać čuvaju nakon što bude osvojen. Pobjeda u rukama.

Pripremio je ražanj, a zec je još bio u šumi.

Čovjek snuje, a Bog odlučuje - kaže narodna Domalo pošto je odlučeno o udaru na Bihać is

ral je uživao ugled hrabra vojnika, mudra i
aj 1696. godine obratio cesarskom dvoru s
preduzme vojni pohod i osvoji Bihać. Rekao
i važno mjesto, ali nedovoljno utvrđeno, bez
ogla odbraniti. Taj karlovački general grof
tara obrazlagao opravdanost takvog vojnog
Beču prihvatilo njegova insistiranja i odlučilo
go što je tu svoju odluku saopštilo generalu,
ta Adama Baćanija. Ovaj je, ne časeći, zdušno
se prethodno dogovarao sa generalom. Time je
uvjereni da će Bihać s lahkotom dopasti u

enje cesarovaca da će se bez teškoća dokopati
g sagledavanja i analize realnog stanja stvari u
nom od dva glavna pravca udara habsburške
general Karlo i hrvatski ban Adam govorili
lazilo od njihova iskustva, niti najpouzdanijih
njihov optimizam, to je u historijskoj literaturi
ičanjima raznih prebjega i uskoka. Svi koji su
habsburšku stranu tvrdili su kako su gradske
i napad. Govorili su da te utvrde, nakon ratova
naovamo, nisu ni popravljane. Ono što je, po
apreku bila je Una. Uz nju i kanali kojim je
Prebjezi i uskoci su, isto tako, pričali kako u
0 branilaca pješaka, ne uključivši nešto oko

general Karlo i hrvatski ban Adam, držali su
ča u dobrom stanju i da će cesarska vojska bez
i grad. A što se tiče nekoliko utvrda - računali
branioci ugledaju kako nastupa vojna sila.¹⁴⁰
drovanja, pa i prepirke, trajali su više mjeseci
grofa Auersperga skraja 1696. do donošenja
ali, pa i upozoravali, da će ovaj vojni pohod
epouzdanim saznanjima napadača. Ni Bečko
elilo mišljenje gospode spomenutih grofova.

Predsjednik ovog vijeća grof Starhemberg 15. marta 1697. godine piše caru Leopoldu I da ovo vojevanje Vijeće može preporučiti na odgovornost karlovačkog generala i hrvatskog bana. Napomenuo je, u tom pismu cesaru, da još nisu dovoljno poznate mjesne prilike u odredištu planiranog pohoda. Nije posve jasan ni način kako bi trebalo udariti na Bihać.¹⁴⁵

Bečko dvorsko vijeće zatražilo je da se general Auersperg, u slučaju neuspjeha, ima javiti u Beč na daljnje zapovijedi. I car se priklonio stavu svog Ratnog vijeća. Na osnovu toga su 27. aprila 1697. godine generalu Auerspergu otposlale instrukcije po kojima će se vladati u tom poduhvatu. U tim instrukcijama se kaže: ukoliko se pokaže da Bihać ne može pasti tako brzo i lahko kako se pretpostavlja, onda neka s banom provali duboko u Bosnu kako bi time privukao pažnju i odvuкао snage Osmanlijama u njihovom pokušaju da eventualno pomognu odbrani na glavnom pravcu udara Habsburgovaca prema Beogradu. Naloženo mu je i da se, potom, sa svojom vojskom, koju treba da pazi i šteti, pridruži princu Eugenu Savojskom koji komanduje glavnim udarom.

General Auersperg je, u pripremi za pohod na Bihać, skupio 13.000 vojnika i 32 topa. Naredio je da se 9.115 vojnika i to 2.547 pješaka i 3.068 konjanika, te 3.500 graničara sa 26 topova skupe u Karlovcu do 12. maja 1697. godine.¹⁴⁶ Ovaj general je računao, i to u naredbi i saopćio, da se i hrvatski ban pridruži toj vojsci pod Bihaćom sa svojih 4.000 graničara i šest topova. Naloženo je, u isto vrijeme, grofu Guidu u Osijeku i pukovniku Kibi u Brodu da provale u Bosnu tako da Osmanlijama prepriječe put prema Beogradu na koji je sa glavnim snagama krenuo glavnomkomandujući princ Savojski. U tom ratnom planu napada na Bihać Auersperg se bavio mišlju da i mletačkog vojvodu Mocceniga u Dalmaciji nagovori da sa svojom vojskom udari na Bosnu s juga, kako bi i on sa svoje strane otklonio mogućnost bilo kakve pomoći bosanske vojske Beogradu ili Bihaću.

Tako je Auersperg, kako je mislio, sve isplanirao. Računao je da će mu Bihać zasigurno dopasti šaka. I to vrlo lahko i brzo. On je u to bio toliko siguran da je čak prije napada odredio 800 momaka pješačke regimente Liechtenstein da grad Bihać čuvaju nakon što bude osvojen. Pobjedu i pad Bihaća držao je čvrsto u rukama.

Pripremio je ražanj, a zec je još bio u šumi.

Čovjek snuje, a Bog odlučuje - kaže narodna poslovice.

Domalo pošto je odlučeno o udaru na Bihać ispostavilo se da mnogo šta nije

tačno od priča prebjega i uskoka. Nevolja ne ide sama sa sobom. Kao da povlači i druge, pa se množe u seriji i tako zagorčavaju život. Tako i ovakve osvajačke nakane oko Bihaća.

Uz sve neistine u pričama na koje se oslanjao ovaj ratnički pohod, pokazalo se da ni Ratno vijeće cesarskog tabora nije u stanju da sakupi, organizuje i uputi vojsku obećanu generalu Auerspergu. To obećanje mu je dato 14. marta. Tako je prvobitni plan o zauzimanju Bihaća do kraja maja mjeseca propao. Gotovo prepušten sam sebi general Auersperg sve do 30. maja sakuplja vojsku u Karlovcu. Graničari se do tada nisu pomakli smjesta.¹⁷ Za više od pet mjeseci koji su protekli od onog njegovog pisma carskom dvoru u Beč sa zahtjevom da se udari na Bihać, do ovog tromog sakupljanja nešto vojske u Karlovcu obznanjene su naširoko pripreme za napad. One nisu mogle ostati tajna.

Vijest je stigla do Bihaća. Bišćani, saznajući šta im se sprema, prionuli su na pripreme za odbranu: njihova spremnost na otpor je bila nesalomljiva. Izloženi opasnosti da budu uništeni, oni su se predano prihvatili ubrzane popravke svojih utvrđenja. U grad je povučena sva vojska iz okoline. Bilo je u tom trenutku 3.500 pješaka i do 500 konjanika. Iz časa u čas situacija je bila sve povoljnija za Bišćane. Sad je vrijeme radilo za njih. Zabavljen nedaćama oko skupljanja vojske, general Auersperg se nije dosjetio da prema ovom gradu uputi uhode kako bi saznao ono što nije znao: kakvo je tamo trenutno stanje, nakon prijašnjih priča prebjega i uskoka. On je i dalje prvobitna saznanja, ionako netačna i nepouzdana, držao konačnim.

I, bezbeli, duboko pogriješio.

Tako se general grof Karlo Auersperg, krenuvši u vojevanje sa Bišćanima, na prvom koraku suočio sa iznenađenjem. Nisu funkcionisali ni drugi dijelovi njegova sveobuhvatnog plana. Uz nevolje sa skupljanjem vojske u Karlovcu, zadesila ga teška neprijatnost i na drugim stranama. Realizacija dijela njegova plana sa vojskom i njenim napadom, preko Osijeka i Broda, na Banju Luku i Travnik u potpunosti je izostala. Do te provale u Bosnu nije došlo. Kad je na zemlju bosansku trebalo udariti s te strane, pokazalo se jednostavno da za to - nema vojske.

Ali ni u tome nije bio kraj nedaćama generala Auersperga.

Još prije početka bitke, u toku priprema za opsadu Bihaća i napad na ovaj grad, napadaćima se pridružila još jedna nevolja: general Auersperg i ban Baćani u odsudnom času međusobno su se razišli u mišljenjima. Više to nije bio onaj odlučni dvojac koji je svesrdno podržavao vojni pohod na Bihać. Ostalo je

daleko iza njih njihovo zajedničko ubjeđivanje odobri ovu vojnu akciju. Sad su odjednom postali protivnici. Njihova svađa nije ostala bez odjeka u komandama vojske. Hrvatski ban je zahtijevao od generala Auersperga da se udari na Bihać međusobno, pa da on na svoju ruku udari na Bihać. General Auersperg je odbio, ali je slavu koju bi sebi priskrbio od predstojeće pobjede, a sam učini. Valjda su obojica pomišljala na lagan pobjedu.

I jedan i drugi su, u toj svađi, pravili razanj, a zec je bio onaj koji od njih nije znao šta ih uistinu čeka pod Bihaćom. Ratno vijeće u Beču da interveniše: ono je usaglasilo njima. Njihovim vojvodama rečeno da se sastanu na licu mjesta, da razgovaraju i zajedno obave planirani napad i zauzimanje grada.

U međuvremenu su i od Bihaća stale da stižu. I svi cesarovci su saznali da je grad popravljen. I svi su se ponovo u starom sjaju, kao što su bila prije za. Vijesti su upozoravale da je sada u gradu povećana vojska. Mnogo je više ove vojske nego polovinom marta. Ovom napadu. Druge su nagovještavale da Bišćani iz unutrašnjosti Bosne.

Bio je već 30. maj. Ocijenjeno je da je već neko vrijeme. I da više ne smiju gubiti ni jedan dan. Od Bihaća pod Bihać. Što prije stignu, brže će spriječiti prisile. Htjeli su da ga stave u opsadu. I prisile na predaju bez graničara. Ali i bez hrvatskog bana. Očekivao je da se odredišta. Ili da će mu se pridružiti pod gradom i pomoć.

Povijest i njeni istraživači su tačno ustanovili: 1697. godine pošao za svojom vojskom iz Karlova krajiškim konjanicima poruku da ga sačekaju u svom putu do Bihaća. Tek pošto je general komandovao, otkrio je da ni sa cestom kojom je onako kako su govorile informacije uskoka i prebjega u stanju kako se prvobitno vjerovalo. Bile su gotovo 84 kilometara do Bihaća tim putom je razdaljina 84 kilometara vojska morali su se zbog loših putova kretati za 84 kilometara više nego otprije odabranim pravcem -

Nevolja ne ide sama sa sobom. Kao da povlači
ko zagorčavaju život. Tako i ovakve osvajačke
a koje se oslanjao ovaj ratnički pohod, pokazalo
tabora nije u stanju da sakupi, organizuje i uputi
pergu. To obećanje mu je dato 14. marta. Tako
Bihaća do kraja maja mjeseca propao. Gotovo
Auersperg sve do 30. maja sakuplja vojsku u
nisu pomakli smjesta.¹⁷ Za više od pet mjeseci
og pisma carskom dvoru u Beč sa zahtjevom da
tromog sakupljanja nešto vojske u Karlovcu
e za napad. One nisu mogle ostati tajna.
išćani, saznajući šta im se sprema, prionuli su na
premnost na otpor je bila neshvatljiva. Izloženi
ni su se predano prihvatili ubrzane popravke
vučena sva vojska iz okoline. Bilo je u tom
0 konjanika. Iz časa u čas situacija je bila sve
rijemio radilo za njih. Zabavljen nedaćama oko
rsperg se nije dosjetio da prema ovom gradu
o što nije znao: kakvo je tamo trenutno stanje,
a i uskoka. On je i dalje prvobitno saznanja,
držao konačnim.
o.
Auersperg, krenuvši u vojevanje sa Biščanima,
enađenjem. Nisu funkcionisali ni drugi dijelovi
Uz nevolje sa skupljanjem vojske u Karlovcu,
na drugim stranama. Realizacija dijela njegova
adom, preko Osijeka i Broda, na Banju Luku i
do te provale u Bosnu nije došlo. Kad je na zemlju
pokazalo se jednostavno da za to - nema vojske.
edaćama generala Auersperga.
ku priprema za opsadu Bihaća i napad na ovaj
a još jedna nevolja: general Auersperg i ban
obno su se razili u mišljenjima. Više to nije bio
rdno podržavao vojni pohod na Bihać. Ostalo je

daleko iza njih njihovo zajedničko ubjeđivanje dvorskog vijeća u Beču da
odobri ovu vojnu akciju. Sad su odjednom postali dva zavađena protivnika.
Njihova svada nije ostala bez odjeka u komandnom sastavu teško skrpljene
vojske. Hrvatski ban je zahtijevao od generala da i takvu vojsku podijele
međusobno, pa da on na svoju ruku udari na Bihać. Računao je, unaprijed, na
slavu koju bi sebi priskrbio od predstojeće pobjede. Auersperg je, opet, htio da
to sam učini. Valjda su obojica pomišljala na lagan plijen i još lakši vojnički uspjeh.

I jedan i drugi su, u toj svadi, pravili ražanj, a zec je već bio izmakao iz ruku. Nijedan
od njih nije znao šta ih uistinu čeka pod Bihaćom. Ta svada je pobudila i Ratno
vijeće u Beču da interveniše: ono je usaglasilo njihove raspre tako što je ovim
vojvodama rečeno da se sastanu na licu mjesta, dakle pod Bihaćem, i da tamo
zajedno obave planirani napad i zauzimanje grada.

U međuvremenu su i od Bihaća stale da stižu nove vijesti. I ove vojvode i
svi cesarovci su saznali da je grad popravljen. Da su utvrđenja oko Bihaća
ponovo u starom sjaju, kao što su bila prije zadnjeg sukoba 1692. godine.
Vijesti su upozoravale da je sada u gradu povećan broj osmanskih vojnika.
Mnogo je više ove vojske nego polovinom marta mjeseca kad je odlučeno o
ovom napadu. Druge su nagovještavale da Biščanima ide u pomoć nova vojska
iz unutrašnjosti Bosne.

Bio je već 30. maj. Ocijenjeno je da je već nepotrebno izgubljeno podosta
vremena. I da više ne smiju gubiti ni jedan dan. Odlučeno je da se, najzad, krene
pod Bihać. Što prije stignu, brže će spriječiti pristizanje vojne pomoći gradu.
Htjeli su da ga stave u opsadu. I prisile na predaju. Auersperg je krenuo u boj
bez graničara. Ali i bez hrvatskog bana. Očekivao je da će ga oni sustići još u putu do
odredišta. Ili da će mu se pridružiti pod gradom i pomoći u napadu na Bihać.

Povijest i njeni istraživači su tačno ustanovili: general Auersperg je 31. maja
1697. godine pošao za svojom vojskom iz Karlovca. Pri polasku otposlao je
krajiškim konjanicima poruku da ga sačekaju u Slunju, kroz koji će naići na
svom putu do Bihaća. Tek pošto je general krenuo s vojskom kojom je
komandovao, otkrio je da ni sa cestom kojom je išla duga vojna kolona nije
onako kako su govorile informacije uskoka i prebjega. Ceste nisu bile u dobrom
stanju kako se prvobitno vjerovalo. Bile su gotovo neprolazne za topove. Od
Karlovca do Bihaća tim putom je razdaljina 84 kilometra. General i njegova
vojska morali su se zbog loših putova kretati zaobilaznicama. I preći još 30
kilometara više nego otprije odabranim pravcem - da je cesta bila bolja. Kolona

je za četiri dana uspjela da pređe 46 kilometara. Tek je 3. juna, preko Urežnice, stigla u Slunj. Tamo je morala sagraditi most preko Slušnice. Taj most joj je omogućio da se sastane sa krajiškim konjanicima.

Od Slunja su ceste bile još gore. Neprohodne za topove. Većinu ovih teških oruđa general je morao ostaviti u Slunju. S njima još 200 vojnika da ih čuvaju. U prethodnicu je upućena posebna četa. Ona je krčila put koloni. I tako joj omogućavala kakav-takav prolaz. Išlo je to sporo i teško. Vojska se do 5. juna nije ni pomakla dalje od Slunja. Počele su i prve čarke graničarskih konjanika s Osmanlijama. Posebno oko Rakovice. Naišli su na čvrstu kulu pred Drežnikom. U zoru 6. juna general je naredio napad na debele zidine i njihove branioc.⁽¹⁸⁾

Bitka je trajala cijeli dan. Topovi i lagumi su na jednom mjestu razrušili zidine. Kroz taj prolaz uvuklo se 300 vojnika i provalilo u Drežnik. Posada se sutradan predala. U gradu i kuli general je ostavio 40 Hrvata s jednim vojvodom. Ostali su prešli Koranu i nakon toga osvojili Izačić.

U podnevnim satima 8. juna vojska je stigla pod Bihać. Dočekale su je salve topova iz grada i utvrđenja. Dan kasnije, 9. juna, general je naredio da se cijela okolina grada izvidi i pretraži. A i grad iza zidina osmotri. Tek tada je Auersperg saznao da nije onako kako je prvobitno mislio sa Bihaćom i oko Bihaća: grad je bio dobro utvrđen. U njemu je bilo mnogo više vojske nego što je očekivao. S južne i zapadne strane Bihaća bio je iskopan jarak i poplavljen vodom pred gradom. Jarak se spajao s Unom. Ograđen je čvrstim zidinama. Oni što su opisivali ovu vojnu kažu da je general tada shvatio da neće biti lahko osvojiti ovaj grad.⁽¹⁹⁾ I pokoriti ga. Tvrđava je imala oblik nepravilne četvorine. Na njoj se dizalo šest tornjeva. Neposredno pred dolazak generala i cesarove vojske sagrađen je još jedan - sedmi toranj.

Izvidnice i izviđači su zvani uhodama. Pregledali su okolinu grada. Uočili dosta vojske. Saznali su, međutim, da u gradu nema dovoljno hrane. Dočuli su da vojskom u Bihaću komanduje Kiaja. Na to saznanje dodatno je hrupila još jedna vijest: da je taj Kiaja "spreman držati se do zadnjeg daha". Utoliko više što svakog dana očekuje pomoć u vojsci od bosanskog paše.

General se duboko zamislio. U analizi ovih saznanja sa svojim oficirima uvidio je da direktnim jurišom, kao što je ranije namjeravao, ne može zauzeti ovaj grad i tvrđavu. Htio je da preduprijedi pristizanje pomoći iz unutrašnjosti Bosne. Pomišljao je, saznajući za nedovoljne rezerve hrane, da branioc izmori

gladu. I tako ih primora na predaju. General i njegovi oficiri, nakon što su prsten opsade, odlučili su da Bihać napadaju samo sa sjeverne strane. Znao je da je ovaj grad u prošlosti najčešće odbrani. Pretpostavljao je, stoga, da su branioci i ovaj put na toj strani. Poslužio se varkom. U tome što je napad sa zapadne strane, priredio iznenađenje odbrani grada i prilaz bio pogodniji. A i odbrana je - mislio je - otvorena.

Tako je razmišljao general Karlo grof Auersperg. Van domažaja topova iz bihaćkih utvrda general je ostavio svoje oficirima. Tražili su najslabije tačke odbrane za napad na uspostavljenog prstena opsade. Stiže utom glas da je na čelu ban grof Adam Bačani. Bio je na čelu svojih krajiških vojnika. U vojnom vijećanju, odredili napad sa istočne strane. Fokusi su pazili na most preko Une.

Završetak toga savjetovanja generala sa svojim oficirima istovremeno početak kanonade cesarskih topova. Ubrzo su doveli sa sobom razmjestili su po brežuljcima i na obalama artiljerijska vatra počela je 12. juna. Tukli su žestoko i takoreći. Šest dana kasnije, 18. juna, cesarska artiljerija napala je gradske kapije. Biščani su, zauzvrat, razvalili most koji je vodio na Unu.

S hrvatskim graničarima ban se utaborio tamo gdje mu je bilo najsigurnije. U Une. I on je na putu do Bihaća imao velikih teškoća sa lošim vremenskim uslovima. Krajišnici oružjem sprečavali prolazak njegovih vojnika. Oni su se sa oružanim čarkama sve dok se nije provukao preko Kostajnice do Bihaća.

Grad je već bio u opsadi. Topovi su tukli po njemu. Ali general nije mogao samo time. Odlučili su da cijelu okolinu grada bez prestanka pritiskom. Zato su napali Golubić i Ripač. Tamo su zarobili dosta hrane. Napadače je dodatno ohrabrila vijest koja je prispjela: da su iz Bosne bosanskog pašu. Taj paša je, kako je javljeno, u zadnji čas iz Bosne. Tačnije 24. juna, Mlečani su sa četiri do pet hiljada vojnika napali Ostrovice, osvojili ga, razrušili kulu, a potom se vraćali u

46 kilometara. Tek je 3. juna, preko Urežnice, sagraditi most preko Slušnice. Taj most joj je šklim konjanicima.

gore. Neprohodne za topove. Većinu ovih teških u Slunju. S njima još 200 vojnika da ih čuvaju. ebna četa. Ona je krčila put koloni. I tako joj az. Išlo je to sporo i teško. Vojska se do 5. juna l. Počele su i prve čarke graničarskih konjanika Rakovice. Naišli su na čvrstu kulu pred neral je naredio napad na debele zidine i njihove

Topovi i lagumi su na jednom mjestu razrušili se 300 vojnika i provalilo u Drežnik. Posada se kuli general je ostavio 40 Hrvata s jednim anu i nakon toga osvojili Izačić.

vojska je stigla pod Bihać. Dočekale su je salve n kasnije, 9. juna, general je naredio da se cijela aži. A i grad iza zidina osmotri. Tek tada je ko kako je prvobitno mislio sa Bihaćom i oko en. U njemu je bilo mnogo više vojske nego što strane Bihaća bio je iskopan jarak i poplavljen ajao s Unom. Ograđen je čvrstim zidinama. Oni u da je general tada shvatio da neće biti lahko ga. Tvrdava je imala oblik nepravilne četvorine. l. Neposredno pred dolazak generala i cesarove edni toranj.

i uhodama. Pregledali su okolinu grada. Uočili im, da u gradu nema dovoljno hrane. Dočuli su je Kiaja. Na to saznanje dodatno je hrupila još reman držati se do zadnjeg daha". Utoliko više u vojsci od bosanskog paše.

o. U analizi ovih saznanja sa svojim oficirima , kao što je ranije namjeravao, ne može zauzeti preduprijedi pristizanje pomoći iz unutrašnjosti a nedovoljne rezerve hrane, da braniocima izmori

gladu. I tako ih primora na predaju. General i njegovi oficiri, uspostavljajući prsten opsade, odlučili su da Bihać napadaju samo sa južne strane. Južni dio grada bio je najčvršće branjen. Ali im se činilo da je najlakše doći baš s te strane. Auersperg nije posve povjerovao vijestima da je južna strana najtvrdja u odbrani. Znao je da je ovaj grad u prošlosti najčešće napadan sa zapadne strane. Pretpostavljao je, stoga, da su branioci i ovaj put najčvršću odbranu uspostavili na toj strani. Poslužio se varkom. U tome što je napade preduzeo sa južne, a ne sa zapadne strane, prirediće iznenađenje odbrani grada. S te strane je, osim toga, i prilaz bio pogodniji. A i odbrana je - mislio je - otuda mekša i slabija.⁽²⁰⁾

Tako je razmišljao general Karlo grof Auersperg. Tako smislio i - učinio.

Van domašaja topova iz bihaćkih utvrda general je dobrano vijećao sa svojim oficirima. Tražili su najslabije tačke odbrane za svoj napad. Napad iz uspostavljenog prstena opsade. Stiže utom glas da pod Bihać dolazi i hrvatski ban grof Adam Bačani. Bio je na čelu svojih krajišnika. Grofu Adamu su, pri vojnom vijećanju, odredili napad sa istočne strane. Rečeno je da on još naročito pazi na most preko Une.

Završetak toga savjetovanja generala sa svojim oficirima označio je istovremeno početak kanonade cesarskih topova na grad. Topove koje su dovukli sa sobom razmjestili su po brežuljcima u okolini grada. Njihova artiljerijska vatra počela je 12. juna. Tukli su žestoko. Danima. Bez prekida, takoreći. Šest dana kasnije, 18. juna, cesarska artiljerija je srušila toranj iznad glavne gradske kapije. Bišćani su, zauzvrat, razvalili most koji je vodio do tih vrata.

S hrvatskim graničarima ban se utaborio tamo gdje mu je određeno - na desnoj obali Une. I on je na putu do Bihaća imao velikih teškoća sa lošim cestama. Uz to su i bosanski krajišnici oružjem sprečavali prolazak njegovih vojnika. Na tom putu imao je više oružanih čarki sve dok se nije provukao preko Kostajnice, Novog i Bijele Stijene do Bihaća.

Grad je već bio u opsadi. Topovi su tukli po njemu. Ali general i ban nisu se zadovoljili samo time. Odlučili su da cijelu okolinu grada bez prestanka održavaju u strahu i pod pritiskom. Zato su napali Golubić i Ripač. Tamo su zarobili i mjesnog zapovjednika. Napadače je dodatno ohrabrila vijest koja je prispjela: da su Mlečani na jugu Bosne porazili bosanskog pašu. Taj paša je, kako je javljeno, u zadnji čas izmakao zarobljavanje. Tih dana, tačnije 24. juna, Mlečani su sa četiri do pet hiljada vojnika udarili na Kulen-Vakuf kod Ostrovice, osvojili ga, razrušili kulu, a potom se vratili u Dalmaciju.⁽²¹⁾

Bišćani su se do tada branili. Na cesarsku vatru uzvraćali su svojom vatrom. Onda su 21. juna preduzeli ofanzivna djelovanja - provalili su na zelengradska vrata sa 300 konjanika, napali graničare, koji su ih natjerali na povlačenje.

General je ovaj napad branilaca protumačio kao znak nekih previranja u gradu. Od prebjega i zarobljenika doznao je kako je kod branilaca nestalo hrane. Još su govorili kako su cesarski topovi pričinili velika oštećenja na kućama. Mnogi Bišćani su, kako su navodili, tražili od zapovjednika Kiaje da se grad preda, ali da ovaj to ni po koju cijenu nije htio da prihvati. U gradu je odjeknula i ona lažna vijest napadača: da je bosanski paša poražen i razbijen. Cilj je bio da se time uplaši gradska posada, koja se u odbrani grada nadala pomoći sa strane. Kiaja je bodrio braniocima i građane. Oспорavao je i pobijao dospjelu vijest o pašinom porazu i njegovom bijegu sa ratišta. Govorio je da je Bišćanima preostalo jedino da se brane i - odbrane. U protivnom će svi biti uništeni, pobijeni i u roblje odvedeni. Privolio je Bišćane da se brane i u uslovima oskudice, opsade i stalnog rušenja.

Beču se učinilo predugo ovo osvajanje Bihaća. Nije mogao da opravda način na koji su general i ban zamislili njegovo zauzeće. Dvor je odlučno zatražio od Auersperga - ili da grad osvoji, ili da napusti poprište ove bitke. General je, primivši ovu poruku, dobro znao da bi napuštanje daljnog vojevanja na Bihaću bilo sramno po njega. Zato je, prihvativši sugestiju Beča, odlučio da na juriš osvoji grad. Jedino je u njegovom pokoravanju nalazio spas svoje vojničke i generalske časti.

Tako je došlo do odlučnog boja.

Bio je 24. juni 1697. godine. General je preduzeo opći juriš na Bihać. Krenulo je kao lavina 2.280 jurišnika. Jurišu je, s prvim praskozorjem, prethodila artiljerijska priprema: topovi su zasuli grad vatrom odsvakle. Vojska se užurbano pripremala. Bilo je naredeno da svi kao orkan, na dati znak, krenu u napad. Planiran je juriš sa svih strana.

Toga dana, popodne, između 16 i 17 sati, dva topovska hica označila su početak općeg juriša. Glavni udar izvršen je sa južne strane. Tim napadom je komandovao pukovnik baron Bourscheidt. Na lijevom krilu jurišali su hrvatski graničari od Karlovca i Senja. Kod Zelengrada jurišali su Ličani i Krbavci sa 500 Banovaca. Juriš je, kažu, bio stravičan. Spomenuti pukovnik baron Bourscheidt, sa 50 jurišnika, ušao je u grad kroz otvor koji je na zidinama načinila artiljerijska vatra.

To je ujedno unijelo preokret među braniocima. Bili su pred drugim izborom: ili poginuti u odbrani ili kukavno žrtvovati se i uništen. Zato su, u zanosu bitke za opstanak, krenuli u odbranu i njegovim vojnicima - jurišnicima. Gruhnuli su i jurišnike rastjerali i natjerali u bjekstvo.

I na drugim stranama cesarovci su odbijeni. Juriš na grad je ostao nepokoren.

General Auersperg je u tom boju izgubio 300 ljudi. Zabilježeno je kazivanje jednog prebjega. On je suviše dugo ostao u taboru. Ispričao je da su i Bišćani imali gubitaka. Nije se mogao vratiti, je, međutim, da kaže kako bi cesarovci lahko započeli napad sa svim tačkama da provale unutra. Kao što je rekao i baron Bourscheidt. Rekao je još da unutar grada nema hrane. Braniocima i stanovništvu je nestalo hrane. A među stanovnicima ponestalo je i nade u pašinu pomoć sa strane, iz unutrašnjosti.

Hoće li general Auersperg povjerovati ovom prebjegu?

Prebjeg iz opkoljenog Bihaća kao da je znao: generalu Auerspergu. Njegove izjave su ga okrenule. Nije više pričao o jurišu, nego o opsadi. Pričao je što ih je ovaj donio iz grada u prstenu opsade.

Zato je general preduzeo još jedan juriš. Prethodila mu je priprema na dogovor. Saopštio im je svoju nakanu. I rekao je da će se skršiti otpor branilaca. I bitka završi pobjedonosno. General je naredio jedinice, Zatražio je da nastoje da lagumom poruše grad.

Te noći, između 24. i 25. juna 1697. godine, otpočeo je rušenje gradskih zidina.

Ali general Auersperg je, opet, štošta ispustio i nekoristiti jednim jurišem. Završnim udarcem na Bihać, zapravo je pokazao na moralnu premoć branilaca. Stekli su je nakon što je Bišćanima je taj odbijeni juriš neprijatelja ulio novu snagu. Shvatili su da se mogu nositi sa napadačima, čak i kod nedostatka oružja. Ako su uspješno odbili prvi juriš na svoj grad, onda im je uselila nada da mogu izaći nakraj sa onima koji su ih napadali.

Iza zidina, iz svojih zaklona, posmatrali su šta se događa. I da oni pripremaju novi juriš. Zato su izlijetali iz grada. Habsburgovci načinili u pripremanju novog napada.

i. Na cesarsku vatru uzvraćali su svojom vatrom. Življiva djelovanja - provalili su na zelengradska graničare, koji su ih natjerali na povlačenje. Branilaca protumačio kao znak nekih previranja u ratu. Niko doznao je kako je kod branilaca nestalo. U cesarski topovi priličili velika oštećenja na koje su navodili, tražili od zapovjednika Kiaje da po koju cijenu nije htio da prihvati. U gradu je napadača: da je bosanski paša poražen i razbijen. Zelengradska posada, koja se u odbrani grada nadala, morio branioca i građane. Oporavao je i pobijao i njegovom bijegu sa ratišta. Govorio je da se brani i - odbrane. U protivnom će svi biti odvedeni. Privolio je Bišćane da se brani i u potpunom rušenju.

o osvajanje Bihaća. Nije mogao da opravda način ili njegovo zauzeće. Dvor je odlučno zatražio od njega, ili da napusti poprište ove bitke. General je, kao da bi napuštanje daljnje vojevanja na Bihaću, prihvativši sugestiju Beča, odlučio da na juriš ovom pokoravanju nalazio spas svoje vojničke i poja.

General je preduzeo opći juriš na Bihać. Krenulo je. Jurišu je, s prvim praskozorjem, prethodila su zasuli grad vatrom odsvakle. Vojska se je naredeno da svi kao orkan, na dati znak, krenu strana.

U 16 i 17 sati, dva topovska hica označila su udar izvršen je sa južne strane. Tim napadom je Bourscheidt. Na lijevom krilu jurišali su hrvatski. Kod Zelengrada jurišali su Ličani i Krbavci sa a, bio stravičan. Spomenuti pukovnik baron ušao je u grad kroz otvor koji je na zidinama

To je ujedno unijelo preokret među braniocima. Bišćani su shvatili da nemaju drugog izbora: ili poginuti u odbrani ili kukavno živjeti. I u poniženjima biti uništen. Zato su, u zanosu bitke za opstanak, krenuli na juriš prema pukovniku i njegovim vojnicima - jurišnicima. Gruhnuli su svom silinom. Ubrzo su jurišnike rastjerali i natjerali u bjekstvo.

I na drugim stranama cesarovci su odbijeni. Juriš koji su izveli nije uspio.

Grad je ostao nepokoren.

General Auersperg je u tom boju izgubio 300 ljudi - što mrtvih, što ranjenih. Zabilježeno je kazivanje jednog prebjega. On je sutradan stigao u generalov tabor. Ispričao je da su i Bišćani imali gubitaka. Nije znao da kaže koliko. Znao je, međutim, da kaže kako bi cesarovci lahko zaposjeli grad da su uspjeli na svim tačkama da provale unutra. Kao što je učinio pukovnik baron Bourscheidt. Rekao je još da unutar grada na brani nije bilo nikoga. Braniocima i stanovništvu je nestalo hrane. A među borcima, kako je izjavio, ponestalo je i nade u pašinu pomoć sa strane, iz unutrašnjosti Bosne.

Hoće li general Auersperg povjerovati ovom prebjegu i njegovoj priči?

Prebjeg iz opkoljenog Bihaća kao da je znao: govorio je ono što je godilo uhu generala Auersperga. Njegove izjave su ga okuražile. Povjerovao je u sve priče što ih je ovaj donio iz grada u prstenu opsade.

Zato je general preduzeo još jedan juriš. Prethodno je okupio svoje oficire na dogovor. Saopštio im je svoju nakanu. I rekao da je krajnje vrijeme da se skrši otpor branilaca. I bitka završi pobjedonosno. Uputio ih je u njihove jedinice. Zatražio je da nastoje da lagumom poruše zidine oko grada.

Te noći, između 24. i 25. juna 1697. godine, otpočeo je i taj razorni posao rušenja gradskih zidina.

Ali general Auersperg je, opet, štošta ispustio iz vida. Kalkulisao je sa još jednim jurišem. Završnim udarcem na Bihać, zapravo. Zaboravio je, međutim, na moralnu premoć branilaca. Stekli su je nakon neuspjelog prvog juriša. Bišćanima je taj odbijeni juriš neprijatelja ulio nove snage. Bili su ohrabreni. Shvatili su da se mogu nositi sa napadačima. čak i kad su premoćniji u ljudstvu i oružju. Ako su uspješno odbili prvi juriš na svoj grad, mogu i drugi. U njih se uselila nada da mogu izaći nakraj sa onima koji su krenuli da ih porobe.

Iza zidina, iz svojih zaklona, posmatrali su šta sve rade cesarovci. Vidjeli su da oni pripremaju novi juriš. Zato su izlijetali iz grada i razvaljivali ono što su Habsburgovci načinili u pripremanju novog napada.

Sutrašnji dan je, sa svanućem, donio generalu saznanje da planirani poslovi u vezi sa još jednim jurišem nisu posve dovedeni do kraja. Generalu Auerspergu je to pomutilo račune. Novi juriš je doveden u pitanje. Onda ga je, kao munja, strefila nova nevolja: uzjogunili se hrvatski krajišnici. Otvoreno su izjavili da neće više ostati pod Bihaćem.

General je insistirao na prvobitno utvrđenom planu još jednog juriša. Ali kad su njegovi vojnici zasuli lagumom jarak na desnoj strani, iz grada su poput oluje jurnuli branioci. I preduprijedili juriš svog protivnika. Taj njihov juriš je nazvan "živom vatrom". "U čas rastjeraše sve, što su našli pred sobom, dakako poubijavši i izranivši svu silu čeljadi. Ova zgoda prouzroči opće negodovanje".⁽²²⁾

Dan kasnije, 29. juna, grof i ban Adam Bačani je podigao svoj tabor. Pokupio je svoju vojsku i napustio bihaćko ratište. Iza sebe je ostavio glas da je bosanski namjesnik Korča-paša skupio 3.000 vojnika i već ih doveo kod Kamengrada. Tu će ih, vele, sustići i dodatna vojska iz Beograda. Svi će za koji dan stići Bihaću u pomoć. Još kad mu prisprije ostala vojska iz Beograda, cesarovcima ne preostaje ništa drugo do - totalni poraz i slom.

To je generala Auersperga, kažu, dovelo do očajanja. Htio je da provjeri koliko u tim glasinama spomenutog bana i grofa, koji napušta bojište, ima istine. Odlučio je da u Kamengrad uputi popa Marka Mesića sa 120 vojnika da sve to provjeri na licu mjesta. Mesić je u neposrednoj blizini Krupe udario na jednu osmansku četu, razbio je, zarobio 24 konja. U generalov tabor donio je pet osmanskih zastava i toliko odsječenih glava.

General Auersperg se obradovao. Radost ne bi bila radost da je štogod ne pomuti. S njom je, kao pod ruku, stigla porazna vijest. Donio ju je Marko Mesić s ovoga puta. Potvrdio je da bosanski paša skuplja vojsku. Arnauti i nove bosanske čete došli su u Sarajevo i kreću Bihaću da pomognu.

Auersperg je imao svojstvo glavnokomandujućeg vojskom koja je krenula na Bihać. Sad se general našao na teškoj muci. Od cijele vojne sile koju je poveo iz Karlovca pod rukom mu je ostalo 2.300 vojnika i 11 topova. Presahla je snabdjevenost ljudstva i hranom i streljivom. Počela su i dezerterstva: vojnici su bježali iz jedinica. Napuštali ratište i netragom nestajali. Vojska se osipala masovno: samo za jednu noć, između 3. i 4. jula, general je ostao bez više od 1.000 vojnika.⁽²³⁾ Nije više mogao ni pomišljati na nove napade na Bihać.

Psihoza straha je sve zahvatila. Strah je pojačavao bosanskog paše s vojskom u Bihać. Valjalo je spas

General je ponovo sazvaio oficire na vijećanju godine. Odluka je brzo pala: i general i oficiri su opasdu grada i napuste ratište. Utvrđen je i datum

Zabilježeno je kako se toga jutra spustila mokolina. Ona je napadačima bila dvosjekli mač. Odgovarala im je što je mogla od očiju. Bihać generalovu potištenost zbog neuspjeha. A protiv plašila u magli teško uočljivih, iznenadnih napada

Primirilo ih je sunce kad je rastjeralo maglu. Tek hrvatskih krajišnika više nije bilo. I oni i oboljeli b i najbližim pravcima hvatali maglu prema svojim k varaždinski general Heister. To saznanje da nema l Adama Bačanija došlo je Auerspergu kao grom i uznemirila i vijest o približavanju bosanskog paše

Planirao je povratak preko Novog i Broda. Htio je jedinicama princa Eugena Savojskog. Sad mu je i t da nema Hrvata koji su se razbježali odustao je od Savojskom u Ugarskoj. Promijenio je odluku. I po njegova vojska. Jedan broj Banovaca utaborio se k ostali u Slunju da brane Krajinu.

Cesarska vojska je odustala od opsade, ali je pri Izačić. Pokunjena i postidjena vraćala se iz pohor Bosne. Ova ekspedicija progutala je mnogo cesar ikakva rezultata. "Zbog nesklada i nevještine vojvoda govore i zbog nespretnosti narodne vojske (tojest redovite vojske, svi su naponi, tolike žrtve i ogrom

Vojskovodama je jedino preostalo da za ovaj jedan drugoga. General Auersperg, s nešto vojske preko Ugarske prema Petrovaradinu. Tamo se pridružio jedinicama princa Eugena Savojskog. U Sente. Pa provala dolinom rijeke Bosne do Sarajeva

m, donio generalu saznanje da planirani poslovi m nisu posve dovedeni do kraja. Generalu ne. Novi juriš je doveden u pitanje. Onda ga je, ja; uzjogunili se hrvatski krajišnici. Otvoreno su Bihaćem.

bitno utvrđenom planu još jednog juriša. Ali kad om jarak na desnoj strani, iz grada su poput oluje u juriš svog protivnika. Taj njihov juriš je nazvan tjeraše sve, što su našli pred sobom, dakako silu čeljadi. Ova zgodna prouzroči opće

ban Adam Baćani je podigao svoj tabor. Pokupio čko ratište. Iza sebe je ostavio glas da je bosanski 3.000 vojnika i već ih doveo kod Kamengrada. na vojska iz Beograda. Svi će za koji dan stići ripsije ostala vojska iz Beograda, cesarovcima ne lni poraz i slom.

, kažu, dovelo do očajanja. Htio je da provjeri enutog bana i grofa, koji napušta bojište, ima grad uputi popa Marka Mesića sa 120 vojnika da Mesić je u neposrednoj blizini Krupe udario na je, zarobio 24 konja. U generalov tabor donio je odsječenih glava.

adovao. Radost ne bi bila radost da je štogod ne ku, stigla porazna vijest. Donio ju je Marko Mesić a bosanski paša skuplja vojsku. Arnauti i nove jevo i kreću Bihaću da pomognu.

stvo glavnokomandujućeg vojskom koja je eneral našao na teškoj muci. Od cijele vojne ovca pod rukom mu je ostalo 2.300 vojnika i abdjevenost ljudstva i hranom i streljivom. ojnici su bježali iz jedinica. Napuštali ratište ka se osipala masovno: samo za jednu noć, l je ostao bez više od 1.000 vojnika.⁽²³⁾ Nije na nove napade na Bihać.

Psihoza straha je sve zahvatila. Strah je pojačavao nagovještaj skorog dolaska bosanskog paše s vojskom u Bihać. Valjalo je spasavati glavu.

General je ponovo sazvaio oficire na vijećanje. Osvanuo je 3. juli 1697. godine. Odluka je brzo pala: i general i oficiri su bili jednoglasni - da dignu opsadu grada i napuste ratište. Utvrđen je i datum povratka - 7. juli.

Zabilježeno je kako se toga jutra spustila gusta magla nad Bihaćem i okolinom. Ona je napadačima bila dvosjekli mač: i saveznik i protivnik. Odgovarala im je što je mogla od očiju Biščana i branilaca da skrije generalovu potištenost zbog neuspjeha. A protivnik, jer se njegova vojska plašila u magli teško uočljivih, iznenadnih napada i prepada bihaćkih branilaca.

Primirilo ih je sunce kad je rastjeralo maglu. Tek tada se mogla vidjeti pustoš: hrvatskih krajišnika više nije bilo. I oni i oboljeli ban Baćani napustili su tabor i najbližim pravcima hvatali maglu prema svojim kućama. Sa njima je otišao i varaždinski general Heister. To saznanje da nema hrvatskih krajišnika ni grofa Adama Baćanija došlo je Auerspergu kao grom iz vedra neba. Kao što ga je uznemirila i vijest o približavanju bosanskog paše Bihaću.

Planirao je povratak preko Novog i Broda. Htio je da se u Ugarskoj pridruži jedinicama princa Eugena Savojskog. Sad mu je i taj plan propao. Čim je vidio da nema Hrvata koji su se razbježali odustao je od namjere da krene u susret Savojskom u Ugarskoj. Promijenio je odluku. I pošao putom kojim je i stigla njegova vojska. Jedan broj Banovaca utaborio se kod Novoga, a Karlovčani su ostali u Slunju da brane Krajinu.

Cesarska vojska je odustala od opsade, ali je pri povlačenju razorila Ripač i Izačić. Pokunjena i postidjena vraćala se iz pohoda na Bihać i druge krajeve Bosne. Ova ekspedicija progutala je mnogo cesarskog novca, a i žrtava. Bez ikakva rezultata. "Zbog nesklada i nevještine vojvoda, a kako njemački izvještaji govore i zbog nespretnosti narodne vojske (tojest graničarske), a maloga broja redovite vojske, svi su naponi, tolike žrtve i ogroman trošak ostali uzaludni."⁽²⁴⁾

Vojskovođama je jedino preostalo da za ovaj poraz okrivljuju međusobno jedan drugoga. General Auersperg, s nešto vojske što mu je ostalo, pošao je preko Ugarske prema Petrovaradinu. Tamo se 13. augusta 1697. godine pridružio jedinicama princa Eugena Savojskog. Uskoro će velika bitka kod Sente. Pa provala dolinom rijeke Bosne do Sarajeva.

* * *

NASTUPALA je, u atmosferi neizvjesnosti, i 1697.

Habsburško-osmanska ratovanja, započeta 1683., ušla su u četrnaestu godinu. Na obje strane, u oba tabora - i u habsburškom i u osmanskome - sakupljane su nove snage usmjerene pripremama za naredne ratne okršaje. Presahle su državne blagajne. Popunjavale su ih u grču oskudice i na različite načine. Svoje trupe uvećavale su ljudstvom priraslim za borbu, osiguravale neophodno oružje za opremu vojnika i njihova predstojeća vojevanja.

Obje strane u ovom dugotrajnom ratu, i osmanska i habsburška, polagale su velike nade u 1697. godinu. Njihove grozničave napore otkriva i letimičan pogled na stanje i odnose unutar dviju carevina koje su međusobno neprijateljski sučeljene.

Uslijediće te 1697. presudni bojevi. Oni će donijeti veoma teške posljedice kako za Otomansku carevinu, tako i za Bosnu i njeno žiteljstvo. Dvije godine ranije došlo je do smjene na osmanskome dvoru. Sultana Ahmeda II, koji je preminuo 6. februara 1695., naslijedio je njegov bratić Mustafa, sin Mehmeda IV. Mustafa je navršio 32 godine kad se našao u stolici upražnjenog prijestola. On od prvog dana, vođen dobrim namjerama da poboljša stanje Carevine, ispoljava odlučnost i aktivnosti koje nisu krasile njegove prethodnike.

Ali i put u pakao je, kažu, popločan dobrim namjerama.

Nad njegovom vladavinom već od starta, međutim, nadvila se dvostruka zla kob. Bliska budućnost otkriće njegove dobre namjere, ali i lične zablude. Iskazane su u dva postupka kao dvije njegove subjektivne pogreške: prvo što je slijepo slušao pogrešnu ličnost - Fejzulah-efendiju - i, drugo, što pri svom

prvom ratničkom pohodu u odsudnom trenutku nije uvažio mišljenje i savjet Husejin-paše Čuprilića.

Evo kako se to dogodilo i kakve su posljedice nastale zbog toga.

Novi sultan je na mjestu velikog vezira i dalje zadržao Surmeli Ali-pašu. Ali je uza se, u svojstvu svog učitelja iz djetinjstva i svog hodže, ostavio i Sejjid Fejzulah-efendiju, koji će postati zla kob Mustafe II. Za vrijeme Mustafinog vladanja ovaj efendija bio je siva eminencija na dvoru i svemoćna ličnost Carevine. Mustafa II uvažavao je sve njegove želje. Prema njemu je ispoljavao izuzetno poštovanje i ropsku privrženost. Kažu da ništa nije činio bez njegova odobrenja i saglasnosti. Fejzulah-efendija bio je visokoobrazovana osoba; napisao je više djela iz pravnih nauka; bio je profesor na raznim školama i specijalni učitelj sultanovih sinova, među njima i učitelj Mustafe II.⁽¹⁾

Povijest otkriva da je ovaj čovjek u isto vrijeme bio i varalica velikog formata. U dva navrata bivao je šejhul-islam u Otomanskoj carevini. Jednom je smijenjen i prognan u svoj zavičaj Erzerum još za vrijeme sultana Sulejmana II, jer se posumnjalo da je pripremao sultanovo svrgnuće. Kad je Mustafa II postao sultan, vratio je ovog efendiju iz Erzeruma u Carigrad. Time je nastao Fejzulahov nagli i veliki uspon na ljestvici osmanske hijerarhije. Nije birao sredstva da se domogne moći, bogatstva i ugleda. Po drugi put je preuzeo dužnost šejhul-islama. U tom svojstvu dovodio je i svrgavao koga je htio. Najpoznatiji po nepotizmu i pohlepi. Na veoma odgovorne kadijske položaje postavljao je svoje sinove sa 16 i 10 godina. Primao je poklone i mito. Posegnuo je i za blagajnom svoga dobrotvora. Snižavao prihode nekih mukata (paušalna godišnja zakupnina koja se daje za nekretninu uzetu pod dugogodišnji zakup) i za polovinu, a sebi zadržavao razliku. (U vrijeme "jedrenskih događanja" 1703. dopao je u ruke pobunjenika, koji su ga, gnjevni zbog nepravde, mučili i na kraju ubili, a njegov leš bacili u rijeku Tundžu).⁽²⁾

Čim je Mustafa II (1695.-1709.) ustoličen, poslao je velikom veziru Surmeli Ali-paši pismo u kojem izlaže svoje mišljenje o uzrocima dotadašnjih stradanja i nazadovanja Carevine. Osnovni krivac za to je, po njemu, lagodni i nedostojni život samih sultana. Poručio je u tom pismu da su od sada raskoš i uživanje zabranjeni u njegovoj kući. U svemu je njegov uzor, veli, Sulejman Zakonodavac. Uz to je predočio svoju čvrstu odluku da ratuje i lično predvodi svoju vojsku u vojevanjima.

Ta odlučnost da lično učestvuje u predstojećim nesuglasice između ovog sultana i velikog vezira. S kasnije odgovorio sultanu. Također pismom. I o sudjelovanje u ratnim pohodima bilo skopčano. Savjetovao je Mustafa II da ne napušta prijestonicu.

"Meni nije potrebna oprema i novac. Ustreba i žrtvujem za vjeru. Ma kakve poteškoće iskrсну p odustajem od borbe sve dok ne ispunim obaveze preću ići."⁽³⁾

Veliki vezir, očito, nije bio saglasan da sultan prve nesuglasice iskoristiće njegovi protivnici. I najefendija. Oni će izdejsstvovati svrgavanje Surmeli A njegove imovine, pa i progonstvo u kasabu Češmu.

Novi sultan je brzo osvojio povjerenje narodnih m na koga je Carevina dugo čekala veličan je i slavljen njega se govorilo kako će osvojiti sve što je r izgubljeni autoritet Porte i Imperije; osiguraće mir i

U skladu s tim on se odlučno pripremao za nas radio pokorno je slušao svoga učitelja iz djetinjstva F je njegov savjet da smijeni velikog vezira Surmeli A mišljenje da na to mjesto dovede Elmas Mehm Elmasom sultan preduzima svoj prvi ratnički pohod Dunav i zauzeo tvrđavu Lipu. U Lipi je osvoj zarobljenike, među njima i habsburškog komanda Habsburgovci, želeći da potisnu Osmanlije i zauzmu velike količine oružja i municije. Sve je to palo u ru

Prvi ratni uspjesi sultana Mustafe II i novog veli neko vrijeme. Kod Lugoša će pobijediti Habs generala Veteranija, koji će poginuti zajedno sa još 2 je i iz stroja osmanskog tabora izbačeno nekoliko Nakon ovih uspjeha, na sreću svojih protivnika, Mus tamo biti slavljen i dobiti naziv "gazi".

On se i nadalje sprema za nove pohode. Po predstavnike starih i bogatih porodica širom Carev lično dođu u Istanbul i dovedu nešto vojnika o svor

sudnom trenutku nije uvažio mišljenje i savjet

i kakve su posljedice nastale zbog toga. Ali i velikog vezira i dalje zadržao Surmeli Ali-pašu. Ali i učitelja iz djetinjstva i svog hodže, ostavio i Sejjid i tati zla kob Mustafe II. Za vrijeme Mustafinog i siva eminencija na dvoru i svemoćna ličnost je sve njegove želje. Prema njemu je ispoljavao i prizrženost. Kažu da ništa nije činio bez njegova i ulah-efendija bio je visokoobrazovana osoba; i ih nauka; bio je profesor na raznim školama i iova, među njima i učitelj Mustafe II.⁽¹⁾

aj čovjek u isto vrijeme bio i varalica velikog e šejhul-islam u Otomanskoj carevini. Jednom je i čaj Erzerum još za vrijeme sultana Sulejmana II, iao sultanovo svrgnuće. Kad je Mustafa II postao iju iz Erzeruma u Carigrad. Time je nastao i on na ljestvici osmanske hijerarhije. Nije birao i bogatstva i ugleda. Po drugi put je preuzeo i svojstvu dovodio je i svrgavao koga je htio. i hlepi. Na veoma odgovorne kadijske položaje i 16 i 10 godina. Primao je poklone i mito. ioga dobrotvora. Snižavao prihode nekih mukata i na koja se daje za nekretninu uzetu pod i lovinu, a sebi zadržavao razliku. (U vrijeme i opao je u ruke pobunjenika, koji su ga, gnjevni i u ubili, a njegov leš bacili u rijeku Tundžu).⁽²⁾

(1709.) ustoličen, poslao je velikom veziru Surmeli i aže svoje mišljenje o uzrocima dotadašnjih i ne. Osnovni krivac za to je, po njemu, lagodni i i Poručio je u tom pismu da su od sada raskoš i i kući. U svemu je njegov uzor, veli, Sulejman i o svoju čvrstu odluku da ratuje i lično predvodi

Ta odlučnost da lično učestvuje u predstojećim ratovima donijeće i prve nesuglasice između ovog sultana i velikog vezira. Surmeli Ali-paša je tri dana kasnije odgovorio sultanu. Također pismom. I objasnio da bi sultanovo sudjelovanje u ratnim pohodima bilo skopčano sa velikim troškovima. Savjetovao je Mustafi II da ne napušta prijestonicu. Mustafa mu je odgovorio:

“Meni nije potrebna oprema i novac. Ustreba li – ješću suha kruha! Ja se žrtvujem za vjeru. Ma kakve poteškoće iskrсну podnosiću ih strpljivo. Ne odustajem od borbe sve dok ne ispunim obaveze prema svojim podanicima. Ja ću ići.”⁽³⁾

Veliki vezir, očito, nije bio saglasan da sultan predvodi svoju vojsku. Ove prve nesuglasice iskoristiće njegovi protivnici. I najveći među njima Fejzulah-efendija. Oni će izdejsstvovati svrgavanje Surmeli Ali-paše, zatim konfiskaciju njegove imovine, pa i progonstvo u kasabu Češmu.

Novi sultan je brzo osvojio povjerenje narodnih masa. Kao pravi oslobodilac na koga je Carevina dugo čekala veličan je i slavljen posebno po džamijama. Za njega se govorilo kako će osvojiti sve što je neprijatelj oteo; povratiti izgubljeni autoritet Porte i Imperije; osigurati mir i blagostanje.

U skladu s tim on se odlučno pripremao za nastavak rata. U svemu što je radio pokorno je slušao svoga učitelja iz djetinjstva Fejzulah-efendiju. Prihvatio je njegov savjet da smijeni velikog vezira Surmeli Ali-pašu. A potom i njegovo mišljenje da na to mjesto dovede Elmas Mehmed-pašu. Zajedno s ovim Elmasom sultan preduzima svoj prvi ratnički pohod prema sjeveru. Prešao je Dunav i zauzeo tvrđavu Lipu. U Lipi je osvojio bogat plijen i mnoge zarobljenike, među njima i habsburškog komandanta tvrđave. Prethodno su Habsburgovci, želeći da potisnu Osmanlije i zauzmu Temišvar, u Lipu dovukli velike količine oružja i municije. Sve je to palo u ruke sultanovih ratnika.

Prvi ratni uspjesi sultana Mustafe II i novog velikog vezira nastaviće se još neko vrijeme. Kod Lugoša će pobijediti Habsburgovce pod komandom generala Veteranija, koji će poginuti zajedno sa još 2.000 cesarskih vojnika. Ali je i iz stroja osmanskog tabora izbačeno nekolikoiskusnih komandanata. Nakon ovih uspjeha, na sreću svojih protivnika, Mustafa će se vratiti u Istanbul, tamo biti slavljen i dobiti naziv “gazi”.

On se i nadalje sprema za nove pohode. Pozvao je istaknute ličnosti, predstavnike starih i bogatih porodica širom Carevine. Od njih je zatražio da lično dođu u Istanbul i dovedu nešto vojnika o svom trošku.

Na novi pohod krenuo je iz Jedrena preko Niša do Beograda. Tu je primio vijest da su u habsburškoj vojsci zavladaile razmirice i neslaganja. I pored toga ona je pod vrhovnom komandom saskog izbornog kneza Fridriha Augusta izvršila opsadu Temišvara. Odustaje od te opsade kad sazna da su Osmanlije prešli Dunav. Napustivši opsadu, Fridrih kreće prema njima. Onda se pokazalo



VUKOVAR 1825. GODINE

da je to sa osmanskim prelaskom Dunava bila lažna vijest. Izborni knez se ponovo vraća da opkoli Temišvar. Ali kod Pančeva Osmanlije ipak prelaze Dunav. Fridrih August im opet ide u susret. U teškom sukobu na rijeci Begej Habsburgovci su bili primorani da uzmaknu. Mustafa II pomaže Temišvaru namirnicama, municijom i vojskom. Za muhafiza temišvarske tvrđave postavio je Kodža Džafer-pašu. Kodža je došao na mjesto ranijeg muhafiza Mustafa-paše, koji je poginuo u borbama, a inače je brat velikog vezira Elmas Mehmed-paše. I u Beogradu, gdje se vraća iz Temišvara, sultan postavlja novog muhafiza - Amdža-zade Husejin-pašu Čuprilića. Husejin je bio četvrti istaknuti član ugledne porodice Čuprilića. On se u historiji pojavljuje još od pohoda na Beč, a od Bečkog rata 1683. godine do dolaska za beogradskog muhafiza 1696. bio je admiral osmanske mornarice. Zabilježeno je da su Osmanlije pod njegovom komandom dva puta potukli Mlečane na moru. U ova dva velika poraza Mletačka republika izgubila je ostrvo Hios. Husejin-paša bio je i zamjenik velikog vezira u Istanbulu, muhafiz važnih utvrđenja i uporišta Carevine. U Beograd za muhafiza došao je sa mjesta valiye ejaleta Konje i Adane.

Mustafa II se nakon svega toga vraća u Jedrene na zimovanje. Ocjenjivao je

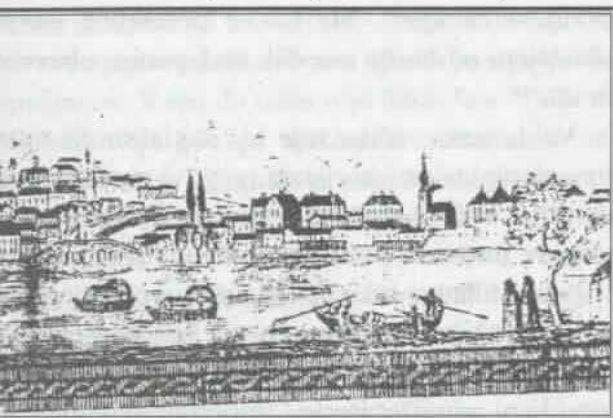
uspješnom 1696. godinu. Uz uspjehe koje je lično time što su odbijeni napadi Mlečana na Ulcinj, Poč da je bio opijen ovim pobjedama. Narod ga je slavio i suverena koji vraća moć i ugled uzdrmanoju prijašnjeg vremena Mehmeda Osvajača, Selim Veličanstvenog. U takvoj zanesenosti odbija svaht Habsburgovcima i Svetom ligom. Nipodaštava mirovnim pregovorima u Rijsvijku bude nazočna razmišlja o miru i mirovnim pregovorima, on se ratničke pohode. Ispušta iz vida novu šansu habs Rasterećen ratovanja sa Francuzima na zapadu on da izvede brojniju, opremljeniju i jaču vojsku nego

Leopold I htio je da na čelo habsburške komandante. Naruku toj njegovoj nakani išla mu je prijesto. Na taj prijesto je, nakon smrti Jana Sobje došao izborni knez Fridrih August. On je u to kandidata Luja XIV princa Kontija, koji je do posramljen vratiti kući.¹⁹ To se u historiji uzima i to, zapravo, dvostruka pobjeda cesarskog suvere bečkog dvora nad versajskim; drugo, postignuto je vrhovnog komandanta na bojištima protiv Osmanli

Fridrih August je do tada držao u rukama vrho Svete lige. Habsburški oficiri su se protivili takvo bila u rukama nevještog i nesposobnog sasko Augusta. Dolazeći na poljski prijesto, naime, F vrhovnog komandanta. On je svoje učešće i pom ovim ratovanjima s Osmanlijama uslovljavao s vrhovnoj komandi.

Nakon ovakvog ishoda na poljskom prijestolu olakšanjem: sačuvao je poljsko savezništvo, a mo svoje vojske postaviti ozbiljnijeg i sposobnijeg ko nije slutio da se u ovoj promjeni na čelu protivni što će unijeti bitnu prevagu u odnosima snaga izn vojske. Na prijedlog grofa, uglednog i iskusnog Ru I je 5. jula 1697. godine na položaj vrhovnog

Jedrena preko Niša do Beograda. Tu je primio
ci zavladaše razmirice i neslaganja. I pored toga
dom saskog izbornog kneza Fridriha Augusta
ustaće od te opsade kad sazna da su Osmanlije
u, Fridrih kreće prema njima. Onda se pokazalo



UKOVAR 1825. GODINE

kom Dunava bila lažna vijest. Izborni knez se
švar. Ali kod Pančeva Osmanlije ipak prelaze
ide u susret. U teškom sukobu na rijeci Begej
i da uzmaknu. Mustafa II pomaže Temišvaru
kom. Za muhafiza temišvarske tvrđave postavio
je došao na mjesto ranijeg muhafiza Mustafa-
a, a inače je brat velikog vezira Elmas Mehmed-
a iz Temišvara, sultan postavlja novog muhafiza
Čuprilića. Husejin je bio četvrti istaknuti član
se u historiji pojavljuje još od pohoda na Beč,
do dolaska za beogradskog muhafiza 1696. bio
. Zabilježeno je da su Osmanlije pod njegovom
Mlečane na moru. U ova dva velika poraza
ostrvo Hios. Husejin-paša bio je i zamjenik
hafiz važnih utvrđenja i uporišta Carevine. U
sa mjesta valije ejaleta Konje i Adane.
oga vraća u Jedrene na zimovanje. Ocjenjivao je

uspješnom 1696. godinu. Uz uspjehe koje je lično postigao, zadovoljan je bio i
time što su odbijeni napadi Mlečana na Ulcinj, Počitelj i Nevesinje. Zapisano je
da je bio opijen ovim pobjedama. Narod ga je slavio, a on u sebi vidio čovjeka
i suverena koji vraća moć i ugled uzdrmano Carevini jednakog onim iz
prijašnjeg vremena Mehmeda Osvajača, Selima Javuzi i Sulejmana
Veličanstvenog. U takvoj zanesenosti odbija svaku pomisao ili ideju o miru s
Habsburgovcima i Svetom ligom. Nipodaštava i napore Luja XIV da na
mirovnim pregovorima u Rijsvijku bude nazočna i Visoka porta.⁽⁴⁾ Umjesto da
razmišlja o miru i mirovnim pregovorima, on se ponovo priprema za nove
ratničke pohode. Ispušta iz vida novu šansu habsburškog cara Leopolda I.
Rasterećen ratovanja sa Francuzima na zapadu on sada protiv Osmanlija može
da izvede brojniju, opremljeniju i jaču vojsku nego u dotadašnjim sukobima.

Leopold I htio je da na čelo habsburške vojske dovede sposobnije
komandante. Naruku toj njegovoj nakani išla mu je pobjeda u borbi za poljski
prijesto. Na taj prijesto je, nakon smrti Jana Sobjeskog, 17. juna 1696. godine
došao izborni knez Fridrih August. On je u tome odnio pobjedu naspram
kandidata Luja XIV princa Kontija, koji je dobio manjinu "i morao se
posramljen vratiti kući."⁽⁵⁾ To se u historiji uzima i kao poraz Luja XIV. Bila je
to, zapravo, dvostruka pobjeda cesarskog suverena: prvo, politička pobjeda
bečkog dvora nad versajskim; drugo, postignuto je istovremeno rješenje ličnosti
vrhovnog komandanta na bojištima protiv Osmanlija. Zbog čega?

Fridrih August je do tada držao u rukama vrhovnu komandu nad vojskom
Svete lige. Habsburški oficiri su se protivili takvoj vrhovnoj komandi koja je
bila u rukama nevještog i nesposobnog saskog izbornog kneza Fridriha
Augusta. Dolazeći na poljski prijesto, naime, Fridrih je oslobodio mjesto
vrhovnog komandanta. On je svoje učešće i pomoć Habsburškoj monarhiji u
ovim ratovanjima s Osmanlijama uslovljavao svojom čelnom pozicijom u
vrhovnoj komandi.

Nakon ovakvog ishoda na poljskom prijestolu i Leopold I je odahnuo s
olakšanjem: sačuvao je poljsko savezništvo, a mogao je za prvu vojnu ličnost
svoje vojske postaviti ozbiljnijeg i sposobnijeg komandanta. Sultan Mustafa II
nije slutio da se u ovoj promjeni na čelu protivničke vojske skriva mnogo šta
što će unijeti bitnu prevagu u odnosima snaga između habsburške i osmanske
vojske. Na prijedlog grofa, uglednog i iskusnog Rudigera Staremburga Leopold
I je 5. jula 1697. godine na položaj vrhovnog komandanta svojih trupa u

Ugarskoj imenovao princa Eugena Savojskog.

Tada se Savojski smatrao najsposobnijim komandantom habsburške armije. I to prinčevo imenovanje je, uz ostalo, olakšalo cesarskom Ratnom vijeću potkraj 1696. godine da krene u ofanzivu: odlučilo je da napadne osmansku vojsku sa dvije strane. Glavni pravac udara je u Ugarskoj sa zadaćom da još jednom osvoji Beograd.

Drugi pravac bio je napad Hrvata sa svojim banom Adamom i karlovačkim generalom Auerspergom na Bihać na Uni. Ratno vijeće je računalo da će time preduprijeti i spriječiti eventualnu provalu Osmanlija iz Bihaćke krajine na Karlovac i Zagreb.

Čitav svijet bio je u groznici iščekivanja ratne 1697. godine. Ta godina bila je, kako se govorilo, sudbonosna. Od nje će, smatralo se, sve zavisiti: ili će osmanska moć biti skršena ili će habsburško oružje uzmaći.

Osmanlije su sve nade polagale u junačkog Mustafu II.

Habsburška monarhija i Sveta liga svoje nade polagali su u princa Eugena Savojskog.

Osim bitke za Bihać, koja se završila porazom Habsburgovaca sa generalom Auerspergom na čelu, veoma je značajna, bolje rečeno presudna, bitka kod Sente. Kako po posljedicama koje će ona imati po Otomansku carevinu, tako i po Bosnu i Hercegovinu, napose po gradove u dolini rijeke Bosne i naročito po Sarajevo.

Šta se, uistinu, dogodilo kod Sente?

Sedam dana pošto je primio vrhovno zapovjedništvo nad habsburškom vojskom, Eugen Savojski je već 12. jula 1697. godine stigao na zbornu mjesto u Kolut. Savojski je tamo "našao 30.000 vojnika, nijednog krajcera u carskoj blagajni, brašna za četiri nedjelje, tvrde hrane za dva do tri dana, ogrijevnog drveta za deset dana..."⁽⁶⁾

"To je prava mizerija koju je teško opisati" - svojom rukom napisao je ovaj princ.⁽⁷⁾ Nije se mirio s takvim stanjem. S punom energijom i poletom nabavlja namirnice, oprema vojsku. U Ugarskoj su se skupljale jedinice. Stanje koje je zatekao, a i poodmaklo ljeto, pokolebali su ovog vojskovođu u nakani osvojenja Beograda. Sve više je prevladavala misao da se taj cilj odloži za izvjesno vrijeme. Takvom raspoloženju, pa i promjeni prvobitnog plana, doprinijele su vijesti o teškom porazu cesarske vojske pod Bihaćem.

Eugen je krenuo put Petrovaradina. Uz obezbjeđenje on utvrđuje Petrovaradin i Segedin. Požuruje spajanje vojska još nije bila stigla na odredišta. Naložio je pridružiti njemu i glavnini vojske. Na žurbu ga je po već stigao u Beograd. Vijest je upozoravala da Osm Save i Dunava.

Računao je da će sultan Mustafa II krenuti u napad se pokazalo da takva pretpostavka nije realna. Ni istok. Dunav je prešao 29. augusta kod Pančeva, Tise. Savojski je ocjenjivao da se time pojačava pri vode. Kako je razmišljao Savojski, sultan je mog direktno krenuti na Erdelj. Time bi prepričio habsburški vrhovni komandant očekivao s te strane. njegovoj glavnini krenuo grof Robutin sa osam re stoga pošao uz Tisu u susret grofu Robutinu, dok je bataljona pješaka i 800 konjanika pod komandom fe Princ se spojio s Erdeljcima, a sultan je sa svom silom da se feldmaršallajtnant Uehem ne može suprotstaviti. Eugen je naredio Uehemu da se s vojskom povuče sam vratio nakon susreta s grofom Robutinom i Savojski je, to je važno napomenuti, organizovao koraka sultana Mustafe II i njegove vojske. Nastoj sazna namjere neprijatelja. Kod Kovilja na Dunavu augusta 1697. godine. Njegova izviđačka četa ni z vida kretanja sultana i njegove vojne sile.

Šta se u međuvremenu dešavalo u osmanskom t izabran baš taj pravac kretanja sultanove vojske pri

Historijski je utvrđeno da je sultan stigao vojnika.⁽⁸⁾ Odmah po dolasku sazvaio je ratno savje vezira, a drugo u sultanovoj prisutnosti. Na tom mišljenje nekolicine moćnijih komandanata, r muhafizom Kodža Džafer-pašom. Takvo mišljenje da se iz Beograda krene prema Temišvaru.⁽⁹⁾ argumentovano se suprotstavljao beogradski mu Husejin-paša Čuprić. Govorio je iskreno i stručno

ena Savojskog.
najsposobnijim komandantom habsburške armije.
uz ostalo, olakšalo cesarskom Ratnom vijeću
u ofanzivu: odlučilo je da napadne osmansku
pravac udara je u Ugarskoj sa zadaćom da još

hrvata sa svojim banom Adamom i karlovačkim
hać na Uni. Ratno vijeće je računalo da će time
ualnu provalu Osmanlija iz Bihaćke krajine na

či iščekivanja ratne 1697. godine. Ta godina bila
sna. Od nje će, smatralo se, sve zavisiti: ili će
će habsburško oružje uzmaći.

gale u junačkog Mustafu II.

eta liga svoje nade polagali su u princa Eugena

e završila porazom Habsburgovaca sa generalom
je značajna, bolje rečeno presudna, bitka kod
oje će ona imati po Otomansku carevinu, tako i
se po gradove u dolini rijeke Bosne i naročito po

od Sente?

mio vrhovno zapovjedništvo nad habsburškom
ć 12. jula 1697. godine stigao na zbornu mjesto
šao 30.000 vojnika, nijednog krajcera u carskoj
elje, tvrde hrane za dva do tri dana, ogrijevnog

e teško opisati" - svojom rukom napisao je ovaj
stanjem. S punom energijom i poletom nabavlja
Ugarskoj su se skupljale jedinice. Stanje koje je
o, pokolebali su ovog vojskovođu u nakani
je prevladavala misao da se taj cilj odloži za
raspoloženju, pa i promjeni prvobitnog plana,
porazu cesarske vojske pod Bihaćem.

Eugen je krenuo put Petrovaradina. Uz obezbjeđenje namirnica za vojnike,
on utvrđuje Petrovaradin i Segedin. Požuruje spajanje armije sa glavninom. Sva
vojska još nije bila stigla na odredišta. Naložio je generalima da se najbrže
pridruže njemu i glavnini vojske. Na žurbu ga je podstakao i glas da je padišah
već stigao u Beograd. Vijest je upozoravala da Osmanlije grade mostove preko
Save i Dunava.

Računao je da će sultan Mustafa II krenuti u napad prema Petrovaradinu. Ali
se pokazalo da takva pretpostavka nije realna. Ni tačna. Sultan je krenuo na
istok. Dunav je prešao 29. augusta kod Pančeva, a lađe je uputio na ušće
Tise. Savojski je ocjenjivao da se time pojačava prijetnja Titelju, i s kopna i s
vode. Kako je razmišljao Savojski, sultan je mogao napustiti taj pravac i
direktno krenuti na Erdelj. Time bi preprečio put onoj vojsci koju je
habsburški vrhovni komandant očekivao s te strane. Iz Erdelja je, naime, prema
njegovoj glavnini krenuo grof Robutin sa osam regimenti. Princ Savojski je
stoga pošao uz Tisu u susret grofu Robutinu, dok je u Titelju stacionirao osam
bataljona pješaka i 800 konjanika pod komandom feldmaršallajntanta Uehema.
Princ se spojio s Erdeljcima, a sultan je sa svom silom krenuo na Titelj. Znajući
da se feldmaršallajmant Uehem ne može suprotstaviti osmanskoj vojnoj sili,
Eugen je naredio Uehemu da se s vojskom povuče u Petrovaradin. Tamo se i
sam vratio nakon susreta s grofom Robutinom i njegovih osam regimenti.
Savojski je, to je važno napomenuti, organizovao praćenje, takoreći, svakog
koraka sultana Mustafe II i njegove vojske. Nastojao je, pod svaku cijenu, da
sazna namjere neprijatelja. Kod Kovilja na Dunavu postavio je logor još 5.
augusta 1697. godine. Njegova izviđačka četa ni za trenutak nije ispuštala iz
vida kretanja sultana i njegove vojne sile.

Šta se u međuvremenu dešavalo u osmanskom taboru? Kako je i zbog čega
izabran baš taj pravac kretanja sultanove vojske prema Temišvaru?

Historijski je utvrđeno da je sultan stigao u Beograd sa 130.000
vojnika.⁶⁶Odmah po dolasku sazvaio je ratno savjetovanje. Prvo kod velikog
vezira, a drugo u sultanovoj prisutnosti. Na tom savjetovanju usvojeno je
mišljenje nekolicine moćnijih komandanata, na čelu sa temišvarskim
muhafizom Kodža Džafer-pašom. Takvo mišljenje preraslo je u odluku sultana
da se iz Beograda krene prema Temišvaru.⁶⁷ Tom mišljenju i odluci
argumentovano se suprotstavljao beogradski muhafiz iskusni Amdža-zade
Husejin-paša Čuprić. Govorio je iskreno i stručno. Upozoravao je na teškoće

koje neminovno očekuju vojsku ako krene u tom pravcu. Ćuprilić se zalagao za pravac pohoda prema Petrovaradinu. "Već treći puta idete u rat, a da nevjernicima niste oduzeli ni pedlja zemlje; ako imate zalihe, onda opsjedajte Petrovaradin."⁽¹⁰⁾ Dokazivao je sve prednosti takve vojne koncepcije. Pokazao je ono što je loše u mišljenju vezira koji su savjetovali prelazak Dunava i Tise ispod Titela pa napad duž obale od Bačke. Upozoravao je na opasnost da neprijatelj osujeti prijelaz preko rijeke. Ili da dozvoli prijelaz samo jednom dijelu vojske bez suprotstavljanja pa da ga napadne i uništi. Prikazao je da je teško prijeći tolike rijeke i močvare. Ćuprilić je, zalažući se za drukčije rješenje, svoje dokaze ilustrirao tvrdnjama o slučaju kod Sv. Gotharda. Tamo je u toj bici Montekukoli satjerao Osmanlije prema rijeci. Tom prilikom je u sedmočasovnom pokolju izginulo 16.000 boraca najbolje osmanske vojske. Tvrdio je da je nemoguće ponijeti živežne namirnice više nego za 25 dana. Kasnije bi morali trpjeti veliku oskudicu, a pri neuspjelom pokušaju bilo bi povlačenje vrlo ugroženo. Rekao je i to, čak, da i sada - ako se krene namjeravanim pravcem - može doći do slične kritične situacije kao kod Sv. Gotharda. Zalagao se da vojska sa sultanom krene prema Petrovaradinu. Preimućstva svoje koncepcije i prijedloga potkrijepio je i mogućnošću mornarice da u tom slučaju bez teškoća snabdijeva armiju.⁽¹¹⁾ Polaskom na Petrovaradin olakšava se dovoz živežnih namirnica Dunavom, a davao je veću prednost prelaženju preko Save nego onom preko Dunava.⁽¹²⁾

Ovo dobronamjerno, dobro smišljeno mišljenje, koje je zastupao i veliki vezir, nije naišlo na prijem kod njegovih protivnika prilikom vijećanja jednom kod velikog vezira, a drugi put u nazočnosti sultana. Nije ga prihvatio ni sultan.

Neposredno bliska budućnost daće za pravo Husejin-paši Ćupriliću. Do tog saznanja, ali isuviše kasno, doći će i u osmanskom taboru.

Do njega će doći i sultan, koji nije poklonio dovoljno pažnje sugestijama beogradskog muhafiza. Ostao je pri odluci inspirisanoj mišljenjem moćnijih komandanata i temišvarskog muhafiza Kodža Džafer-paše: da se iz Beograda krene prema Temišvaru. Prelazili su Tamiš, Begej i Tisu i logorovali na desnoj obali Tise.

Bila je to, uskoro će biti jasno, kobna odluka sa katastrofalnim posljedicama. To što nije poslušao vizionarski savjet Husejin-paše Ćuprilića biće sultanova teška i nepopravljiva greška. Druga po redu veličina, ako se prvom njegovom greškom uzme to što je uza se zadržao Sejjid Fejzulah-efendiju.

Saglasno takvoj svojoj odluci sultan Mustafa II kod Pančeva. Snažnu flotu uputio je, u isto vrijeme, prema Senti. Namjera mu je bila da odvuče pažnju protivnika na taj način osigurao lakši prodor glavnine vojske u južnu Srbiju. U tome je bio njegov glavni cilj. Možda bi on to i ostvario, da se na suprotnoj strani protivnik nije bio princ Eugen Savojski.

Osmansku vojsku je predvodio veliki vezir, carski poslanik, koji je uputio prema Titelu (u Bačkoj), utvrdi koja je ležala na putu prema Petrovaradinu. Veliki vezir je pretekao princa, suzbio snage generala, ali nije mogao osigurati Titel, napao ga i spalio. Jedan odred husara zarobljen je, a zarobljenici su ubijeni. Princ Eugen Savojski povukao, a veliki vezir išao u smjeru Petrovaradina. Na Titelu je bilo dvjesto lakata dug, ali je imao samo širinu kola; čim je napao, ali su samo dva kraja izgorjela. Hitno su ga popravili. To nije bilo obično, i sam time bavio što su mu veziri zamjerili. Na Petrovaradinu trebalo je napraviti devet dugih mostova, ali je to za nekoliko dana rada.⁽¹³⁾

Eugen je sa svojim snagama stajao na Tisi. Poslao je 15 bataljona i 12 topova naprijed, a sam ga je stajao na Tisi. Stajala pred Petrovaradinom u logoru opkoljenom. Stigao veliki vezir. Bilo je nemoguće rovovima odbraniti Titel od napasti. Svi pokušaji da izmame princa iz tako oslabljenog položaja. Zato je u osmanskom taboru sazvano ratno savjetovanje. Odlučeno prema Segedinu, a podunavsko brodovlje povuče se prema Petrovaradinu, a opskrbiti potrebnim namirnicama.⁽¹⁴⁾

Savojskog su izviđači izvijestili o planu velikog generala Schlicka sa 1.700 pješaka da se ubaci u Segedin. Na Tisi su se vojnih linija, šest pješačkih i šest konjaničkih, zaustavile. Njegova husara zarobila su Džafer-pašu.⁽¹⁵⁾ Bio je to prvi put od osmanskih komandanata.⁽¹⁶⁾ Da se habsburška vojska u osmanskoj vojnoj koloni on je sa nešto vojnika uputio prema Petrovaradinu. U sukobu s prinčevom izviđačkom četom Džafer-paše izići na kraj sa neuporedivo jačim protivnikom. Žučno je bio zarobljen. Doveden je u prinčev tabor 11. oktobra. Ispitivao ga je lično Savojski. Pod prijetnjom smrću

ako krene u tom pravcu. Čuprilić se zalagao Petrovaradinu. "Već treći puta idete u rat, a da vam se ne dade zemlje; ako imate zalihe, onda opsjedajte Petrovaradin i prednosti takve vojne koncepcije. Pokazao je Petrovaradinu koji su savjetovali prelazak Dunava i Tise preko od Bačke. Upozoravao je na opasnost da se ne napadne rijeke. Ili da dozvoli prijelaz samo jednom Petrovaradinu pa da ga napadne i uništi. Prikazao je da je rijeke, Čuprilić je, zalažući se za drukčije rješenje, nego o slučaju kod Sv. Gotharda. Tamo je u Petrovaradinu prema rijeci. Tom prilikom je u Petrovaradinu 16.000 boraca najbolje osmanske vojske. Čuprilić je živežne namirnice više nego za 25 dana. Petrovaradinu oskudicu, a pri neuspjelom pokušaju bilo bi Petrovaradinu i to, čak, da i sada - ako se krene preko rijeke do slične kritične situacije kao kod Sv. Gotharda sa sultanom krene prema Petrovaradinu. Čuprilić je prijedloga potkrijepio je i mogućnošću da se teškoća snabdijeva armiju.⁽¹¹⁾ Polaskom na Petrovaradin živežnih namirnica Dunavom, a davao je veću nego onom preko Dunava.⁽¹²⁾ Čuprilić je smišljeno mišljenje, koje je zastupao i veliki Petrovaradin njegovih protivnika prilikom vijećanja jednom Petrovaradinu nazočnosti sultana. Nije ga prihvatio ni sultan. Čuprilić je daće za pravo Husejin-paši Čupriliću. Do tog Petrovaradin i u osmanskom taboru.

Čuprilić nije poklonio dovoljno pažnje sugestijama Petrovaradinu i pri odluci inspirisanoj mišljenjem moćnijih Petrovaradinu Hafiza Kodža Džafer-paše; da se iz Beograda Petrovaradin i su Tamiš, Begej i Tisu i logorovali na desnoj Petrovaradinu, kobna odluka sa katastrofalnim posljedicama. Čuprilić je savjet Husejin-paše Čuprilića biće sultanova Petrovaradinu druga po redu veličina, ako se prvom njegovom Petrovaradinu održao Sejjid Fejzulah-efendiju.

Saglasno takvoj svojoj odluci sultan Mustafa II je 19. augusta prešao Dunav kod Pančeva. Snažnu flotu uputio je, u isto vrijeme, prema Slankamenu. Namjera mu je bila da odvuče pažnju protivnika na drugu stranu kako bi se na taj način osigurao lakši prodor glavnine vojske u jugoistočnu Ugarsku i Erdelj. U tome je bio njegov glavni cilj. Možda bi on taj cilj i ostvario, da mu na suprotnoj strani protivnik nije bio princ Eugen Savojski.

Osmansku vojsku je predvodio veliki vezir, carsku princ Eugen, a obje su se uputile prema Titelu (u Bačkoj), utvrdi koja je ležala iznad ušća Tise u Dunav. Veliki vezir je pretekao princa, suzbio snage generala Nehma, koje su trebale osigurati Titel, napao ga i spalio. Jedan odred husara, koji je Osmanlijama pao u ruke, zarobljen je, a zarobljenici su ubijeni. General Nehm se čarkajući povukao, a veliki vezir išao u smjeru Petrovaradina. Most kod Valove bio je dvjesto lakata dug, ali je imao samo širinu kola; cesarska vojska ga je spalila, ali su samo dva kraja izgorjela. Hitno su ga popravili i veliki vezir se, kao i obično, i sam time bavio što su mu veziri zamjerili kao sitničavost. Odavde do Petrovaradina trebalo je napraviti devet dugih mostova, a svaki je zahtijevao nekoliko dana rada.⁽¹³⁾

Eugen je sa svojim snagama stajao na Tisi. Poslao je princa Commercyja sa 15 bataljona i 12 topova naprijed, a sam ga je slijedio. Habsburška vojska je stajala pred Petrovaradinom u logoru opkoljenom rovovima prije nego što je stigao veliki vezir. Bilo je nemoguće rovovima opkoljeni logor s uspjehom napasti. Svi pokušaji da izmame princa iz tako osiguranog logora nisu uspjeli. Zato je u osmanskom taboru sazvano ratno savjetovanje. Zaključeno je da se ide prema Segedinu, a podunavsko brodovlje povuče na ušće Tise da bi se vojska opskrbila potrebnim namirnicama.⁽¹⁴⁾

Savojskog su izviđači izvijestili o planu velikog vezira. On je poslao grofa Schlicka sa 1.700 pješaka da se ubaci u Segedin. Sam je išao postrojen u 12 vojnih linija, šest pješačkih i šest konjaničkih, za osmanskom vojskom. Četiri njegova husara zarobila su Džafer-pašu.⁽¹⁵⁾ Bio je to Bošnjak Džafer-paša, jedan od osmanskih komandanata.⁽¹⁶⁾ Da se habsburška vojska ne bi previše približila osmanskoj vojnoj koloni on je sa nešto vojnika upućen da zaustavi neprijatelja. U sukobu s prinčevom izviđačkom četom Džafer-paša je uvidio da ne može izići na kraj sa neuporedivo jačim protivnikom. Žureći nazad, pao je sa konja i bio zarobljen. Doveden je u prinčev tabor 11. septembra 1697. godine. Ispitivao ga je lično Savojski. Pod prijetnjom smrću, paša je rekao svu istinu o

sultanovim namjerama. Davao je odgovore na sva pitanja. Otkrio je šta smjera osmanska vojska.⁽¹⁷⁾ Otkrio je da je sultan napustio plan o pohodu na Segedin i da je odlučio da kod Sente prijede Tisu i ide prema Temišvaru, a odande iz Gornje Ugarske upadne u Erdelj. Eugen je ubrzao hod svoje vojske da osmansku sustigne još prije prijelaza Tise.⁽¹⁸⁾

“Kada je sultan stigao pod Sentu, započelo je postavljanje pontonskog mosta preko Tise da bi se, prema planu, prešlo na lijevu obalu. Saznavši da se Habsburgovci ubrzano približavaju, naređeno je forsirano prebacivanje osmanskih trupa preko rijeke.”⁽¹⁹⁾

Čim je sultan sa teškim naoružanjem prešao Tisu, dok se na desnoj obali nalazio tek manji dio vojske, princ je krenuo u napad. Za taj napad raspolagao je svim jedinicama planiranim za borbu protiv Osmanlija. Pošto je Robutinove jedinice iz Erdelja (osam regimenti) udružio sa glavninom svoje vojske, spojio se i sa Vodmanovom konjicom, brandenburškim trupama. Time je svoju armiju povećao na 50.000 boraca.

“Prateći neprijatelja u stopu i raspolažući informacijama o njegovim namjerama, Savojski je usiljenim maršom 11. septembra stigao na jedan sat hoda od mjesta gdje su se Turci, pod Sentom, užurbano prebacivali preko Tise, pontonskim mostom, izgrađenim po nacrtu francuskih inženjera. Savojski brzo uočava da je ovo upravo idealna prilika za napad. Iako je bilo kasno popodne, Savojski je velikom brzinom rasporedio svoje jedinice i izvršio najprije potiskivanje sa prvih linija, a zatim opkoljavanje kontingenta turske vojske na desnoj obali Tise. Lijevim krilom njegovih jedinica komandovao je Gvido Štaremberg, desnim general Hajsler, a centrom on lično. Prvi napad započeo je nešto iza 18 časova. Svi turski pokušaji da se odupru silovitom napadu Austrijanaca bili su bez uspjeha. Došlo je do stravičnog pokolja i neopisive gužve, naročito na mostu. Sultan, koji se nalazio na lijevoj strani Tise, upućuje spahije u pomoć i time stvara samo još veću pometnju i gužvu na mostu.”⁽²⁰⁾

O toj teškoj bici, sa mnogo krvi i žrtava, pišu mnogi povjesničari. Svi oni su podudarni u opisu ovog pakla koji je nastao na obalama Tise. Oni kažu da ništa nije pomoglo - ni lično herojstvo velikog vezira Elmas Mehmed-paše. I sam se boreći, on je preduzeo što je mogao da bi spasavao vojsku. U metežu i panici, da bi prisilio na borbu vojnike koji su bježali prema mostu, veliki vezir naređuje da se demontiraju dva pontonska čamca i, s mačem u ruci sijekući bjegunce, pokušava da okrene vojsku protiv neprijatelja. Ali zakratko - sve dok ga nisu sasjekli vlastiti vojnici.⁽²¹⁾

Među Osmanlijama zavlada totalna panika. Svih na obali Tise izginuli su do posljednjeg čovjeka. Na temelju arhivske građe koju je pomno istraživao, Ešref Keleşlioglu vojnici dijelom ginuli od ostrvljenih Habsburgovaca preko Tise.⁽²²⁾ Panika se brzo proširila. Zahvatila je i dio vojske na obali Tise. U ovom sukobu, osim velikog vezira Elmas Mehmed-paše su i istaknuti osmanski komandanti: muhafiz Tevfik-paša, beglerbeg Anadolije Misirlioglu Ibrahim-paša, jaruk Mehmed-paša, beglerbeg Rumelije Kučuk Dursun-paša, Dijaribakra Kavukdžu Ibrahim-paša, valija Adane Mehmed-paša, drugih sandžak-begova, vojnih aga i alajbega. Kao rezultat je jedna osmina vojske, dok Angeli i Poujoulat kažu jedna četvrtina uništena.” Oni navode da je, osim velikog vezira Elmas Mehmed-paše, beglerbega, dok Redlich veli da je poginuo velik broj drugih mnogo više dostojanstvenika. Osmanski gubici cijele vojske iznosili su 1.600 ranjenih.⁽²³⁾

Eugen Savojski, prema ovim istim izvorima, navodi da je poginulo 1.600 ranjenih.

“Rijetko kada je bila izvojevana veća i dalekosežna pobjeda u vrijeme”⁽²⁴⁾

Ima, dakako, i podrobnijih izvora podataka o ovoj bici. Oni govori da je u ovoj bici izginulo 20.000 osmanskih vojnika, utopilo, najviše 1.000 je iznijelo živu glavu na mostu, zaustavljena pod noć. Kako je Savojski pisao Leopoldu II. da je suncu htjelo da se prije makne, dok svojim svijetlom slavu oružja Vašeg veličanstva.”⁽²⁵⁾

Princ je napisao da je u ovom boju izgubio 1.600 ranjenih. Nakon boja otpremio je u Beč princa Karla koji je radosnom viješću o ovoj pobjedi. Sutradan je sa svojom vojskom na drugu obalu Tise u napušteni sultanov tabor. Tu je našao 1.000 miliona pjastera ratne blagajne, oružje svake rukovodilačke ruke, deve, volove, barjake, zastave i konjske repove. Princ je sultanu kao znak svoje časti nosio oko vrata. Odlazio je u Beč, pokloni caru.⁽²⁷⁾

je odgovore na sva pitanja. Otkrio je šta smjera a je sultan napustio plan o pohodu na Segedin i jede Tisu i ide prema Temišvaru, a odande iz rdelj. Eugen je ubrzao hod svoje vojske da ijelaza Tise.⁽¹⁸⁾

entu, započelo je postavljanje pontonskog mosta planu, prešlo na lijevu obalu. Saznavši da se žavaju, naređeno je forsirano prebacivanje ⁽¹⁹⁾

oružanjem prešao Tisu, dok se na desnoj obali princ je krenuo u napad. Za taj napad raspolagao za borbu protiv Osmanlija. Pošto je Robutinove (enti) udružio sa glavninom svoje vojske, spojio , brandenburškim trupama. Time je svoju armiju

topu i raspolazući informacijama o njegovim nim maršom 11. septembra stigao na jedan sat i, pod Sentom, užurbano prebacivali preko Tise, im po nacrtu francuskih inženjera. Savojski brzo na prilika za napad. Iako je bilo kasno popodne, n rasporedio svoje jedinice i izvršio najprije zatim opkoljavanje kontingenta turske vojske na rilom njegovih jedinica komandovao je Gvido lajsler, a centrom on lično. Prvi napad započeo je rski pokušaji da se odupru silovitom napadu elta. Došlo je do stravičnog pokolja i neopisive tan, koji se nalazio na lijevoj strani Tise, upućuje i samo još veću pometnju i gužvu na mostu.⁽²⁰⁾

krvi i žrtava, pišu mnogi povjesničari. Svi oni su koji je nastao na obalama Tise. Oni kažu da ništa tvo velikog vezira Elmas Mehmed-paše. I sam se to da bi spasavao vojsku. U metežu i panici, da bi prisilio ema mostu, veliki vezir naređuje da se demontiraju em u ruci sijekuci bjegunce, pokušava da okrene zakratko - sve dok ga nisu sasjekli vlastiti vojnici.⁽²¹⁾

Među Osmanlijama zavlada totalna panika. Svi koji su se zadesili na desnoj obali Tise izginuli su do posljednjeg čovjeka. Na osnovu knjižnih fondova i arhivske građe koju je pomno istraživao, Ešref Kovačević kaže da su osmanski vojnici dijelom ginuli od ostrvljenih Habsburgovaca, dijelom u dubokoj Tisi.⁽²²⁾ Panika se brzo proširila. Zahvatila je i dio osmanske vojske na lijevoj obali Tise. U ovom sukobu, osim velikog vezira Elmas Mehmed-paše, poginuli su i istaknuti osmanski komandanti: muhafiz Temišvara Kodža Džafer-paša, beglerbeg Anadolije Misirlioglu Ibrahim-paša, janjičarski aga Baltaoglu vezir Mehmed-paša, beglerbeg Rumelije Kučuk Džafer-paša, valija dalekog Dijaribakra Kavukdžu Ibrahim-paša, valija Adane vezir Fazli-paša i još mnogo drugih sandžak-begova, vojnih aga i alajbega. Kako tvrdi Uzunčaršili, izginula je jedna osmina vojske, dok Angeli i Poujoulat kažu da je "Turska armija bila uništena." Oni navode da je, osim velikog vezira, poginulo još 20 paša i 15 beglerbega, dok Redlich veli da je poginuo veliki vezir, još četvorica paša i mnogo više dostojanstvenika. Osmanski gubici cijene se na 20.000 do 30.000 vojnika.⁽²³⁾

Eugen Savojski, prema ovim istim izvorima, imao je samo 429 poginulih i 1.600 ranjenih.

"Rijetko kada je bila izvojevana veća i dalekosežnija pobjeda za ovako kratko vrijeme"⁽²⁴⁾

Ima, dakako, i detaljnijih izvora podataka o ovim gubicima. U njima se govori da je u ovoj bici izginulo 20.000 osmanskih vojnika, 10.000 ih se utopilo, najviše 1.000 je iznijelo živu glavu na drugu obalu.⁽²⁵⁾ Bitka je zaustavljena pod noć. Kako je Savojski pisao Leopoldu I u Beč, "kao da nije ni sunce htjelo da se prije makne, dok svojim svijetlim okom ne vidi potpunu slavu oružja Vašeg veličanstva."⁽²⁶⁾

Princ je napisao da je u ovom boju izgubio 300 vojnika i imao 1.200 ranjenih. Nakon boja otpremio je u Beč princa Karla Tomu Vandenmonta sa radosnom viješću o ovoj pobjedi. Sutradan je sa svojom vojskom prešao na drugu obalu Tise u napušteni sultanov tabor. Tu je, kako je napisao, našao tri miliona pjastera ratne blagajne, oružje svake ruke, topove i prtljagu, konje, deve, volove, barjake, zastave i konjske repove. Pronašao je i veliki pečat koji je sultan kao znak svoje časti nosio oko vrata. Odlučio je da ga, kad se vrati u Beč, pokloni caru.⁽²⁷⁾

Tako je sultan Mustafa II na početku ovoga svog ratnog pohoda doživio katastrofu. I sam je bježao sa bojišta glavom bez obzira. Prerušio se u običnog vojnika. Sa sebe je poskidao bilo kakav znak carskog dostojanstva. Pratila su ga dvojica sluga s kojima je zajedno bježao prema Temišvaru. Jurio je tako brzo, kažu, koliko je njegov konj mogao da trči. Napustio je i ostatak vojske s kojom se sastao tek tri dana kasnije.⁽²⁸⁾ Cesarska vojska zaplijenila je u turskom logoru "mnogo topova i druge ratne opreme". Uz to još: 9.000 kola, 60.000 deva, 150.000 volova, 7.000 konja, 26.000 topovskih kugli, preko 500 bombi. Zarobila je i carsku blagajnu koja se procjenjuje na 40.000 dukata. U vojnoj blagajni našla je četiri miliona dukata. Ovi gubici osmanske vojske su ogromni. Historičari ih podrobno navode u dugačkom spisku na kojem se nalazi i 16 privatnih, zapregnutih sultanovih kola sa 10 njegovih žena.⁽²⁹⁾

A kako je ta bitka izgledala iz ugla cesarove vojske i Eugena Savojskog?

Kad je padišah bio utaboren kod Kobile, dojedrilo je više osmanskih lađa do tzv. "ratne ade", dok je zahira (namirnice) prevezena preko Dunava kod hajdučkog šanca. Rijeka je na tom mjestu bila najprikladnija za prelaženje, pa se i očekivalo da će tim pravcem sultan i vojska udariti na Petrovaradin. Ali već dan kasnije, 7. septembra, bilo je jasno da osmanska vojna sila ne kreće prema Varadinu. Savojski je otpremio grupu vojnika i šajke put Kobile. Ovi su bili još u izviđanju pravaca kretanja osmanskih vojnika kad je u cesarski tabor prispio jedan prebjeg i dojavio da sultan ide desnom obalom Tise uz vodu prema Segedinu, a odatle namjerava prema Temišvaru. To su potvrdili i Eugenovi izviđači. Oni su vidjeli da osmanska vojska maršira obalom uz vodu, a da ih na Tisi prate lađe. Savojski je krenuo u korak za sultanovom vojskom.⁽³⁰⁾ Htio je da sačuva Segedin, spriječi prolaz preko rijeke i onemogući namjere padišaha u Erdelju.⁽³¹⁾

Novi prebjeg je u noći između 8. i 9. septembra javio da osmanska vojska konači kod Sentomaša. To je Savojskom olakšalo uzastopno praćenje protivnika. Uхватili su još jednog Tatarina koji je otkrio da sultan ide na Segedin, a da će se utaboriti kod Sente. Dalja izviđanja su i to potvrdila. Pokazalo se da osmanska vojska kod Sente sprema prijelaz preko Tise. Princ je na vijećanje sakupio svoje generale. Zaključeno je da se i dalje slijedi kretanje osmanske vojske i, svakako, spriječi pad slabo utvrđenog Segedina.

Opet su razaslate vojničke grupe u izviđanje s nalogom da svakako uhvate bar jednog vojnika iz osmanskog tabora. U noći između 10. i 11. septembra

princ je dobio nove vijesti iz Sente: sultan se tamo zadržava na sve strane radi obezbjeđenja.⁽³²⁾

Princ je svoju vojsku razdijelio u 12 kolona - po dvije na svakom krilu. U sredini bili topovi. U takvom rasporedu krenuli su 12. septembra. U hodu su vijesti sustizale jedna drugu: osmanska vojska je kod Sente, da su se sukobljavali s nekim osmanskim konjanici su doveli i Džafer-pašu, koji je također bio zarobljenik. Paša je podvrgnut ispitivanju. Spominjalo se da je u zarobljeništvo. Kad su mu zaprijetili smrću, progovorio je što je doživio. Uočio da ga prate u korak, da u Segedinu ima dosta vojske, da se ne može izdržati prvu njegovu navalu, napustio je put u Segedin i krenuo prema Tisi i direktno udari na Erdelj.⁽³³⁾

S dijelom vojske sultan je bio na drugoj obali Tise, dok su topovi i prtljaga preko rijeke, dok je sva ostala vojska bila na desnoj obali za odbranu. Dok su Osmanlije prelazile Tisu, Savojski je pripremao napad.⁽³⁴⁾ S četom konjanika približio se osmanskoj vojski i pokušao zastao da pričuca pristizanje ostale vojske i da je razbije.

Dobro smišljena i brza odluka krasila je principa. Odluka je prihvaćena od njegovih savremenici, pisci i historičari. Luka Dačić je u svojoj knjizi o Senti, zabilježio je:

"Ni samoj božici sreće nije više dostajalo vremena da se obrati osmanlijsku."⁽³⁵⁾

Dvojicu generala, fejdzajgmajstora, koji su već bili poznati Sigberta Heistera i Gvida Štarhemberga razmjestio je na desnim krilom napada. Lijevo, na obali Tise, Heister je postavio poljanama, Štarhemberg. Sredinom Eugenov drugo krilo činili su s njim i Savojski pripravan da pritekne u pomoć tamo gdje bi bilo potrebno.

Prvi okršaji otpočeli su na krilima. Sa svakog krila po dva regimente s topovima koji su potisnuli Osmanlije prema Segedinu. Napredovala i približila se osmanskim šančevima. Savojski je polukrugu nabacane zemlje u dužini, otprilike, četrdeset metara visine. Iza ovog šanca dizao se čvrst zid, a potom i drugi. U koloni bila raspoređena vojska za prelazak rijeke.

Cesarska vojska ubrzo je opkolila ovu utvrdu. Osmanske vojnici su i dalje prelazili pontonski most. Nadali su se da će moći

a početku ovoga svog ratnog pohoda doživio
 ništa glavom bez obzira. Prerušio se u običnog
 kakav znak carskog dostojanstva. Pratila su ga
 o bježao prema Temišvaru. Jurio je tako brzo,
 mogao da trči. Napustio je i ostatak vojske s
 ije.⁽²⁸⁾ Cesarska vojska zaplijenila je u turskom
 ratne opreme". Uz to još: 9.000 kola, 60.000
 ja, 26.000 topovskih kugli, preko 500 bombi.
 oja se procjenjuje na 40.000 dukata. U vojnoj
 ukata. Ovi gubici osmanske vojske su ogromni.
 u dugačkom spisku na kojem se nalazi i 16
 h kola sa 10 njegovih žena.⁽²⁹⁾
 z ugla cesarove vojske i Eugena Savojskog?
 kod Kobile, dojedrilo je više osmanskih lađa do
 a (namirnice) prevezena preko Dunava kod
 om mjestu bila najprikladnija za prelaženje, pa
 m sultan i vojska udariti na Petrovaradin. Ali
 bilo je jasno da osmanska vojna sila ne kreće
 premio grupu vojnika i šajke put Kobile. Ovi su
 anja osmanskih vojnika kad je u cesarski tabor
 o da sultan ide desnom obalom Tise uz vodu
 njerava prema Temišvaru. To su potvrdili i
 li da osmanska vojska maršira obalom uz vodu,
 Savojski je krenuo u korak za sultanovom
 egedin, spriječi prolaz preko rijeke i onemogućiti
 edu 8. i 9. septembra javio da osmanska vojska
 je Savojskom olakšalo uzastopno praćenje
 dnog Tatarina koji je otkrio da sultan ide na
 kod Sente. Dalja izviđanja su i to potvrdila.
 ta kod Sente sprema prijelaz preko Tise. Princ je
 erale. Zaključeno je da se i dalje slijedi kretanje
 prijeći pad slabo utvrđenog Segedina.
 grupe u izviđanje s nalogom da svakako uhvate
 kog tabora. U noći između 10. i 11. septembra

princ je dobio nove vijesti iz Sente: sultan se tamo zadržao, a razaslao konjanike
 na sve strane radi obezbjeđenja.⁽³²⁾

Princ je svoju vojsku razdjelio u 12 kolona - pola pješaka, pola konjanika -
 dok su u sredini bili topovi. U takvom rasporedu podiže vojsku u zoru 11.
 septembra. U hodu su vijesti sustizale jedna drugu: da su viđene stražarske vatre
 kod Sente, da su se sukobljavali s nekim osmanskim stražama. S tim vijestima
 konjanici su doveli i Džafer-pašu, koji je također bio u izviđanju i pri tom pao
 u zarobljeništvo. Paša je podvrgnut ispitivanju. Spočetka nije htio ništa da kaže.
 Kad su mu zaprijetili smrću, progovorio je što je znao. A znao je da je sultan
 uočio da ga prate u korak, da u Segedinu ima dosta cesarske vojske koja može
 izdržati prvu njegovu navalu, napustio je put u Segedin u namjeri da kod Sente
 pređe Tisu i direktno udari na Erdelj.⁽³³⁾

S dijelom vojske sultan je bio na drugoj obali. Počelo je transportovanje
 topova i prtljaga preko rijeke, dok je sva ostala vojska na ovoj strani ušančena
 za odbranu. Dok su Osmanlije prelazile Tisu, Savojski je brzo poveo vojsku u
 napad.⁽³⁴⁾ S četom konjanika približio se osmanskom taboru na sat razdaljine i
 zastao da pričuška pristizanje ostale vojske i da je rasporedi za napad.

Dobro smišljena i brza odluka krasila je princa kao vojskovođu. To kažu
 njegovi savremenici, pisci i historičari. Luka Damijani, koji je vojevao kod
 Sente, zabilježio je:

"Ni samoj božici sreće nije više dostajalo vremena, da odluči pobjedu u korist
 osmanlijsku."⁽³⁵⁾

Dvojicu generala, fejdzajmajstora, koji su već ostarjeli u dugom ratovanju,
 Sigberta Heistera i Gvida Štarhemberga razmjestio je da zapovijedaju lijevim i
 desnim krilom napada. Lijevo, na obali Tise, Heister, desno, na nepreglednim
 poljanama, Štarhemberg. Sredinom Eugenov drug i prijatelj princ Commercy,
 s njim i Savojski pripravan da pritekne u pomoć tamo gdje bude najveća opasnost.

Prvi okršaji otpočeli su na krilima. Sa svakog su izdvojene po tri konjaničke
 regimente s topovima koji su potisnuli Osmanlije. Za to vrijeme glavnina je
 napredovala i približila se osmanskim šančevima. Ta utvrda bila je načinjena u
 polukrugu nabacane zemlje u dužini, otprilike, četiri hiljade koraka i tri metra
 visine. Iza ovog šanca dizao se čvrst zid, a potom opet šančevi. Tek iza njih je
 u koloni bila raspoređena vojska za prelazak rijeke.

Cesarska vojska ubrzo je opkolila ovu utvrdu sa svih strana. Osmanski
 vojnici su i dalje prelazili pontonski most. Nadali su se da će uspjeti prebaciti

voljna četa vojnika da zadrži Habsburgovce. Ima napao most, a zatim komandovao juriš. Lijevo krilo uz obalu Tise naloženo je da se bosanskog tabora. I pored velikog otpora koji su Gernberg je zašao za leđa osmanske vojske. U tom krilo zauzeli šančeve. Habsburgovci su učaš

panika. Da bi se odbranili, pobacali su puške i most nije pomogla: u metežu što je nastao svi su svi pokolj. Komande više niko nije slušao, niti rali po mostu na kojem su se vojnici zaglavili, ali su u Tisu ne bi li se plivanjem spasili. Malo jedan za drugoga u vodi grčevito hvatali i tako

je pogodio bosanskog beglerbega Gazi šagić piše kako se on "od jada razbolje i umrije in čehaja Sari Ahmed-aga postane bosanskim

ekstva skrasio u Temišvaru.⁽³⁷⁾ Tamo je odmah u. Ima indicija, bar prema nekim historičarima, u ponora u koju su ga odvele njegove iluzije. je beogradskog muhafiza Husejin-pašu ratko vrijeme prije ovog poraza, neposredno ignorisao savjete, sugestije i koncepciju koju je adu izložio ovaj iskusni ratnik. Sad je Čuprilića duzeo je još neke radnje u vezi sa jačanjem Beograda povukao u Jedrene.⁽³⁸⁾

og poraza nije izvukao neophodne pouke. To a nekim mjerama velikog vezira Hisejin-paše više ne smiju odbijati ponude za posredništvo ovne pregovore. Veliki vezir je, usto, iz uklanjao one ljude koji su svojim uticajem na slove nanosili neprocjenjivu štetu Carevini. Na obne i pouzdane ličnosti. Kad je veliki vezir stvarnim stanjem u Carevini, predlagao je i

prihvatanje posredništva dviju spomenutih zemalja za početak mirovnih pregovora Porte sa Habsburškom monarhijom. Mustafa II to u početku nije prihvatao. I dalje je htio da prije ovih pregovora povрати makar dio onoga što je bilo izgubljeno.

Čuprilić je, međutim, insistirao na mirovnim pregovorima. Po njemu je to jedini izlaz Carevine iz nastale situacije nakon poraza kod Sente. Zato otpočinje kontakte sa poslanicima dviju zemalja koje su nudile posredovanje. Raspravlja i sa osmanskim dostojanstvenicima i sa sultanom ponaosob. Čuprilić upozorava sultana da je država načeta sa svih strana, da je mnoštvo seljačkog stanovništva preopterećeno raznim porezima, da ono napušta svoja ognjišta, da država nema mogućnosti da i dalje pribavlja novu vojsku i obezbijedi novu opremu, da u Anadoliji vlada nespokojstvo, da po Rumeliji haraju čete odmetnutih hrišćanskih podanika, da su carske blagajne ispražnjene, da Porta više nema zlatnog i srebnog posuda koje bi se iskovalo u novac. To su bili osnovni razlozi zbog kojih se - po Čupriliću - moraju prihvatiti posredničke usluge Engleske i Holandije. I okončati rat koji je trajao od 1683. godine.⁽⁴⁰⁾

Da ipak prihvati put ka pregovorima i miru sultana su nagnale i druge činjenice: Habsburška monarhija je nakon uspostavljenog mira u Rijsvijku u maju 1697. godine definitivno rasterećena rata sa Francuskom na zapadnoj strani svog carstva. Na poljskom prijestolu bio je mladi i ambiciozni Fridrih August koji je u velikom prijateljstvu sa Leopoldom I, dok su Venecija, Poljska, pa i Rusija htjele da nastave rat sa Portom.

Promjena raspoloženja Visoke porte prema pregovorima navela je saveznike da u aprilu naredne (1698.) godine utvrde principe mirovnih pregovora sa Osmanlijama. Dva mjeseca kasnije oni su poručili Porti da mirovni pregovori mogu početi samo na principu statusa qvo. Ovo saopštenje sačinili su Leopold I i mletački poslanik u bečkom dvoru Karlo Lucini. Princip statusa qvo, međutim, nisu u početku prihvatili Rusija i Poljska. Leopold ih je uvjeravao da ovaj princip odgovara interesima svih saveznika. Habsburški car konsultovao je o tome svoje vojskovođe Badenskog, Kapraru, Štarhemberga, Savojskog i druge. Zajedno su shvatili, po svemu, da se od Osmanlija u tim prilikama ne može više dobiti od statusa qvo.⁽⁴¹⁾

I Porta je 22. jula 1698. prihvatila taj princip. Saveznici su izašli u susret njenom zahtjevu da se mirovna konferencija održi u Sremskim Karlovcima. Tamo su već u oktobru bili okupljeni svi predstavnici zaraćenih strana i država posrednica. Konferencija je počela 7. novembra 1698., dok su dokumenti o miru potpisani 26. januara 1699. godine.

miru potpisani 26. januara 1699. godine.

POGLAVLJE OSMO

PRINČEV PRODOR U POHARA SARAJEVO

ihvatila taj princip. Saveznici su izašli u susret
a konferencija održa u Sremskim Karlovcima.
pljeni svi predstavnici zaraćenih strana i država
čela 7. novembra 1698., dok su dokumenti o
9. godine.

Cuprić je međutim insistirao na
jedini koja Carstvo iz nastale situacije nakon po
komato su postojale dvije zemlje koje su n

i sa srebrenskim dostojanstvenicima i sultanom
voljela da je država nastala sa svim stranama, da je i
pogrešno razumjeti potčinu da ono najvažnija
naglasiti da i dalje pripadaju novu vojsci i
Anadoliji vladu nepokoleljivo, da po Rimu
hrvatskih podanika, da su crkve blagore i
stanoj i srebrenskoj koja bi se iskvala
nizom zbog kojih se - po Cupriću - mogla
Engleske i Holandije i okončati rat koji je trajao

Da ipak prihvatiti put ka pregovorima i mi
članice: Habsburška monarhija je nakon uče
maju 1697. godine definitivno razdvojena i
stani svog carstva. Na poljskom prijestolu bio
August koji je u velikom prijelazu sa Leopold
pa i Rusija bile da nastave rat sa Portom.

Tronjska nepoboljša: Vojke koje prama pr
da u svoju namjenu (1698) godine oferbe pri
Osmunijama. Dva mjeseca kasnije oti su poru
mogu početi samo na principu status quo, O
i i mlatački poslanik u bečkom dvoru Karlo
i stalnim misu u početku prihvatili Rusiju i Pol
da ovaj princip odgovara interesima svih
konstatare je o tome svoje vjerskeovods Buden
Zavjokog i druge. Zajedno su shvatili po svu
priliku ne može više doći od status quo.¹⁰⁰

POGLAVLJE OSMO

PRINČEV PRODOR U BOSNU: POHARA SARAJEVA

BITKA kod Sente je jedna od najznačajnijih pobjeda Habsburške monarhije i njenih saveznika izvojevanih nad osmanskim vojnom silom. U 16-godišnjim habsburško-osmanskim ratovanjima, što je najbitnije, ona je u temelju izmijenila položaj Otomanske carevine.

Princ Eugen Savojski je u toj bici vješto iskoristio pješčare uz Tisu, zašao za leđa protivniku, presjekao i spriječio njegov prelazak preko rijeke. Tim uspjehom se prinčevo ime pronijelo širom Habsburške carevine i Evrope. Ovjenčan je slavom. Zli jezici su i tada, a i docnije, govorili da je njegova zasluga u toj pobjedi i slava koju je stekao zasnovana na tome što je "iznenadio i smutio Turke".⁽¹⁾ Ali i to je u vještini ratovanja valjalo znati postići i učiniti.

Princ se nakon ove pobjede pitao: kako da se ona što potpunije iskoristi? I sam je zapisao da je znao kako je godina već poodmakla. Dolaze kiše i snjegovi. Ponestalo je sredstava da bi osvojio još i Temišvar. Ni napad na Beograd, kao prvobitna zamisao i cilj Ratnog vijeća na bečkom dvoru, nije dolazio u obzir. Pogotovo ne i njegovo eventualno osvajanje. Odustao je od pohoda na ovaj grad. Finansijska moć Habsburške monarhije bila je iscrpljena. I njegovi generali su upozoravali da nastupa jesen, s njom i kiše. Po takvom vremenu nije moguće uspješno ratovati. Istrošenim vojnicima je potreban predah. Pomišljali su da bi ih u slučaju novih bitaka moglo zadesiti gorko iskustvo cesarske vojske pod Bišćem. Saglasili su se da ratovanje nastave u proljeće 1698. godine. Zato su dio vojske ostavili u Segedinu da pojača njegovu odbranu, a ostalu uputili na zimovanje.

Eugena je, ipak, kopkalo. Htio je da još nekako iskoristi preostalo lijepo vrijeme u toj 1697. godini. To vrijeme bi, zabilježio je on, mogao upotrijebiti u kratkom prodoru u nekom drugom pravcu u dubini osmanskog teritorija.⁽²⁾

Sve što je saznao, pomoglo mu je u odluci da provali u Bosnu. I tek time završi ratovanje u toj godini. Čitave gomile arhivske građe, spisa, dnevnika zabilješki i literature ne pružaju jedinstven odgovor na pitanje šta ga je navelo baš na ovaj poduhvat. Rasprostranjena su i nagađanja da je pomišljao kako će ovu zemlju s lakoćom pokoriti. Računao je na ošamućenost osmanske vojne sile porazom kod Sente. Uzdao se i u ustanke raje. Pretpostavljao je da će uz njenu pomoć i u Bosni satjerati Osmanlije u tjesnac.

Šta je princ htio s tom provalom do Sarajeva? To je pitanje koje su odgonetali mnogi historičari nastojeći da proniknu u suštinu odgovora. On je imao više ciljeva: da oslabi Bosnu, da odavde obezbijedi nesmetane buduće vojne akcije, posebno one ratne operacije planirane za proljeće iduće godine, ne znajući da će 1698. početi mirovni pregovori u Karlovcima.⁽³⁾

Ova provala, "koja za turskih ratova nema premica", "osta bez uspjeha". Ako se uzme u obzir "množina i junaštvo bosanske domaće vojske", koja se toliko puta iskazala, njegov poduhvat je zapravo vrlo opasan. "Valja uvažiti, da ove iste godine nije 13.000 vojske (austrijske) moglo zauzeti Bihaća i da je slijedećih decenija bosanska vojska pokazala primjer velikoga junaštva."⁽⁴⁾

Šta je onda princa sačuvalo od rizika koji mu je prijetio od ove junačke bosanske vojske na njenom tlu pri njegovom pohodu?

Richter podrazumijeva dva momenta koja su očuvala princa od nevolja, pa i uništenja, pri ovom prodoru: prvo, bitka kod Sente, "u kojoj je zaglavio bosanski paša, a s njime i dobar dio bosanske vojske." Drugo, po ovom historičaru, velika tajnovitost i neobična brzina kojom je princ izveo tu svoju akciju. U vezi s ovim mišljenjem Richtera dr. Bašagić kaže da se bosanski namjesnik Gazi Mehmed-paša "poslije bitke kod Sente od jada razbolio i umro petnaesti dan u Travniku." Mehmed-pašu je naslijedio njegov čehaja Sari Ahmet-aga. Bio je u situaciji da na brzinu, u teškim bosanskim prilikama, okupi nešto četa i kod Vranduka se odupre, makar i simbolično, princu Savojskom.⁽⁵⁾ Te godine bosanski namjesnik bio je Sari Ahmet-paša, ali su mnogi saglasni da Bosna u tom trenutku nije imala energičnog vezira koji bi se - uprkos haotičnom i teškom stanju u zemlji - uspješnije sučelio s ovim neočekivanim prodorom.

Eugen Savojski je vodio dnevnik ove svoje vojne nalazi i faksimil jednog savremenog crteža koji p džamija. U tom dnevniku ovaj vojskovođa bilježi ekspedicije protiv Sarajeva.

Tako saznajemo da on na povratku iz bitke kod pohodu na Bosnu. Iz Santove 5. oktobra te godine piše:

"Uvjerivši se, da ove godine nema više ništa s kak ipak se porazgovorih s mojim generalima ne bi preduzeti. Stoga dozvah sebi pukovnika Kibu, koj posavskim, i on je jučer amo prispio, te ga ispitah ka bi se sultan većem povratio preko Beograda kući, zemlji, pa konačno ne bi li se dalo u nju provaliti. On izvijestio, te među ostalim rekao, da u Bosni ima vrlo se povratio kući. Kad sam to čuo, odmah zaključ navaliti u pomenutu zemlju, opremivši u tu svrhu pješaka i 12 topova s potrebnom zahirom i džebh Osijek, javiću se opet Vašem Veličanstvu."⁽⁶⁾

I drugi glasnici su, osim Kibe, javljali da se sul poraza kod Sente - vratio preko Beograda kući. Ost vojske i svoje lađe. Kad je o Bosni riječ, svi u jed vojske sasvim malo. I to što je ima nalazi se u r utvrđenjima. Ti glasovi dolazili su od prebjega. Oni praiskona - da je "sva Bosna jedna kasarna, a svaki pušku vojnik."⁽⁷⁾

Glasove da u Bosni nema vojske nisu donosili pukovnik Kiba, komandant savskog graničarskog d izvještaju o stanju zemlje i naroda u Bosni rekao da Ima je samo u gradskim posadama i po zemlji raz Od njih se, međutim, ne može očekivati nikakav z

Prije odluke o ovom pohodu Savojski je imao p strana. Milan Prelog citira Batinića koji piše "da s izvješća o turskoj sili i položaju mjesta dali franjev da se Eugen franjevcima obratio njemačkim - pistu dignu na ustanak, "al ovim je tursko ropstvo bilo o za narod, ol može biti da okolnosti nisu im dopusti

Htio je da još nekako iskoristi preostalo lijepo vrijeme bi, zabilježio je on, mogao upotrijebiti u tom pravcu u dubini osmanskog teritorija.⁽²⁾

mu je u odluci da provali u Bosnu. I tek time citave gomile arhivske građe, spisa, dnevnčkih i jedinstven odgovor na pitanje šta ga je navelo na tu odluku. Ranjena su i nagađanja da je pomišljao kako će biti. Računao je na ošamućenost osmanske vojne i na to se i u ustanke raje. Pretpostavljao je da će uz pomoć Osmanlije u tjesnac.

om do Sarajeva? To je pitanje koje su odgonetali i pokušali proniknu u suštinu odgovora. On je imao više razloga da obezbijedi nesmetane buduće vojne akcije, a ne da se anirane za proljeće iduće godine, ne znajući da će biti porazi u Karlovcima.⁽³⁾

h ratova nema premca", "osta bez uspjeha". Ako se naštvo bosanske domaće vojske", koja se toliko mnogo je zapravo vrlo opasan. "Valja uvažiti, da ove vojske (austrijske) moglo zauzeti Bihaća i da je vojska pokazala primjer velikoga junaštva."⁽⁴⁾ O tome od rizika koji mu je prijetio od ove junačke akcije pri njegovom pohodu?

momenta koja su očuvala princa od nevolja, pa i to: prvo, bitka kod Sente, "u kojoj je zaglavio i poginuo dio bosanske vojske." Drugo, po ovom događaju i neobična brzina kojom je princ izveo tu svoju akciju. Najem Richtera dr. Bašagić kaže da se bosanski princ "poslije bitke kod Sente od jada razbolio i umro". Mehmed-pašu je naslijedio njegov čehaja Sari Ahmed-paša na brzinu, u teškim bosanskim prilikama, okupio vojsku i se odupre, makar i simbolično, princu. Najemski namjesnik bio je Sari Ahmet-paša, ali su u trenutku nije imala energičnog vezira koji bi se na stanju u zemlji - uspješnije sučelio s ovim

Eugen Savojski je vodio dnevnik ove svoje vojne operacije. Uz dnevnik se nalazi i faksimil jednog savremenog crteža koji prikazuje Sarajevo sa 80 džamija. U tom dnevniku ovaj vojskovođa bilježi sve etape svoje vojne ekspedicije protiv Sarajeva.

Tako saznajemo da on na povratku iz bitke kod Sente razmišlja i o ovom pohodu na Bosnu. Iz Santove 5. oktobra te godine piše cesaru u Beču:

"Uvjerivši se, da ove godine nema više ništa s kakvom navalom na Temišvar, ipak se porazgovorih s mojim generalima ne bi li se dalo što god i sada preduzeti. Stoga dozvah sebi pukovnika Kibu, koji zapovijeda graničarima posavskim, i on je jučer amo prispio, te ga ispitah kake su prilike u Bosni, e da bi se sultan većem povratio preko Beograda kući, i koliko ima vojske u toj zemlji, pa konačno ne bi li se dalo u nju provaliti. On me je o svemu veoma tačno izvijestio, te među ostalim rekao, da u Bosni ima vrlo malo vojske, a padišah da se povratio kući. Kad sam to čuo, odmah zaključim sa svojim generalima navaliti u pomenutu zemlju, opremivši u tu svrhu 4.000 konjanika, 2.500 pješaka i 12 topova s potrebnom zahirom i džebhanom... Kada prispijem u Osijek, javiću se opet Vašem Veličanstvu."⁽⁵⁾

I drugi glasnici su, osim Kibe, javljali da se sultan - satrven od jeda zbog poraza kod Sente - vratio preko Beograda kući. Ostavio je u tom mjestu nešto vojske i svoje lađe. Kad je o Bosni riječ, svi u jedan glas kažu da u njoj ima vojske sasvim malo. I to što je ima nalazi se u raznim kulama i graničnim utvrđenjima. Ti glasovi dolazili su od prebjega. Oni su zaboravljali na istinu od praiskona - da je "sva Bosna jedna kasarna, a svaki Bošnjak koji može nositi pušku vojnik."⁽⁶⁾

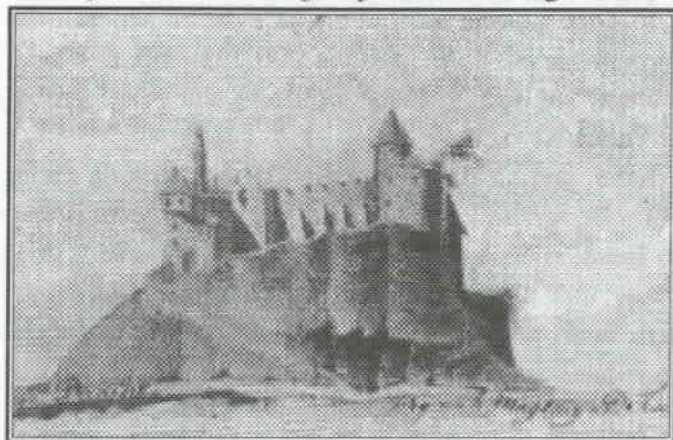
Glasove da u Bosni nema vojske nisu donosili samo prebjeci. Niti jedino pukovnik Kiba, komandant savskog graničarskog distrikta. Taj Kiba je u svom izvještaju o stanju zemlje i naroda u Bosni rekao da tamo nema mnogo vojske. Ima je samo u gradskim posadama i po zemlji razasutim vojnim odjeljenjima. Od njih se, međutim, ne može očekivati nikakav znatniji otpor.

Prije odluke o ovom pohodu Savojski je imao pri ruci i informacije s drugih strana. Milan Prelog citira Batinića koji piše "da su princu Eugenu prethodna izvješća o turskoj sili i položaju njesta dali franjevci." I Ivan Frano Jukić piše da se Eugen franjevcima obratio njemačkim pismom iz Posavine da narod dignu na ustanak, "al ovim je tursko ropstvo bilo oдавно omililo, niti su marili za narod, ol može biti da okolnosti nisu im dopustile". Dr. Bodenstein priopćio

je jedan vojnički izvještaj, pisan njemačkim jezikom od nepoznata pisca u doba Eugenovih operacija, "koji bi nam bio dokazom, da je ekspedicija princa Eugena počivala na pouzdanim informacijama. Ovaj je vojnički izvještaj jedan od najpouzdanijih o stanju Bosne onoga doba. Ne možemo dakako sa sigurnošću ustvrditi da taj izvještaj potiče iz doba pred Eugenovom ekspedicijom" - kaže on. I Prelog piše kako je poznato "da je Eugen prije ekspedicije naložio zapovjedniku Krajine u Brodu, da mu dogje, propitao se u njega, kake je naravi zemlja Bosna i kada je dočuo, da tamo ima malo vojske, odlučio je "cum consilio generaliteta" odmah krenuti tamo."⁽⁸⁾

Sve to uvjeravalo je princa da nasigurno može osvojiti Bosnu. Vojsci koju je sa sobom poveo pridružio se u Brodu i Kiba sa graničarskim konjanicima, otprilike s ukupno 200 vojnika.⁽⁹⁾

To je, dakle, uz ranije spomenute snage bio ekspedicioni korpus koji je



DOBOJSKA TVRĐAVA

krenuo u Bosnu. To je sva sila koja je krenula u poharu ove zemlje.

Ovaj ratni pohod nazvan je i "Bosanskim ratom". Izveden je po planu i pod vodstvom Eugena Savojskog. Išao je preko Save do Broda, pa preko Doboja, Maglaja, Žepča, Vranduka, Zenice,

Kaknja i Visokog do Sarajeva. I trajao od 10. oktobra do 8. novembra 1697. godine.⁽¹⁰⁾

Na njegovom čelu, uz Savojskog, bili su još princ Commercy, Gvido grof Štarhemberg, grof Grousfeld, princ Vaudemont, Truchsess, grof Herberstein - sve generali i mnogo drugih oficira.⁽¹¹⁾

Ono što je on smjerao da uradi, u to vrijeme, bio je njegov prodor u unutrašnjost osmanskog carstva - dolinom rijeke Bosne do Sarajeva. VI. Skarić tvrdi da je njegova namjera bila i da izazove strah i zbunjenost među Osmanlijama.⁽¹²⁾

PRINCEV PRODOR U BOSNU: POHARA SARAJEVA

Odlučeno je da vojska, po kiši i blatu, krene Szantove preko Djakova prema Osijeku. Šest dana je u Brod. Tu je za nju sagrađen pontonski most od Grada za to obezbijedio je komisar Kosler u Sis s sobom hranu do 20. oktobra, a konjaništvo do 2. prevožena sa vojskom kolima.

Da bi osigurao uspjeh ovog pohoda, princ je s grofa Robutina prema Pančevu, Temišvaru i Kara generalom grofom Leiningenom i 3.000 konja zadatak - da provali u Osmansku carevinu na drug je Demir-kapiju, a 6. novembra na juriš osvojio Novi iz posade u ovom gradu je poginulo, a 60 njih pal spasao bjekstvom preko Save. I Nova Palanka je s plijen kapetan grof Konigsegg je prenio u Beč. P krenuo je u osvajanje Pančeva. Umjesto odbran opustjelo mjesto. I u njemu - osam napuštenih top te topove, jer nije imao dovoljno zaprege, pa ih je

Hrvatskim graničarima naloženo je da izvrše p Luci. Hrvatski ban je upućen da preko Une uđe u izveo. Osvojio je Stari Majdan, opljačkao dio Kra opet preko Une vratio u Petrinju.

Princ je sve svoje namjere prethodno saopšta nove zapovijesti cesara. Dvorsko Ratno vijeće i kakve promjene.

Na osnovu mnogobrojnih povijesnih vrela rekonstruisati u hronologiju kretanja ekspedicione sat, iz dana u dan. I svesti je u okvire ovakvog nep je teklo kretanje ovog ekspedicionog korpusa od

Na bosanskoj obali Save cijela vojska bila je ve redovnih vojnika, bilo i srpske milicije, većinom krenula je u dubinu Bosne. Na čelu je bio pukov 300 konjanika i 2.000 graničara. Njihov zadatak b usto da osvoje dvije ili tri kule u okolini i da što ih u tome ne bi sprečavali Banjalučani, 100 konj krenulo je prema Banjoj Luci. Naloženo im je da

njemačkim jezikom od nepoznata pisca u doba nam bio dokazom, da je ekspedicija princa informacijama. Ovaj je vojnički izvještaj jedan Bosne onoga doba. Ne možemo dakako sa izvještaj potiče iz doba pred Eugenovom log piše kako je poznato "da je Eugen prije u Krajine u Brodu, da mu dogje, propitao se u snu i kada je dočuo, da tamo ima malo vojske, liteta" odmah krenuti tamo.⁽⁹⁸⁾

da nasigurno može osvojiti Bosnu. Vojsci koju u Brodu i Kiba sa graničarskim konjanicima,

enute snage bio ekspedicioni korpus koji je krenuo u Bosnu. To je sva sila koja je krenula u poharu ove zemlje.

Ovaj ratni pohod nazvan je i "Bosanskim ratom". Izveden je po planu i pod vodstvom Eugena Savojskog. Išao je preko Save do Broda, pa preko Doboja, Maglaja, Žepča, Vranduka, Zenice,

I trajao od 10. oktobra do 8. novembra 1697.

jskog, bili su još princ Commercy, Gvido grof princ Vaudemont, Truchsess, grof Herberstein - cira.⁽⁹⁹⁾

uradi, u to vrijeme, bio je njegov prodor u - dolinom rijeke Bosne do Sarajeva. VI. Skarić bila i da izazove strah i zbunjenost među



Odlučeno je da vojska, po kiši i blatu, krene 5. oktobra 1697. godine iz Szantove preko Djakova prema Osijeku. Šest dana kasnije, 11. oktobra, stigla je u Brod. Tu je za nju sagrađen pontonski most od čamaca kako bi prešla Savu. Gradu za to obezbijedio je komisar Kosler u Sisku. Pješadija je ponijela sa sobom hranu do 20. oktobra, a konjaništvo do 23. oktobra. Ostala hrana je prevožena sa vojskom kolima.

Da bi osigurao uspjeh ovog pohoda, princ je s jednom četom vojnika uputio grofa Robutina prema Pančevu, Temišvaru i Karašebešu. Grof Robutih je sa generalom grofom Leiningenom i 3.000 konjanika krenuo da izvrši svoj zadatak - da provali u Osmansku carevinu na drugoj strani: 29. oktobra prešao je Demir-kapiju, a 6. novembra na juriš osvojio Novu Palanku. Trista branilaca iz posade u ovom gradu je poginulo, a 60 njih palo u ropstvo. Samo se poneki spasao bjekstvom preko Save. I Nova Palanka je srušena i spaljena. Opljačkani plijen kapetan grof Konigsegg je prenio u Beč. Potpukovnik grof Herberstein krenuo je u osvajanje Pančeva. Umjesto odbrane grada napadači su zatekli opustjelo mjesto. I u njemu - osam napuštenih topova. Herberstein nije odvuкао te topove, jer nije imao dovoljno zaprege, pa ih je uništio, a Pančevo razorio.⁽¹⁰⁰⁾

Hrvatskim graničarima naloženo je da izvrše provalu i krenu prema Banjoj Luci. Hrvatski ban je upućen da preko Une uđe u Bosnu sa zapada. On je to i izveo. Osvojio je Stari Majdan, opljačkao dio Krajine do Banje Luke, odatle se opet preko Une vratio u Petrinju.

Princ je sve svoje namjere prethodno saopštavao Beču tražeći eventualno nove zapovijesti cesara. Dvorsko Ratno vijeće odobrilo je njegov plan bez ikakve promjene.

Na osnovu mnogobrojnih povijesnih vrela moguće je ovaj pohod rekonstruisati u hronologiju kretanja ekspedicionog korpusa, maltene, iz sata u sat, iz dana u dan. I svesti je u okvire ovakvog nepretencioznog rada. Evo kako je teklo kretanje ovog ekspedicionog korpusa od Save i Broda do Sarajeva.

Na bosanskoj obali Save cijela vojska bila je već 12. oktobra. U njoj je, osim redovnih vojnika, bilo i srpske milicije, većinom konjanika.⁽¹⁰¹⁾ Već sutradan krenula je u dubinu Bosne. Na čelu je bio pukovnik Kiba s jednim majorom, 300 konjanika i 2.000 graničara. Njihov zadatak bio je da prokrče i urede cestu, usto da osvoje dvije ili tri kule u okolini i da što prije stignu do Vranduka. Da ih u tome ne bi sprečavali Banjalučani, 100 konjanika i 600 pješaka graničara krenulo je prema Banjoj Luci. Naloženo im je da se s toga pravca ne povlače

sve dok se sva ostala vojska ne vrati iz Bosne. Na Zvorničane i njihov eventualni dolazak sa sjeveroistoka pazila je druga četa, koja se pet dana kasnije, kod Žepča, spojila sa ostalom vojskom. Zaleđinu ovom pohodu obezbjeđivalo je 1.000 konjanika sa zadatkom da ovoj koloni neprijatelj ne zađe za leđa.

Po tvrdoj cesti konjaništvo je za tri i po sata stiglo do Paratovaca, a pješadija za pet sati. Guste šume u njihovom okruženju skrivale su čiste hladne izvore pitke vode za vojnike. Odatle do Kotorskog cesta se provlačila kroz gorovit i šumovit kraj sa tijesnim klancima. Kroz njih je 350 ljudi popravljalo i uređivalo put. Predah je načinjen kod Kotorskog na obali rijeke Bosne. Na sve strane, kako je zabilježeno, bila su sela pogorjela i opustošena u ranijim ratnim bitkama. Kažu da do tada pripadnici ekspedicije nisu vidjeli nijednog živa čovjeka. Begovi i age u visokim kulama nisu slutili da im je nadomak neprijateljska vojska. Tek u nastavku pohoda, što su išli dublje u Bosnu, vidjeli su naseljena mjesta. Kibi je naređeno da kao prethodnica osvaja sve gradove i kule na koje nailazi. Ako mu to ne pode za rukom, rečeno mu je da ih drži u opsadi dok ne pristigne glavnina vojske. Posebna četa sa 400 konjanika, pod komandom grofa Montecucola, kretala se između prethodnice sa Kibom na čelu i glavnine vojske da bi blagovremeno pritekla u pomoć kad ustreba.

Prvi grad pred Kibom bio je Doboj. Utvrđenje se dizalo visoko na stijenama. Nije se moglo pomišljati na njegovo osvajanje. Kiba je tu pričekao glavninu. Zapovijesti nisu izdavane bubnjanjem ili trubom da se ne bi otkrili. Naređeno je da se sve izvodi u najvećoj tišini. Princ je s glavinom stigao pred Doboj 15. oktobra. Lijevom obalom Bosne kolona se kretala sporo, ometana klancima i gudurama. Spuštao se prvi mrak kad su iz Doboj-grada osuli vatru. Konjanici su dva puta prelazili rijeku Bosnu, a pješadija se od topovskih tanadi sklanjala u šume. Utaborili su se na pola sata hoda južno od Doboja. Mjesto izabrano za tabor nalazilo se na zavijutku rijeke, koja mu je štitila leđa, a desno krilo je štitila Usora sa svojim ušćem u Bosnu.

Pred Dobojem vojska je najprije osvojila varoš ispod grada. Time je onemogućila snabdijevanje grada pitkom vodom. Savojski je pozvao branioce na predaju. Odgovora nije bilo. Kako je i sam zapisao, prvobitno je razmišljao da ga zaobiđe s tim da uz njega ostavi koju stotinu vojnika koji bi sačekali njegov povratak sa pohoda. Onda je odustao od te pomisli. I odlučio da ga osvoji. Računao je da će njegovim osvajanjem povezati čitav kraj s Brodom. Rasporedio je šest topova na puškomet daleko od grada. Pod zidinama je počeo

da kopa lagume. Kad je to sutradan vidjela četa bra ni jednog metka iz puške. U Doboju je bilo svega je zarobio, a žene i djecu poslao kućama u grad. Za mužar s pet buradi baruta, 80 kilograma olova i če

Ako je učinak ove Eugenove pobjede bio slab u širom Bosne bio je veliki: svuda se brzo širio glas je još brže pratio strah od prinčevog nadiranja.

Kakav je dalji tok događanja i kretanja njegove pri ovom pohodu princa Eugena Savojskog?

Savojski je 17. oktobra naredio nastavak puta. kao i na putu do Doboja: ispred kolone poslao j prohodnim put do Maglaja. Kasnije im je dodao j je u Doboju ostavio 50 konjanika da sačekaju kon

Sprijeđa zaštićena prethodnicom, slijeva i zaštitnicom, kolona se sporo kretala lijevom ob srećno prošla brojna mjesta koja su bila idealna z nije bilo. Išla je, takoreći, nesmetano. Eugen je ri Čim je krenulo 300 konjanika i 400 pješaka, mag ikakva otpora. Poslala je trojicu izaslanika princ Dok su trajali razgovori, nekolicina habsburških v zidinama, branioći grada su pomislili da će ih nap Bitka nije čestito ni počela, pregovarači je obustar sa ženama i djecom, pušteno je kućama bez o cesarovom vojskom. Ratni plijen je sačinjavalo j nešto namirnica i džebthane.

Sutradan, 18. oktobra, Savojski je krenuo prema da grad neće da se preda. Eugen je napustio put preko planine spustio se pred Žepče na lijevu žepčanska kula, s obzirom na njenu ruiniranost, otpor. Gradsku posadu pokolebala je brojnost koj li se predati, poručili su da se na odgovor sačeka

Bio je osmi dan kako Savojski s vojskom pr vrijeme je po cijeloj zemlji pukla vijest o dušn dočulo da je čehaja bosanskog paše skupio vojs nedaleko od grada, i da mu žuri u pomoć. U tu po

a ne vrati iz Bosne. Na Zvorničane i njihov
toka pazila je druga četa, koja se pet dana kasnije,
tom. Zaleđinu ovom pohodu obezbjeđivalo je 1.000
koloni neprijatelj ne zađe za leđa.

e za tri i po sata stiglo do Paratovaca, a pješadija
ovom okruženju skrivale su čiste hladne izvore
do Kotorskog cesta se provlačila kroz gorovit i
na. Kroz njih je 350 ljudi popravljalo i uređivalo
Kotorskog na obali rijeke Bosne. Na sve strane,
sela pogorjela i opustošena u ranijim ratnim
padnici ekspedicije nisu vidjeli nijednog živa
okim kulama nisu slutili da im je nadomak
stavku pohoda, što su išli dublje u Bosnu, vidjeli
ređeno da kao prethodnica osvaja sve gradove i
to ne pođe za rukom, rečeno mu je da ih drži u
na vojske. Posebna četa sa 400 konjanika, pod
a, kretala se između prethodnice sa Kibom na
ngovremeno pritekla u pomoć kad ustreba.

Doboj. Utvrđenje se dizalo visoko na stijenama.
egovo osvajanje. Kiba je tu pričekao glavninu.
njanjem ili trubom da se ne bi otkrili. Naređeno
išini. Princ je s glavinom stigao pred Doboj 15.
ne kolona se kretala sporo, ometana klancima i
ak kad su iz Doboj-grada osuli vatru. Konjanici
snu, a pješadija se od topovskih tanadi sklanjala
sata hoda južno od Doboja. Mjesto izabrano za
rijeke, koja mu je štitila leđa, a desno krilo je
Bosnu.

najprije osvojila varoš ispod grada. Time je
da pitkom vodom. Savojski je pozvao branioc
Kako je i sam zapisao, prvobitno je razmišljao
ga ostavi koju stotinu vojnika koji bi sačekali
nda je odustao od te pomisli. I odlučio da ga
ovim osvajanjem povezati čitav kraj s Brodom.
škomet daleko od grada. Pod zidinama je počeo

da kopa lagume. Kad je to sutradan vidjela četa branilaca, predala se ne opalivši
ni jednog metka iz puške. U Doboju je bilo svega 80 branilaca i pet aga. Njih
je zarobio, a žene i djecu poslao kućama u grad. Zaplijenjen je jedan top i jedan
mužar s pet buradi baruta, 80 kilograma olova i četiri barjaka.⁽¹⁵⁾

Ako je učinak ove Eugenove pobjede bio slab u plijenu i broju vojnika, odjek
široj Bosne bio je veliki: svuda se brzo širio glas o osvajanju Doboja. A taj glas
je još brže pratio strah od prinčevog nadiranja.

Kakav je dalji tok događanja i kretanja njegove vojske dolinom rijeke Bosne
pri ovom pohodu princa Eugena Savojskog?

Savojski je 17. oktobra naredio nastavak puta. Opet je primijenio isti recept
kao i na putu do Doboja: ispred kolone poslao je stotinu graničara da učine
prohodnim put do Maglaja. Kasnije im je dodao još stotinu momaka. Iza sebe
je u Doboju ostavio 50 konjanika da sačekaju komoru iz Broda.

Sprijeđa zaštićena prethodnicom, slijeva i zdesna krilima i otpozadi
zaštitnicom, kolona se sporo kretala lijevom obalom Bosne. Do Maglaja je
srećno prošla brojna mjesta koja su bila idealna za busije i odbranu. Ali busija
nije bilo. Išla je, takoreći, nesmetano. Eugen je riješio da napadne i ovaj grad.
Čim je krenulo 300 konjanika i 400 pješaka, maglajska posada se predala bez
ikakva otpora. Poslala je trojicu izaslanika princu Savojskom na pregovore.
Dok su trajali razgovori, nekolicina habsburških vojnika se približila gradskim
zidinama, branioci grada su pomislili da će ih napasti, pa su zapucali po njima.
Bitka nije čestito ni počela, pregovarači je obustaviše. Dvjesto članova posade,
sa ženama i djecom, pušteno je kućama bez oružja koje su položili pred
cesarovom vojskom. Ratni plijen je sačinjavalo još šest barjaka, tri mala topa,
nešto namirnica i džebhane.

Sutradan, 18. oktobra, Savojski je krenuo prema Žepču. Otuda je Kiba javljao
da grad neće da se preda. Eugen je napustio put uz rijeku, skrenuo na istok i
preko planine spustio se pred Žepče na lijevu obalu Bosne. Ocijenio je da
žepčanska kula, s obzirom na njenu ruiniranost, nije omogućavala bilo kakav
otpor. Gradsku posadu pokolebala je brojnost koja je nailazila. Na pitanje hoće
li se predati, poručili su da se na odgovor sačeka do sutra - dok razmisle.

Bio je osmi dan kako Savojski s vojskom prolazi kroz srce Bosne. Za to
vrijeme je po cijeloj zemlji pukla vijest o dušmanskoj provali. U Žepču se
dočulo da je čehaja bosanskog paše skupio vojsku, da se nalazi u Orahovici,
nedaleko od grada, i da mu žuri u pomoć. U tu pomoć pouzdali su se i branioci

Žepča. Za taj glas saznao je i Savojski. Nije htio da gubi vrijeme. Otvorio je vatru iz 12 topova. Potom se na braniocu, sa dvije strane, obušilo 400 pješadijskih vojnika i 300 konjanika. Žepče je namah osvojeno na juriš. Oko stotinu vojnika iz njegove posade dalo se u bjekstvo. Habsburgovci su ih sustigli i - pobili. Tako su učinili i sa onima što su ostali u palanci. Žepče je spaljeno i opustošeno. Od kuća i utvrda ostale su gole zidine. Habsburgovci su u tom boju izgubili 12 do 15 vojnika. Zaplijenili su sedam topova i tri barjaka. I nastavili put uzvodno rijekom Bosnom.

Kod Vranduka su naišli na otpor. Još dok su cesarovi vojnici harali Žepčem, princu je stigla vijest od prethodnice koja je već bila u blizini Vranduka. Kiba je javljao o sukobu sa 200 osmanskih konjanika. Oni su krenuli da pomognu Žepču, čiji je otpor već bio slomljen. Kiba ih je porazio, nešto pogubio, druge zarobio, a jednog od živih otpremio Savojskom. Zarobljenik je ispričao da je umro bosanski Mustaj-paša, kako je zvao bosanskog namjesnika, da je čehaja skupio 3.000 vojnika koji su zaposjeli klanac između Žepča i Vranduka u namjeri da zaustave dalje nadiranje neprijatelja. Očekuje i čehaju, za koga Vl. Skarić pretpostavlja da bi mogao biti Sari Ahmed Osječanin, rodom iz sela Osijeka u Sarajevskom polju. On je bio čehaja bosanskog vezira Korče. Pošto je Korča umro kratko vrijeme prije ovih događanja, bosanskim vezinom je postao njegov čehaja Sari Ahmed. On je, veli Skarić, "u boju kod Vranduka dopao rana."⁽¹⁶⁾

Uprkos tim saznanjima princ je nastavio prema klancu. Nije mogao proći dolinom Bosne, nego je sa sjeverne strane preko brda načinio put pa se spustio do Vranduka i razbio Bošnjake.⁽¹⁷⁾ Ivan Frano Jukić veli da je Eugen prosjekao drugi put na desnoj obali rijeke kroz planinu Orahovicu. On kaže da se od tada taj put naziva njegovim imenom. Muvekit, opet, piše da ovim putom obično idu pješaci i konjanici, jer je cijeli "sahat na prečac, a zove se Kameni put".⁽¹⁸⁾

Naskoro se pokazalo da je izjava Kibinog zarobljenika bila tačna. Klanac je bio napušten. Do njega nisu mogli biti dopremljeni habsburški topovi. Vrandučki klanac, da je branjen bolje i sa više vojnika, ne bi mogla osvojiti ni vojska brojnija od ove kojom je raspolagao Savojski. U tom mišljenju historičari su gotovo nepodijeljeni. To što nije branjen i time spriječen dalji vojni prodor Habsburgovaca do Sarajeva pripisuje se opštem metežu i strahu koji je zahvatio već do krajnjih granica ratom iscrpljenu zemlju.

"Te godine naiđe princ Eugen u Bosnu, spali Sarajevo i strah bijaše svagdje velik."⁽¹⁹⁾

Tim strahom operiše i Vladislav Skarić u čl. "većinom po djelu Feldzuge des Prinzen Eugen Sarajevskim izvorima". On strahom objašnjava odluku zapovjednika habsburške vojske da "Turcima zada strah i da ih uvjeri u neokrnjenoj".

Ne može se, dakako, sve to objasniti smutnjom što su nastali u zemlji. Valja imati u vidu i, u posebnom poglavlju, biti više riječi. U svom dnevniku objašnjenja svodi na strah i smutnju.

"Među Turcima nastala strašna smutnja; kad bi lako bi cijelu Bosnu zauzeli."⁽²¹⁾

U to je on, očigledno, vjerovao. I sam kaže da nije imao namjeru da osvoji cijelu Bosnu. Htio je, u smutnju i strah, pa bi kako vjeruje postigao i on Bosnu.

Umjesto organizovanijeg otpora i odbrane, kao ekspedicionog korpusa, vidjelo se da je u vrandučkom klancu, dva dana. Klanac je, ustvari, bio napušten.

Na ulazu u klanac branioci su nanijeli i naslaganog kamena i balvana. Odavde se noću moralo ići. Tako su i saznali za njegovu sudbinu. Brzo se obavještilo o čehaju. On je s vojskom napustio klanac zbog lošeg puta i nemogućnosti topovske podrške suprotstavljanje neprijatelju. Napustivši taj položaj, panike ostavio i nešto oružja, dok su se vojnici razili. On je o tom vrandučkom klancu i pokušaju njegovog osvajanja i mučenja i ordijskog kadija Abdulah Dmišlija:

"Početkom reb. ashara 1109 - oktobra 1697. godine opremljenim topništvom i opremom iznenada izvršio muslimansko stanovništvo nagnao u paniku. Ahmedaga, čehaja preminulog bosanskog valije, planini Radoštva (?) s nešto zaima, s ljudima, bosanskim alajbegom Hasan-begom. Bio je utučer glas o neprijatelju, digao se sa svim spomenu

Savojski. Nije htio da gubi vrijeme. Otvorio je se na braniocu, sa dvije strane, obušilo 400 konjanika. Žepče je namah osvojeno na juriš. Oko osade dalo se u bjekstvo. Habsburgovci su ih činili i sa onima što su ostali u palanci. Žepče je pa i utvrda ostale su gole zidine. Habsburgovci su vojnika. Zaplijenili su sedam topova i tri barjaka. u Bosnom.

Otpor. Još dok su cesarovi vojnici harali Žepčem, kodnice koja je već bila u blizini Vranduka. Kiba muslimanskih konjanika. Oni su krenuli da pomognu omiljen. Kiba ih je porazio, nešto pogubio, druge otpremio Savojskom. Zarobljenik je ispričao da je kako je zvao bosanskog namjesnika, da je čehaja u zaposjeli klanac između Žepča i Vranduka u miranje neprijatelja. Očekuje i čehaju, za koga VI. mogao biti Sari Ahmed Osječanin, rodom iz sela. On je bio čehaja bosanskog vezira Korče. Pošto ne prije ovih događanja, bosanskim vezirom je Ahmed. On je, veli Skarić, "u boju kod Vranduka

princ je nastavio prema klancu. Nije mogao proći s druge strane preko brda načinio put pa se spustio ke.⁽¹⁷⁾ Ivan Frano Jukić veli da je Eugen prosjekao ke kroz planinu Orahovicu. On kaže da se od tada om. Muvekit, opet, piše da ovim putom obično idu i "sahat na prečac, a zove se Kameni put".⁽¹⁸⁾ izjava Kibinog zarobljenika bila tačna. Klanac je su mogli biti dopremljeni habsburški topovi. en bolje i sa više vojnika, ne bi mogla osvojiti ni om je raspolagao Savojski. U tom mišljenju eljeni. To što nije branjen i time spriječen dalji do Sarajeva pripisuje se opštem metežu i strahu ih granica ratom iscrpljenu zemlju.

Bosnu, spali Sarajevo i strah bijaše svagdje velik."⁽¹⁹⁾

Tim strahom operiše i Vladislav Skarić u članku koji je izradio, kako kaže, "većinom po djelu Feldzuge des Prinzen Eugen Savojski i dopunio ga domaćim sarajevskim izvorima". On strahom objašnjava olako prodiranje ekspedicionog korpusa, a dijelom i odsustvo organizovane odbrane. Vladislav Skarić tumači odluku zapovjednika habsburške vojske da "iskoristi jesensko vrijeme, da Turcima zada strah i da ih uvjeri u neokrnjenoj snazi austrijske vojske".⁽²⁰⁾

Ne može se, dakako, sve to objasniti samo strahom, metežom i smutnjom što su nastali u zemlji. Valja imati u vidu i druge činioce. O njima će docnije, u posebnom poglavlju, biti više riječi. I sam princ Eugen Savojski u svom dnevniku objašnjenja svodi na strah i smutnju. I on je zapisao:

"Među Turcima nastala strašna smutnja; kad bismo se bili malo bolje spremili, lako bi cijelu Bosnu zauzeli."⁽²¹⁾

U to je on, očigledno, vjerovao. I sam kaže da, polazeći u ovo prodiranje, nije imao namjeru da osvoji cijelu Bosnu. Htio je, veli, da u nju unese nered, smutnju i strah, pa bi kako vjeruje postigao i ono što nije naumio: da osvoji Bosnu.

Umjesto organizovanijeg otpora i odbrane, kojom bi se onemogućio prodor ekspedicionog korpusa, vidjelo se da je u vrandučkom klancu čehaja taborio dva dana. Klanac je, ustvari, bio napušten.

Na ulazu u klanac branioci su nanijeli i ostavili veliku barikadu od naslaganog kamena i balvana. Odavde se noću moglo vidjeti Žepče u plamenu. Tako su i saznali za njegovu sudbinu. Brzo napredovanje kroz Bosnu obeshrabrilo je čehaju. On je s vojskom napustio vrandučki klanac, koji mu je zbog lošeg puta i nemogućnosti topovske vatre omogućavao uspješno suprotstavljanje neprijatelju. Napustivši taj položaj, čehaja je u brzini zbog panike ostavio i nešto oružja, dok su se vojnici razbježali po planinama. Evo šta je o tom vrandučkom klancu i pokušaju njegove odbrane zapisao sarajevski muderis i ordijski kadija Abdulah Drnišlija:

"Početkom reb. ashara 1109 - oktobra 1697 njemački tabor je s potpuno opremljenim topništvom i opremom iznenada izvršio napade na tvrđavu Doboj, muslimansko stanovništvo nagnao u paniku i zauzeo grad. U to vrijeme Ahmedaga, čehaja preminulog bosanskog valije Mehmed-paše, nalazio se na planini Radoštva (?) s nešto zaima, s ljudima od uprave (defter-halki) i bosanskim alajbegom Hasan-begom. Bio je utučen smrću paše, ali kad je dobio glas o neprijatelju, digao se sa svim spomenutim i izvršio pokret prema

vrandučkom klanu. I tih dana je Ahmedaga petnaest puta po skorotečama slao izvješća medžlisu sarajevskog mulle Edrenevi Bali-zade Mehmed-efendije, ajanima i ešrafu i tražio pomoć u sejmenima, u općoj vojsci, a i u samoj ratnoj opremi (džebhani). Ali ono nekoliko odgovornih ajana grada bili su u to vrijeme izvan toka događaja i izvan mjesta, a nešto neodgovornih probisvijeta, ustvari slugana pravilo se ajanima i brzo su se sjedinili i okupili, pričali zbrda - zdola i izbacili parolu kako je čehaja-beg Ahmedaga sada u situaciji da iskoristi priliku da ih opljačka. I dok su se oni tako bavili tim neumjesnim i neodgovornim klevetama po dućanima i izbama, neprijatelj, držeći se načela da je ovo pravi čas, potisnuo je čehaju s vrandučkog klanca.¹¹⁽²²⁾

Bilo kako bilo, princ je utaborio vojsku sat hoda od Orahovice. Rijeka Bosna mu je štitila leđa, desno krilo vrandučki klanac, a lijevo novi klanac kojim je sutradan kolona krenula dalje.

Opet je Kiba kao prethodnica osiguravao prolaz kroz klanac. Da bi preduprijedio jači otpor, princ je uputio 1.800 graničara preko Orahovice do pred izlaz iz klanca. Tu se mogla čuti žestoka pucnjava u blizini. Ubrzo je Kiba iz prethodnice javljao kako se na svom putu sukobio sa posadom vrandučke kule koju je, veli, s lahkoćom zauzeo. Graničari koji su išli preko Orahovice stigli su iza leđa te posade, umalo im je izmakao čehaja od zarobljavanja.

Bošnjake je ovaj iznenadni napad toliko uplašio da su ostavljali sela, pa bježali u goru, a oni od Doboja i Visokog i prema Sarajevu. To da je stanovništvo napuštalo svoja ognjišta i sklanjalo se od nasrtaja okupatora, moglo se vidjeti i po Zenici koju je ova vojska našla pustu i ispražnjenu. Prije napuštanja grada žitelji su razvalili most preko Bosne. Pod ovim gradom Savojskog su obavijestili da topovi i kolija, i pored svih napora, ne mogu kroz klanac. Odlučio je da ih ostavi u Orahovici.

U zoru 21. oktobra Habsburgovci su nastavili put još dublje u Bosnu. Da ne bi gradili srušeni most, na konjima su prešli rijeku, pa uz nju, obalom, a potom i preko planine, stigli u Kakanj. Tu su preko mosta ponovo prešli rijeku do sela Doboj gdje ih je čekao Kiba sa prethodnicom. Proračunali su da im je odavde do Sarajeva potrebno sedam sati hoda.

Sarajevo je bilo krajnji cilj ekspedicije. Od Zenice do Visokog i Sarajeva Habsburgovcima su dolazili seljaci hrišćanske vjere. Molili su zaštitu i izražavali želju da se ise iz Bosne kada se oni budu vraćali natrag.¹²⁽²³⁾ Muslimanski seljaci nisu sačekivali Habsburgovce. Utekli su u

planine, ili krenuli prema Sarajevu. Sarajlije ih nisu su boravili izvan grada. U habsburški logor stigla je zavladala strah i zbunjenost. Bosanski čehaja, koji stigao je sa stotinu konjanika 20. oktobra u Sarajevo je u prinčevom taboru kazivao da u Sarajevu ima mnogo muškaraca, većinom nenaoružani seljaci, zanatlije među bjeguncima bivši hercegovački paša sa 400 ljudi pred gradom. Sve informacije što su dopijevale u Sarajevu niko ne sprema da bježi, ali ni da se brani. Habsburgovci neće ići do Sarajeva. U ovom gradu preko Travnika i Banje Luke otići u Gradišku. Zar je u Sarajevu svijet nije zabrinut, uvjeren je da austrijski Sarajeva nego da će se preko Travnika i Banje Luke vratiti natrag.¹¹⁽²⁴⁾

Nekim historičarima je, inače, zanimljivo pitanje zbog čega je princ svoj pohod usmjerio prema Sarajevu, a ne Travniku. On je to učinio nesumnjivo stoga što je Sarajevo najbogatiji grad zemlje. U izgledu je svakako bio i veći plijen.

A i strateški je važniji od Travnika, jer se nalazio na povezivač prijestonicu Carevine s Bosnom. U ovom naponu snage i moći i nasrtali daleko u Štajersku da glavni grad, kao operativnu bazu, treba prenijeti.

Princu su išle naruku vijesti o nevjerici Sarajlija. Iz sela Doboj kod Kakanja poslao je dva od 22 korneta i furira. Naloženo im je da krenu prema sukobe sa neprijateljem ili dok ne dobiju pouzdanost tom gradu. Ritmajster iz odjeljenja obrštara dobio



SARAJEVO

je Ahmedaga petnaest puta po skorotečama slao g mulle Edrenevi Bali-zade Mehmed-efendije, u sejmenima, u općoj vojsci, a i u samoj ratnoj nekoliko odgovornih ajana grada bili su u to izvan mjesta, a nešto neodgovornih probisvijeta, ima i brzo su se sjedinili i okupili, pričali zbrda o je čehaja-beg Ahmedaga sada u situaciji da a. I dok su se oni tako bavili tim neumjesnim i ućanima i izbama, neprijatelj, držeći se načela da ehaju s vrandučkog klanca.¹¹⁽²²⁾

porio vojsku sat hoda od Orahovice. Rijeka Bosna vrandučki klanac, a lijevo novi klanac kojim je

odnica osiguravao prolaz kroz klanac. Da bi je uputio 1.800 graničara preko Orahovice do gla čuti žestoka pucnjava u blizini. Ubrzo je Kiba e na svom putu sukobio sa posadom vrandučke zauzeo. Graničari koji su išli preko Orahovice malo im je izmakao čehaja od zarobljavanja.

ni napad toliko uplašio da su ostavljali sela, pa oboja i Visokog i prema Sarajevu. To da je ognjišta i sklanjalo se od nasrtaja okupatora, oju je ova vojska našla pustu i ispražnjenu. Prije azvalili most preko Bosne. Pod ovim gradom opovi i kolija, i pored svih napora, ne mogu kroz i u Orahovici.

rgovci su nastavili put još dublje u Bosnu. Da ne ujima su prešli rijeku, pa uz nju, obalom, a potom j. Tu su preko mosta ponovo prešli rijeku do sela sa prethodnicom. Proračunali su da im je odavde ati hoda.

lj ekspedicije. Od Zenice do Visokog i Sarajeva seljaci hrišćanske vjere. Molili su zaštitu i ele iz Bosne kada se oni budu vraćali i nisu sačekivali Habsburgovce. Utekli su u

planine, ili krenuli prema Sarajevu. Sarajlije ih nisu htjele da puste u varoš, pa su boravili izvan grada. U habsburški logor stizale su vijesti da su u Bosni zavladao strah i zbunjenost. Bosanski čehaja, koji je bio ranjen kod Vranduka, stigao je sa stotinu konjanika 20. oktobra u Sarajevo. Jedan zarobljeni janjičar je u prinčevom taboru kazivao da u Sarajevu i okolini ima 30.000 odraslih muškaraca, većinom nenaoružani seljaci, zanatlije i trgovci. Rekao je i da je među bjeguncima bivši hercegovački paša sa 40 konjanika. Oni su se ulogorili pred gradom. Sve informacije što su dospijevale Savojskom otkrivale su da se u Sarajevu niko ne sprema da bježi, ali ni da se brani, jer su svi uvjereni da Habsburgovci neće ići do Sarajeva. U ovom gradu, rečeno je, misli se da će oni preko Travnika i Banje Luke otići u Gradišku. Zarobljeni janjičar ispričao je "da u Sarajevu svijet nije zabrinut, uvjeren je da austrijska vojska neće ići čak do Sarajeva nego da će se preko Travnika i Banje Luke vratiti natrag."¹¹⁽²⁴⁾

Nekim historičarima je, inače, zanimljivo pitanje zbog čega je princ svoj pohod usmjerio prema Sarajevu, a ne Travniku. On je to učinio nesumnjivo stoga što je Sarajevo najbogatiji grad zemlje. U izgledu je svakako bio i veći plijen.

A i strateški je važniji od Travnika, jer se nalazio na važnom putu koji je povezivao prijestonicu Carevine s Bosnom. U doba kad su Osmanlije bili u naponu snage i moći i nasrtali daleko u Štajersku i pod sam Beč, njima se činilo da glavni grad, kao operativnu bazu, treba prenijeti bliže neprijateljskoj granici.

Princu su išle naruku vijesti o nevjerici Sarajlija da on ide prema njihovom gradu. Iz sela Doboj kod Kaknja poslao je dva odjeljenja u izvidanje. S njima i 22 korneta i furira. Naloženo im je da krenu prema Sarajevu sve dok se ne sukobe sa neprijateljem ili dok ne dobiju pouzdane informacije o prilikama u tom gradu. Ritmajster iz odjeljenja obrštara dobio je od vrhovnog zapovjednika



SARAJEVO U XVI VIJEKU

jezika - njemačkom, turskom i srpskom. Tim
 a predaju. Evo i sadržaja tog pisma:
*vojvoda od Savoje i Pijemonta, vitez zlatnog runa
 Njegova Veličanstva rimskog cara i ugarskog i
 ni komandant jedne dragonske regimente i
 glavne armije Njegova Veličanstva, koja je u
 Portom, dajemo ovim na znanje vrhovnom
 varoši Sarajeva, odličnim građanima i svima
 pošto smo božjom milošću sa istom ovom
 ra ove godine pobijedili velikog sultana u logoru
 azimo ovdje u provinciji Bosni i da smo u blizini
 Sarajeva, pošto smo pobjedničkim oružjem
 kraljevskog Veličanstva, premilostivog našeg
 vojili sve pozicije i tvrđave, na koje smo naišli, i
 dalje prodiranje tim manje ima zapreka, što smo*

*ovu zemlju sa namjerom da pravednom carskom
 ljudske krvi, nego da i one, koji traže milost i
 mskom caru, sa ljubavlju i dobrotom pripazimo,
 osobitih obzira prema Sarajevu, da ovo pismo
 enom, ako želite da se spasite od zla, da nam
 više izaslanika, ali odmah, jer ćemo inače mi bez
 svoj marš, a onda nećemo ništa uvažiti, jer neće
 a se nanovo sporazumijevamo kada se sa svojom
 o bliže.*
*na je učinjena u dobroj namjeri, ali izjavljujemo,
 i, i ako ostanete uporni, da će se naša dobrotu
 pa ćemo sve uništiti mačem i vatrom. Nećemo
 majčinoj utrobi (ja sogar auch das Kind im
 erschonen wollen, allermassen hiezu das gröbere
 und Feuerwerk schon vorhanden stehen), jer je
 ertiljerija.*
*zavarava slabom nadom u otpor, jer se dobro još
 omanske krvi proliveno u ovom pohodu i kako je
 postupano sa onima, koji su se oduprli našem*

moćnom oružju, tako da je i čehaja bosanskog paše morao pobjeći.

*Mi ponavljamo svoju dobronamjernu opomenu i uvjeravamo vas
 da ćemo dati sigurnu pratnju i za ovamo i za tamo onima, koje nam vi
 pošaljete.¹²⁹*

Pismo je napisano i po ritmajsteru iz odjeljenja obrštara upućeno 21. oktobra 1697. godine. Sutradan, 22. oktobra, Habsburgovci su nastavili put do Visokog. U ovaj grad, dosta veliko mjesto sa osam džamija i dobrim mostom preko Bosne. Pred njim su se na sat hoda utaborili. U dva sata popodne stigla je tamo konjica, a u četiri pješadija. U prvi mrak, u predvečerje, stigao je glasnik od Kibe iz prethodnice. I onaj isti ritmajster koji je poslan s pismima prema Sarajevu. Raportirao je da se pred Sarajevom sukobio s osmanskim konjicom. Rekao je da ih je nekoliko posjekao, a više zarobio. Nije, međutim, ništa mogao da sazna ni o neprijatelju, ni o stanju u Sarajevu.

Princ je, saznajući za to, odmah uputio dva nova izvidnička odjeljenja sa 450 konjanika: jedno sa 240 konjanika, pod komandom generaladutanta Šarea (Sharre), i drugo sa 200 husara sastavljeno od srpske milicije, koje je predvodio oberstlajtnant Malenić (Mallenich). S njima je opet otposlao spomenuto pismo na tri jezika. Naredio im je da idu prema Sarajevu dok se ne sukobe s neprijateljem i dok ne sakupe sigurne vijesti o sarajevskim prilikama. Prepis jučerašnjeg pisma nosio je jedan zastavnik (Cornet) iz Kaprarine regimente. Princ je očekivao da će odgovor iz Sarajeva stići još iste noći, premda je već bio odlučio da već sutradan - bez obzira da li stiglo sarajevsko izaslanstvo za pregovore o predaji - krene prema Sarajevu.

Ono što je očekivao, nije dobio. Prije nego što će s vojskom nastaviti pohod dolinom Bosne, vratila su se oba izvidnička odjeljenja upućena prema ovom gradu. Nisu se, kako su rekli, nigdje sukobili sa neprijateljem.

Savojski je komandovao pokret. Vojska je nastavila put. Išla je obalom rijeke Bosne, po dobrom putu onda je skrenula brdovitim krajem kroz tjesnace duge jedan sat hoda.¹³⁰ Zatim je opet dobrim putom produžila preko tri gola visa. Krenula je kroz Gomju Vogošću pa preko Kobilje glave izbila na Koševsko brdo.

Odatle je mogla, u daljini, vidjeti Sarajevo. Pred sobom je ugledala veliki grad na širokom prostoru. Uočila je da nije utvrđen. Zabilježeno je da je grad tada imao 120 džamija.¹³¹ Nadesno ispred njih širila se dolina, a lijevo na strmoj stijeni tvrđavica iznad varoši.

Nepun sat i po nakon što je cesarska vojska krenula iz visočkog logora, naišla

je na zastavnika koji je dan ranije odnio prepis pisma upućenog Sarajevu i Sarajlijama. Ležao je na zemlji. Krv mu je tekla iz pet rana. Kazao je da do Sarajeva nije sreo gotovo nikoga. Kad se približio gradu, opkolila ga je iznenada četa vojnika. Trubač je stalno svirao, zastavnik je uzdigao ruku s pismom. Trubača su, kako je svojim očima vidio, sasjekli, a on je našao spas u bjekstvu. Bježeći je prije nego što je ranjen, mogao vidjeti kako neprijatelj bježi i napušta grad.⁽²⁸⁾ Zastavnikovo viđenje ubrzo je potvrdio pukovnik Kiba koji se vratio sa zadatka.

Savojski je u pismu Sarajevu i Sarajlijama obećao da će ih poštediti od nasilja i paljevina ako se predaju. Teško je reći da li bi se pridržavao toga obećanja da se nije dogodilo to sa zastavnikom i trubačom. Neki povjesničari smatraju da zbog ovog napada na prinčeve izaslanike više nije moglo biti govora da će iko štedjeti Sarajevo. Iz takvog konteksta može se pretpostaviti njihovo uvjerenje da bi ih poštediti da se to nije desilo.

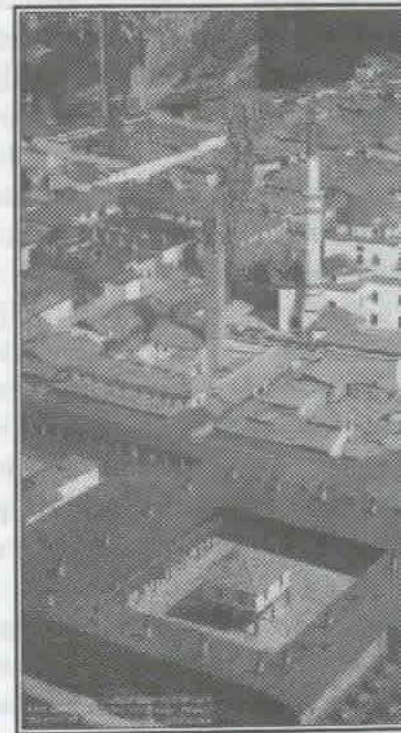
Savojski, međutim, ni neka druga područja kroz koja je prošao, pa i tamo gdje nije bilo ovakvih i drugih napada, nije nimalo štedio. Iza sebe je ostavljao pustoš. Stoga ne treba imati iluzija: Sarajevo bi doživjelo istu sudbinu i da nije bilo ovog napada na njegove izaslanike. Najbitnija je činjenica da Sarajevo, prvo, nije vjerovalo da će on s vojskom dospjeti do ovog grada u dubinu Bosne i, drugo, da ono nije bilo pripremljeno za odbranu. Njegova nespremnost da se suprotstavi olakšala je Savojskom čitav posao. Vidjevši pred sobom nebranjeni grad, jer niotkud se nije nagovještavala bilo kakva odbrana, on nije izricao komande za napad već za pljenidbu. Jedino je postrojio vojsku po najbližim visovima. Više odjeljenja uputio je direktno u grad u - pljačku. Princ nastavlja u dnevniku:

"Izravno sam dakle uputio marš proti gradu a čete sam u razvijenoj fronti postavio na uzvisinu neposredno blizu varoši. Odatle sam izaslanjao odrede na pljačku (p.p.). Turci su doduše najvrijednije stvari već sklonili, no ipak je preostalo još dosta robe. Pred veče je počeo grad goriti (naročito Tašlihan). Grad je vrlo velik i potpuno otvoren; ima 120 džamija krasnih. Turci su vanredno zaprepašteni i da je bilo priprave moglo se cijelo kraljevstvo (Bosna) zaposjesti i držati."⁽²⁹⁾

Vojska je, prema tome, upućena u nesmetano skupljanje plijena po gradu. Mogla je vidjeti da je većina muslimanskog žiteljstva, u paničnom bježanju, sakupila najpreče stvari i umaklo. Pljačkani su i hrišćanski i jevrejski stanovnici. Iako iscrpljen višegodišnjim ratovanjima Otomanske carevine sa

Habsburškom monarhijom, grad je još bio bogat. Cijela civilizacija zajedno sa drugim Zlatne trenutke u svom razvoju doživio je u XVI vijeku jedan od najvećih gradova na Balkanu, i svakako Bosanskog sandžaka, kasnije ejaleta. Nazvan je: "Cijela njegova urbanom razvitku došle su do izražaja sve karakteristike orijentalnog grada, koje se, pored ostalog, očituju u stambenu i privrednu. Njegov centar sačinjavala je trgovina sa mnogobrojnim dućanima i monumentalna arhitektura, u kojoj se cijeli dan posluje i trguje. Stari grad po okolnim padinama idući od čaršije na sve strane ljudskoj njeri i potrebi uz mnoštvo bašči, zelenila, bi život u njima bio što ugodniji."⁽³⁰⁾

Takvo bogatstvo trgovine, zanatstva, nastambi i građevina privuklo je princa Eugena Savojskog i cesarsku vojsku. Ispred njihove pohlepe za tuđim žiteljima nisu mogli odnijeti i sve skloniti od bezočne pljačke. Prinčeva vojska je zaplijenila veliko bogatstvo. Nije mogla ni nositi sve što je opljačkala. Ono što



GRENADIRI PRINCA SAVOJSKOG SU S I PEPEO: DIO NJENE MAKETE IZ PODACIMA H.KREŠEVLJKOVIĆA I NAJHDHARTIA. MAKETU

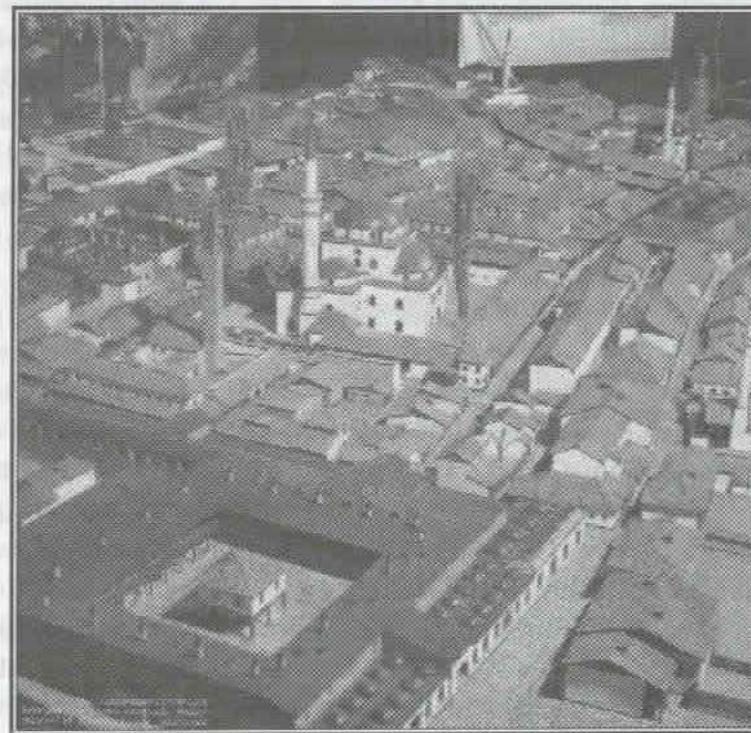
ni je odnio prepis pisma upućenog Sarajevu i
 i. Krv mu je tekla iz pet rana. Kazao je da do
 koga. Kad se približio gradu, opkolila ga je
 je stalno svirao, zastavnik je uzdigao ruku s
 svojim očima vidio, sasjekli, a on je našao spas u
 to je ranjen, mogao vidjeti kako neprijatelj bježi
 viđenje ubrzo je potvrdio pukovnik Kiba koji se
 tedio da se to nije desilo.

u druga područja kroz koja je prošao, pa i tamo
 napada, nije nimalo štedio. Iza sebe je ostavljao
 izija: Sarajevo bi doživjelo istu sudbinu i da nije
 izaslanike. Najbitnija je činjenica da Sarajevo,
 vojskom dospjeti do ovog grada u dubinu Bosne
 emljeno za odbranu. Njegova nespremnost da se
 om čitav posao. Vidjevši pred sobom nebranjeni
 ovještavala bilo kakva odbrana, on nije izricao
 enidbu. Jedino je postrojio vojsku po najbližim
 e direktno u grad u - pljačku. Princ nastavlja u dnevniku:
*marš proti gradu a čete sam u razvijenoj fronti
 redno blizu varoši. Odatle sam izašio
 čku (p.p.). Turci su doduše najvrijednije stvari
 alo još dosta robe. Pred veče je počeo grad goriti
 vrlo velik i potpuno otvoren; ima 120 džamija
 prepašteni i da je bilo priprave moglo se cijelo
 i držati.* (129)

ućena u nesmetano skupljanje plijena po gradu.
 muslimanskog žiteljstva, u paničnom bježanju,
 umaklo. Pljačkani su i hrišćanski i jevrejski
 egodišnjim ratovanjima Otomanske carevine sa

Habsburškom monarhijom, grad je još bio bogat. On se razvijao u okviru jedne
 islamsko-orijentalne civilizacije zajedno sa drugim gradovima na Balkanu.
 Zlatne trenutke u svom razvoju doživio je u XVI stoljeću. U to doba postaje
 jedan od najvećih gradova na Balkanu, i svakako najznačajniji i najveći grad
 Bosanskog sandžaka, kasnije ejaleta. Nazvan je: "Cvijet među gradovima". U
 njegovom urbanom razvitku došle su do izražaja sve osobenosti muslimansko-
 orijentalnog grada, koje se, pored ostalog, očituju u podjeli grada na dvije zone:
 stambenu i privrednu. Njegov centar sačinjavala je čaršija, središte zanata i
 trgovine sa mnogobrojnim dućanima i monumentalnim građevinama islamske
 arhitekture, u kojoj se cijeli dan posluje i trguje. Stambeni dio grada razvijao se
 po okolnim padinama idući od čaršije na sve strane. Kuće su bile prilagođene
 ljudskoj mjeri i potrebi uz mnoštvo bašči, zelenila, cvijeća i tekuće vode, kako
 bi život u njima bio što ugodniji.⁽³⁰⁾

Takvo
 bogatstvo
 trgovine,
 zanatstva,
 nastambi i
 građevina
 privuklo je princa
 Eugena
 Savojskog i
 cesarsku vojsku.
 Ispred njihove
 pohlepe za tuđim
 žitelji nisu mogli
 odnijeti i sve
 skloniti od
 bezočne pljačke.
 Prinčeva vojska
 je zaplijenila
 veliko bogatstvo.
 Nije mogla ni
 nositi sve što je
 opljačkala. Ono što



GRENADIRI PRINCA SAVOJSKOG SU STARU ČARŠIJU PRETVORILI U PRAH
 I PEPEO: DIO NJENE MAKETE IZRAĐENE PREMA HISTORIJSKIM
 PODACIMA ILKREŠEVLIJKOVIĆA I REKONSTRUKCIONOM PLANU
 J. NAJDHARTA. MAKETU IZRADIO H. KARIŠIK

nije mogla odnijeti sa sobom popalila je. I prepustila vatri da proguta ovaj "cvijet među gradovima."

Htjela je da ga posve uništi. Da ga zatre u temelju. I da ga izbriše sa lica zemlje.

Tako je - u noći 23. na 24. oktobar 1697. godine - počela pohara Sarajeva. Jedna od najkatastrofalnijih u njegovoj historiji. Veća od mnogih požara i poplava koje su do tada snalazili Sarajlije, donoseći im velike nesreće. Prije polaska u pljačku grada u taboru Eugena Savojskog bilo je odlučeno da se popali i grad i njegova okolina. Vojnicima koji su krenuli da pustoše gradom naređeno je da ne podmeću požare prije nego što se opljačkano blago osigura i izmjesti van domašaja protivnika i vatre. Navečer je, i pored toga, izbio požar i počeo naglo da se širi. Oganj plamena zahvatio je cijeli prostor u kojem je grad ležao. Požarom je zahvaćen cijeli grad izuzev nekih perifernih gradskih mahala izvan čaršije. Tamo su kuće odvojene baščama i avlijama jedna od druge. U izvještaju Habsburgovaca kaže se da je "izgorjelo gotovo cijelo Sarajevo."⁽³¹⁾

Pohara je nastavljena i sutradan. Dok se vojska utaborila na predah nakon dugotrajnog napornog marša razaslata su po gradu mala odjeljenja vojnika koji su proganjali preostale Sarajlije u bjekstvu. U potjerama su mnoge sasjekli, a nemalo su ih zarobili. Zahvaljujući zarobljenicima, donosili su sve više plijena. Hrišćansko stanovništvo je dolazilo u tabor i molilo komandanta za dozvolu da u vojnički logor prenese svoje stvari i zajedno sa vojskom krene u emigraciju. Princ je, kako kažu, uvažavao ove molbe i obećavao im da će ih povesti sa sobom i naseliti u zemljama preko Save, najviše u Slavoniji.⁽³²⁾

No, ovo iseljavanje, po riječima Vl. Skarića, nije u svakom slučaju bilo dobrovoljno. On citira jednog očevica H. Gavru Tadiju, koji je zapisao da su neke pravoslavne porodice silom odvedene iz Sarajeva, pa su se poslije vraćale natrag. I sam Gavro Tadija, kao savremenik ovih zbivanja, koji se docnije vratio u grad, "sa radošću konstatuje kako se Božjom pomoći povratio na svoje."⁽³³⁾ I fra Nikola Lašvanin, u svom ljetopisu u dvije rečenice predstavlja ovu sarajevsku nesreću:

"1697. - Porobi princ Eudjenio Sarajevo i druga mloga mista niz Bosnu. I odvede mlogo robje i odnese neizrečeno plino. I zadade strah svoj Bosni."⁽³⁴⁾

Porobi, jer je odveo mnogo roblje; popljačka, jer je otišao s bogatim plijenom; pobi, jer su mnogi žitelji poubijani i sasječeni; popali, jer je ostavio grad u plamenu. Kako se sam od sebe stišavao, taj plamen je progutao čitav grad. Na njegovom mjestu ostalo je pusto zgarište. Gomile pepela i ugaraka. Ruševine. Malo je bilo kuća u gradu i njegovoj

okolini koje nije zadesio požar. Ispred plamena koji se odnosili su sve što im je došlo do ruku.

Požar je harao i sutradan, 24. listopada. Leteći donosili plijen. S njim i mnogo žena i djece. Požarom i pljačkom Sarajeva. I ubijanjem nedokazanih materijalnih, duhovnih, kulturnih i umjetničkih dobitaka. Gradsku posadu od 150 ljudi, koja je iz tvrđave osuđena na smrt, topova po gradu. Princ je ostavio svoje topništvo u taboru, pokušavao, a vjerovatno ni mogao osvojiti. Isto onako kao što je mogla ništa učiniti u spasavanju Sarajeva. Savojski vojnici, kažu, da pokori i ovu tvrđavu. Ali, čekao ga je jesenje kiše. Bojao se teških i neprohodnih puteva.

Naredio je dizanje logora i pokret.

Ekspedicioni korpus krenuo je natrag 25. listopada. Zabilježeno, padala je ledena kiša. Padala je kao u Visokom. Ni vojsci nije bio lahak put po snijegu, Još gore je bilo muslimanskom i jevrejskom roblju. Habsburgovci kao roblje vodili i Jevreje. To potvrđuje da su odvedeni u ropstvo i roditelji sarajevskog roblja. Teški i mučni put prešla je i žena u petom mjesecu trudnoće. Bila u roblju, nego je sa ostalim krštenim svijetom. Silom, preko Save. Nikad se nije moglo saznati ko je u ropstvo. Ima dokumenata u kojima se spominju ostale, recimo, imam i mujezin Mikrine džamije. Primjera. Ukupan broj porobljenih nije poznat. I pogubljenih građana Sarajeva.⁽³⁶⁾

U Visokom zbog kiše vojnici nisu dizali logor. I kućama. Nevrijeme ih nije ometalo da, usput, i muslimanska imanja na koja su nailazili. Nasta ubistva, odvođenje roblja, najviše musliman. Najrevnosnija bila "National-Miliz" sastavljena od vjere. Ona je došla u Bosnu sa ekspedicijom od Sarajeva. Popaljen dobar dio grada, ne štedeći ni pravoslavne. Sa sobom kao roblje (muslimane), a dijelom kao prisilne. Još više povećao bijedu rata i ostavio neslavan trag o hri

popalila je. I prepustila vatri da proguta ovaj
ga zatre u temelju. I da ga izbriše sa lica zemlje.
oktobar 1697. godine - počela pohara Sarajeva.
njegovoj historiji. Veća od mnogih požara i
zili Sarajlije, donoseći im velike nesreće. Prije
poru Eugena Savojskog bilo je odlučeno da se
n. Vojnicima koji su krenuli da pustoše gradom
žare prije nego što se opljačkano blago osigura i
ika i vatre. Navečer je, i pored toga, izbio požar
plamena zahvatio je cijeli prostor u kojem je grad
eli grad izuzev nekih perifernih gradskih mahala
dvojene baščama i avlijama jedna od druge. U
e se da je "izgorjelo gotovo cijelo Sarajevo."⁽³¹⁾
radan. Dok se vojska utaborila na predah nakon
azaslata su po gradu mala odjeljenja vojnika koji
je u bjekstvu. U potjerama su mnoge sasjekli, a
ajući zarobljenicima, donosili su sve više plijena.
zilo u tabor i molilo komandanta za dozvolu da
stvari i zajedno sa vojskom krene u emigraciju.
o ove molbe i obećavao im da će ih povesti sa
reko Save, najviše u Slavoniji.⁽³²⁾
ječima Vl. Skarića, nije u svakom slučaju bilo
očevica H. Gavru Tadiju, koji je zapisao da su
om odvedene iz Sarajeva, pa su se poslije vraćale
kao savremenik ovih zbivanja, koji se docnije
konstatuje kako se Božjom pomoći povratio na
in, u svom ljetopisu u dvije rečenice predstavlja
enio Sarajevo i druga mloga mista niz Bosnu. I
neizrečeno plino. I zadade strah svoj Bosni."⁽³⁴⁾
go roblje; popljacka, jer je otišao s bogatim plijenom;
i sasječeni; popali, jer je ostavio grad u plamenu. Kako
n je progutao čitav grad. Na njegovom mjestu ostalo je
garaka. Ruševine. Malo je bilo kuća u gradu i njegovoj

okolini koje nije zadesio požar. Ispred plamena koji se širio habsburški oficiri i vojnici
odnosili su sve što im je došlo do ruku.

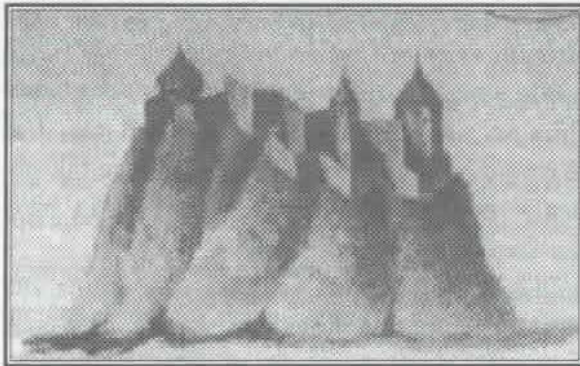
Požar je harao i sutradan, 24. listopada. Leteći odredi progonili su ljude i
donosili plijen. S njim i mnogo žena i djece. Sva ekspedicija završila se
požarom i pljačkom Sarajeva. I ubijanjem nedužnih ljudi. U tom haranju
materijalnih, duhovnih, kulturnih i umjetničkih dobara nije ih mogla omesti ni
gradska posada od 150 ljudi, koja je iz tvrđave osula kratkotrajnu vatru iz malih
topova po gradu. Princ je ostavio svoje topništvo u Orahovici. Ovu tvrđavu nije
pokušavao, a vjerovatno ni mogao osvojiti. Isto onako kao što ni ta posada nije
mogla ništa učiniti u spasavanju Sarajeva. Savojski je nije napadao. Dvumio
se, kažu, da pokori i ovu tvrđavu. Ali, čekao ga je povratak iz Bosne. Nailazile
su jesenje kiše. Bojao se teških i neprohodnih putova kroz Bosnu do Save.

Naredio je dizanje logora i pokret.

Ekspedicioni korpus krenuo je natrag 25. oktobra. Toga dana, kako je
zabilježeno, padala je ledena kiša. Padala je kao iz kabla i pratila vojsku do
Visokog. Ni vojsci nije bio lahak put po snijegu, kiši i razblačenim putovima.
Još gore je bilo muslimanskom i jevrejskom roblju. H. Gavro Tadija kaže da su
Habsburgovci kao roblje vodili i Jevreje. To potvrđuje i dr. Moric Levi koji piše
da su odvedeni u ropstvo i roditelji sarajevskog rabina Zevija Eškenazija.⁽³⁵⁾ Taj
teški i mučni put prešla je i žena u petom mjesecu trudnoće. Za nju kažu da nije
bila u roblju, nego je sa ostalim krštenim svijetom iseljena, dobrom voljom ili
silom, preko Save. Nikad se nije moglo saznati koliko je muslimana odvedeno
u ropstvo. Ima dokumenata u kojima se spominju pojedinačni slučajevi. Uz
ostale, recimo, imam i mujezin Mikrine džamije "kao iščezli". Puno je takvih
primjera. Ukupan broj porobljenih nije poznat. Kao što se ne zna ni za broj
pobijenih građana Sarajeva.⁽³⁶⁾

U Visokom zbog kiše vojnici nisu dizali logor. Razmjestili su se po gradskim
kućama. Nevrijeme ih nije ometalo da, usput, na povratku s reda pale sva
muslimanska imanja na koja su nailazili. Nastavljene su pljačke, paljevine,
ubistva, odvođenje roblja, najviše muslimanskog žiteljstva. U tom je
najrevnosnija bila "National-Miliz" sastavljena od pripadnika pravoslavne
vjere. Ona je došla u Bosnu sa ekspedicijom od Save i Broda. "Opljačkan je i
popaljen dobar dio grada, ne štedeći ni pravoslavne. Onda je velik broj ljudi poveo
sa sobom kao roblje (muslimane), a dijelom kao prisilne koloniste (pravoslavne). Tim je
još više povećao bijedu rata i ostavio neslavan trag o hrišćanskom oružju".⁽³⁷⁾

Prema habsburškim izvorima, u Žepču gdje su ponovo predahnuli zatekla su ih dva događaja: prvi je - prestale su kiše, snjegovi i mećave, razvedrilo se, vojnici su ložili vatre da bi se ugrijali. Drugi - iz Petrovaradina je dospjela nova vijest: general Nehen otpremio je pismo Savojskom. Obavještavao ga da se oko Temišvara i Beograda skuplja osmanska vojska od 6.000 (drugi izvor: 8.000) vojnika s namjerom da preko Zvornika zade za leđa cesarskoj vojsci u Bosni. Pošla je, piše Nehen, 22. oktobra iz Beograda.⁽³⁸⁾ U raspoloživim vrelima tvrdi se da je to prva vijest o vojsci koja se spremala da pomogne Bosni u ovoj nevolji. Do tada su se javljale i činile prepade manje jedinice oko Žepča i Maglaja.



Princ je ubrzao povratak da bi izbjegao nagoviještenu zamku. Sve ranjenike i bolesne, topove i koliju uputio je da se kreću u razmaku dan hoda ispred glavne kolone. Otpremio je i Kibu s graničarima prema Tešnju u izvidanje: može li se još i ovaj grad osvojiti na povratku.

Pristigla su i druga

Zapisano je da je Savojski s vojskom stigao u D u Paratovce. Već 5. novembra prešao je preko no prispio na konak u Brod. Šesti novembar vojnici dana nakon toga sva vojska se sastala u Osijeku, a c radi - zimovanja. Razmjestivši vojsku po raznim m se uputio u Beč. Tamo su mu priredili veličanstv darovao ga je - u znak priznanja za vojne uspjehe kamenjem. Bečlije su mu klicale na svakom kora Sente u to vrijeme iskovane su i medalje. Na jedno bježanje osmanskih vojnika u Dunav, na drugoj j lovorovim vijencem i prigodnim natpisom.⁽⁴¹⁾

Time je istovremeno završen prinčev prodor u
gradova u dolini rijeke Bosne prije 300 godina - 16

* * *

prema Kaknju, nevjeme ih nije napuštalo. Tamo
bila prilika za svodenje bilansa dotadašnjeg puta:
ubio 40 vojnika i nekoliko konja.

stigli su u Zenicu. Tu su načinili predah. Valjalo
z tri klanca i orahovačku nizinu. U Orahovici
vima i njihovim posadama. Ove topove, kao što
mogli pronijeti kroz vrandučki klanac. Na
ovnik baron Spork digao je u zrak vrandučku

a, u Žepču gdje su ponovo predahnuli zatekla su
stale su kiše, snjegovi i mećave, razvedrilo se,
grijali. Drugi - iz Petrovaradina je dospjela nova
je pismo Savojskom. Obavještavao ga da se oko
osmanska vojska od 6.000 (drugi izvor: 8.000)
Zvornika zađe za leđa cesarskoj vojsci u Bosni.
ora iz Beograda.⁽³⁸⁾ U raspoloživim vrelima tvrdi
i koja se spremala da pomogne Bosni u ovoj
e i činile prepade manje jedinice oko Žepča i



Princ je ubrzao povratak da
bi izbjegao nagoviještenu
zamku. Sve ranjenike i bolesne,
topove i koliju uputio je da se
kreću u razmaku dan hoda
ispred glavne kolone. Otpremio
je i Kibu s graničarima prema
Tešnju u izvidanje: može li se
još i ovaj grad osvojiti na
povratku.

Pristigla su i druga
osni sakuplja vojska za napad na Savojskog. Na
totinjak osmanskih konjanika uhvatilo dvojicu
udno očekivao i one vojnike iz Beograda čiji je
igurao, poslao je na razne strane po nekoliko
janje informacija.

Prethodnica je s topništvom 31. oktobra stigla u Doboj, a glavna kolona u
Maglaj. Kod Maglaja je, sa začelja, zarobljen još jedan vojnik sa tri konja. S tim
izvještajem sustigla je i vijest o Tešnju. Za ovu utvrdu javljeno je da se može
lakše osvojiti od maglajske i dobojske u nailasku prema Sarajevu. Iz Maglaja
je princ 1. novembra poveo 1.000 vojnika pješadinaca i 600 konjanika na
Tešanj.⁽³⁹⁾ U varoši je bilo 1.000 duša (drugi izvor: 1.600). Pozvao ih je na
predaju, ali nije bilo odziva. Komandovao je napad najprije iz osam topova, a
zatim su u jurišu nahrupili pješadija i konjica. Ponovo je zatražena predaja
grada. Tešanjci to nisu prihvatili uprkos artiljerijskim i pješadijskim napadima.
No vrijeme je radilo za Tešanjce, a protiv Savojskog: nije smio dalje dangubiti.
Morao je što brže iz Bosne. Zato je digao opsadu i obustavio dalje napade.
Tešanj je ostao odbranjen.⁽⁴⁰⁾

Zapisano je da je Savojski s vojskom stigao u Doboj 3. novembra. Sutradan
u Paratovce. Već 5. novembra prešao je preko novosagrađenog mosta Savu i
prispio na konak u Brod. Šesti novembar vojnicima je dat za odmor. Trećeg
dana nakon toga sva vojska se sastala u Osijeku, a odatle uputila na razne strane
radi - zimovanja. Razmjestivši vojsku po raznim mjestima za zimovanje, princ
se uputio u Beč. Tamo su mu priredili veličanstven doček. Cesar Leopold I
darovao ga je - u znak priznanja za vojne uspjehe - mačem ukrašenim dragim
kamenjem. Bečlijci su mu klicale na svakom koraku. U spomen pobjede kod
Sente u to vrijeme iskovane su i medalje. Na jednoj strani prikazana je Senta i
bježanje osmanskih vojnika u Dunav, na drugoj je utisnuta božica pobjede s
lovorovim vijencem i prigodnim natpisom.⁽⁴¹⁾

Time je istovremeno završen prinčev prodor u Bosnu i pohara Sarajeva i
gradova u dolini rijeke Bosne prije 300 godina - 1697.

POGLAVLJE DEVETO

CAREVINA NA NIZBRDICI:
STANJE U IMPERIJI I NJENOM DVORU

U OKVIRIMA 16-godišnjih ratovanja Porta je doživljavala veće i manje poraze gotovo na svim frontovima protiv članica Sv. lige (Habsburška monarhija, Mletačka republika, Poljska, a kasnije i Rusija). Frančesko Morozini na moru i princ Eugen Savojski na kopnu postizali su sjajne uspjehe.⁽¹⁾ Sultani nisu uspijevali da zaustave njihove vojne akcije. Opterećena opštim slabostima i ličnim nesposobnostima čelnih ličnosti države njihova Carevina je u ovim ratnim godinama prolazila kroz različite mijene koje su brojni povjesničari, i domaći i strani, potanko razlagali i analizirali.

"Naseljena veoma heterogenim stanovništvom, koje je pripadalo raznim religijama, govorilo raznim jezicima, imalo svoju specifičnu kulturnu i političku prošlost, Osmanska Carevina je zapremala ogromna prostranstva na tri kontinenta, već na zenitu svoje moći, dakle već za vrijeme Sulejmana Zakonodavca, počinje da pokazuje izvjesne simptome slabosti. Istina, ti simptomi još nisu bili uočljivi ni za vanjski svijet, ni za ogromnu većinu samih Turaka i njihovih podanika. I nominalno i stvarno Osmanska Carevina predstavlja još najveću silu svijeta, ona još postiže nove uspjehe na bojnopolju i teritorijalno širenje, još se miješa u unutrašnju politiku svojih susjeda. Ali, Osmanska Carevina nije smogla snage da otkloni slabosti, čiji simptomi postaju ne samo vidljivi nego i brojniji."⁽²⁾

Simptomi slabosti u Osmanskoj carevini nastali su i trajali prije, u toku i nakon ovih ratnih događanja. Skoro čitavo stoljeće prije ovih ratova nastao je zastoj u osmanskim osvajanjima. Zbog izostanka ratnih uspjeha smanjen je priliv ratnog plijena kojim su do tada ublažavane suprotnosti između centralne

i provincijske vlasti. One se sve jače ispoljavaju što se više smanjuje taj plijen kao glavni izvor bogaćenja, naročito janjičara i spahija.⁽⁵⁾ U njegovom odsustvu povećava se opterećivanje stanovništva, a što utiče i na privredu. Mnogi do tada veliki privredni centri doživljavaju osjetan pad. Ni uticaj robno-novčane privrede nije mogao da izazove odlučujuće promjene u dotadašnjem načinu proizvodnje.⁽⁶⁾ Slabi konkurentska sposobnost osmanske privrede, napose trgovine. U osmanskoj spoljnoj trgovini sve veću ulogu imaju Engleska, Francuska i Nizozemska. Privređivalo se na način kako se to radilo prije stotinu i dvjesto godina.⁽⁵⁾ Uticaj novih privrednih strojeva, koji su u zapadnim zemljama počeli da se uvode, u ovoj državi se nije ni osjećao.⁽⁶⁾

Buja i manufakturna proizvodnja u Zapadnoj Evropi. Ona pojeftinjuje evropske robe i sve više plavi osmanska tržišta, potiskujući domaću sitnu zanatsku proizvodnju. Opadanje privredne aktivnosti u gradovima izaziva krizu esnafskog sistema i privređivanja. To je mnogim zanatskim granama zaprijetilo propašću onih koji su svoju egzistenciju zasnivali na prirodnoj privredi. Sa sve većim prilivom plemenitih metala iz Novog svijeta u tom sklopu je i stagnacija rudarske proizvodnje sa zastarjelim načinom rada. Time se osmanskim rudnicima zlata i srebra onemogućava da podmiruju proizvodne troškove da bi uspješno odolijevali konkurentskoj proizvodnji sa strane. Ta kriza smanjuje zaposlenost i uzrokuje pobune esnafa.

Otkriće Amerike i morskog puta za Indiju rasprostire trgovačke puteve i pomorsku trgovinu sa Sredozemnog mora na okeane. Ubrzano je planetarno povezivanje svijeta dok Carstvo istovremeno gubi na snazi i značaju propuštajući da izvrši neophodne reforme; slabi u njemu ekonomska situacija, osmansko oružje sve manje donosi ratnog plijena; smanjuje se danak kršćanskih država, ili posve izostaje: prazne se državne riznice ionako pod velikim teretom vojnih izdataka, luksuznih potreba dvora i sve glomaznijeg birokratskog aparata.⁽⁷⁾

Raste moć novca koji se gomila u rukama pojedinaca upropaštavajući sitne proizvođače espapa (potrepština, roba za prodaju). Iz državne blagajne, u koju se slivao jačajući snagu centralne vlasti, novac se seli u ruke zelenaša i trgovaca.⁽⁸⁾ U osmansku ekonomiku ubrzano prodiru zelenaško-trgovački kapital. Nadirući u ovu imperiju, na njega je sada upućena i država. Državnim kasama, koje su bile sve "tanje i pliće", nije pomoglo ni to što Porta zavodi praksu davanja državnih dobara i prihoda u dugoročni zakup

pojedincima.⁽⁹⁾ Primljenom zakupninom ona je, privremeno i prividno svoje tekuće finansijske potrebe izvorila iz vlastitih prihoda i dovodila do ubrzanog porasta u osmansku ekonomiku.⁽¹⁰⁾

Praksa prodaje gotovo svakog položaja i dostojanstva i doprinosi ekonomskom i finansijskom propadanju i nizbrdo. To izaziva nezadovoljstvo podanika.⁽¹¹⁾ Privredne proizvodnje dopijevaju i poljoprivredna gospodarstva, u kojoj su njihove potrebe zadovoljene, mijenja se i položaj veleposjednika zemlje, čije nezadovoljstvo dovodi do nepokojstva, kojima svjedoči i Evlija Čelebi u svojim putopisima.

"Gubitak teritorija negativno je uticao na sisteme provincijske uprave. Državni službenici na teritorijama neredovno primati plate, što je bila posljedica i poraza u zemlji. To ih je tjeralo da čine razne zloupotrebe sredstava za život. Naravno, te zloupotrebe morala u prvom redu bila nezaštićena raja."⁽¹²⁾

Ekonomska zaostajanje je slabilo Osmansku vojsku i njenu vojnu snagu. Jedan od stubova Osmanske države, njenoj slavi i veličini, koji u XVI vijeku doživljavao je veliku organizaciju.⁽¹³⁾ I u njoj su počeli da se javljaju slabosti polovinom XVI stoljeća. Od Sulejmana Veličanskog spahija se prepolovio. Oni su dijelili sudbinu Imperije. U Bečkom ratu taj vojni rod zadobio je teške poraze, više nije mogao oporaviti. Njegovi pripadnici su bili bez vojničkoj dužnosti.⁽¹⁴⁾ Na sve moguće načine, a naročito otkupom i mitom. Oni što su se odazivali osmansko dobro uvježbana i opremljena kavalerija, prožeta ratobornim duhom i motivisana za borbu, putopisima otkriva kako se hercegovački sandžaklija obradovao kad mu je ovaj donio vijest da ne mora ići na rat.

Kriza osmanskog ratničkog duha prenijela se na janjičare. Ovaj vojni rod se tokom vremena izrodio u bezakonje, pa i za sam prijesto.⁽¹⁵⁾ Popušta i disciplinarnost

je jače ispoljavaju što se više smanjuje taj plijen
 ročito janjičara i spahija.⁽⁵⁾ U njegovom odsustvu
 ovništva, a što utiče i na privredu. Mnogi do tada
 avaju osjetan pad. Ni uticaj robno-novčane
 ove odlučujuće promjene u dotadašnjem načinu
 ntska sposobnost osmanske privrede, napose
 noj trgovini sve veću ulogu imaju Engleska,
 edivalo se na način kako se to radilo prije stotinu
 ovih privrednih strojeva, koji su u zapadnim
 a ovoj državi se nije ni osjećao.⁽⁶⁾

zvodnja u Zapadnoj Evropi. Ona pojeftinjuje
 vi osmanska tržišta, potiskujući domaću sitnu
 je privredne aktivnosti u gradovima izaziva krizu
 nja. To je mnogim zanatskim granama zaprijetilo
 zistenciju zasnivali na prirodnoj privredi. Sa sve
 ala iz Novog svijeta u tom sklopu je i stagnacija
 tarjelim načinom rada. Time se osmanskim
 gućava da podmiruju proizvodne troškove da bi
 tskoj proizvodnji sa strane. Ta kriza smanjuje
 esnafa.

g puta za Indiju rasprostire trgovačke puteve i
 mnog mora na okeane. Ubrzano je planetarno
 rstvo istovremeno gubi na snazi i značaju
 ne reforme; slabi u njemu ekonomska situacija,
 donosi ratnog plijena; smanjuje se danak
 zostaje: prazne se državne riznice ionako pod
 ka, luksuznih potreba dvora i sve glomaznijeg

omila u rukama pojedinaca upropaštavajući sitne
 na, roba za prodaju). Iz državne blagajne, u koju
 tralne vlasti, novac se seli u ruke zelenaša i
 nomiku ubrzano prodire zelenaško-trgovački
 ju, na njega je sada upućena i država. Državnim
 je i plice", nije pomoglo ni to što Porta zavodi
 h dobara i prihoda u dugoročni zakup

pojedincima.⁽⁹⁾ Primljenom zakupninom ona je, doduše, otklanjala ali samo
 privremeno i prividno svoje tekuće finansijske nevolje a stvarno se lišavala
 izvora vlastitih prihoda i dovodila do ubrzanog prodiranja zelenaških elemenata
 u osmansku ekonomiku.⁽¹⁰⁾

Praksa prodaje gotovo svakog položaja i dostojanstva uvećava zloupotrebe
 i doprinosi ekonomskom i finansijskom propadanju Carstva koje je krenulo
 nizbrdo. To izaziva nezadovoljstvo podanika.⁽¹¹⁾ Pod vlast novčane privrede i
 robne proizvodnje dospijevaju i poljoprivredna gazdinstva. Iz stanja prirodne
 privrede, u kojoj su njihove potrebe zadovoljavane produktima domaće
 proizvodnje, mijenja se i položaj veleposjednika. Oni posežu za pojačanom
 eksploatacijom seljaka, čije nezadovoljstvo dovodi tu i tamo do pobuna o
 kojima svjedoči i Evlija Čelebi u svojim putopisima.

"Gubitak teritorija negativno je uticao na sistem nagrađivanja funkcionera
 provincijske uprave. Državni službenici na teritoriji cijele Imperije počeli su
 neredovno primati plate, što je bila posljedica i pogoršanih finansijskih prilika
 u zemlji. To ih je tjeralo da čine razne zloupotrebe kako bi došli do potrebnih
 sredstava za život. Naravno, te zloupotrebe morao je neko da snosi, a to je u
 prvom redu bila nezaštićena raja."⁽¹²⁾

Ekonomska zaostajanje je slabilo Osmansku imperiju u cjelini, a naročito
 njenu vojnu snagu. Jedan od stubova Osmanske carevine, koji je doprinio
 njenoj slavi i veličini, koji u XVI vijeku doživljava vrhunac, bila je spahijska
 organizacija.⁽¹³⁾ I u njoj su počeli da se javljaju ozbiljni znaci slabosti još
 polovinom XVI stoljeća. Od Sulejmana Veličanstvenog do 1592. godine broj
 spahija se prepolovio. Oni su dijelili sudbinu krize kroz koju je prolazila
 Imperija. U Bečkom ratu taj vojni rod zadobio je takav udarac od kojeg se nikad
 više nije mogao oporaviti. Njegovi pripadnici se sve teže odazivaju svojoj
 vojničkoj dužnosti.⁽¹⁴⁾ Na sve moguće načine izvlače se od vojne službe,
 naročito otkupom i mitom. Oni što su se odazivali nisu više bili ona stara
 osmanska dobro uvežbana i opremljena kavalerija (borci savremene konjice)
 prožeta ratobornim duhom i motivisana za borbu.⁽¹⁵⁾ I Evlija Čelebi u svojim
 putopisima otkriva kako se hercegovački sandžak-beg Suhrab Mehmed-paša
 obradovao kad mu je ovaj donio vijest da ne mora ići u rat.⁽¹⁶⁾

Kriza osmanskog ratničkog duha prenijela se i u najelitniji dio vojske -
 janjičare. Ovaj vojni rod se tokom vremena izrodio u veliku nepriliku za cijelu
 zemlju, pa i za sam prijesto.⁽¹⁷⁾ Popušta i disciplina u vojsci, naročito među

janjičarima, koji se od čisto vojničke postepeno pretvaraju u političku organizaciju. To više nije bila disciplinovana vojnička organizacija koju su sačinjavali derviškom pokupljeni dječaci Bosne i Albanije. U ovu vojsku već od 1582. godine stupaju djeca iz istočnih provincija, sinovi dvorskih plaćenih spahija koji stiču čak prvenstvo, a zatim i ostali odrasli muslimani, koji to često postižu mitom. Rasuti sada po velikim prostranstvima Carevine janjičari počinju da se žene, da se bave zanatstvom, trgovinom, zelenaštvom. Najbolji opis ove organizacije početkom XVIII vijeka (1701.) dao je francuski akademik Turnfor.⁽¹⁸⁾ On kaže: "Sad su sve oblasti prostranoga Turskog Carstva pune pešačkih vojnika koji se zovu janjičari. Ali oni niti pripadaju pravome janjičarskomu koru, niti šta znaju o staroj turskoj vojnoj disciplini". Turnfor dalje govori da u janjičare stupaju svi oni koji bježe od neke kazne ili se žele osloboditi nekih poreza ili nameta. Zbog toga oni ne samo da ne primaju platu, kao što je propisano, nego čak i sami daju nešto novaca janjičarskim starješinama kako bi ih ovi i dalje držali na spisku. Zato i ne iznenađuje činjenica da, prema popisnim spiskovima, nikada nije bilo više vojske nego u to vrijeme; a u stvari, prema realnoj procjeni, Porta nikada ranije nije imala manji broj vojnika nego u prvim godinama XVIII vijeka.⁽¹⁹⁾ Uporedo sa smanjivanjem broja vojnika i slabljenjem discipline i borbenosti kod najelitnijih vojnih jedinica, kao i sa zastarjelošću vojne opreme, i dotadašnja vojna strategija pokazuje se kao prevaziđena.

Uzima maha i korupcija u upravljačkom aparatu. Na dvor i politiku sve više utiču dvorske dame, kamarila i sumnjive ličnosti. Sve manje šanse imaju najsposobniji. Njih potiskuju, pa i uklanjaju po prohtjevima kakvog sultanovog hodže ili vladareve miljenice. To je realnost koju je bilo teško iskorijeniti. Radikalno se nije mogla otkloniti ni jedna nova garnitura upravljača, takoreći, sve do sloma Carevine.⁽²⁰⁾

Zloupotreba vlasti i druge slabosti uzrokuju nemir, nesigurnost i nespokojsvo, pa i nezadovoljstvo podanika. Ta negodovanja pojačavaju spomenuti ratovi koji su vođeni uz lagodan život sultana i plemstva na račun naroda i sitnog plemstva. Uvećavanje kapitala u rukama nekolicine produbljuje krizu državnih finansija; država sve teže uspijeva da podmiri izdatke za izdržavanje vojske i neproaktivnog birokratskog aparata. Umjesto prijašnje stabilne valute, u kojoj sve više oskudijeva, ona sad izbacuje u opticaj loš novac niske vrijednosti. Sa svoje strane to dovodi do nezadovoljstva esnafa, janjičara

i drugih društvenih slojeva. Negodovanje se proširilo na sva tri kontinenta - u Aziji, Africi i na Balkanskoj. Vlasti bila je u stalnom opadanju.⁽²¹⁾ Namjesnici osamostaljiivali od centra i time doprinosili razbuktavanju snage i jedinstva države.

U evropskim zemljama se počelo govoriti o "bolesnoj" državi, koja sve više slabi. Smjena sultana i funkcionera Carstva, kao i njihovo pojedinačno odlazanje, postalo je uslovljeno kako spoljnim, tako još više unutrašnjim faktorima.

Iz svih ovih pojava i promjena izrastaju i unutrašnji sukobi, posebno biti izražene u XVII stoljeću i desetljećima XVIII stoljeća. Najprije četvrtvjekovnim Kandijskim (1645-1669) i godišnjim habsburško-osmanskim ratovima (1683-1699) faktor objašnjenja sfere političke svijesti vladajućih krugova (carsko vijeće, državni savjet) - o stvarnom unutarnjem položaju Carevine. Neki su to objašnjenje označili kao "inerciju". Inerciju samosvijesti vladajućeg vrha o njegovom sukobu sa pravom stvarnošću u kojoj se nalazila.⁽²²⁾

Na to su ukazivali mnogi razboriti ljudi i misliloci, da se Carevina potresla i ozbiljno zaljuljala. Oni su tražili više sklonosti da se ta stvarnost sagledava i da se snage Carevine. Od početka su otkrivali simptomi i uzroke. Mnogi su pisali podebela djela o tome. Među spisima predlože lijek njenim unutrašnjim bolestima. Hasan Kjafi Pruščak (1544.-1616.). On se na historijsko-političku raspravu "Uredba svijeta".⁽²³⁾ Čelebi i Albanez Kuči-bey.⁽²⁴⁾ Na nesklad između ukazivali su i trezveniji i realniji predstavnici vladajuće klase, obrazovani ljudi iz neposredne okoline mislioci i historičari sa raznih meridijana. Predviđali su i na rješenja. Bilo je, doduše, sporadičnih i nedovoljnih prihvata ovi savjeti, da se reformom zakonodavstva i drugim mjerama izmijeni i poboljša unutrašnja organizacija. Takvi pokušaji nisu mogli nadvladati neumoljive za

To znači da je i dalje, i pored svega toga, prevladavala

vojničke postepeno pretvaraju u političku disciplinovanu vojničku organizaciju koju su činili dječaci Bosne i Albanije. U ovu vojsku već su iz istočnih provincija, sinovi dvorskih plaćenika, a zatim i ostali odrasli muslimani, koji to često po velikim prostranstvima Carevine janjičari su se bavili zanatstvom, trgovinom, zeleništvom. Najbolji primjeri iz XVIII vijeka (1701.) dao je francuski historičar "Sad su sve oblasti prostranoga Turskog Carstva popunjene zovu janjičari. Ali oni niti pripadaju pravome Carstvu niti o staroj turskoj vojnoj disciplini". Turnford napajaju svi oni koji bježe od neke kazne ili se žele osloboditi. Zbog toga oni ne samo da ne primaju platu, nego čak i sami daju nešto novaca janjičarskim komandantima i dalje držali na spisku. Zato i ne iznenađuje da na spiskovima, nikada nije bilo više vojske nego u stvarnoj procjeni, Porta nikada ranije nije imala više od prvih godina XVIII vijeka.⁽¹⁹⁾ Uporedo sa slabljenjem discipline i borbenosti kod najelitnijih vođa nastajalo je oslabljeno opremljenje, i dotadašnja vojna organizacija razložena.

Upravljačkom aparatu. Na dvor i politiku sve više su ulazili i sumnjive ličnosti. Sve manje šanse imaju oni koji su se uklanjali po prohtjevima kakvog sultanovog ministra. To je realnost koju je bilo teško iskorijeniti. Niti ni jedna nova garnitura upravljača, takoreći,

ne može slabosti uzrokovati nemir, nesigurnost i nezadovoljstvo podanika. Ta negotovanja pojačavaju se uz lagodan život sultana i plemstva na račun trovanje kapitala u rukama nekolicine produbljuje se država sve teže uspijeva da podmiri izdatke za funkcionisanje birokratskog aparata. Umjesto prijašnje oskudije, ona sad izbacuje u opticaj loš novac i to dovodi do nezadovoljstva esnafa, janjičara

i drugih društvenih slojeva. Negotovanje se proširuje na nemire i ustanke na svim tri kontinenta - u Aziji, Africi i na Balkanskom poluostrvu. Moć centralne vlasti bila je u stalnom opadanju.⁽²¹⁾ Namjesnici provincija su se sve više osamostaljivali od centra i time doprinosili razbijanju unutrašnje kohezivne snage i jedinstva države.

U evropskim zemljama se počelo govoriti o Osmanskoj carevini kao o "bolesnoj" državi, koja sve više slabi. Smjena sultana i česta promjena najviših funkcionera Carstva, kao i njihovo pojedinačno fizičko uklanjanje, bilo je uslovljeno kako spoljnim, tako još više unutrašnjim razlozima.⁽²²⁾

Iz svih ovih pojava i promjena izrastaju i unutrašnje klice slabljenja. One će posebno biti izražene u XVII stoljeću i desetljećima dugim iscrpljujućim ratovima. Najprije četvrtvjekovnim Kandijskim (1645.-1669.), a potom i 16-godišnjim habsburško-osmanskim ratovima (1683.-1699.). Ovi ratovi su bitan faktor objašnjenja sfere političke svijesti vladajućeg sloja - sultana i divana (carsko vijeće, državni savjet) - o stvarnom unutrašnjem i spoljopolitičkom položaju Carevine. Neki su to objašnjenje označili kao od historije zasnovanu inerciju. Inerciju samosvijesti vladajućeg vrha o moći Carevine što dolazi u sukob sa pravom stvarnošću u kojoj se nalazila.⁽²³⁾

Na to su ukazivali mnogi razboriti ljudi i misleći umovi. Mislioci uviđaju da se Carevina potresla i ozbiljno zaljuljala. Oni su upozoravali na taj raskorak, tražeći više sklonosti da se ta stvarnost sagledava kao kriterij procjene stvarne snage Carevine. Od početka su otkrivali simptome i upirali prstom u njihove uzroke. Mnogi su pisali podebela djela o tome. Oni pokušavaju da u svojim spisima predlože lijek njenim unutrašnjim bolestima. Među njima je i Bošnjak Hasan Kjafi Pruščak (1544.-1616.). On se našao pobuđenim da napiše historijsko-političku raspravu "Uredba svijeta".⁽²⁴⁾ Uz Pruščaka su Turčin Katib Čelebi i Albanez Kuči-bey.⁽²⁵⁾ Na nesklad između moći Carevine i stvarnosti ukazivali su i trezveniji i realniji predstavnici vladajućeg vrha, inteligencija vladajuće klase, obrazovani ljudi iz neposrednog sultanovog okruženja, mislioci i historičari sa raznih meridijana. Predviđajući posljedice, ukazivali su i na rješenja. Bilo je, doduše, sporadičnih i nedovoljno istrajnih pokušaja da se prihvate ovi savjeti, da se reformom zakonodavstva, vojne moći, timarskog sistema i drugim mjerama izmijeni i poboljša unutrašnje stanje u zemlji. Ali svi takvi pokušaji nisu mogli nadvladati neumoljive zakone razvitka.

To znači da je i dalje, i pored svega toga, prevladavala samosvijest o snazi

Carevine.⁽²⁶⁾ Takva samosvijest bila je u raskoraku sa stvarnim stanjem. To će potvrditi i dva velika rata u toku XVII stoljeća - Kandijski i Veliki bečki rat. Ona je trajno ostala suprotstavljena shvatanju prema kojem je kormilo Otomanske imperije ostalo bez dovoljno mudrih i energičnih ljudi. Bez ličnosti koje bi bile svjesne objektivne historijske situacije i stvarnosti; ličnosti i snaga koje bi efikasnim mjerama i širokim reformama zaustavile kola koja su krenula nizbrdo neminovnog poraznog ishoda. I time zapriječile slabljenje osmanske vojne, političke i ekonomske moći. Oni što su za to bili sposobni nisu mogli doći do praktičnog izražaja. Uz stanovite pokušaje koji su činjeni na jačanju centralne vlasti, sposobnije i energičnije vođenje državnih poslova, ozdravljenje finansija i provođenje drugih njera, na dvoru se nastavljao uobičajeni raskošni život, što je gutalo velike sume novca.⁽²⁷⁾

Takav razvoj događaja nije odgovarao ni pojedinim zapadnoevropskim državama. Dok su susjedne zemlje (Austrija, Rusija i Venecija) priželjkivale što skoriji kraj Carstva, dotle su se one udaljenije, kao npr. Engleska, Francuska i Nizozemska zalagale za oporavak i sređivanje prilika u državi.⁽²⁸⁾ Neke od njih su nastojale da zaustave vojne i političke akcije članica Sv. lige, naročito Habsburške monarhije. I dok je Francuska, koja je zbog svojih državnih interesa bila naklonjena Porti, nastojala da rat potraje što duže, dotle su Nizozemska i Engleska pokušavale da posreduju za mir, kako bi se levantska trgovina mogla nesmetano obavljati.⁽²⁹⁾

Nagovještaje razdoblja stagnacije Osmanske carevine mnogi povjesničari nalaze u činjenici što počinje tamniti neograničena vlast nekada svemoćnih sultana. Počelo je sa mučkim atentatom na sposobnog i energičnog velikog vezira Mehmed-pašu Sokolovića (11. oktobra 1575.).⁽³⁰⁾ Taj atentat dovodi na čelnu poziciju Carevine upravljački sloj i ljude koji nisu bili u stanju da se suoče sa stvarnošću: oni nisu mogli uočiti i shvatiti da se Carevina već tada suočava sa novom Evropom u kojoj su nastale korjenite promjene. Zemlje na njenim prostorima su, umjesto srednjevjekovnih feudalaca, sticale kraljeve; u njima se sve više razvija smisao da se države bolje i savremenije organizuju, da jača njihova snaga i moć prihvatanjem novih tekovina ljudskog uma i pronalazaka, da se i same reformišu.⁽³¹⁾

U takvom okruženju i sultani sve više zavise od svoje tjelesne garde - janjičara.⁽³²⁾ Pokušaji njihovog sputavanja izazivaju krvave bune kojima se vrše umorstva ili zbacivanja sultana sa prijestola. Već je i Sulejman Silni (1520.-1566.) drhtao

pred janjičarima; Murad III (1574.-1595.) mora uvređati; Osmana II (1618.-1622.) su umorili, a I. sa prijestola. Još gore su prolazili veliki veziri, valije, paše, sandžakbezi, beglerbezi i drugi državni

Razvoj kapitalističke privrede, pronalasci i otkrića nauke i ratne tehnike u Zapadnoj Evropi slabe Osmansku carevinu izolovana od takvog evropskog ambijenta. Prestaju da se razvijaju državnim i ekonomskim reformama. Uporedo sa njenim unutrašnjim slabljenjem, na granicama formiraju se moćne države - Austrija, Prusija, Engleska. Pregovore ona potpisuje sa teritorijalnim ustupcima (npr. na ušću Žitve) i oslobađanjem država od plaćanja. Nakon ovog ugovora, kad je Habsburšku monarhiju prihvatio, pristala da joj ova više ne plaća danak neki habsburški. Opadanja njene moći i sile.⁽³⁴⁾ Tim mirom će se i u Zapadu, otpočet će nazadovanje Otomanske carevine. Kandijski rat između Osmanske carevine i Mletačke Republike punu četvrtinu stoljeća (od 1645. do 1669.) nije oslabio Osmanske carevine, ali uz ogromne žrtve. Ta carevina nakon osmanskog poraza kod Sv. Gotharda (1664.) nije mogla održati položaju Carevine na unutrašnjem planu navlačenjem Perzijanaca, Male Azije, odmetanje guvernera po provincijama, vlasti u Aziji i Africi, često pražnjenje državne blazine, suša i glad u narodu, prorijeđenost stanovništva, sve manje ljudstva sposobnog za oružje, zlouporotreba vlasti, nered i nedisciplinovanost u vojsci.

I pored nesređenih odnosa i očite vojne, evo Osmansko carstvo još nije bilo toliko slabo kao izgledati.

Osmanski optimizam još nije splašnjavao. N

bila je u raskoraku sa stvarnim stanjem. To će u XVII stoljeća - Kandijski i Veliki bečki rat, postavljena shvatanju prema kojem je kormilo dovoljno mudrih i energičnih ljudi. Bez ličnosti historijske situacije i stvarnosti; ličnosti i snaga kim reformama zaustavile kola koja su krenula ishoda. I time zapriječile slabljenje osmanske moći. Oni što su za to bili sposobni nisu mogli z stanovite pokušaje koji su činjeni na jačanju i energičnije vođenje državnih poslova, denje drugih mjera, na dvoru se nastavljao gutalo velike sume novca.⁽²⁷⁾

e odgovarao ni pojedinim zapadnoevropskim mlje (Austrija, Rusija i Venecija) priželjkivale se one udaljenije, kao npr. Engleska, Francuska vak i sređivanje prilika u državi.⁽²⁸⁾ Neke od njih e i političke akcije članica Sv. lige, naročito je Francuska, koja je zbog svojih državnih , nastojala da rat potraje što duže, dotle su avale da posreduju za mir, kako bi se levantska vljati.⁽²⁹⁾

gnacije Osmanske carevine mnogi povjesničari tamniti neograničena vlast nekada svemoćnih atentatom na sposobnog i energičnog velikog ića (11. oktobra 1575.).⁽³⁰⁾ Taj atentat dovodi na jački sloj i ljude koji nisu bili u stanju da se suoče uočiti i shvatiti da se Carevina već tada suočava u nastale korjenite promjene. Zemlje na njenim vjekovnih feudalaca, sticale kraljeve; u njima se e države bolje i savremenije organizuju, da jača jem novih tekovina ljudskog uma i pronalazaka,

ltani sve više zavise od svoje tjelesne garde - sputavanja izazivaju krvave bune kojima se vrše prijestola. Već je i Sulejman Silni (1520.-1566.) drhtao

pred janjičarima; Murad III (1574.-1595.) morao je mirno da podnosi njihove uvrede; Osmana II (1618.-1622.) su umorili, a Ibrahima (1640.-1648.) zbacili sa prijestola. Još gore su prolazili veliki veziri, druge vojne istaknute ličnosti, valije, paše, sandžakbezi, beglerbezi i drugi državnici koji im nisu bili po volji.⁽³¹⁾

Razvoj kapitalističke privrede, pronalasci i otkrića u oblasti tehnike, napredak nauke i ratne tehnike u Zapadnoj Evropi slabe Osmansku carevinu. Ona je bila izolovana od takvog evropskog ambijenta. Prestala je da zadaje strah evropskim državama. Uporedo sa njenim unutrašnjim slabljenjem na njenim sjevernim granicama formiraju se moćne države - Austrija i Rusija. Prve mirovne pregovore ona potpisuje sa teritorijalnim ustupcima (od 1606. - mirovni ugovor na ušću Žitve) i oslobađanjem država od plaćanja godišnjeg danka. Sklapanje ovog ugovora, kad je Habsburšku monarhiju priznala sebi ravnim partnerom i pristala da joj ova više ne plaća danak neki historičari tumače kao očit znak opadanja njene moći i sile.⁽³²⁾ Tim mirom će se završiti osmanska nadiranja na Zapad, otpočeće nazadovanje Otomanske carevine u vanjskoj politici. Kandijski rat između Osmanske carevine i Mletačke republike, koji je trajao punu četvrtinu stoljeća (od 1645. do 1669.) završio se, doduše, pobjedom Osmanske carevine, ali uz ogromne žrtve. Ta pobjeda je bila u sjeni teškog osmanskog poraza kod Sv. Gotharda (1664.) na Rabi. Tu sjenu u političkom položaju Carevine na unutrašnjem planu navlačile su još i bune i nemiri Perzijanaca, Male Azije, odmetanje guvernera pojedinih provincija od centralne vlasti u Aziji i Africi, često pražnjenje državne blagajne, nerodne godine, kuga, suša i glad u narodu, prorijedenost stanovništva u velikim ratnim pustošenjima, sve manje ljudstva sposobnog za oružje, korumpirani državni aparat, zloupotrebe vlasti, nered i nedisciplina u vojsci.

I pored nesređenih odnosa i očite vojne, ekonomske i političke slabosti Osmansko carstvo još nije bilo toliko slabo kao što bi na prvi pogled moglo izgledati.

Osmanski optimizam još nije splašnjavao. Naprotiv.

* * *

D

POGLAVLJE DESETO

PRINČEVA PROVALA: BOSNA U OPSADI

DUGO vremena prije prinčevog prodora u Bosni su vladale veoma teške političke, vojne, ekonomske, zdravstvene i druge prilike. One su široko ispoljavane kako prije i u vrijeme 16-godišnjih habsburško-osmanskih ratovanja, te za sarajevske pohare princa Eugena Savojskog, tako i nakon ovih ratnih događanja. Ta zbivanja su uzrokovala velike nesreće ne samo za Otomansku carevinu nego i za cijelu Bosnu. To je uslovljeno i njenim geostrateškim i političkim položajem. Ova zemlja je kao pašaluk od 1580. godine imala karakter serhata (krajine). Zahvaljujući svom dobrom strateškom položaju ona je kao isturena osmanska provincija pružala veoma povoljne mogućnosti za odbranu granica Carstva.⁽¹⁾ U tom svojstvu njoj je bilo namijenjeno i pripadalo posebno mjesto u Osmanskoj carevini. "Gotovo cjelokupno njeno odraslo stanovništvo, na ovaj ili onaj način, bilo je angažovano u vojnim akcijama Osmanlija. Bosna je davala i najveći broj graničara i članova tvrđavskih posada u Mađarskoj, Slavoniji, Lici i Dalmaciji."⁽²⁾ U svojoj SEYAHATNAMESI Evlija Čelebi je zapisao kako se "čak svi ratnici na krajini (serhat) ejaleta Budima, Egre, Kaniže i Bosne i svih sedam stotina i šezdeset pograničnih tvrđava regrutuju iz Bosne. Oni povazdan, dan-noć, vode bojeve, uzvraćaju na vojna čarkanja, učestvuju u ratovima s neprijateljem na sve strane".⁽³⁾

I u pohodu velikog vezira Kara Mustafa-paše na Beč 1683. godine učestvovao je veliki broj Bosanaca - spahije, janjičari, segbani i dr.⁽⁴⁾ Bošnjaci su pod Hizr-pašom u znatnom broju sudjelovali u bojama prije opsade, pri opsadi i nakon opsade Beča. Mnogi su pod Bečom izginuli ili bili zarobljeni. Još većim stradanjima bili su izloženi u žestokoj ofanzivi evropskih saveznika u narednih

16 godina poslije poraza Osmanlija pod Bečom.⁽⁵⁾ Kad je Kara Mustafa poražen pod ovim gradom, a vojska mu uzimala u Ugarsku, dok je veliki vezir bježao glavom bez obzira, u borbi oko Parkanja učestvovali su i Bošnjaci, a na habsburškoj strani princ Eugen Savojski. Osmanlije su i tu poraženi. Tada je poginuo i bosanski namjesnik Hazr-paša. Ova pobjeda Habsburške monarhije je u ponečemu bila prijelomna: odagnala je neodlučnost Beča, potaknuvši ga da nastavi rat i osvajanje novih teritorija uključivši i bosanisku.⁽⁶⁾

U prvih nekoliko godina trajanja velikog rata, tačnije do 1690., Bosanci su pokazali veliku požrtvovanost u fizičkom i materijalnom angažovanju na svim frontovima i u svim borbama koje su vođene nakon poraza Osmanlija pod Bečom. Habsburgovci i njihovi saveznici zbog toga u svojoj ofanzivi nisu u Bosni imali onakve uspjehe kao što su ih imali u Srbiji, Makedoniji, Kosovu i drugim područjima.⁽⁷⁾ To ne znači da svoj vojni pritisak nisu vršili i u Bosni. Naprotiv. Težina tog pritiska u ofanzivnim dejstvima Sv. lige postajala je utoliko veća što je takvom ofanzivom Bosna bila opkoljena sa svih strana.⁽⁸⁾ Bila je, takoreći, odsječena od Istanbula. Njeno stanovništvo je često u potpunosti bilo prepušteno samo sebi: prisiljeno da samo brani sebe i granice svoje zemlje, da se samo snalazi u snabdijevanju oružjem, džebhanom i hranom da bi održavalo goli život. Na tu okolnost nadovezivala se činjenica da je najveći broj borbenog ljudstva iz Bosne, u sklopu osmanske vojne sile, vodio borbe i često stradao na ratištima u prostorima Mađarske, Slavonije, Dalmacije, Srbije i drugih područja u kojima se kretala i vojevala otomanska vojska.⁽⁹⁾

Neuspjesi na bojnopolju i veliki teritorijalni gubici koje je osmanska država doživjela u bečkom ratu unijeli su nesigurnost i strah među stanovništvo Bosanskog ejaleta.⁽¹⁰⁾ Porazi su najviše pogodili Bosnu i njeno žiteljstvo. Osmanski izvori za stanje u Bosni toga doba upotrebljavaju izraz *rasulo* (inhalal).⁽¹¹⁾ I naši historičari su utvrdili da je takvo stanje uistinu i bilo. Ogroman broj bosanskog stanovništva je u toku rata izginuo, veći broj se raselio, a mnogi gradovi i sela razoreni, opljačkani i spaljeni. Jednom riječju, čitav poredak je bio doveden u pitanje, pa se moralo početi u svemu gotovo - ispočetka.⁽¹²⁾ Kratka primirja koja bi nastajala između ratnih okršaja zaraćenih država donosila su male predahe nedovoljne da se regeneriše stanovništvo sposobno da nosi oružje, da se popravi porušeno i spaljeno, nadoknadi zaplijenjeno i opljačkano. Ta primirja su podgrijavała nade ljudi u mir. Trajni mir. Napačeno i prognano stanovništvo, ono što je preživjelo, vraćalo se tada svojim kućnim pragovima.

Okretalo se - u pustoši koju su ostavljali ratni s poharane zemlje. Ali - nakratko. Do novog rata.

Teške prilike otkrivaju brojni vjerodostojni povijesni došli domaći istraživači i historičari. Dr. Avdo Sućes izdvaja predstavke (arz, mazhar, ilam) i izvještaje iz Porti u Carigrad. Podaci iz tih dokumenata po Bosnom upravljali veziri: Prištinali Topal Husejin-Džafer-paša (1690.-91.), Korčali Mehmed-paša (Bugurdenli) Sari Ahmed-paša (1697.-98.) i dr.⁽¹³⁾ potpuno se slažu sa podacima domaćih hroničar predstavki i izvještaja stanovnici Sarajeva i cijele Bosne devetoj i desetoj deceniji XVII stoljeća.⁽¹⁴⁾ U njim neizmjenim strahom ističu da je vilajet Bosna strana; najveći broj kasaba i sela, kažu oni, popa stanovništvo u velikom broju pobijeno ili opljačkano koji su odvedeni u ropstvo. Uz sve to već nekoliko zemlja je zahvaćena sušom i nerodicom.⁽¹⁵⁾

Još u vrijeme žestokih borbi oko Gabele, Bihaća Bosna je bila suočena sa opadanjem broja domaćih b oružja do najniže granice. Gotovo potpuno je is materijalnim sredstvima. Neizmjenno teška situac jedinom izlazu - da neprekidno traže pomoć iz predstavke odavde slate Porti ispunjeni su molbama graničile su sa vapajima. One su upućivane godin što će Savojski osvojiti Sarajevo. Istraživači su p predstavki iz 1693. godine.⁽¹⁶⁾ Nad Bosnom se ta opasnost od napada neprijatelja na Livno, Bihać i Savi. I tim povodom bosanski borci mole sultana stanovništvu (ehali) Bosne. Vape za najhitnijom izvršili mobilizaciju levenda, kako bi nabavili topov ne učini? Oni najozbiljnije ukazuju na opasnost da s u ruke neprijatelja. I stanovništvo će, vele, u ton ropstvo.

U toj predstavci se izlaže čitav historijat mater Bosne i njenog žiteljstva. Ukazuje se i na sve mje

anlija pod Bečom.⁽⁶⁾ Kad je Kara Mustafa poražen u uzmicu u Ugarsku, dok je veliki vezir bježao oko Parkanja učestvovali su i Bošnjaci, a na Savojski. Osmanlije su i tu poraženi. Tada je Hazr-paša. Ova pobjeda Habsburške monarhije odagnala je neodlučnost Beča, potaknuvši ga da teritorija uključivši i bosansku.⁽⁶⁾

ajanja velikog rata, tačnije do 1690., Bosanci su u fizičkom i materijalnom angažovanju na svim a koje su vođene nakon poraza Osmanlija pod vi saveznici zbog toga u svojoj ofanzivi nisu u ao što su ih imali u Srbiji, Makedoniji, Kosovu i nači da svoj vojni pritisak nisu vršili i u Bosni. u ofanzivnim dejstvima Sv. lige postajala je anzivom Bosna bila opkoljena sa svih strana.⁽⁶⁾ Bila nbula. Njeno stanovništvo je često u potpunosti siljeno da samo brani sebe i granice svoje zemlje, ijevanju oružjem, džebhanom i hranom da bi okolnost nadovezivala se činjenica da je najveći ne, u sklopu osmanske vojne sile, vodio borbe i istorima Mađarske, Slavonije, Dalmacije, Srbije kretala i vojevala otomanska vojska.⁽⁹⁾

ju i veliki teritorijalni gubici koje je osmanska u unijeli su nesigurnost i strah među stanovništvo su najviše pogodili Bosnu i njeno žiteljstvo. Bosni toga doba upotrebljavaju izraz rasulo utvrdili da je takvo stanje uistinu i bilo. Ogroman e u toku rata izginuo, veći broj se raselio, a mnogi tkani i spaljeni. Jednom riječju, čitav poredak je oralo početi u svenu gotovo - ispočetka.⁽¹²⁾ Kratka među ratnih okršaja zaraćenih država donosila su se regeneriše stanovništvo sposobno da nosi o i spaljeno, nadoknadi zaplijenjeno i opljačkano. ade ljudi u mir. Trajni mir. Napaćeno i prognano vjelo, vraćalo se tada svojim kućnim pragovima.

Okretalo se - u pustoši koju su ostavljali ratni sukobi - obnovi razrušene i poharane zemlje. Ali - nakratko. Do novog rata.

Teške prilike otkrivaju brojni vjerodostojni povijesni dokumenti do kojih su došli domaći istraživači i historičari. Dr. Avdo Sućeska naročito, u tom pogledu, izdvaja predstavke (arz, mazhar, ilam) i izvještaje koji su u tom razdoblju slati Porti u Carigrad. Podaci iz tih dokumenata pokazuju da su u to vrijeme Bosnom upravljali veziri: Prištinali Topal Husejin-paša (1689.-90.), Arap Girli Džafer-paša (1690.-91.), Korčali Mehmed-paša (1691.-97.), Šapčanin (Bugurdenli) Sari Ahmed-paša (1697.-98.) i dr.⁽¹³⁾ Podaci iz tih dokumenata potpuno se slažu sa podacima domaćih hroničara i ljetopisaca. Više takvih predstavki i izvještaja stanovnici Sarajeva i cijele Bosne upućivali su sultanu u devetoj i desetoj deceniji XVII stoljeća.⁽¹⁴⁾ U njima oni s gorčinom, bolom i neizmjernim strahom ističu da je vilajet Bosnu neprijatelj opkolio sa svih strana; najveći broj kasaba i sela, kažu oni, popaljen je i porušen; njihovo stanovništvo u velikom broju pobijeno ili opljačkano; ne zna se ni broja onih koji su odvedeni u ropstvo. Uz sve to već nekoliko godina - počev od 1690. - zemlja je zahvaćena sušom i nerodicom.⁽¹⁵⁾

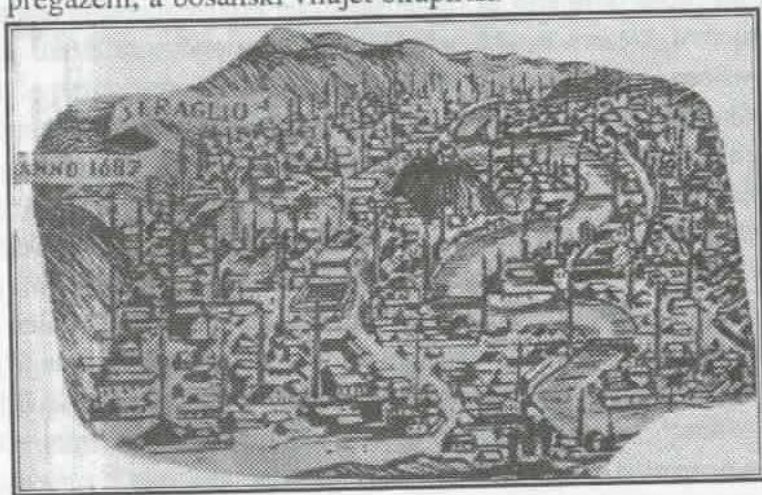
Još u vrijeme žestokih borbi oko Gabele, Bihaća i drugih pograničnih mjesta Bosna je bila suočena sa opadanjem broja domaćih boraca sposobnih za nošenje oružja do najniže granice. Gotovo potpuno je iscrpljena i u raspoloživim materijalnim sredstvima. Neizmjereno teška situacija nagnala je Bosance ka jedinom izlazu - da neprekidno traže pomoć iz Istanbula. Svi izvještaji i predstavke odavde slate Porti ispunjeni su molbama za hitnu pomoć. Ove molbe graničile su sa vapajima. One su upućivane godinama neposredno prije nego što će Savojski osvojiti Sarajevo. Istraživači su pronašli i jednu od takvih predstavki iz 1693. godine.⁽¹⁶⁾ Nad Bosnom se tada ko zna koji put nadvila opasnost od napada neprijatelja na Livno, Bihać i utvrđene gradove na rijeci Savi. I tim povodom bosanski borci mole sultana da se smiluje nemoćnom stanovništvu (ehali) Bosne. Vape za najhitnijom novčanom pomoći kako bi izvršili mobilizaciju levenda, kako bi nabavili topove i municiju. Šta ako se to ne učini? Oni najozbiljnije ukazuju na opasnost da sve ovdašnje tvrđave padnu u ruke neprijatelja. I stanovništvo će, vele, u tom slučaju biti odvedeno u ropstvo.

U toj predstavci se izlaže čitav historijat materijalnog i fizičkog stradanja Bosne i njenog žiteljstva. Ukazuje se i na sve mjere koje su preduzimane za

organizovanje odbrane zemlje. Među tim mjerama spominju se i razne ekvizicije, čak i uzimanje vakufskog novca i novca maloljetnika.⁽¹⁷⁾

Unutrašnje prilike u Bosni vjerodostojno odslikavaju i drugi izvještaji i predstavke. Jedan od njih je nastao 1694. godine. Ističe se u njemu neposredna opasnost koja prijeti samom Sarajevu. Sultan se moli da pruži pomoć ugroženom gradu. Njegovo stanovništvo, piše u tom dokumentu, nije u stanju da ga samo odbrani. Ono se do kraja iscrpilo slanjem svojih žitelja kao boraca za odbranu Gabele. Iscrpljeno je i time što je veći broj lica pomro od raznih elementarnih nepogoda - suše, gladi, kuge i dr.⁽¹⁸⁾

Zemlja Bosna je opkoljena sa svih strana - stoji u jednoj predstavi Sarajlija Istanbulu iz 1695. godine. Stanovništvo je obuzeto neizmjernim strahom. Nema, vele, ni vojnika (askera), ni novca, ni municije, ni hrane, niti bilo čega drugog što je potrebno za borbu i ratovanje. Ako neprijatelj navali, a pomoć iz Istanbula ne stigne na vrijeme - upozoravaju oni Portu - stanovnici Bosne će biti pregaženi, a bosanski vilajet okupiran.⁽¹⁹⁾



SARAJEVO 1687. GODINE

da je stanovništvo (ehali) grada Sarajeva i njegove okoline u velikoj bijedi i većinom nesposobno za borbu. Neprijatelj na granici je dobro obaviješten o tome. Ukoliko bi on navalio na grad - upozoravaju Sarajlije - on bi vrlo lako pao njemu u ruke, jer ne bi imao ko da mu se uspješno suprotstavi.⁽²⁰⁾

Ta upozorenja nisu prestala ni u toku 1697. kao godine u kojoj je izvršena pohara Sarajeva i gradova u dolini rijeke Bosne. Ona su ponovljena i u jednom

Snažno upozorenje na opasnost od napada na Sarajevo izraženo je u predstavi iz 1696. godine. Ona je upućena kratko vrijeme pred prodor princa Eugena Savojskog u Sarajevo. U njoj se otvoreno navodi

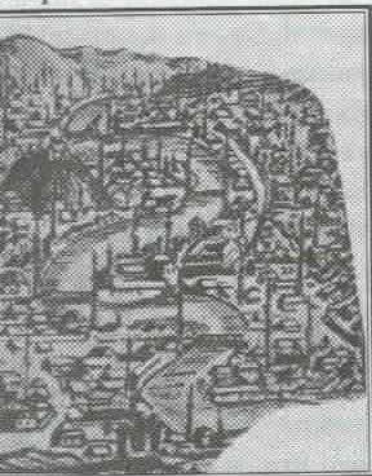
ilamu upućenom iz Bosne sultanu baš te godine. U n je u Bosni opao broj vojnika (askera), a pomoć nije pri sastavu stalno navaljuje na Bosnu. Njegova a Snabdjevena je topovima i municijom. Bosanci joj se

Na unutrašnje prilike i kretanja toga doba ukazuju i namete. I Sarajlije ukazuju na rekviziciju hrane - oduzimani samo muslimanima. Rekviriran je i baka se, s druge strane, na sve moguće načine trudila neophodna za vođenje rata sa evropskim državama ("sejmen akče"), porez na bogatstvo - kapital ("zi nasljedstvo, pa i prisilan ratni zajam. Posegla je i za materijalnim dobrima.

Neki od ovih nameta nisu bili nepoznati i na drugi u Osmanskoj carevini.⁽²¹⁾ Uz državne poreze i namet ljudstvo pod oružjem - Bosnu i njeno stanovništvo devalvacija novca, poremećaji u saobraćaju, nabe nesigurnost u kretanju na putovima, napuštena i ne požari, pljačke, hajdučija, poskupljenja svih roba i skakanje cijena, drastično opadanje kupovne moći i nivoa srozavanje životnog standarda ljudi. Opšta ne šverca. Privreda je bila u agoniji. Kao posljedica situacija bila izuzetno loša. U ratu je izginuo do stanovništva. Ono je u mnogim mjestima ekonomski i ratnih razaranja.⁽²²⁾ U toku rata zemljoradnja i stoč štete. Osjećala se nestašica radne snage. Od toga su i država. Da bi se stanje u tom pogledu donekle posjedima se naseljava stanovništvo koje je došlo iz

Stanje je pogoršavao i masovan priliv izbjeglica bosanske granice i iz onih područja izvan Bosne osmanska vojska pred navalom habsburške i vo saveznika. Propadale su i vakufske gotovine. V institucije. Oni su više od dva stoljeća do tada da podstičući podizanje zgrada, trgovine, zanatstva zavladao najokrutnije lihvarstvo. Zatvoreni su mno je naglo siromašio. Iz jedne tužbe kod sarajevskoj

je. Među tim mjerama spominju se i razne vakufskog novca i novca maloljetnika.⁽¹⁷⁾ ni vjerodostojno odslikavaju i drugi izvještaji i nastao 1694. godine. Ističe se u njemu neposredna na Sarajevu. Sultan se moli da pruži pomoć stanovništvo, piše u tom dokumentu, nije u stanju do kraja iscrpilo slanjem svojih žitelja kao boraca i time što je veći broj lica pomro od raznih gladi, kuge i dr.⁽¹⁸⁾ a sa svih strana - stoji u jednoj predstavi Sarajlija Stanovništvo je obuzeto neizmjernim strahom. a), ni novca, ni municije, ni hrane, niti bilo čega bu i ratovanje. Ako neprijatelj navali, a pomoć iz - upozoravaju oni Portu - stanovnici Bosne će biti okupiran.⁽¹⁹⁾



1687. GODINE

se otvoreno navodi da Sarajeva i njegove okoline u velikoj bijedi i bu. Neprijatelj na granici je dobro obaviješten o na grad - upozoravaju Sarajlije - on bi vrlo lako mao ko da mu se uspješno suprotstavi.⁽²⁰⁾ la ni u toku 1697. kao godine u kojoj je izvršena dolini rijeke Bosne. Ona su ponovljena i u jednom

ilamu upućenom iz Bosne sultanu baš te godine. U njemu je opet napisano da je u Bosni opao broj vojnika (askera), a pomoć nije pritekla. Neprijatelj u jakom sastavu stalno navaljuje na Bosnu. Njegova armija je mnogobrojna. Snabdjevena je topovima i municijom. Bosanci joj se ne mogu suprotstaviti.⁽²¹⁾

Na unutrašnje prilike i kretanja toga doba ukazuju i žalbe sultanu na poreze i namete. I Sarajlije ukazuju na rekviziciju hrane - plodovi, stoka i hrana su oduzimani samo muslimanima. Rekviriran je i bakar za kovanje novca. Vlast se, s druge strane, na sve moguće načine trudila da obezbijedi sredstva neophodna za vođenje rata sa evropskim državama. Uvela je ratni porez ("sejmen akče"), porez na bogatstvo - kapital ("zi-kudret akče"), porez na nasljedstvo, pa i prisilan ratni zajam. Posegla je i za vakufskim finansijskim i materijalnim dobrima.

Neki od ovih nameta nisu bili nepoznati i na drugim prostorima izvan Bosne u Osmanskoj carevini.⁽²²⁾ Uz državne poreze i namete - uključujući i odraslo ljudstvo pod oružjem - Bosnu i njeno stanovništvo morale su i druge nedaće: devalvacija novca, poremećaji u saobraćaju, nabavkama i otpremi robe, nesigurnost u kretanju na putovima, napuštena i neobrađena zemlja, nerodica, požari, pljačke, hajdučija, poskupljenja svih roba i njenog prevoza, enormno skakanje cijena, drastično opadanje kupovne moći stanovništva i do najnižeg nivoa srozavanje životnog standarda ljudi. Opšta nestašica roba dovela je do šverca. Privreda je bila u agoniji. Kao posljedica rata u Bosni je privredna situacija bila izuzetno loša. U ratu je izginuo dobar broj radno sposobnog stanovništva. Ono je u mnogim mjestima ekonomski propadalo od gladi, kuge i ratnih razaranja.⁽²³⁾ U toku rata zemljoradnja i stočarstvo su pretrpjeli velike štete. Osjećala se nestašica radne snage. Od toga su imali štete i vlasnik posjeda i država. Da bi se stanje u tom pogledu donekle popravilo, na opustjelim posjedima se naseljava stanovništvo koje je došlo iz drugih krajeva.⁽²⁴⁾

Stanje je pogoršavao i masovan priliv izbjeglica iz pograničnih krajeva, sa bosanske granice i iz onih područja izvan Bosne koju je morala napuštati osmanska vojska pred navalom habsburške i vojne sile njenih evropskih saveznika. Propadale su i vakufske gotovine. Vakufi su bili i kreditne institucije. Oni su više od dva stoljeća do tada davali zajmove uz 10 odsto, podstičući podizanje zgrada, trgovine, zanatstva i ostale privrede. Sad je zavladao najokrutnije lihvarstvo. Zatvoreni su mnogi rudokopi. Poslovni svijet je naglo siromašio. Iz jedne tužbe kod sarajevskog šerijatskog suda može se

doznati da zakupac "Tašlihana" u Sarajevu Omerbaša, sin Sulejmanov, zbog presahle trgovine nije bio u stanju da plati zakupninu zato što "nije imao dovoljno posla".⁽²⁵⁾ Dubrovnik je zadesio zemljotres. Zbog toga i zbog opšteg stanja i nesigurnosti transporta u Bosni je potpuno presušila i dubrovačka trgovina s ovim krajevima. Ljudi su se brinuli za goli život. U takvim uvjetima, uz najoskudniju prehranu obitelji, bilo je neophodno obnavljati i popravljati ono što je neprijatelj popalio, porušio i opljačkao.

Na opustošenost zemlje nadovezalo se desetkovanje njenog za borbu sposobnog stanovništva. Veći broj boraca iz svih društvenih slojeva muslimanskog žiteljstva izginuo je u dugom ratu. Mnogi su pomrli od kuge i gladi, tako da u Bosni nema više ljudi sposobnih za borbu.⁽²⁶⁾ Stalni pritisak hrišćanske savezničke vojske na glavne strateške punktove na neposrednim granicama Bosne (Bihać, Gabela, Livno, Brod, Zvornik) ulivali su strah i nespokoјstvo cjelokupnom, a naročito muslimanskom stanovništvu. U vrijeme kada je bio namjesnik Topal Husejin-paša učinjen je izgleda posljednji veliki napor u mobilizaciji ljudstva i materijalnih sredstava za pružanje otpora napadačima na bosanskim granicama (Zvornik, Novi i dr.).⁽²⁷⁾

O kakvim je naporima riječ? Bosna se grčevito branila od napadača na svojim granicama. U tu svrhu vršene su mobilizacije posljednjih ljudskih snaga i materijalnih sredstava. Na stolici bosanskog vezira smjenjivalo se, jedan za drugim, više namjesnika. Ni njima u tim teškim vremenima, po svemu sudeći, nije bilo nimalo lahko. Valjalo im je skupljati vojsku i vojnu opremu, opskrbljivati osmansku armiju za ratne operacije izvan Bosne. To nije isključivalo nego podrazumijevalo neophodnost sabiranja potrebne vojne sile za suzbijanje neprijateljskih prodora na bosansko tlo, pa za zaštitu stanovništva i dobara od hajdučije i anarhije u unutrašnjosti zemlje, za održavanje reda i kakvog-takvog preživljavanja naroda.

A kakvo je moglo biti preživljavanje kad su svugdje zavlitali glad i siromaštvo. Mnogi su prisiljeni da jedu svakojake lešine i druge nečiste stvari. Potresnu sliku toga stanja snažno je izrazio domaći ljetopisac fra Nikola Lašvanin. Opisujući prilike u Bosni u 1690.-oj godini, on navodi, između ostalog, da u vrijeme kada je Bosnom upravljao vezir Husejin-paša (1689./90.) pomori oganj (vrućica, groznica) u proljeće ljude gore nego kuga, zatim iste godine pade snijeg i mraz na žito i tada nastade glad kakvu do tada niko nije zapamtio, te pomrije mnogo naroda od gladi. U isto vrijeme, navodi dalje

Lašvanin, kud god bi se naišlo ležahu mrtvac
zakopava, a ljudi su jeli resu ljeskovu, koru od drve
u Sarajevu izjedoše djeca mrtvu mater, u Banjoj L
noći bi ga gladni ljudi izjeli. U to vrijeme paša je s
koga bi pred njega doveli. I te bi mrtvace lju
originalnog opisa tih dana i tih godina namjesnikov

"1690. g. biaše na Bosni Usein (Husein) prolije ljude gore nego kuga. Iste godine pade
glad koju nije nitko zapamtio, i tad počese
po 6.000.

*Pomri milogo naroda od glada, i bižanj
prid voiskom cesarovom kud god bi se
kopahu, niti imadiaše tko.*

*Jediahu resu liskovu i drvju koru, v
Sarajevu izidoše dica mater mrtvu, u Banj
bi ga gladni izili, a u isto vreme paša sic
koga god bi doveli i te bi ljudi mrteci sve
ubogim al kako bi se najilo to bi i umrlo. S
10 groša prodati, za jedan se prodavaše. M
pokuće, zemlje, sudje, haljine i t. d.*

Iste godine 1. aprila pade po svoj Bosni
bijahu crljene kao da su skrletom pokriveni
tla do velikog proljeća. Nove godine pomo

Da oskudica, glad, bolesti i druge nedaće nisu sve teže iz godine u godinu, pokazuje i jedna za kasnije - 1696. Pravoslavni sveštenik zabilježio je kakove nije bilo nikada, da je velika glad, plienjenje te godine nije u Bosni bilo vezira".⁽²⁹⁾

Jedan drugi domaći ljetopisac navodi da te godine konjsko i ljudsko".⁽³⁰⁾ Jedan Dubrovčanin zapisao: vlada nezapamćena glad, da su ljudi zbog gladi po Sarajevu obješen jedan čovjek, a po noći leš skinut

Suočen sa ovakvim nedaćama u zemlji, bosanski je kao državnik djelovao u više pravaca: prvo, pokušavao je da se odvoji od Srbije i da se odvoji od Srbije i da se odvoji od Srbije, dok je drugi dio...

a" u Sarajevu Omerbaša, sin Sulejmanov, zbog stanju da plati zakupninu zato što "nije imao je zadesio zemljotres. Zbog toga i zbog opšteg ta u Bosni je potpuno presušila i dubrovačka di su se brinuli za goli život. U takvim uvjetima, telji, bilo je neophodno obnavljati i popravljati porušio i opljačkao.

nadovezalo se desetkovanje njenog za borbu eći broj boraca iz svih društvenih slojeva uo je u dugom ratu. Mnogi su pomrli od kuge i više ljudi sposobnih za borbu.⁽²⁶⁾ Stalni pritisak na glavne strateške punktove na neposrednim bela, Livno, Brod, Zvornik) ulivali su strah i naročito muslimanskom stanovništvu. U vrijeme Husejin-paša učinjen je izgleda posljednji veliki a i materijalnih sredstava za pružanje otpora nicama (Zvornik, Novi i dr.).⁽²⁷⁾

iječ? Bosna se grčevito branila od napadača na vršene su mobilizacije posljednjih ljudskih snaga tolici bosanskog vezira smjenjivalo se, jedan za njima u tim teškim vremenima, po svemu sudeći, jalo im je skupljati vojsku i vojnu opremu, iju za ratne operacije izvan Bosne. To nije evalo neophodnost sabiranja potrebne vojne sile odora na bosansko tlo, pa za zaštitu stanovništva ije u unutrašnjosti zemlje, za održavanje reda i naroda.

preživljavanje kad su svugdje zavladaali glad i ni da jedu svakoake lešine i druge nečiste stvari. nažno je izrazio domaći ljetopisac fra Nikola u Bosni u 1690.-oj godini, on navodi, između Bosnom upravljao vezir Husejin-paša (1689./90.) ica) u proljeće ljude gore nego kuga, zatim iste žito i tada nastade glad kakvu do tada niko nije naroda od gladi. U isto vrijeme, navodi dalje

Lašvanin, kud god bi se naišlo ležahu mrtvaci, koje niko nije imao da zakopava, a ljudi su jeli resu ljeskovu, koru od drveta, vinovu lozu, pse i mačke, u Sarajevu izjedoše djeca mrtvu mater, u Banjoj Luci koga god bi objesili po noći bi ga gladni ljudi izjeli. U to vrijeme paša je sjekao i vješao uskoke i raju, koga bi pred njega doveli. I te bi mrtvace ljudi pojeli. Evo, uostalom, originalnog opisa tih dana i tih godina namjesnikovanja Husejin-paše u Bosni:

"1690. g. biaše na Bosni Usein (Husejin) paša i pomori oganja i prolje ljude gore nego kuga. Iste godine pade snig i mraz na živto i bi glad koju nije nitko zapamtio, i tad počеше kovati mangure - bile pare po 6.000.

Pomri mnogo naroda od glada, i bižanje biaše od Save (muhadžiri) prid vojskom cesarovom kud god bi se maklo, ležahu mrtci, nit se kopahu, niti imadiaše tko.

Jediahu resu liskovu i drvju koru, vinovu lozu, pse, mačke, u Sarajevu izidoše dica mater mrtvu, u Banjoj Luci koga su obisli obnoć bi ga gladni izili, a u isto vrime paša siciaše i visiaše uskoke i raju, koga god bi doveli i te bi ljudi mrtci sve izili. Davali bi smo jest - ubogim al kako bi se najilo to bi i umrlo. Stvar koja se prvomogaše za 10 groša prodati, za jedan se prodavaše. Isprodavaše siromašni kuće, pokuće, zemlje, sudje, haljine i t. d.

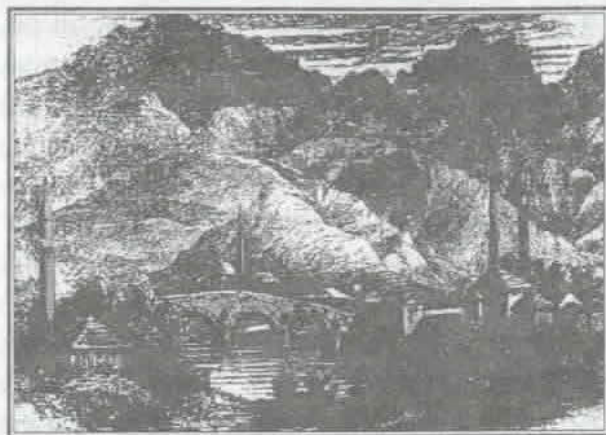
Iste godine 1. aprila pade po svoj Bosni po planinah krvavi snig i bijahu crljene kao da su skrletom pokrivenne iznad Fojnice, tako ostaše tla do velikog proljeća. Nove godine pomori kuga".⁽²⁸⁾

Da oskudica, glad, bolesti i druge nedaće nisu bile kratkotrajne već trajne, sve teže iz godine u godinu, pokazuje i jedna zabilješka nastala šest godina kasnije - 1696. Pravoslavni sveštenik zabilježio je da je bila "takova bieda kakove nije bilo nikada, da je velika glad, plienjenje (pljačkanje) i selenje, i da te godine nije u Bosni bilo vezira".⁽²⁹⁾

Jedan drugi domaći ljetopisac navodi da te godine "jedoše ljudi pasje meso, konjsko i ljudsko".⁽³⁰⁾ Jedan Dubrovčanin zapisao je da u Sarajevu i Konjicu vlada nezapamćena glad, da su ljudi zbog gladi pobili i pojeli sve pse, da je u Sarajevu obješen jedan čovjek, a po noći leš skinut i pojeden.⁽³¹⁾

Suočen sa ovakvim nedaćama u zemlji, bosanski vezir Gazi Husejin-paša je kao državnik djelovao u više pravaca: prvo, kupio vojsku i njen jedan dio slao na ratna bojišta izvan zemlje, dok je drugi dio držao u domaćim granicama

za odbranu Bosne; drugo, starao se da osigura prehranu stanovništva - s tim ciljem provodio je rekviziciju hrane i ostalog što je neophodno za prehranu



KONJIC POČETKOM XIX VIEKA

organizovao ih da oni od rekviriranog žita i brašna kuhaju i peku hljeb za vojsku i narod; peto, svrgavao je kadije i kassame (ostavinske sudije) i na njihova mjesta dovodio one koji su svojim radom mogli i htjeli da ublaže narodne nevolje; šesto, uveo je poreze i namete: porez na nasljedstvo, porez na bogataše, ratni porez, porez za izdržavanje sejmena (vojske), čak i prisilne zajmove da bi olakšao teškoće u kojima se našla zemlja. S tim ciljem posegnuo je i za vakufskim i pupilarnim (malodobničkim) novcem.

Nisu pri svemu tome pošteđeni ni prihodi Gazi Husrev-begova vakufa. "Bilo je to za doba austro-turskog rata, kada je Austrija navalila na Bosnu. U Bosni je tada bio muhafiz Gazi Husejin-paša Topal, koji je digao na obranu Bosne 90 barjaka leventa (junaka, delija) - svega 20.000 glava. Kolike je žrtve zahtijevao ovaj rat razabire se po tome, da je palo 48.000 neprijatelja. Godišnji trošak vojske da je dosego 1378 jukova (tovara) - 1 juk je 10.000 groša - i 7560 akči. Nije čudo da je Husejin-paša, koji je od nevolje počeo kovati bakreni novac da namiri troškove rata, posegao i za vakufskim imetkom, te je uzeo iz hazne (blagajne) Gazi Husrev-begove 137 kavonoza (staklene posude poput lonaca) bešluka (stari kovani turski novac, petogodišnjak) i djugum zlata".⁽³²⁾

"Kroz četiri godine svoga pašovanja Husejin, makar i šepav bio u jednu nogu, mnogo je za Bosnu učinio. U onoj zbrci, u onom strahu i trepetu, koji je zavladao cijelom turskom carevinom, okupiti oko sebe ostatke Bošnjaka i

ljudi; treće, da bi prevladao oskudicu u novčanim sredstvima s odobrenjem sultana organizovao je kovanje bakrenog novca nazvanog "mangure" - onaj što je kovan otprije zvao se "Bosna", a u njegovo vrijeme novokovani novac nosio je ime "Saraj" (Sarajevo); četvrto, da bi onemogućio skupu preprodaju hljeba pokupio je pekarske obrtnike i

Hercegovaca pa povratiti tolike gradove i pa probuditi u vojsci ponos i zapaliti zamrlu iskru j Samo energičan i neustrašiv vitez kao Gazi Hu spremila Bosni u pomoć, bio je u stanju izvesti v

Ovom paši, veziru i vitezu, kako ga naziva zahvalnosti i priznanja što je za 17 dana oslobod pismo, počasno odijelo, sablju i kaftan (vrsta du obično od čohe). Ovaj paša uživao je široku pod vezira Mustafa-paše Čuprilića, koji je i u pjesmi je i u domaćim ljudima. S njim je, po dr. Bašag habsburških provala u Bosnu, uz ostale, učestvo (1687.-1690.). On je za zasluge imenovan mu godine postao je valija za Hercegovinu, pa mu zadaća da suzbija mletačke provale i četova bosanskom tlu, te da po Hercegovini obnavlja po džamije u Nikšiću, Počitelju i Blagaju.⁽³⁴⁾

I Muvekit piše o Husejin-paši i njegovom zadesile Bosnu. Sabrao je, veli, 90 barjaka le ljudi. "Na sve četiri strane je radio upregavši i o čuva bosansku granicu, odbijao napade neprijate ovu zemlju. I pri tome pobio 48.000 neprijateljsk Višegrad i oslobodio Zvornik. Sarajevski mulla (većim gradovima) obračunao je da su 1688. g leventa iznosili 137.087.560 akči.⁽³⁵⁾

Uz svu svoju preduzimljivost, međutim, Huse stolice. Pokazalo se da su spomenuti vezir i nje, zloupotrebe, pa i nasilja prema cjelokupnom d saznaje iz jednog sultanovog fermana izdatog 1 stoji, između ostalog, da je po dolasku vezi sarajevski muteselim Džafer ubrao od stanov trideset kesa akči, a od samog grada Sarajeva svakog mjeseca, osim novca iz državne blagajne zatim od bogatijih stanovnika 80.000 akči pod na oko 100.000 tovara na ime ostavštine, nadalje 20

Za vrijeme Topal Husejin-paše u Bosni je kov

starao se da osigura prehranu stanovništva - s tim
 iju hrane i ostalog što je neophodno za prehranu
 ljudi; treće, da bi prevladao
 oskudicu u novčanim
 sredstvima s odobrenjem
 sultana organizovao je
 kovanje bakrenog novca
 nazvanog "mangure" - onaj
 što je kovan otprije zvao se
 "Bosna", a u njegovo vrijeme
 novokovani novac nosio je
 ime "Saraj" (Sarajevo);
 četvrto, da bi onemogućio
 skupu preprodaju hljeba
 pokupio je pekarske obrtnike i

XIX VIEKA

kviriranog žita i brašna kuhaju i peku hljeb za vojsku
 kadije i kassame (ostavinske sudije) i na njihova
 su svojim radom mogli i htjeli da ublaže narodne
 ze i namete: porez na nasljedstvo, porez na bogataše,
 avanje sejmena (vojske), čak i prisilne zajmove
 ojimima se našla zemlja. S tim ciljem posegnuo je i za
 alodobničkim) novcem.

e pošteđeni ni prihod Gazi Husrev-begova vakufa.
 turskog rata, kada je Austrija navalila na Bosnu. U
 z Gazi Husejin-paša Topal, koji je digao na obranu
 junaka, delija) - svega 20.000 glava. Kolike je žrtve
 se po tome, da je palo 48.000 neprijatelja. Godišnji
 ao 1378 jukova (tovara) - 1 juk je 10.000 groša - i
 Husejin-paša, koji je od nevolje počeo kovati bakreni
 rata, posegao i za vakufskim imetkom, te je uzeo iz
 srev-begove 137 kavonoza (staklene posude poput
 ni turski novac, petogodišnjak) i djugum zlata".⁽³²⁾
 a pašovanja Husejin, makar i šepav bio u jednu nogu,
 io. U onoj zbrci, u onom strahu i trepetu, koji je
 a carevinom, okupiti oko sebe ostatke Bošnjaka i

Hercegovaca pa povratiti tolike gradove i palanke, uzpostaviti red i mir,
 probuditi u vojsci ponos i zapaliti zamrlu iskru junaštva, nije bio svačiji posao.
 Samo energičan i neustrašiv vitez kao Gazi Husejin paša, koga je providnost
 spremila Bosni u pomoć, bio je u stanju izvesti veliko djelo".⁽³³⁾

Ovom paši, veziru i vitezu, kako ga naziva dr. Bašagić, sultan je u znak
 zahvalnosti i priznanja što je za 17 dana oslobodio Zvornik poslao svojeručno
 pismo, počasno odijelo, sablju i kaftan (vrsta duge gornje haljine, bez postave,
 obično od čohe). Ovaj paša uživao je široku podršku. Među ostalim i velikog
 vezira Mustafa-paše Čuprilića, koji je i u pjesmi opjevan. Jakog oslonca našao
 je i u domaćim ljudima. S njim je, po dr. Bašagiću, u to vrijeme u suzbijanju
 habsburških provala u Bosnu, uz ostale, učestvovao i Redžeb-paša Nevesinjac
 (1687.-1690.). On je za zasluge imenovan muhafizom u Nikšiću, a 1695.
 godine postao je valija za Hercegovinu, pa muhafiz Livna. Njemu je pripala
 zadaća da suzbija mletačke provale i četovanja dalmatinskih uskoka na
 bosanskom tlu, te da po Hercegovini obnavlja postradale gradove. Izgradio je i
 džamije u Nikšiću, Počitelju i Blagaju.⁽³⁴⁾

I Muvekit piše o Husejin-paši i njegovom djelovanju u nevoljama što su
 zadesile Bosnu. Sabrao je, veli, 90 barjaka levente (junaka, delija), 12.000
 ljudi. "Na sve četiri strane je radio upregavši i oči i uši". Poslao je vojsku da
 čuva bosansku granicu, odbijao napade neprijatelja gdje god je ovaj nasrtao na
 ovu zemlju. I pri tome pobio 48.000 neprijateljskih vojnika. Odbio je napad na
 Višegrad i oslobodio Zvornik. Sarajevski mulla (učen čovjek, teolog, kadija u
 većim gradovima) obračunao je da su 1688. godine izdaci za ulufu (platu)
 leventa iznosili 137.087.560 akči.⁽³⁵⁾

Uz svu svoju preduzimljivost, međutim, Husejin-paša će ostati bez vezirske
 stolice. Pokazalo se da su spomenuti vezir i njegovi službenici činili različite
 zloupotrebe, pa i nasilja prema cjelokupnom domaćem stanovništvu. To se
 saznaje iz jednog sultanovog fermana izdatog 1690. godine. U tom fermandu
 stoji, između ostalog, da je po dolasku vezira Husejin-paše u Sarajevo,
 sarajevski muteselim Džafer ubrao od stanovništva sarajevskog kadiluka
 trideset kesa akči, a od samog grada Sarajeva pod nazivom "seymen akče"
 svakog mjeseca, osim novca iz državne blagajne, još petnaest jukova (tovara),
 zatim od bogatijih stanovnika 80.000 akči pod nazivom "zi-kudret akče", dalje
 oko 100.000 tovara na ime ostavštine, nadalje 20.000 grla goveda itd.⁽³⁶⁾

Za vrijeme Topal Husejin-paše u Bosni je kovan bakreni novac "mangure",

a to je, navodno, činjeno stoga da bi se u nedostatku novca, koji nije stizao iz Istanbula, obezbijedile plate vojnicima koji su učestvovali u odbrani nekih tvrđava na bosanskim granicama. Za kovanje novca vezir je konfiskovao od stanovništva najveći dio bakarnog posuda i nakita. Istovremeno je u njegovo vrijeme, kao i u narednim godinama, nedostatak novca za plate vojnicima namirivan iz vakufskih i maloljetničkih gotovina, koje su na taj način velikim dijelom nestale još prije provale Eugena Savojskog u Sarajevo. To potvrđuju i podaci iz spomenutih dokumenata koji se nalaze i u Zborniku bosanskih memorijala Abdulaha Drnišlije.⁽³⁷⁾

Novac u Bosni za turske uprave je kovan i prije dolaska Gazi Husejin-paše za vezira koga su nazivali "vrlo odlučnim čovjekom". Sva povijesna vrela ponajviše upućuju na period njegovog namjesnikovanja kao vrijeme njegove najmasovnije proizvodnje. I Muvekit je u svojoj "Istoriji Bosne" zapisao:

"Mjeseca ramazana 1100. odluči ban hrvatski, djeneral zadarski i hrišćanski razbojnici (uskoci) navaliti na neke tvrdjave na bosanskoj medji. Da se ta navala odbije, naredjeno bi Husejin-paši da spremi vojsku u one krajeve, a da se za potrebe ove zemlje na medju odpravljene vojske namire, zamisli Husejin-paša skovati bakreni novac te zamoli portu neka mu dopusti kovati takovog novca.

Ovu je molbu prejasna porta uslišila, naredivši da kod kovanja bakrenog novca treba pravo onako postupati kako se to činilo u Carigradu, da se dakle iz jedne oke bakra ima načiniti 800 komada onog novca, i to tako da po dva komada imadu težinu jednog akčeta (drama?). Po ovom uputstvu i pod nadzorom Husejin-paše, stadoše taj bakreni novac kovati. Vele da se novac kovao u kazandžiluku u magazama koje se danas zovu "Oprkanj".⁽³⁸⁾

Stoga na njemu piše da je kovan u Bosni.⁽³⁹⁾ Zapisano je, a još nedovoljno istraženo i poznato, da je bio i - krivotvoren. Jedan dubrovački izvještaj iz 1685. godine, inače, obznanjuje kurs nekih vrsta novca u Sarajevu: cekin rušpa je bio ravan 475 akči, madžarija - 430, škuda - 236, arslanija - 190 akči.

U godinama u kojima su Bosnom harali nerodica, glad, bolesti i opšta neimaština, zbog nestašice roba i obezvrijeđenog novca, cijene su hirovito skakale. Život je drastično poskupio. Zbog gladi su ljudi, kao što je već rečeno, 1690. godine jeli lipovu resu, s drveta koru i vinovu lozu. Jelo se konjsko i pseće meso, čak i ljudsko. Zabilježeni su primjeri ljudožderstva. Svijet je u bescijenje prodavao zemlju, kuće, pokućstvo, suđe i odjeću - kako

piše fra Nikola Lašvanin. Da bi ublažila skupocinu tzv. "prisilne tarife". Ove "prisilne tarife" distribucije roba ne postižu gotovo nikakve efekte.

O svemu tome, posebno o teškim bosansko-prinčevog prodora u Bosnu, rječito govori je sačuvanih blagodareći sarajevskom kadiji Salihu je u Gazi Husrev-begovu biblioteku pohranio ahara 1102. (1690.) godine. Iz njega se može direktno sultanu. To je bio povod da se ova sultan uputi sarajevskom kadiji - "neka mu se vrline u sarajevskom muteselimu (zastupniku paše i sarajevske poveća" - kaže se u ovom dokumentu. I dodaje

"Kad vam stigne ovaj uzvišeni ferman, stanovništvo spomenutog kotara po (arzuhal) mome uzvišenome prijestolju Sarajevo došao moj vezir Husejin-paša njegovu veličinu - sarajevski muteselim spomenutoga kotara trideset kesa akči, imenom "Sejmen akče" (porez za i svakog mjeseca osim novca iz državnih (tovara) i k tome 80.000 akči pod imenom novac, porez na bogataše), zatim oko i hrane, nadalje dvadeset hiljada volova komoru i još nebrojeno hrane i plodove sa guvna, te je od svoje strasne sirotinju, i prouzrokovao je glad i m 200.000 oka (oko 256.000 kg.) bakra i po akči. Nadalje je ništio (spaljivao) predstavke, svrgavao i kadije i kas postavlja na mjesta njihovih naiba svidaju. Tako su kadija i muteselim pisara Husejina trajno oduzimali oskrvnjivali, a sakrili su ferman koji je ukratko radiše sve što je obratno! Uz čehaja Muhamedaga, emin (povjeren

da bi se u nedostatku novca, koji nije stizao iz vojnicima koji su učestvovali u odbrani nekih ama. Za kovanje novca vezir je konfiskovao od mnog posuđa i nakita. Istovremeno je u njegovo godinama, nedostatak novca za plate vojnicima oljetničkih gotovina, koje su na taj način velikim ale Eugena Savojskog u Sarajevo. To potvrđuju i enata koji se nalaze i u Zborniku bosanskih je.⁽³⁷⁾

uprave je kovan i prije dolaska Gazi Husejin-paše vrlo odlučnim čovjekom". Sva povijesna vrela njegovog namjesnikovanja kao vrijeme njegove Muvekit je u svojoj "Istoriji Bosne" zapisao:

odluči ban hrvatski, djeneral zadarski i hrišćanski a neke tvrdjovice na bosanskoj medji. Da se ta Husejin-paši da spremi vojsku u one krajeve, a e na medju odpravljene vojske namire, zamisli novac te zamoli portu neka mu dopusti kovati

orta uslišila, naredivši da kod kovanja bakrenog upati kako se to činilo u Carigradu, da se dakle iz i 800 komada onog novca, i to tako da po dva og akčeta (drama?). Po ovom uputstvu i pod loše taj bakreni novac kovati. Vele da se novac azama koje se danas zovu "Oprkanj".⁽³⁸⁾

e kovan u Bosni.⁽³⁹⁾ Zapisano je, a još nedovoljno - krivotvoren. Jedan dubrovački izvještaj iz 1685. s nekih vrsta novca u Sarajevu: cekin rušpa je bio 30, škuda - 236, arslanija - 190 akči.

u Bosnom harali nerodica, glad, bolesti i opšta roba i obezvrijeđenog novca, cijene su hirovito poskupio. Zbog gladi su ljudi, kao što je već ovu resu, s drveta koru i vinovu lozu. Jelo se i ljudsko. Zabilježeni su primjeri ljudožderstva. ao zemlju, kuće, pokućstvo, sude i odjeću - kako

piše fra Nikola Lašvanin. Da bi ublažila skupoću, država i kadiluci su određivali tzv. "prisilne tarife". Ove "prisilne tarife" u odsustvu administrativne distribucije roba ne postižu gotovo nikakve efekte na tržištu.

O svemu tome, posebno o teškim bosanskim prilikama u vrijeme prije prinčevog prodora u Bosnu, rječito govori jedan od rijetkih izvora saznanja sačuvanih blagodareći sarajevskom kadiji Salih-Sidkiju, sinu Mahmudovu. On je u Gazi Husrev-begovu biblioteku pohranio ferman izdat početkom rebi-ul-ahara 1102. (1690.) godine. Iz njega se može vidjeti da su se Sarajlije žalile direktno sultanu. To je bio povod da se ova sultanova i carska zapovijed ili ukaz uputi sarajevskom kadiji - "neka mu se vrline umnože - i izmedju sebe ravnima sarajevskom muteselimu (zastupniku paše i sandžaku) - neka mu se vrijednost poveća" - kaže se u ovom dokumentu. I dodaje:

"Kad vam stigne ovaj uzvišeni ferman, neka vam je poznato da je stanovništvo spomenutog kotara poslalo čovjeka s predstavkom (arzuhal) mome uzvišenome prijestolu i veli da je nakon što je u Sarajevo došao moj vezir Husejin-paša - neka mu Bog produži njegovu veličinu - sarajevski muteselim Džafer, ubrao od stanovništva spomenutoga kotara trideset kesa akči, a od samog grada Sarajeva pod imenom "Sejmen akče" (porez za izdržavanje vojnika - sejmena) svakog mjeseca osim novca iz državne blagajne, još petnaest jukova (tovara) i k tome 80.000 akči pod imenom "Zi-kudret akči" (bogataški novac, porez na bogataše), zatim oko 100.000 tovara u ime ostavština i hrane, nadalje dvadeset hiljada volova (goveda, stoke), nadalje za komoru i još nebrojeno hrane i plodi, i oduzeo sve muslimanske plodove sa guvna, te je od svoje strane odredio pekare i tako muči sirotinju, i prouzrokovao je glad i nevolju. Osim toga je pokupio 200.000 oka (oko 256.000 kg.) bakra i isplatio ga po šezdeset mangura po akči. Nadalje je ništio (spaljivao) nepristrane kadijske i imamske predavke, svrgavao i kadije i kassame (sudije za ostavštinu) i postavljao na mjesta njihovih naiba (zamjenika) ljude koji mu se sviđaju. Tako su kadija i muteselim pomoću Hebib-hodže i sudskog pisara Husejina trajno oduzimali sirotinjski imetak, čast im oskrvnjivali, a sakrili su ferman koji je bio izdan da se dokine zulum, ukratko radiše sve što je obratno! Uzročnici ove smutnje su vezirov čehaja Muhamedaga, emin (povjerenik) kovnice novca Mehmed i

sabirač bakra Halilaga, zatim kapijski čehaja Mehmedaga i glavni blagajnik (haznadar), silahdar (oružar), muhurdar (pečatnik) te vekilharč (ekonom), a još nekoliko buljugbaša (u janjičara zapovjednik buljuka, oficiri u rangu juzbaše, kapetana) bili su uzročnici smutnje, i nije bilo kraja njihovom zulumu i zlodjelima - tako izjavivši molili su carsko rješenje. Stoga Ti spomenuti kadijo i Ti spomenuti muteselime, uzmite pomoći od poduzetnih ljudi između ajana (mjesnih odličnika) i povežite u pritužbi spomenute osobe, zatim imama Hebib-efendiju i sudskog pisara Hasana (i onih dvanaest ljudi sa buljugbašama) i pošaljite ih mome carskome prijestolu. U tom smislu izišao je moj visoki ferman i naredjujem vam kad on stigne, da postupite u smislu mog izdatog fermama, pa mještani imama Habiba, sudskog pisara Husejina i dvanaest ljudi Husejin-pašinih i buljugbaše svežite i pošaljite ih u Carigrad".

Gazi Topal Husejin-paša, po svemu, nije dopustio da se tako postupa sa ljudima koji su mu bili potrebni i nedaćama u kojima je stolovao u Bosni. To se može vidjeti iz drugog fermama od džem. ulata 1102. (1690.) ovog sakj-sidžila. Ovim drugim fermanom zahtijeva se da se što prije pošalju svi spomenuti ljudi kako bi im se sudilo na carskom divanu (državni savjet).

Nije poznat ishod ove prepiske, osim što se zna da je Husejin-paša te godine (1690.) svrgnut iz Bosne i imenovan na Silistru, a vezirsku stolicu zauzeće dotadašnji temišvarski valija Džafer-paša. Te godine je, povrhu svega, ovdje harala kuga. Novi vezir se nije mogao nositi sa obavezama koje je tražio ovaj položaj, a 1697. godine poginuo u borbama kod Sente. Za njegova namjesnikovanja Habsburgovci su napali Krajinu, osvojili Novi i poharali Krupu. Zato je svrgnut a zamijenio ga je Gazi Mehmed-paša Korča.

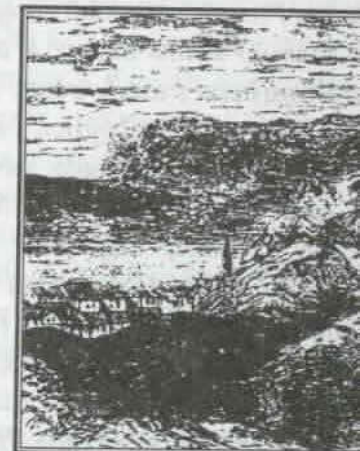
To su godine i decenije trajnih odlazaka Bosanaca i Hercegovaca u vojsku, njihovih vojevanja izvan Bosne na evropskim ratištima, neobrađene zemlje što je ostala bez muške radne snage, nesigurnosti ubiranja plodova čak i kad je makar dijelom bila obrađena. Vrijeme nerodnih godina, snijega i mraza usred ljeta, hajdučije, anarhije, nesigurnosti, bolesti, gladi i velike smrtnosti. Neprijatelj i njegovi mešetari sa strane, izvan bosanskih granica, koristeći se takvim neprilikama, podbunjuju domaći nemuslimanski svijet na bune i ustanke. U takvom stanju su i povoljni uslovi za vojničke prodore u prostore ove zemlje. Na to stanje u dobroj mjeri su uticali uskočki upadi i hajdučke

akcije. Njihovi upadi još više su otežavali stanovništva u pograničnim krajevima. Te čete su im se suprotstavljali, pričinjavajući veliku materijalnu štetu. Hajdučija je bila u svim pograničnim krajevima. Mletačke vlasti. Hajduci su nesmetano, i poremećali granicu i vršili upade u naseljena mjesta. Poslije u habsburšku i mletačku teritoriju.⁽⁴⁰⁾

Oni učestalo haraju dolazeći, čak, i pred vrata Sarajeva. Odvodili su roblje, palili i ubijali sve živo što su stigli, pogotovo one koji im se usprotive. Bokelji s juga, uskoci iz Dalmacije prodirali su do srednje Bosne, sa zapada u Krajinu i sa sjevera na istoku nije bio u miru. Muvekit piše da je napadao krajeve nastanjene muslimanskim življem vojska Gazi Husejin-paše. U sastavu Bosne u to vrijeme sandžak, te zapadni dijelovi Srbije. Ti krajevi su bili habsburškim četama uz ovakva jatačovanja omogućili Vlaha i da uzbunjuju raj.⁽⁴¹⁾

Na takvo stanje i odnose upućuje mazhar (zajednički) godine - mjeseca zil-kadeta 1106. upućen sultanu pronašao i učinio dostupnim javnosti Osman Sokolović rječito govori sam za sebe i glasi:

"Stanovnici grada Sarajeva i starješine, zatim ponos poštovanih kadija Simi-zade i stup kadija Mustafa efendija, nadalje zade-Ebdulkerim efendija, zatim član čas



NIKŠIĆ, UTVRDA I NASELJE

zatim kapijski čehaja Mehmedaga i glavni silahdar (oružar), muhurdar (pečatnik) te a još nekoliko buljugbaša (u janjičara oficiri u rangu jizbaše, kapetana) bili su je bilo kraja njihovom zulumu i zlodjelima - carsko rješenje. Stoga Ti spomenuti kadijo i Ti uzmite pomoći od poduzetnih ljudi između a) i povežite u pritužbi spomenute osobe, zatim i sudskog pisara Hasana (i onih dvanaest ljudi šalžite ih mome carskome prijestolu. U tom oki ferman i naredjujem vam kad on stigne, da izdatog fermiana, pa mještana imama Habiba, a i dvanaest ljudi Husejin-pašinih i buljugbaše Carigrad".

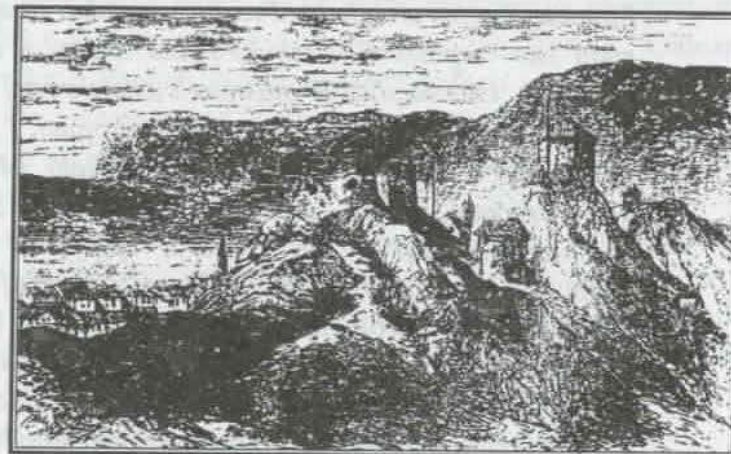
o svemu, nije dopustio da se tako postupa sa i nedaćama u kojima je stolovao u Bosni. To se od džem. ulata 1102. (1690.) ovog sakj-sidžila. va se da se što prije pošalju svi spomenuti ljudi n divanu (državni savjet).

ke, osim što se zna da je Husejin-paša te godine enovan na Silistru, a vezirsku stolicu zauzeće džafaer-paša. Te godine je, površ svega, ovdje mogao nositi sa obavezama koje je tražio ovaj ginuće u borbama kod Sente. Za njegova i su napali Krajinu, osvojili Novi i poharali enio ga je Gazi Mehmed-paša Korča.

ih odlazaka Bosanaca i Hercegovaca u vojsku, e na evropskim ratištima, neobrađene zemlje što ge, nesigurnosti ubiranja plodova čak i kad je Vrijeme nerodnih godina, snijega i mraza usred sigurnosti, bolesti, gladi i velike smrtnosti. sa strane, izvan bosanskih granica, koristeći se uju domaći nemuslimanski svijet na bune i povoljni uslovi za vojničke prodore u prostore broj mjeri su uticali uskočki upadi i hajdučke

akcije. Njihovi upadi još više su otežavali ionako loše životne uslove stanovništva u pograničnim krajevima. Te čete su pljačkale i ubijale one koji su im se suprotstavljali, pričinjavajući veliku materijalnu štetu ljudima. Živa hajdučija je bila u svim pograničnim krajevima. Pomagane su od habsburških i mletačkih vlasti. Hajduci su nesmetano, i pored graničnih kontrola, prelazili granicu i vršili upade u naseljena mjesta. Poslije izvedenih akcija vraćali su se u habsburšku i m l e t a č k u teritoriju.⁽⁴⁰⁾

Oni učestalo haraju dolazeći, čak, i pred vrata Sarajeva. Odvodili su roblje, palili i ubijali sve živo što su stigli, pogotovo one koji im se usprotive. Bokelji s juga, uskoci iz Dalmacije prodirali



NIKŠIĆ, UTVRDA I NASELJE, POČETKOM XIX VJEKA

su do srednje Bosne, sa zapada u Krajinu i sa sjevera u Posavinu. Ni Višegrad na istoku nije bio u miru. Muvekit piše da je crnogorski mitropolit Vasilije napadao krajeve nastanjene muslimanskim življem sve dok ga nije potisnula vojska Gazi Husejin-paše. U sastavu Bosne u to vrijeme bio je i Novopazarski sandžak, te zapadni dijelovi Srbije. Ti krajevi su bili djelimično naseljeni, pa je habsburškim četama uz ovakva jatakovanja omogućeno da prodiru do Starog Vlaha i da uzbujuju raj.⁽⁴¹⁾

Na takvo stanje i odnose upućuje mazhar (zajednička tužba naroda) iz 1694. godine - mjeseca zil-kadeta 1106. upućen sultanu u Stambol. Kako ga je pronašao i učinio dostupnim javnosti Osman Sokolović, ovaj dokument posve rječito govori sam za sebe i glasi:

"Stanovnici grada Sarajeva i starješina časnihi imama Ismail ef., zatim ponos poštovanihi kadija Sim-zade (Djumišić) Mehmed efendija i stup kadija Mustafa efendija, nadalje dika časnihi muderisa Miri zade-Ebdulkerim efendija, zatim član časnihi muderisa H. Mehmed

ef. i drugi Mehmed efendija, hatib Salih efendija, imami: Sulejman efendija, Esad efendija, zatim drugi Mehmed efendija i H. Ali efendija napokon pored stanovnika grada (medine) Sarajeva (nabrajaju se razni staleži) i od stanovništva sarajevskih nahija došla je velika i brojna svjetina, te pred ovim visokim sudom izjaviše: Čitav niz godina, da je u okolini (O. Sokolović uzima širi krug te okolice, jer su Visoko, Fojnica, Konjic, a izgleda i Prozor, pripadali sarajevskom šerijatskom sudu kao ispostave - nahije) nema mjesta a da se nije uvriježila hajdučija. Ova okolica je uništena i ostala pusta. Prošlih godina su iz neprijateljske franačke zemlje došli razbojnici, i u jacijsko doba (oko dva sata po zalasku sunca) došli u selo Mrkoviće, koje je na sjeverozapadu, jedno pola sata udaljeno od Sarajeva. Tu su od muslimana pobili dva-tri čovjeka, opljačkali imetak i hranu. U Ljubogošti, u istoj nahiji, kod Novog Hana napali su trgovački karavan i oteli robu. Početkom mjeseca zil.hidžeta 1106. (1694.) - nabraja se u mazharu- dok je narod bio na vojni u Gabeli, hajduci su došli u velikom broju u selo Tasetiće (Kasatiće), u blizini Sarajeva. Potjera koja je upućena na njih razbijena je i rastjerana. Hajduci su se smjestili po derbentima (tjesnacima) kuda prolazi put (sedla). Tako su napali odžak Ibrahimbega, opljačkali mu imetak i hranu".⁽⁴¹⁾

U ovom mazharu se, nadalje, kaže kako su između Sarajeva i Kotor, grada u neprijateljskoj zemlji, svi gradovi i sela, izuzev Foče, oštećeni i opustjeli. Tako su hajduci došli iz Boke, porobili selo Lasicu kraj Sarajeva, u butmirskom džematu zarobili više ljudi i oteli 40 volova. Panduri su ih presreli u hercegovačkom Jeleču i u sukobu s njima preoteli te volove.⁽⁴²⁾

Pridošli hajduci kreću se po selima u neposrednoj okolini Sarajeva - kaže se u ovom dokumentu. Napadaju muslimanske obitelji, pljačkaju ih, mnoge ubijaju i njihova dobra odnose kao plijen sa sobom. Skupina ljudi, koja se iz nevolje uputila u Stambol, htjela je da upozna visoki carski dvor sa nevoljama koje hajduci nanose narodu. Ta grupa ljudi poticala je iz sarajevskih nahija i izjavila da im je od zuluma razbojnika potpuno onemogućeno skupljanje ljetine sa polja. Plodovi će propasti i zbog štete od hajduka biće upropašteni. Zato su sela u okolini Sarajeva i njegovih nahija, naseljena muslimanskim žiteljstvom, opustjela.⁽⁴³⁾

Pouzdanu vrelo saznanja o ondašnjim prilikama u Bosni je i jedna od

sačuvanih sudskih presuda. Iz nje je očigledno da spolja unosili razdor između muslimana i kršćana između prvih komšija koji su do tada živjeli uvažavanju, izbijali sukobi koji su se završavali i "strogim ukorima", katkad i zatvorom "duljim ko razdora među bosansko žiteljstvo na toj osnovi go vezira. Jedna od njih upućena je jajačkom kapetanu 1105. (1. svibnja 1693.). U njoj se kaže da je zad posla svog povjerenika u Zmijan sa nalogom d Buntovnici su se, kaže, sakupili pod Kumom č navale na Bosnu. To je stvaralo nesigurnost kod lju raju u pograničnim mjestima.⁽⁴⁴⁾

I Mehmed-paša Korča bujruntijom upozorava ja na eventualne opasnosti koje prijete spolja. Zato jajačkoj "Medjed-kuli" i maloj "Kapi-kuli" kak dovoljno stražara, da se to čini i u Varcar Vaku iznenadnih upada.

"A bižania bižaše od Save prid voiskom cesarov

Kako je osmanska vojna sila gubila pojedina p Carevine, iz njih su u Bosnu dolazili doseljenici. Iz stizale u Sarajevo i druge krajeve zemlje. Kad su zauzeli Zvornik i njegovu okolinu u Sarajevo se Migraciona kretanja su se odvijala i u drugim p Karlovačkog mirovnog ugovora u zapadnim dijel bilo je mnogo nenaseljenih krajeva.⁽⁴⁵⁾ Razlog tom tokom 16-godišnjeg rata veliki dio radno sposobn jedan dio izginuo u borbama. Migraciona kretanja s karakteristika Bosanskog ejaleta. Izloženo raznim stanovništvo se iseljavalo u druge kadiluke.⁽⁴⁶⁾ Jo neposredno nakon potpisivanja mirovnog ugovor stanovništva, ne želeći da bude pod sultanovom domove i naselio se na teritoriju habsburške i mlet pojava bila došla do izražaja u hercegovačkom sand

U kasabe, palanke i sela u Bosni naseljava stanovništvo koje je došlo iz krajeva koje je P

efendija, hatib Salih efendija, imami: Sulejman
ja, zatim drugi Mehmed efendija i H. Ali efendija
vnika grada (medine) Sarajeva (nabrajaju se razni
ništva sarajevskih nahija došla je velika i brojna
visokim sudom izjaviše: Čitav niz godina, da je
ović uzima širi krug te okolice, jer su Visoko,
gleda i Prozor, pripadali sarajevskom šerijatskom
nahije) nema mjesta a da se nije uvriježila
ca je uništena i ostala pusta. Prošlih godina su iz
ke zemlje došli razbojnici, i u jacijsko doba (oko
u sunca) došli u selo Mrkoviće, koje je na
o pola sata udaljeno od Sarajeva. Tu su od
dva-tri čovjeka, opljačkali imetak i hranu. U
nahiji, kod Novog Hana napali su trgovački karavan
m mjeseca zil.hidžeta 1106. (1694.) - nabraja se u
rod bio na vojni u Gabeli, hajduci su došli u
o Tasetiće (Kasatiće), u blizini Sarajeva. Potjera
jih razbijena je i rastjerana. Hajduci su se smjestili
nacima) kuda prolazi put (sedla). Tako su napali
opljačkali mu imetak i hranu".⁽⁴¹⁾

lje, kaže kako su između Sarajeva i Kotora, grada
gradovi i sela, izuzev Foče, oštećeni i opustjeli.
porobili selo Lasicu kraj Sarajeva, u butmirskom
i oteli 40 volova. Panduri su ih presreli u
kobu s njima preoteli te volove.⁽⁴²⁾

po selima u neposrednoj okolini Sarajeva - kaže
adaju muslimanske obitelji, pljačkaju ih, mnoge
se kao plijen sa sobom. Skupina ljudi, koja se iz
jela je da upozna visoki carski dvor sa nevoljama
Ta grupa ljudi poticala je iz sarajevskih nahija i
razbojnika potpuno onemogućeno skupljanje ljetine
i zbog štete od hajduka biće upropašteni. Zato su
govih nahija, naseljena muslimanskim žiteljstvom,

ja o ondašnjim prilikama u Bosni je i jedna od

sačuvanih sudskih presuda. Iz nje je očigledno da su Mlečani i Habsburgovci
spolja unosili razdor između muslimana i kršćanskog življa. Na toj osnovi su,
između prvih komšija koji su do tada živjeli u međusobnoj toleranciji i
uvažavanju, izbijali sukobi koji su se završavali i na sudu. Presude su izricane
"strogim ukorima", katkad i zatvorom "duljim koji je potreban". O unošenju
razdora među bosansko žiteljstvo na toj osnovi govori i bujrontija bosanskog
vezira. Jedna od njih upućena je jajačkom kapetanu Ibrahimagi 20. ramazana
1105. (1. svibnja 1693.). U njoj se kaže da je zadarski zapovjednik "Landža"
poslao svog povjerenika u Zmijan sa nalogom da pobuni pograničnu raju.
Buntovnici su se, kaže, sakupili pod Kumom čekajući pogodnu priliku da
navale na Bosnu. To je stvaralo nesigurnost kod ljudi, jer su oni podbunjivali
raju u pograničnim mjestima.⁽⁴³⁾

I Mehmed-paša Korča bujrontijom upozorava jajačkog dizdara 1693. godine
na eventualne opasnosti koje prijete spolja. Zato mu nalaže da se brine o
jajačkoj "Medjed-kuli" i maloj "Kapi-kuli" kako bi u njima uvijek bilo
dovoljno stražara, da se to čini i u Varcar Vakufu, te zahtijeva budnost od
iznenadnih upada.

"A bižania bižaše od Save prid voiskom cesarovom".⁽⁴⁴⁾

Kako je osmanska vojna sila gubila pojedina područja u evropskom dijelu
Carevine, iz njih su u Bosnu dolazili doseljenici. Izbjeglice su skoro neprestano
stizale u Sarajevo i druge krajeve zemlje. Kad su Habsburgovci 1688. godine
zauzeli Zvornik i njegovu okolinu u Sarajevo se doselilo 4.000 stanovnika.
Migraciona kretanja su se odvijala i u drugim područjima. Neposredno iza
Karlovačkog mirovnog ugovora u zapadnim dijelovima bosanskog sandžaka
bilo je mnogo nenaseljenih krajeva.⁽⁴⁵⁾ Razlog tome bio je u činjenici što se
tokom 16-godišnjeg rata veliki dio radno sposobnog stanovništva raselio, a
jedan dio izginuo u borbama. Migraciona kretanja su postala jedna od osnovnih
karakteristika Bosanskog ejaleta. Izloženo raznim nepravednim postupcima
stanovništvo se iseljavalo u druge kadiluke.⁽⁴⁶⁾ Još u toku Bečkog rata, a i
neposredno nakon potpisivanja mirovnog ugovora, znatan dio hrišćanskog
stanovništva, ne želeći da bude pod sultanovom vlašću, napustio je svoje
domove i naselio se na teritoriju habsburške i mletačke države. Posebno je ta
pojava bila došla do izražaja u hercegovačkom sandžaku.⁽⁴⁷⁾

U kasabe, palanke i sela u Bosni naseljava se izbjeglo muslimansko
stanovništvo koje je došlo iz krajeva koje je Porta izgubila u tom ratu.

Naseljava se i na posjede čiji su vlasnici napustili svoje kuće i pobjegli na druge teritorije.⁽⁵⁰⁾ Zbog ratova, gladi i zaraznih bolesti u ovo vrijeme naročito je smanjen broj muslimanskog stanovništva. Zato u krajeve koji su opustjeli, u znatno većem broju, negdje spontano, a negdje organizovano, počinje naseljavanje hrišćanskog življa iz crnogorskih nahija, Hercegovine i Dalmacije. Dok se seosko stanovništvo bavi zemljoradnjom i stočarstvom, u gradovima



MASOVAN PRILIV IZBJEGLICA SA SVIH STRANA

preovladava bavljenje zanatstvom i trgovinom.⁽⁵¹⁾

Zbog slabe naseljenosti i nedostatka radne snage imanja su u mnogim krajevima bila zapuštena. To je stvaralo višestruke štete. I vlasnici tih posjeda, i osmanska država ostajali su bez redovnih primanja i poreza. Zbog toga su

vlasti neposredno iza 1699. godine dale saglasnost da mogu naseliti izbjeglice koje su se još u toku Karlovačkog mira iz zauzetih krajeva Ugarske i Slavonije u Bosnu i Hercegovinu selile. Njihov broj je bio veliki.⁽⁵²⁾ Na osnovu turskih izvještaja iz tih krajeva koji su odlukama mirovnog ugovora doselilo oko 130.000 muslimanskih izbjeglica u Bosnu i Hercegovinu.⁽⁵³⁾ Od toga se znatan dio naselio na teritoriji koja je pripadala carevine.⁽⁵⁴⁾

Nastala su, prema tome, masovna pomjeranja stanovništva zbog nevolja, gladi i bolesti. Zabilježeni su slučajevi napuštanja pradedovske zemlje, svoga ognjišta ili doma, domovine, kućnog ognjišta. Ljudi su se selili iz domaćeg i stranog, da ne postanu žrtvom ili robljem. U Sarajevu 1697. godine upućuje da je iz Sarajeva "krenulo mnogo stanovnika".⁽⁵⁴⁾

Prorijeđeno stanovništvo i opustošeni mliječni i neobrađeni poljoprivredni zemljišta. Mnogi su se selili u gradove (posjednici velikog timara - lena, zijameta koje daju godišnjeg prihoda) i spahije (posjednici timara, spahijske vojske sultana uz obavezu da oni kao konjanici idu u vojne pohode). Opustjele posjede naseljavali su pravoslavni živalj iz Slavonije, Nikšića, a kasnije i katoličkog svijeta iz Dalmacije. Stanovništvo koje je doselilo u Bosnu prihvatilo je u gradovima i palankama, gdje su se počeli baviti obradom zemlje. Mnogi su, opet, iz Sarajeva i drugih gradova odlazili u sela da obrađuju ako su tamo imali ikakve garancije sigurnosti. Postali čobani" - rečeno je za njih.⁽⁵⁵⁾ Mnogo je doselilo iz Ugarske, Slavonije i sjeverne Bosne uglavnom iz sela. Napuštalo je brojna muslimanska sela i krajeve, koji su bili izloženi opasnostima od progona spolja. I u naseljenim nemuslimanskim življem, nailazi na opasnosti i nišanima. To je uočljivo i po nazivima koji su se u selima rasprostranjeni.⁽⁵⁶⁾

Uz problem nenaseljenosti u selima veoma je važan i problem koji je zahvatio ne samo doseljenike nego i stanovništvo koje je ostalo u selima.

u vlasnici napustili svoje kuće i pobjegli na druge
di i zaraznih bolesti u ovo vrijeme naročito je
stanovništva. Zato u krajeve koji su opustjeli, u
e spontano, a negdje organizovano, počinje
a iz mnogorskih nahija, Hercegovine i Dalmacije.
pavi zemljoradnjom i stočarstvom, u gradovima



PRILIV IZBJEGLICA SA SVIH STRANA

tvom i trgovinom.⁽⁵¹⁾

i nedostatka radne snage imanja su u mnogim
je stvaralo višestruke štete. I vlasnici tih posjeda,
su bez redovnih primanja i poreza. Zbog toga su

vlasti neposredno iza 1699. godine dale saglasnost da na napuštene posjede
mogu naseliti izbjeglice koje su se još u toku rata ili neposredno iza
Karlovačkog mira iz zauzetih krajeva Ugarske i Slavonije doselile u Bosanski
ejalet. Njihov broj je bio veliki.⁽⁵²⁾ Na osnovu turskih izvora smatra se da se iz
tih krajeva koji su odlukama mirovnog ugovora došli pod vlast Beča i Venecije
doselilo oko 130.000 muslimanskih izbjeglica na teritoriju Osmanske
carevine.⁽⁵³⁾ Od toga se znatan dio naselio na teritoriju Bosanskog ejaleta, a veći
dio u drugim provincijama osmanske države.

Nastala su, prema tome, masovna pomjeranja naroda izazvana ratnim
nevoljama, gladu i bolestima. Zabilježeni su mnogi primjeri prisilnog
napuštanja pradjedovske zemlje, svoga ognjišta ili "topraka" (zemlje, teritorije,
doma, domovine, kućnog ognjišta). Ljudi su se sklanjali ispred neprijatelja,
domaćeg i stranog, da ne postanu žrtvom ili robljem. Jedan podatak zabilježen
1697. godine upućuje da je iz Sarajeva "kao stoka otjerano 10.000
stanovnika".⁽⁵⁴⁾

Prorijedeno stašovništvo i opustošeni mnogi krajevi ostavljali su
neobrađenim poljoprivredna zemljišta. Mnogi zemljoposjednici, zaimi
(posjednici velikog timara - lena, zijameta koje donosi 20.000 do 99.999 akči
godišnjeg prihoda) i spahije (posjednici timara, spahiluka, dobijenog dekretom
sultana uz obavezu da oni kao konjanici idu u vojsku u slučaju rata) na svoje
opustjele posjede naseljavali su pravoslavni živalj iz Drobnjaka, Starog Vlaha,
Nikšića, a kasnije i katoličkog svijeta iz Dalmacije. U manjem broju je izbjeglo
stanovništvo koje je doselilo u Bosnu prihvatilo da živi na selu, a veći dio po
gradovima i palankama, gdje su se počeli baviti trgovinom i zanatstvom.
Mnogi su, opet, iz Sarajeva i drugih gradova odlazili na svoja imanja da ih
obrađuju ako su tamo imali ikakve garancije sigurnosti: "obukli su opanke i
postali čobani" - rečeno je za njih.⁽⁵⁵⁾ Mnogo muslimanskih izbjeglica iz
Ugarske, Slavonije i sjeverne Bosne uglavnom je naseljavalo gradove.
Napuštalo je brojna muslimanska sela i krajeve, pogotovo područja gdje su ljudi
bili izloženi opasnostima od progona spolja. I danas se u tim predjelima,
naseljenim nemuslimanskim življem, nailazi na njihova stara groblja sa
nišanima. To je uočljivo i po nazivima koji su do danas ostali u upotrebi i
rasprostranjeni.⁽⁵⁶⁾

Uz problem nenaseljenosti u selima veoma je izražen proces osiromašjenja
koji je zahvatio ne samo doseljenike nego i starosjedioce. Kada se stanje u

Bosni sredilo i anarhija povukla poslije 1699. godine pred redom i zakonom javljaju se hrišćanske porodice koje traže da im se vrati zemlja.⁽⁵⁷⁾ Pošto su u toku rata prebjegle na mletačku teritoriju i tu živjele, to su sada, pozivajući se na amnestiju, odlučile da se vrate u rodni kraj. Porta je naredila svim kadijama da vlasnike svih posjeda, baština i vinograda vrate na imanja koja su nekad obrađivali.⁽⁵⁸⁾ Tako je bilo i u pograničnim krajevima Bosanskog ejaleta prema Habsburškoj monarhiji. Mnogi od onih koji su u toku Bečkog rata iz hrišćanskog stanovništva, naročito katoličkog, prebjegli na teritoriju habsburške države, ili iseljavano katoličko žiteljstvo s Eugenom Savojskim preko Save u Slavoniju, a iz Hercegovine Mlecima u Dalmaciju, sada su se vraćali u Bosnu.⁽⁵⁹⁾

Bosna i njeno žiteljstvo su iz 16-godišnjeg rata izašli prorijedeni, bolje rečeno desetkovani. Ovu prorijedenost stanovništva Osman Sokolović, šta više, nalazi u činjenici što je krajem XVII i početkom XVIII vijeka ukinuto klanjanje džum'e i bajram-namaza na otvorenim mjestima - "Musallama". On kaže da je to učinjeno da se ne bi primijetilo koliko je izginulo, zarobljeno i odvedeno u roblje, ili od gladi i bolesti pomrlo muslimanskog svijeta. Još od toga vremena, piše ovaj autor, zagubio se stari islamski običaj vršenja zajedničkog vjerskog obreda na otvorenim prostorima za koje su u narodu sačuvani njihovi nazivi - "Musalla".⁽⁶⁰⁾

U borbi za goli život mnogi su zaboravljali na tradicijom ukorijenjene moralne vrijednosti. One su potiskivane, pa i bezočno gažene u vrtložnim vremenima kakva su bila ova skraj XVII stoljeća. Zanimljiva je zabilježena priča uglednog alima (učena čovjeka, naučenjaka), koji je bio dobar poznavalac pjesme (kaside, gazele, bejtove). Po njegovim riječima, mnogi ljudi bavili su se lihvaranjem, uzimajući visoke kamate zabranjene po šerijatu. Zbog toga je proricanja i nesreća Sarajeva: "O ti Savršeni, zbog kamata će najposlije doći nesreća ovom gradu".⁽⁶¹⁾

Mahaljani Celigovića, i to je zapisano, podnijeli su tužbu šerijatskom sudu protiv nekog Husejina, sina Hasanova, njegove majke Ismihane i kćeri joj Umihane. "Za Hasana vele da je smutljivac, razbojnik, kradljivac, dan-noć traži smutnje, uz ramazan jede javno i pije vino, usmrtio je i nekoliko osoba, govori da će se priključiti ratujućim nevjernicima, dok su mu majka i sestra poznate nevaljalice (fahiše), u stanu primaju tuđe ljude, a s njima provode nemoral, na to nagovaraju i čestite žene. Zato mahaljani traže da se uklone iz zemlje".⁽⁶²⁾

U djelu H. Mehmeda Handžića "Sarajevo u tu dvojice nepoznatih Sarajlija pjesnika. Pjesme s 1697. godine. Oni o prilikama toga vremena u z su ostali pusti, a zemlja bez glavara, narod, m planine, nije se pridržavao božjih odredaba (se bilo nikoga ko bi htio poginuti (za odbranu vje zato tolike žene i djeca gologlavi gazili po kr nastupilo je - nakon katastrofalne pohare i pož koji nije znao šta i koliko ima, bio potreban ko bijeda da su se izjednačili bogati i siromasi, da i materijalna bogatstva i dobra, te pored got sagorjeli brojni karavan-saraji, pa i sam bezis Mustafa-pašu (1697.), koji je "napunio tvrdjavu i držao se pravde...".⁽⁶³⁾

U takvim (ne)prilikama su, eto, živjeli Bosni i danima koji su neposredno prethodili prinčev rijeke Bosne i pohari Sarajeva. Nije li t apokaliptičnom jahaču rata, kuge, gladi i smrti d 1697. godine?

* * *

a poslije 1699. godine pred redom i zakonom koje traže da im se vrati zemlja.⁽⁸⁷⁾ Pošto su u teritoriju i tu živjele, to su sada, pozivajući se te u rodni kraj. Porta je naredila svim kadijama na i vinograda vrata na imanja koja su nekad graničnim krajevima Bosanskog ejaleta prema ti od onih koji su u toku Bečkog rata iz ročito katoličkog, prebjegli na teritoriju no katoličko žiteljstvo s Eugenom Savojskim Hercegovine Mlecima u Dalmaciju, sada su se

16-godišnjeg rata izašli prorijeđeni, bolje rečeno stanovništva Osman Sokolović, šta više, nalazi I i početkom XVIII vijeka ukinuto klanjanje orenim mjestima - "Musallama". On kaže da je ilo koliko je izginulo, zarobljeno i odvedeno u rlo muslimanskog svijeta. Još od toga vremena, i islamski običaj vršenja zajedničkog vjerskog a za koje su u narodu sačuvani njihovi nazivi -

ogi su zaboravljali na tradicijom ukorijenjene otiskivane, pa i bezočno gažene u vrtložnim kraja XVII stoljeća. Zanimljiva je zabilježena na čovjeka, naučenjaka), koji je bio dobar ele, bejtove). Po njegovim riječima, mnogi ljudi jući visoke kamate zabranjene po šerijatu. Zbog ajeva: "O ti Savršeni, zbog kamata će najposlije

e zapisano, podnijeli su tužbu šerijatskom sudu Hasanova, njegove majke Ismihane i kćeri joj e smutljivac, razbojnik, kradljivac, dan-noć traži o i pije vino, usmratio je i nekoliko osoba, govori nevjernicima, dok su mu majka i sestra poznate imaju tuđe ljude, a s njima provode nemoral, na to mahaljani traže da se uklone iz zemlje".⁽⁸⁸⁾

U djelu H. Mehmeda Handžića "Sarajevo u turskoj pjesmi" navode se pjesme dvojice nepoznatih Sarajlija pjesnika. Pjesme su posvećene katastrofi Sarajeva 1697. godine. Oni o prilikama toga vremena u zemlji ovako govore: "...gradovi su ostali pusti, a zemlja bez glavara, narod, mjesto da se bori, izbjegao je u planine, nije se pridržavao božjih odredaba (sebični su, malodušni i sl.), nije bilo nikoga ko bi htio poginuti (za odbranu vjere, obraza, života, zemlje), te su zato tolike žene i djeca gologlavi gazili po krvi. Kao posljedica svega toga, nastupilo je - nakon katastrofalne pohare i požara - takvo stanje... da je mnogi koji nije znao šta i koliko ima, bio potreban korici hljeba, da je nastala tolika bijeda da su se izjednačili bogati i siromasi, da su propala mnoga duhovna i materijalna bogatstva i dobra, te pored gotovo svih džamija, uništeni su i sagorjeli brojni karavan-saraji, pa i sam bezistan..." Pjesnici hvale Daltaban Mustafa-pašu (1697.), koji je "napunio tvrđavu hranom i streljivom, uveo red i držao se pravde..."⁽⁸⁹⁾

U takvim (ne)prilikama su, eto, živjeli Bosna i njeno žiteljstvo u godinama i danima koji su neposredno prethodili prinčevoj provali u gradove u dolini rijeke Bosne i pohari Sarajeva. Nije li takvo stanje olakšalo ovom apokaliptičnom jahaču rata, kuge, gladi i smrti da pričini kataklizmu ovoj zemlji 1697. godine?

* * *

POGLAVLJE JEDANAESTO

ZEMLJA U PROCIJEPU: BOSNA I NJENO SARAJEVO

U Bosni i Hercegovini, zemlji koja je u prošlosti bila pod vlašću različitih država i kraljevstava, a danas je nezavisna država, postoji jedna stvar koja je ostala ista: to je ljubav prema svojoj zemlji. Ljubav koja se očituje u svakom građaninu, koji se bori za slobodu i nezavisnost svoje domovine. Ljubav koja je bila prisutna i u prošlosti, i danas, i bit će prisutna i u budućnosti. Ljubav koja je bila prisutna i u Sarajevu, i danas, i bit će prisutna i u budućnosti. Ljubav koja je bila prisutna i u Sarajevu, i danas, i bit će prisutna i u budućnosti.

C RNE slutnje i sva brojna upozorenja Porti o teškim prilikama u Bosanskom ejaletu, nedvojbeno se pokazalo, bili su posve realni i na mjestu u potpunosti. To je domalo iza njihovog slanja i vapaja za pomoć potvrdio i princ Eugen Savojski. On je, po svemu, bio dobro obaviješten o takvom stanju u Bosni.⁽¹⁾ Poražen u bici za Bihać, ne mogavši da osvoji druge gradove u Bosanskoj krajini, uputio se sjeseni 1697. godine dolinom rijeke Bosne da razori i opljačka najslabije branjeni punkt - šehar Sarajevo. Tada su njegovi grenadiri za kratko vrijeme potpuno opljačkali Sarajevo i njegovo stanovništvo, opustošili i zapalili grad. Na tu opasnost su upozoravale Sarajlije neposredno pred njegov prodor u Bosnu. Još dok su padale tvrđave Doboj i Maglaj, a potom spaljena palanka Žepče, Porti je stavljeno do znanja da odatle pa sve do Sarajeva prinčeva vojska s obje strane svoga kretanja pljačka i pali sva sela i kasabe. Nagoviješteno joj je da će na kraju osvojiti i grad Sarajevo. To je ujedno pokazalo svu opravdanost sarajevskih ukazivanja na blisku opasnost koja je zaprijetila kako Sarajevu, tako i čitavoj Bosni.

Tragične i katastrofalne su razmjere ove nesreće. Jedan broj stanovnika Sarajeva u panici je pobjegao. Starce, bolesne i iznemogle, žene i djecu okupator je odveo u ropstvo. U toku velikog rata, a naročito pri osvojenju Sarajeva, izginulo je i nestalo na hiljade lica, zemlja je porušena i opustjela, hrana i sve ostalo opljačkano. Svi stanovnici, koji su preživjeli, izjednačeni su: nema više razlike između bogatih i siromašnih. Glad je i dalje velika. Zbog toga će veliki broj ljudi i dalje morati da jede lešine. "Mnogima koji nisu znali računa svom imetku potrebna je sada kora hljeba" - zapisao je anonimni sarajevski pjesnik, savremenik i očevidac ovih zbivanja prije 300 godina.

Osman Sokolović pretpostavlja da je u to vrijeme nastala turska izreka: "Bošnjag'n akli sonra-dan gelir". U prijevodu to je značilo: "Bošnjak se kasno opameti".

Ima li analogije ova izreka?

Bošnjak je znao, vidio i upozoravao Portu, ali bez rezultata. Opameti se Bošnjak, dakako, makar i prekasno. Bitno je da se to desi, da spozna sebe, svoje snage i mogućnosti. I istinu o sebi. To se pokazalo i ubrzo nakon ove sarajevske katastrofe. Već u prvim danima se ljudima vraćalo samopouzdanje i ponos. I u miru - kad je nastalo vrijeme obnove.

I u odbrani Bosne.

Vratimo se Bosni u trenutku povlačenja Savojskog i njegovog ekspedicionog korpusa. Tih dana, od njegovog prelaska preko Save, zemlja je - obezglavljena smrću Mehmed-paše Korče. Njenu obezglavljenost u ovoj katastrofi opjevao je anonimni sarajevski pjesnik. "Austrijski tabor došao u Bosnu, a ona bez glave ostala; mjesta u koje je došao zatekao prazna, stanovnici pobjegli u planine i pustare, koje su mnogo puta bile utočište Bošnjacima. Narod je bio bez glave i takvom mu se teško bilo snaći. Svak se morao zbuniti." To uistinu odgovara tadašnjem stanju: bilo je vrlo malo vojske, čija je glavnina sudjelovala u boju kod Sente gdje je mnogo stradala. "Zaljubljenima nebo pomete planove i čini im nasilja, ne da im doći do cilja, zbog toga oni najbolje razumiju udarce sudbine, okrutnost neba kad su tolika djeca i tolike žene gologlavi gazili nogama po krvi".⁽²⁾

Priča o obezglavljenosti zemlje u kritičnom trenutku povezana je i sa Hadži Husejinom Muzaferijom. On je bio muderis Gazi Husrev-begove medrese.⁽³⁾ Već oktobarskih dana 1697. godine, dok je plamen ostavljao pustoš zgarišta, on se javlja među prvim građanima Sarajeva kao supotpisnik značajnog mazhara. U toj predstavi prvi građani i namještenici Sarajeva i Bosne obavještavaju Portu da su - kako kažu - kad je kaurin provalio dolinom Bosne prema Sarajevu, a već bio umro bosanski valija Mehmed-paša, pa zemlja ostala bez glave - na svoju ruku izvadili vezira Mustafa-pašu Daltabana iz tvrđave u Počitelju, gdje je bio zatočen, i odredili ga da preuzme zapovjedništvo u odbrani Bosne. Oni mole cara za aman i sebi i Daltaban-paši i predlažu da se on postavi za bosanskog valiju.⁽⁴⁾

Tako je Daltaban Mustafa-paša, bivši vezir i serdar - nakon godinu dana provedenih u počiteljskom zatočenju - sjeo u stolicu bosanskog valije. Dobio

pomilovanje voljom građana. Upravljaajući zemlju odlaska Savojskog iz Sarajeva sučeljen sa novom p... godine Mlečani su udarili na Stolac. Potkupili su je... ušli na gornju kapiju u tvrđavu. I doživjeli teške g... granice. Prvo što je učinio po svom ustoličenju Dalt... i pojačao posade sa 4.000 pješaka i 500 konjanika. I... premješten u Hercegovinu, a hercegovački beglerb... postavljen za muhafiza u Livno. Bošnjak Sejfulah... kliški sandžak Selim-paša u Bihaću, a Mustaj-be... Banjoj Luci.⁽⁵⁾

Bosna je brzo konsolidovala svoju odbranu. 1698. godine. Mlečani su ponovo upali u Hercegovinu izvršilo je opsadu Počitelja, dok ih je 3.000 krenulo se u Nevesinjskom polju sukobio Sari Ahmed-paša. Čim su saznali za taj poraz kod Nevesinja, oni napustilo je opsadu Počitelja i pobjeglo u Dalmaciju.

Onda je Daltaban Mustafa-paša iz Bihaća provalio je popalio 1.000 kuća i porušio tvrđavu, vrativši se. Saznavši za to, primorski i dalmatinski Hrvati pobjegli preko granice. Muvekit je zabilježio u dalmatinskoj granici popalio 15 sela, srušio pet kul...

Domalo iza toga, 1698. godine, na njegovo mjesto. On je vezirio i krajem te godine, kad su po... Sremskim Karlovcima, ali i naredne 1699. kad je s... njegovo vrijeme sultan je Sarajlijama potvrdio pov... ne plaćaju poreza "tekalifi urfije ve šakka", ali... određeni broj konjanika beglerbegu kad god on... sultanovnoj muafnami pisanoj 1572. godine koja je... Sarajeva. Na molbu Sarajlija Carevina im je obnov... ahira 1113. (7. septembra 1701.) godine.

o o o

ostavlja da je u to vrijeme nastala turska izreka: "Bošnjak se kasno". U prijevodu to je značilo: "Bošnjak se kasno"

?

apozoravao Portu, ali bez rezultata. Opameti se kasno. Bitno je da se to desi, da spozna sebe, svoje sebi. To se pokazalo i ubrzo nakon ove sarajevske na se ljudima vraćalo samopouzdanje i ponos. I u obnove.

u povlačenja Savojskog i njegovog ekspedicionog og prelaska preko Save, zemlja je - obezglavljena Njenu obezglavljenost u ovoj katastrofi opjevao je "Austrijski tabor došao u Bosnu, a ona bez glave o zatekao prazna, stanovnici pobjegli u planine i bile utočište Bošnjacima. Narod je bio bez glave i ući. Svak se morao zbuniti." To uistinu odgovara o malo vojske, čija je glavnina sudjelovala u boju adala. "Zaljubljenima nebo pomete planove i čini lo cilja, zbog toga oni najbolje razumiju udarce d su tolika djeca i tolike žene gologlavi gazili

emlje u kritičnom trenutku povezana je i sa Hadži je bio muderis Gazi Husrev-begove medrese.⁽⁵⁾ Već ne, dok je plamen ostavljao pustoš zgarišta, on se a Sarajeva kao supotpisnik značajnog mazhara. U namještenici Sarajeva i Bosne obavještavaju Portu kaurin provalio dolinom Bosne prema Sarajevu, a ja Mehmed-paša, pa zemlja ostala bez glave - na ustafa-pašu Daltabana iz tvrđave u Počitelju, gdje da preuzme zapovjedništvo u odbrani Bosne. Oni Daltaban-paši i predlažu da se on postavi za

a-paša, bivši vezir i serdar - nakon godinu dana ataočenju - sjeo u stolicu bosanskog valije. Dobio

pomilovanje voljom građana. Upravljaajući zemljom on je neposredno nakon odlaska Savojskog iz Sarajeva sučeljen sa novom provalom: već u decembru te godine Mlečani su udarili na Stolac. Potkupili su jednog vratara i noću kriomice ušli na gornju kapiju u tvrđavu. I doživjeli teške gubitke - protjerani su preko granice. Prvo što je učinio po svom ustoličenju Daltaban-paša je utvrdio granicu i pojačao posade sa 4.000 pješaka i 500 konjanika. Tih dana je Sari Ahmed-paša premješten u Hercegovinu, a hercegovački beglerbeg Redžeb-paša Nevesinjac postavljen za muhafiza u Livno. Bošnjak Sejfulah-paša stolovao je u Tešnju, kliški sandžak Selim-paša u Bihaću, a Mustaj-beg Ferhadpašić-Sokolović u Banjoj Luci.⁽⁶⁾

Bosna je brzo konsolidovala svoju odbranu. Pokazalo se to već naredne 1698. godine. Mlečani su ponovo upali u Hercegovinu. Njihovih 2.000 vojnika izvršilo je opsadu Počitelja, dok ih je 3.000 krenulo prema Nevesinju. S njima se u Nevesinjskom polju sukobio Sari Ahmed-paša. I porazio ih u tom boju. Čim su saznali za taj poraz kod Nevesinja, onih 2.000 mletačkih vojnika napustilo je opsadu Počitelja i pobjeglo u Dalmaciju.⁽⁶⁾

Onda je Daltaban Mustafa-paša iz Bihaća provalio u Hrvatsku krajinu. Tamo je popalio 1.000 kuća i porušio tvrđavu, vrativši se s bogatim ratnim plijenom. Saznavši za to, primorski i dalmatinski Hrvati podigli su opsadu Glamoča i pobjegli preko granice. Muvekit je zabilježio da je bosanski valija na dalmatinskoj granici popalio 15 sela, srušio pet kula i oplijenio tri župe.

Domalo iza toga, 1698. godine, na njegovo mjesto doći će Ćose Halil-paša. On je vezirio i krajem te godine, kad su počeli mirovni pregovori u Sremskim Karlovcima, ali i naredne 1699. kad je sklopljen Karlovački mir. U njegovo vrijeme sultan je Sarajlijama potvrdio povlastice iz 1572. godine - da ne plaćaju poreza "tekalifi urfije ve šakka", ali zauzvrat moraju opremiti određeni broj konjanika beglerbegu kad god on krene u boj.⁽⁷⁾ Riječ je o sultanovnoj muafnami pisanoj 1572. godine koja je također propala pri pohari Sarajeva. Na molbu Sarajlija Carevina im je obnovila ovu povlasticu 3. rebiul-ahira 1113. (7. septembra 1701.) godine.

o o o

Koliko je pusto Sarajevo,
 Še(he)r bieli gnizdo trgovačko,
 Svega ga je Princip osvojio,
 Sa četiri strane užegao,
 Vojska mu se u skerlet obuče,
 Sve bogatstvo iz njega izvuče,
 Pak se vrati k ravnoj Slavoniji
 Pivajući konje igrajući
 Tad krisjani mnogi iskočiše,
 Silenoga cara odbigoše,
 U Brodu se namistiše jedni,
 U Sibiru i selu Kobašu,
 U Požegu drugi otidoše,
 Te požešku varoš naseliše.⁽⁸⁾

Ovim stihovima načinjen je pokušaj da se sa distance opjeva provala habsburškog ekspedicionog korpusa pod komandom princa Eugena Savojskog dolinom rijeke Bosne do Sarajeva. Iz njih se ne mogu ni naslutiti široke razmjere i dubina nesreće koja je tada zadesila ovaj grad. Nije u pitanju samo Sarajevo. Niti jedino područje duž doline rijeke Bosne kuda je prošao ovaj ekspedicioni korpus. Pa ni samo u ovih tridesetak dana oktobra i početka novembra mjeseca prije 300 godina - 1697.

Anonimni pjesnik, preživjeli savremenik prinčevog pakla, piše stihove o toj sarajevskoj kataklizmi: "Austrijski nevjernici došli su s vojskom, popalili knjige i džamije, srušili mihrabe i s kraja na kraj lijepo šehar Sarajevo. Kao ovce potjerali ljude, iz očiju krvave suze prolili, mnoge zarobili i upropastili, videne su i djevojke kao rajske ljepotice čije lice ni sunce ni mjesec nije vidjalo, bose i gologlave su tjerane i iz svoje sreće oborene, otišle na dar kralju, došao nevjernik i grabi im imetak i hranu, deset hiljada ljudi zarobljeni su i plaču".⁽⁹⁾

U pitanju je vrhunac jedne od mnogobrojnih nevolja čitave Bosne. Decenijama je grcala u vrtlozima dugotrajnog pakla kojim je obilježeno XVII stoljeće. Takvo stanje i ta ratovanja su itekako ostavila nesagledive posljedice cijeloj Bosni, njenom Sarajevu i njihovom žiteljstvu.

Požar i izgorjeli grad uzrokovan poharom Eugena Savojskog čitavom svijetu.⁽¹⁰⁾ Naširoko je opisivan i komunistički pohoda cesarske vojske pisalo se kako to više nije bilo prije. To su njegovi najcrnji dani od najstarijih vremena. Sarajevo je do tada bilo na glasu po svojoj ljepoti i obilježjima i svojstvima pisali su Evlija Čelebi i drugi evropski putopisci - Quickend i drugi - pohodili.

Prinčeva pohara za dva-tri dana pretvorila ga je u ostalo zgarište. U njemu su nestale sarajevske kule i džamije, ljepše i masivnije od onih, na brzu ruku, popravljene temeljima. U plamenu i pljačkama nestala su i neprocjenljivi vrijedni i dragocjeni historijski dokumenti, spisi, knjige, blago. Izgorjeli su sidžili (sudski protokoli) šerijatskih muharrnama u originalu i danas se nalaze u arhivu dokumentaciji bili su zabilježeni vjerodostojni podaci o socijalno-političkim, ekonomskim i drugih prije nego što su carski fermi koji se tiču uprave zemljom, (predstavke) naroda, prepisi ostavština - vakufi, gotovina. Stradale su i zabilješke domaćih hronika poput onih ljetopisa i memorijala nastalih dočim baštine bosanskog podneblja. Šta je sve još netrag nikad neće saznati.

Ni tradicija narodnog predanja o tom vremenom potpunu predodžbu. Ona spominje kugu (mubaru) i čemer koji su donosile provala Habsburga koliko-toliko, ipak moguće istkati sliku furije koja nad Bosnom i Sarajevom.

Iz svega što je o tome zapisano ili ispričano nastala je svojevrsna katastrofa. U njoj je gotovo nestalo građevinski objekti, zanatske radnje, dućani i manje radionice, begov vakuf. U požaru koji ga je pretvorio u gomil i mnogi drugi objekti. Osim Begove džamije, medij zgrade ovog vakufa su potpuno uništene. Od vakuf duvara, ništa nije ostalo u zgarištu. Decenije su pro

Koliko je pusto Sarajevo,
 Še(he)r bieli gnizdo trgovačko,
 Svega ga je Princip osvojio,
 Sa četiri strane užegao,
 Vojska mu se u skerlet obuče,
 Sve bogatstvo iz njega izvuče,
 Pak se vrati k ravnoj Slavoniji
 Ivajući konje igrajući
 Kad krisjani mnogi iskočiše,
 Lenoga cara odbigoše,
 Brodu se namistiše jedni,
 Sibiru i selu Kobašu,
 Požegu drugi otidoše,
 Požešku varoš naseliše.⁽⁸⁾

en je pokušaj da se sa distance opjeva provala
 korpusa pod komandom princa Eugena Savojskog
 Sarajeva. Iz njih se ne mogu ni naslutiti široke
 ja je tada zadesila ovaj grad. Nije u pitanju samo
 če duž doline rijeke Bosne kuda je prošao ovaj
 samo u ovih tridesetak dana oktobra i početka
 godina - 1697.

eli savremenik prinčevog pakla, piše stihove o toj
 strijski nevjernici došli su s vojskom, popalili
 be i s kraja na kraj lijepo šeher Sarajevo. Kao ovce
 e suze prolili, mnoge zarobili i upropastili, videne
 tice čije lice ni sunce ni mjesec nije vidjalo, bose
 voje sreće oborene, otišle na dar kralju, došao
 ranu, deset hiljada ljudi zarobljeni su i plaču".⁽⁹⁾
 nogobrojnih nevolja čitave Bosne. Decenijama je grcala
 kojim je obilježeno XVII stoljeće. Takvo stanje
 ila nesagledive posljedice cijeloj Bosni, njenom

Požar i izgorjeli grad uzrokovan poharom Eugena Savojskog odjeknuo je u
 čitavom svijetu.⁽¹⁰⁾ Naširoko je opisivan i komentarisán. Dugo nakon ovog
 pohoda cesarske vojske pisalo se kako to više nije ni izdaleka onaj grad kakav
 je bio prije. To su njegovi najcmji dani od najstarijih vremena. Od postanka.
 Sarajevo je do tada bilo na glasu po svojoj ljepoti i bogatstvu. O tim njegovim
 obilježjima i svojstvima pisali su Evlija Čelebi početka druge polovine 17.
 vijeka, ali i drugi evropski putopisci - Quiclet (Kikle) i ostali koji su ga
 pohodili.

Prinčeva pohara za dva-tri dana pretvorila ga je u prah i pepeo. Od grada je
 ostalo zgarište. U njemu su nestale sarajevske kuće i građevine koje su bile
 ljepše i masivnije od onih, na brzu ruku, popravljenih i građenih na sprženim
 temeljima. U plamenu i pljačkama nestala su i neprocjenjiva materijalna dobra,
 vrijedni i dragocjeni historijski dokumenti, spisi, knjige, isprave, umjetničko
 blago. Izgorjeli su sidžili (sudski protokoli) šerijatskog suda. Odnosna je i
 muharrnama u originalu i danas se nalazi u Drezdenu. U spaljenoj
 dokumentaciji bili su zabilježeni vjerodostojni podaci iz društvenog stanja,
 socijalno-političkih, ekonomskih i drugih prije prinčeve provale. Uništeni su
 carski fermami koji se tiču uprave zemljom, vezirske bujrunije, mazhari
 (predstavke) naroda, prepisi ostavština - vakufnama, obračuni vakufskih
 gotovina. Stradale su i zabilješke domaćih hroničara kojih je zasigurno bilo
 poput onih ljetopisa i memorijala nastalih docnije što su sastavni dio bogate
 baštine bosanskog podneblja. Šta je sve još netragom izgubljeno, vjerovatno se
 nikad neće saznati.

Ni tradicija narodnog predanja o tom vremenu nije posve sačuvala jasnu i
 potpunu predodžbu. Ona spominje kugu (mubarećiju), glad, nerodne godine,
 jad i čemer koji su donosile provale Habsburgovaca i Mlečana. Iz njih je,
 koliko-toliko, ipak moguće istkati sliku furije koja je odigrala svoje krvavo kolo
 nad Bosnom i Sarajevom.

Iz svega što je o tome zapisano ili ispričano nedvosmisleno je da je to bila
 svojevrsna katastrofa. U njoj je gotovo nestalo grada s lica zemlje. Svi privredni
 objekti, zanatske radnje, dućani i manje radionice. S gradom i Gazi Husrev-
 begov vakuf. U požaru koji ga je pretvorio u gomilu pepela buknuili su Tašlihan
 i mnogi drugi objekti. Osim Begove džamije, medrese i banje sve ostale brojne
 zgrade ovog vakufa su potpuno uništene. Od vakufskih zgrada, izuzev golih
 duvara, ništa nije ostalo u zgarištu. Decenije su protekle dok se vakuf oporavio.

Narod je zapamtio da je princ odnio kazane iz njegova imareta (dobrotvorne kuhinje).

Sve to pruža dosta plastičnu i rječitu sliku tadašnjeg stanja u zemlji. O tim prilikama, nasreću, sačuvani su neki važni podaci u osmansko-turskim dokumentima iz tog vremena kao i u domaćim hronikama i ljetopisima. O njima svjedoče brojni dokumenti u stambolskim, ankarskim, bečkim i drugim arhivima. Tu je i Zbornik memorijala Abdulaha Drnišlije. On piše da je neprijatelj "došao pravo u šehar Sarajevo 7. reb. ahara (23. oktobra) u srijedu u podne, sa čitavim taborom i zauzeo grad. A sutradan, u četvrtak oko ičindije, poturio je vatru u džamije, mesdžide i ostale zgrade, pa i masivne objekte i sve je ognjem spalio. Poslije toga slučaja uz saglasnost čitava ejaleta u Čelebi Pazaru (Rogatici) napisan je mazhar Porti o stepenu stradanja 1697."⁽¹¹⁾

Slikajući vlastitim stihovima posljedice katastrofe šejh-Osman Šaglija u dvostihu što se odnosi na ovaj grad je napisao:

"Sarajevo je u molitvi okrenulo lice Bogu, džamije i mesdžidi (postale) su prave sirote".⁽¹²⁾

Nakon prinčevog povlačenja iz Sarajeva i Bosne, po nalogu tadašnjeg bosanskog valije Halil-paše imenovana je komisija koja je sačinila poseban dokumenat o štetama pričinjenim sakralnim objektima. Zejnil Fajić proveo je taj izvještaj koji pokazuje rušenje Sarajeva, posebno džamija i drugih sakralnih objekata. Iako u teškoj oskudici, narod je stupio u akciju da popravi i osposobi mnoge objekte, među njima sakralne i prosvjetne. Poslije kraćeg vremena od 104 džamije njih 70 dovedeno je u takvo stanje da se mogao obavljati namaz bar jednom dnevno.⁽¹³⁾ Registrovan je i mesdžid pretvoren u magazin pokopnog društva. Sudski pisar određen da popisuje spaljene, srušene i demolirane džamije i mesdžide za svaki objekat je opisivao stepen oštećenja: ruiniran, potpuno spaljen ili porušen. Popisao je i lica koja su već od 1698. godine počela da zidaju i popravljaju te objekte. Uz najveći broj od 104 džamije zapisano je: "Prilikom nevjerničke provale izgorjela". Ili: "Još u ruševnom stanju". Za neke džamije, tekije, medrese i mesdžide piše kako se govorilo da su, kratko vrijeme iza pohare, "uz pomoć Allaha popravljene i sagrađene, pa su sada u ispravnom stanju". Plate njihovih službenika prije su isplaćivane iz uvakufljenog novca. Sada se taj novac i interes od njega nije mogao ubirati, pa su vjerski službenici dugo ostali bez ikakvih prihoda. Zato je upućena molba da se njihove plate odobre i isplaćuje ih država. Tako i za 70 predavačkih (muderiskih) službi u

džamijama i medresama, za ulemu i mualime. Oc beratima odobri milost i dobrotu sultana da okrene da se ne odrede plate, a moli se i za oprost i izvinjenje. Navedeno stanje je stvarno onako kako jeste, o čemu njegova dobrotu ovom predstavkom. Ostalo sp... beskraje milosti".⁽¹⁴⁾

Alija Bejtić istraživao je život i djelo pjesnika kao sarajevskog kadije i bosanskog mulle. Ovaj do druge polovine 17. i početka 18. stoljeća poznat evropskoj stručnoj literaturi. Njegovo književno o beg Bašagić, dok je Mehmed Handžić preveo njegovo u nebo). Čeh Jan Rypke doktorirao je na Sabitovu

Sabit je bio sarajevski kadija od kraja jula 17... godine, dakle u vrijeme u kojem su se još itekal ratnih razaranja u Sarajevu i u čitavoj Bosni. Osi vremenu, u prvim godinama nakon okončanja be... 1699.), njegov boravak u Sarajevu proticao je u zg... ostavio princ Eugen Savojski.

Kad je došao na dužnost, Sabit je zatekao stan... kugom, gladu i drugim vrstama neimaštine i nevo... građani su počeli da se vraćaju na svoja ognjišta... zgarišta. Zatekao je i nenormalne odnose u samo... grijeshili prema zakonu ili u ponašanju prema komš... su iz dokumenata koje je Sabit pisao i potpisivao.

Sabit se snеbivao stanjem koje je zatekao. U ne... jednoj predstavi, izgorjela je i džamija u Pečadži... periferiji grada - na Bardakčijama). Izgorjela je... snalazilo kako je znalo i umjelo. Imam te džamije bio je hadži Ahmed Pokro - poslije katastrofe na Sarajeva. Primio je imamsku dužnost džemata M... Sarajevu, nije se vraćao na pogorjelo ognjište - u Stanovništvo se snalazilo: za dvije i po godine ponovo izgraditi, pored ostalog, i popaljeni maha... tada zatražili da se njihov stari imam vrati na dužn... ponudu mahaljana odbio. Predstavnici džami...

nulo lice Bogu, džamije i mesdžidi (postale) su
nja iz Sarajeva i Bosne, po nalogu tadašnjeg
menovana je komisija koja je sačinila posebni
nim sakralnim objektima. Zejnil Fajić proveo je
nje Sarajeva, posebno džamija i drugih sakralnih
ci, narod je stupio u akciju da popravi i osposobi
sakralne i prosvjetne. Poslije kraćeg vremena od
o je u takvo stanje da se mogao obavljati namaz
van je i mesdžid pretvoren u magazin pokopnog
i da popisuje spaljene, srušene i demolirane
objekat je opisivao stepen oštećenja: ruiniran,
pisao je i lica koja su već od 1698. godine počela
kte. Uz najveći broj od 104 džamije zapisano je:
"izgorjela". Ili: "Još u ruševnom stanju". Za neke
džide piše kako se govorilo da su, kratko vrijeme
popravljene i sagrađene, pa su sada u ispravnom
nika prije su isplaćivane iz uvakufljenog novca.
njega nije mogao ubirati, pa su vjerski službenici
da. Zato je upućena molba da se njihove plate
Tako i za 70 predavačkih (muderiskih) službi u

Sabit se snеbivao stanjem koje je zatekao. U nedavnoj provali kaura, veli u jednoj predstavi, izgorjela je i džamija u Pečadži hadži Nesuhovoj mahali (na periferiji grada - na Bardakčijama). Izgorjela je i mahala. Stanovništvo se snalazilo kako je znalo i umjelo. Imam te džamije i, ujedno, džematski muhtar bio je hadži Ahmed Pokro - poslije katastrofe našao utočište u Mokrom kraj Sarajeva. Primio je imamsku dužnost džemata Mokro i, zbog teških prilika u Sarajevu, nije se vraćao na pogorjelo ognjište - u mahalalu gdje je bio muhtar. Stanovništvo se snalazilo: za dvije i po godine nakon katastrofe uspelo je ponovo izgraditi, pored ostalog, i popaljeni mahalski mesdžid. Mahaljani su tada zatražili da se njihov stari imam vrati na dužnost. Pokro je ovaj poziv i ponudu mahaljana odbio. Predstavnici džamijskog džemata došli su na

mehčemu Sabitu Alauddinu, izložili mu stanje i optužili Pokru da je nepošten i poročan (fisik ve fadžir) čovjek, da je džemat nekoliko puta teglio zbog njega. Ljudi su tražili da se mijenja berat i hadžija Ahmed Pokro smijeni, jer je još bio imam beratlija te džamije. Tražili su da se na njegovo mjesto postavi drugi njihov mahaljanin Salih-halifa, sin Mustafin, za koga su rekli da ispunjava njihove želje i potrebe. Kadija Sabit registrirao je čitav slučaj, prihvatio zahtjev mahaljana i dao svoj arz Porti da se stvar riješi kako je predloženo.⁽¹⁶⁾

U drugom dokumentu, a to je arz pisan početkom reb. II 1112. (15. do 24. IX 1700.) godine, Sabit kao sarajevski kadija intervenira za defterdara Bosanskog vilajeta Mehmed-efendiju ovako: defterdar je u zajednici sa carskim komesarom (vekil) za granična pitanja Ibrahim-efendijom učestvovao u ime turskih vlasti i države u preuzimanju gradova (tvrđava) do sredine reb. 1112. (26. VIII - 4. septembra 1700.) godine. Do završetka utvrđivanja granice defterdar je, prema spisku koji je nazočan i muhurlejisani, imao troškove što za sebe, što za svoju pratnju u iznosu od 945 esadi groša. Te troškove podmirio je iz svojih ličnih sredstava, nije dobio od svoje redovne službe ni jedne akče, jednoga zrna, pa je na taj način potpuno obmanut, prevaren (kulli magdur olmagile). Kadija Sabit, iziživši i potvrdivši navedeno, daje prijedlog Porti da se nadoknade troškovi defterdara.⁽¹⁷⁾

Sabit je 16. maja 1701. (8. zilhidže 1112.) godine rješavao problem formiranja garnizona u rangi agaluka kao preventive za sigurnost putnika i odbranu ovih strana od eventualnog novog napada neprijatelja. Pred njim, kao i pred bosanskim mullom, dao je izjavu Bajramaga, sin Ibrahimov, da se prima položaja age novog koničkog odjela (farisan i džebid) u gradu (kal'a) Gradačcu i obaveze da izgradi čardakove te iskopa rovove (hendeke) duž Save od skele Kovče do ušća Tolise. Sabit je registrirao tu izjavu i dao svoj potpis na vrhu teksta.⁽¹⁸⁾

Sabit je 16. ramazana 1113. (14. februara 1702.) godine pisao i poslao Porti arz u vezi sa neuobičajenim poslovanjem mutevelije Skender-pašina vakufa u Sarajevu. To poslovanje tumači se kao posljedica neprilika koje je donio rat i provala Eugena Savojskog 1697. godine. Ahmed, sin Salihov, poznat i pod imenom Redžebbaša-oglu damadi, u svojstvu mutevelije navedenog vakufa, s platom od pet akči dnevno, podigao je zakupninu poslovnih objekata ovoga vakufa preko iznosa zapisanih u carskim defterima. Pored toga, on vakufsku imovinu koristi i za svoje osobne potrebe. Na taj način potkrada i upropaštava vakuf. Tako su na sudu pred Sabitom Alauddinom pouzdani ljudi,

pa i sami zakupnici vakufskih objekata, iznijeli i d nezasiť u navedenoj raboti. Zatražili su da se on s zaustavi šteta narodu, a da se na to mjesto po mutevelija postavi Ali-halifa, sin Ahmedov. Sabit iznio doslovno Porti, sugerisući da se Ahmed skin se dadne Ali-halifi.⁽¹⁹⁾

Teške društvene prilike i kriminal koji je u sv vlasti, mogu se vidjeti u petom, posljednjem Sabitovu ilamu i arzu od 19. ramazana 1113. (1 muško i žensko s mazharom Sabitu na sud i za potjera i uhvate dvojica teških varalica: bivši Sagradžić, jer je od naroda iznudio 1551 i po ese trećinu i nestao, te Redžeb-oglu Ibrahim, koji je koji je također utekao. Ibrahima su uhvatili i u raspravu uz suočenje s tužiocima. Tu mu bi prire valije Halil-paše, ali je on tu priliku iskoristio i Alauddin, izvještavajući Portu, prihvata zahtjev prijedlog da se postupi kako je predložio opljačka

Abdulkerim Mirić (Miri-zade), imam Ca najobrazovanijih ljudi (označava se reisu-l-ulema (30.XI 1700.) godine i pokopan kraj Careve dž septembru 1697. godine (neposredno poslije smr paše Korče, kad je Bosna ostala "bez glave") izab odbora koji će upravljati gradom. Muderis Abdul zade po ocu Husejin-begu Alajbegoviću koji književnik, umro u Sarajevu i imao pjesničko ime

Šejh Ahmed Čerimović (Kerim-zade), sin nave (Kerim, Čerim), veoma ugledan građanin Saraje imam Careve džamije (nasljedna služba po o šejhova")⁽²⁰⁾. U katastrofi grada izgubio je sve što u godine. Dana 13. januara 1712. godine tada predložio je Porti da se šejh Ahmedu dodijeli živa Docu kraj Sarajeva koja se vodi kao has bosanskog da je ulema "inače upao u gnjile godine".⁽²¹⁾

zložili mu stanje i optužili Pokru da je nepošten
ek, da je džemat nekoliko puta teglio zbog njega.
berat i hadžija Ahmed Pokro smijeni, jer je još
Tražili su da se na njegovo mjesto postavi drugi
fa, sin Mustafin, za koga su rekli da ispunjava
Sabit registrirao je čitav slučaj, prihvatio zahtjev
da se stvar riješi kako je predloženo.⁽¹⁶⁾

je arz pisan početkom reb. II 1112. (15. do 24.
ao sarajevski kadija intervenira za defterdara
efendiju ovako: defterdar je u zajednici sa carskim
na pitanja Ibrahim-efendijom učestvovao u ime
zimanju gradova (tvrđava) do sredine reb. 1112.
00.) godine. Do završetka utvrđivanja granice
ji je nazočan i muhurlejisani, imao troškove što za
iznosu od 945 esadi groša. Te troškove podmirio
nije dobio od svoje redovne službe ni jedne akče,
način potpuno obmanut, prevaren (kulli magdur
vši i potvrdivši navedeno, daje prijedlog Porti da
dara.⁽¹⁷⁾

(8. zilhidge 1112.) godine rješavao problem
gu agaluka kao preventive za sigurnost putnika i
tualnog novog napada neprijatelja. Pred njim, kao
o je izjavu Bajramaga, sin Ibrahimov, da se prima
g odjela (farisan i džebid) u gradu (kal'a) Gradačcu
ve te iskopa rovove (hendeke) duž Save od skele
registrirao tu izjavu i dao svoj potpis na vrhu teksta.⁽¹⁸⁾

13. (14. februara 1702.) godine pisao i poslao Porti
poslovanjem mutevelije Skender-pašina vakufa u
naći se kao posljedica neprilika koje je donio rat i
1697. godine. Ahmed, sin Salihov, poznat i pod
amadi, u svojstvu mutevelije navedenog vakufa, s
podigao je zakupninu poslovnih objekata ovoga
nih u carskim defterima. Pored toga, on vakufsku
osobne potrebe. Na taj način potkrada i
na sudu pred Sabitom Alauddinom pouzdani ljudi,

pa i sami zakupnici vakufskih objekata, iznijeli i dodali da je mutevelija upravo
nezasit u navedenoj raboti. Zatražili su da se on skine s položaja i na taj način
zaustavi šteta narodu, a da se na to mjesto po općoj saglasnost kao novi
mutevelija postavi Ali-halifa, sin Ahmedov. Sabit je uvažio taj iskaz i prijedlog
iznio doslovno Porti, sugerišući da se Ahmed skine sa dužnosti, a novi berat da
se dadne Ali-halifi.⁽¹⁹⁾

Teške društvene prilike i kriminal koji je u svoju mrežu uvukao i ljude od
vlasti, mogu se vidjeti u petom, posljednjem pristupačnom dokumentu,
Sabitovu ilamu i arzu od 19. ramazana 1113. (17.II 1702.) godine. Došlo i
muško i žensko s mazharom Sabitu na sud i zatražilo ferman da se izvrši
potjera i uhvate dvojica teških varalica: bivši banjalučki kadija Mustafa
Sagradžić, jer je od naroda iznudio 1551 i po esedi groš, uzeo od toga jednu
trećinu i nestao, te Redžeb-oglu Ibrahim, koji je Sagradžiću bio na pomoći i
koji je također utekao. Ibrahima su uhvatili i utamničili, a on onda zatražio
raspravu uz suočenje s tužiocima. Tu mu bi priređeno bujruntijom bosanskog
valije Halil-paše, ali je on tu priliku iskoristio i ponovo utekao. Kadija Sabit
Alauddin, izvještavajući Portu, prihvata zahtjeve naroda, potvrđuje ih i daje
prijedlog da se postupi kako je predložio opljačkani svijet.⁽²⁰⁾

Abdulkerim Mirić (Miri-zade), imam Careve džamije i jedan od
najobrazovanijih ljudi (označava se reisu-l-ulema) umro je 18. džum. II 1112
(30.XI 1700.) godine i pokopan kraj Careve džamije. Po struci muderis. U
septembru 1697. godine (neposredno poslije smrti bosanskog valije Mehmed-
paše Korče, kad je Bosna ostala "bez glave") izaberu ga prvaci čaršije za člana
odbora koji će upravljati gradom. Muderis Abdulkerim nosio je prezime Miri-
zade po ocu Husejin-begu Alajbegoviću koji je također bio muderis i
književnik, umro u Sarajevu i imao pjesničko ime Miri.⁽²¹⁾

Šejh Ahmed Čerimović (Kerim-zade), sin navedenog muderisa Abdulkerima
(Kerim, Čerim), veoma ugledan građanin Sarajeva, čelnik neke tekije i inače
imam Careve džamije (nasljedna služba po ocu, oslovljava se "stožerom
šejhova")⁽²²⁾. U katastrofi grada izgubio je sve što je imao imetka, a već zašao
u godine. Dana 13. januara 1712. godine tadašnji bosanski valija Ali-paša
predložio je Porti da se šejh Ahmedu dodijeli živak iz prihoda sa zemlje u selu
Docu kraj Sarajeva koja se vodi kao has bosanskog beglerbega, ističući pri tome
da je ulema "inače upao u gnjile godine".⁽²³⁾

S danima koji su proticali od sarajevske tragedije nicali su i širile se u narodu legende o pohari Sarajeva. Jedna od njih odnosi se na turbe "Sedmorice braće". To je Jedilersko ili, zapravo, Turbe sedmorice. Poznato je i kao Turbe sedam braće. Jedni tvrde da je ovo turbe sedmorice braće koja se odupriješe najezi princa Eugena Savojskog. I svi do jednoga izginuše.

O njegovom postanku, inače, postoji predaja koja se prenosi u tri oblika. Jedan se javlja kao troepizodna aditivna predaja sa historijskim sadržajem. Svaka epizoda govori o identitetu i smrti određenih ličnosti sahranjenih u turbetu. U skladu s nazivom i izgledom ovog turbeta konačni broj sahranjenih je sedam. Jedna od tih epizoda tiče se pohare Sarajeva. Ona glasi:

Nakon napada princa Savojskog na Sarajevo bosanski namjesnik Mustafa Daltaban-paša dao je pogubiti četoricu bosanskih prvaka iz različitih gradova. Pogubio je, kako kaže ova predaja, one koje je smatrao krivim što na vrijeme nisu upozorili na opasnost. Oni su sahranjeni uz šejha i dervise. Taj šejh je sa sultanom Mehmedom Osvajačem došao u Sarajevo i pri osnivanju grada uzeo zemljište na lijevoj obali Miljacke. Po tome se čitav kraj prozvao Šehove njive. Dio zemljišta on je ostavio za groblje u kojem je i sam sahranjen. Nakon nekog vremena primijećeno je da na grobove pada nebesko svjetlo, pa je nad njim podignuto drveno turbe. Sadašnje turbe je poslije podigao bosanski namjesnik Sulejman-paša Skopljak.

Te predaje su zasvjedočili H. Varatanović i o tome pisali autori - H. Kreševljaković, S. Kemura, I. Varatanović i dr. Zapisano je da su četiri žrtve sandžakbezi koji se nisu pokoravali "nakaradnim" turskim naredbama.

Jedna verzija o turbetu govori da su u njemu sahranjena sedmorica bosanskih prvaka. Oni su, navodno, pogubljeni zbog toga što nisu na vrijeme javili o prinčevom upadu u Bosnu.

Godine 1109. (1697.) navalio je princ austrijski general, popalio i porušio Sarajevo - kaže legenda. Kasnije, došao za valiju u Bosnu Gazi Mustafa-paša Daltaban. Prispjevši u Sarajevo, dobio je nekoliko muslimanskih prvaka od Bosanskog Broda do Sarajeva i stavio ih pod istragu zato što nisu na vrijeme javili kada je general Eugen prešao preko Save i dopao pravo do glavnog grada. Nakon dovršene istrage našao je za četoricu da su krivi. Osudivši ih na smrt, smaknuo ih je i ukopao kraj groblja još trojice.

Kratko vrijeme iza toga opazio je svijet da na luča, te je narod ogradio grobove drvenom ogradom.

Kad je Sulejman-paša Skopljak 1231. (1815.) ogradio je ovo groblje duvarom i otvorio u njemu napravio jednu pristojnu sobu za čuvara, te se ovo o zadužbinom.⁽²⁴⁾

Osim te četvorice, kako kaže predaja, jedan je bio su došli ovamo kao stranci, putnici, dervisi. U vrijeme je krađa u Sarajevu. Zgrabili su ove dervise za vraćanje došljaci pokrali. I ubiju ih. Pošto su ih ubili, uhvaćeni su pronađene pokradene stvari. Iz poštovanja što su ukopana pokraj vlasnika bašče. Jedno vrijeme su troje će biti pobijena ona četvorica sandžakbega osuđeni provale u Bosnu i Sarajevo. Kad je utvrđeno da četoricu ukopali pokraj ove trojice.

Tako jedna od predaja tumači nastanak turbeta na turskom jeziku "jedi" znači "sedam", jedile Jedilerskim turbetom.

Drugo predanje govori u drugoj verziji. Po je Sarajevu ne dojavio dolazak princa Eugena Sa sedam najistaknutijih ljudi iz sedam gradova od B pod omčom svilenog gajtana. Neko vrijeme nakon podiže im današnje turbe, koje je prozvano "Jedile

Ilustrativan je, s tim u vezi, i slučaj kaderijskog (Kaimi-baba). On se posvadio sa sugrađanima Sa nastanio se u Zvorniku. Molili su ga kasnije da se kritikovao sugrađane zbog njihovih postupaka. K Sarajevu 1682. godine, stavio se na čelo siromašne hrana koju su bogataši skrivali radi špekulacija dij na Miljacki nazvan "Seihanija". Zli jezici su g nemirenja sa ratnim profiterstvom, prozvali "Šejta zastao je - priča se - negdje na konak, pa nakon m

"Za zemlju se umolismo a za drvo i kamen ne r Po narodnom predanju to je značilo proricanje "Zemlja će biti spasena, ali zgrade (drvo i kamen

...i sarajevske tragedije nicala su i širile se u narodu. Jedna od njih odnosi se na turbe "Sedmorice" pravo, Turbe sedmorice. Poznato je i kao Turbe i ovo turbe sedmorice braće koja se odupriješe skog. I svi do jednoga izginuše.

...če, postoji predaja koja se prenosi u tri oblika. ...na aditivna predaja sa historijskim sadržajem. ...titetu i smrti određenih ličnosti sahranjenih u ...izgledom ovog turbeta konačni broj sahranjenih ...a tiče se pohare Sarajeva. Ona glasi:

...ojskog na Sarajevo bosanski namjesnik Mustafa ...četvoricu bosanskih prvaka iz različitih gradova. ...edaja, one koje je smatrao krivim što na vrijeme ...ni su sahranjeni uz šejha i dervise. Taj šejh je sa ...em došao u Sarajevo i pri osnivanju grada uzeo ...acke. Po tome se čitav kraj prozvaio Šehove njive. ...groblje u kojem je i sam sahranjen. Nakon nekog ...a grobove pada nebesko svjetlo, pa je nad njim ...šnje turbe je poslije podigao bosanski namjesnik

...i H. Varatanović i o tome pisali autori - H. ...Varatanović i dr. Zapisano je da su četiri žrtve ...pravali "nakaradnim" turskim naredbama. ...ori da su u njemu sahranjena sedmorica bosanskih ...ogubljeni zbog toga što nisu na vrijeme javili o

...alio je princ austrijski general, popalio i porušio ...nije, došao za valiju u Bosnu Gazi Mustafa-paša ...vo, dobio je nekoliko muslimanskih prvaka od ...a i stavio ih pod istragu zato što nisu na vrijeme ...rešao preko Save i dopao pravo do glavnog grada. ...o je za četvoricu da su krivi. Osudivši ih na smrt, ...groblja još trojice.

Kratko vrijeme iza toga opazio je svijet da na ove grobove pada nebeska luča, te je narod ogradio grobove drvenom ogradom i krovom pokrio.

Kad je Sulejman-paša Skopljak 1231. (1815.) godine bio bosanski valija ogradio je ovo groblje duvarom i otvorio u njemu sedam prozora, a uz ovo napravio jednu pristojnu sobu za čuvara, te se ovo dobro djelo smatra njegovom zadužbinom.⁽²⁴⁾

Osim te četvorice, kako kaže pradaja, jedan je bio vlasnik bašče, a još dvojica su došli ovamo kao stranci, putnici, dervisi. U vrijeme njihova boravka nastala je krađa u Sarajevu. Zgrabili su ove dervise za vrat i potvorili da su to oni kao došljaci pokrali. I ubiju ih. Pošto su ih ubili, uhvaćeni su pravi krivci kod kojih su pronađene pokradene stvari. Iz poštovanja što su nevini ubijeni, ta dvojica su ukopana pokraj vlasnika bašče. Jedno vrijeme su trojica ležala ukopana. Kasnije će biti pobijena ona četvorica sandžakbega osuđenih na smrt zbog habsburške provale u Bosnu i Sarajevo. Kad je utvrđeno da su nevini onda su i njih četvoricu ukopali pokraj ove trojice.

Tako jedna od predaja tumači nastanak turbeta sedmorice. A svijet je, pošto na turskom jeziku "jedi" znači "sedam", jedileri sedmorice, prozvalo ovo Jedilerskim turbetom.

Drugo predanje govori u drugoj verziji. Po jednoj od njih, za kaznu što Sarajevu ne dojavio dolazak princa Eugena Savojskog, koji popali Šeher, sedam najistaknutijih ljudi iz sedam gradova od Broda do Sarajeva smiriše se pod omčom svilenog gajtana. Neko vrijeme nakon toga Skopljak Mustafa-paša podiže im današnje turbe, koje je prozvano "Jedileri".

Ilustrativan je, s tim u vezi, i slučaj kaderijskog Šejha i čuvenog Kaimije ef. (Kaimi-baba). On se posvadio sa sugrađanima Sarajlijama. Napustio je grad i nastanio se u Zvorniku. Molili su ga kasnije da se vrati, ali to nije htio. On je kritikovao sugrađane zbog njihovih postupaka. Kad je zbog gladi bila buna u Sarajevu 1682. godine, stavio se na čelo siromašnog svijeta zahtijevajući da se hrana koju su bogataši skrivali radi špekulacija dijeli narodu. Sagradio je most na Miljacki nazvan "Seihanija". Zli jezici su ga, zbog njegovih stavova i nemirenja sa ratnim profiterstvom, prozvali "Šejtanija". Napuštajući Sarajevo, zastao je - priča se - negdje na konak, pa nakon molitve rekao:

"Za zemlju se umolismo a za drvo i kamen ne mogosmo".

Po narodnom predanju to je značilo proricanje skorašnje propasti Sarajeva. "Zemlja će biti spasena, ali zgrade (drvo i kamen) neće moći". S prinčevom

provalom, tumači se ovo predanje, to se i dogodilo: grad je nakratko pao u ruke neprijatelja, ali je totalno izgorio.

U narodnoj tradiciji rojile su se legende, predanja, pripovijedanja, pjesme, zapisi, tugovanke, ljetopisi, memorijali.

Narod, a ni historijska nauka, ne zaboravlja kataklizmu kakvu je Bosni i njenom Sarajevu donio sa sobom princ Eugen Savojski 1697. godine.

Skenirao Jack/Aves
16.11.2010

POGLAVLJE I

IZVORI I LI FUSNOTE I Z

Aves

POGLAVLJE DVANAESTO

IZVORI I LITERATURA: FUSNOTE I ZABILJEŠKE

Poglavlje prvo

- 1) H. Mehmed Handžić: *Sarajevo u turskoj pjesmi*, Glasnik Islamske vjerske zajednice, Sarajevo br. 7, 8, 9 i 10, 1943., str. 197-206 i 235-243. U ovom svom djelu M. Handžić je preveo sa turskog jezika više pjesama posvećenih Sarajevu i Sarajlijama. Svaku je popratio bilješkama i komentarima, kao i biografijama pjesnika. Tako je objavio Nerkesijinu, Sebletjinu, Mejlijinu, Hasbijinu, Rizajinu, Zuhdijinu, te pjesmu nekog Derviša i Ivana Lopušića. Među njima su i dvije anonimne pjesme o katastrofi Sarajeva. Toj katastrofi posvećena je i Rešid-efendijina pjesma. Pjesme i zabilješke ilustruju ondašnja gledanja i raspoloženja savremenika, među njima i pjesnika, koji su preživjeli pakao priredn Sarajevu provalom u Bosnu princa Eugena Savojskog.
- 2) Đ. M. Tabareli: *I 100 monumenti che hanno fatto la civieta dell'uomo*, Gli edifici sognati da un uomo, by Rizzoli Editore, 1978., str. 99.
- 3) Đ. M. Tabareli, isto, str. 99.
- 4) Ešref Kovačević, *Granice bosanskog pašaluka prema Austriji i Mletačkoj republici po odredbama Karlovačkog mira*, Svjetlost Sarajevo, 1973., str. 29.
- 5) Joseph von Hammer, *Historija tuskog (osmanskog) carstva*, Zagreb 1979., III, str. 5.
- 6) O princu Eugenu Savojskom napisano je toliko knjiga da bi se njima mogla ispuniti čitava kućna biblioteka. O Velikom bečkom ratu, odnosima unutar država koje su međusobno sukobljavane, o pojedinim bitkama u okviru tih ratova, pa i o princu Eugenu Savojskom pisali su mnogi domaći i strani autori, kao i autori iz država nastalih u ex-Jugoslaviji. Opsežna je i bibliografija o samom princu. O njemu su pisali: Braubach M., *Prinz Eugen von Savayen*, bd I, Minhen, 1963.-1965.; Jori J., *Eugenio di Savoia*, 1. 2., Torino, 1933/34.; Oehler H., *Prinz Eugen im Urteil Europas*. Ein Mythos und sein Niederschlag in Dichtung und Geschichtsschreinnung, 1, Minhen, 1944.; Radich, p.v., *Das befreite Bosnien - Prinz Eugen, 1697*, London, 1788; Philipović, 1878 - Dem Volke arzalt... Verlag von Karl Prochaska, Wien u. Taschen, 1879., VIII; Mitteilungen das K., *Tagennat des Prinzen von Savoyen uber den Sarajevo 1697*; Đ. M. Tabareli, *Vojvodina kraljevska palata*, te Paolo Favole, Dermano Fačeti i Flavio Conti, *Gradevine iz sna neimara. I 100 monumenti che hanno fatto la civieta dell'uomo*, by Ryzolli Editore, 1978.; Alfred Makanec, *Kako je i zašto princ Eugen Savojski 1697. god. popalio Sarajevo*, Jugoslovenski list, 19/1936, 304; Josip Matasović, *Princ Eugen Savojski u Sarajevu 1697.*, Narodna starina, 6/1927., 14; Božidar Nikolajević, S., *Jedna knjižarska retkost. Memoari princa Eugena Savojskog, osvajača Beograda*, Balkanska revija, 2/1939., 5-6; Vladislav Skarić, *Princ Evgenije Savojski u Sarajevu u oktobru 1697.*, Narodno jedinstvo, god. II/1931., Sarajevo, 1930.; Ferdo Šišić, *Austro-turska ratovanja*, Nada Sarajevo, 3/1897.

well informed of the dire circumstances in Bosnia, Bihać, unable to conquer other towns in the Bosnian, the prince set off down the valley of the river Bosna the least defended point - Sarajevo. One of the heads, titled "PRINCE'S BREAKTHROUGH INTO OPERATION OF SARAJEVO". This breakthrough was the beginning of this summary review of the content "ENDIARY IN SARAJEVO".

of this breakthrough and the devastation left by the Sarajevo are addressed in the head "COUNTRY IN THE SARAJEVO". The author of the book made an lead to the defeat of the Ottoman army in these contained in the head "EMPIRE FALLING; THE AND ITS COURT". Immediately related to this are the relevant factors, particularly the dire internal Bosnia of those times were favorable for Prince his undertaking easier - breakthroughs deep into the way to Sarajevo. This is represented in the head THROUGH; BOSNIA UNDER SIEGE".

notes and endnotes on the archive materials and travelogues and other works by domestic and knowledge of which this attempt has been made to make the relatively rounded up information about and their main protagonists accessible to the

Translated by: Branka Ramadanovic

SADRŽAJ

PREDGOVOR	5
UVOD ILI ISKAZ O NAMJERAMA	9
Poglavlje prvo DVA LICA JEDNOG PRINCA: EUGEN SAVOJSKI	17
Poglavlje drugo DVOSTRUKA IGRA KARA MUSTAFE: PORAZ POD BEČOM.....	35
Poglavlje treće POUKE I OPOMENE BRANILACA: DRAMA BOŠNJAKA U KANIŽI	57
Poglavlje četvrto DVA PORAZA FELDMARŠALA KROJA: DVIJE BITKE ZA BEOGRAD	71
Poglavlje peto NALOG PORTE: VOJNA NA GABELU.....	83
Poglavlje šesto NAPADI NA KRAJINU: BITKA ZA BIHAĆ.....	93
Poglavlje sedmo SULTANOVA ZLA KOB: BITKA KOD SENTE	117
Poglavlje osmo PRINČEV PRODOR U BOSNU: POHARA SARAJEVA.....	135
Poglavlje deveto CAREVINA NA NIZBRDICI: STANJE U IMPERIJ I NJENOM DVORU.....	157
Poglavlje deseto PRINČEVA PROVALA: BOSNA U OPSADI.....	167
Poglavlje jedanaesto ZEMLJA U PROCIJEPU: BOSNA I NJENO SARAJEVO.....	189
Poglavlje dvanaesto IZVORI I LITERATURA; FUSNOTE I ZABILJEŠKE.....	203
INHALTSANGABE	221
SUMMARY	227

AUTOR SAM NA SCENI

Pred nama je knjiga dr. Fadila Ademovića "PRINC PALIKUĆA U SARAJEVU" (Provala Eugena Savojskog u Bosnu 1697.). Ovo djelo se doima i kao historijsko štivo, i kao historijski roman ili historijska drama...

Poenta knjige je u naporu autora da evocira jednu od najvećih tragedija Bosne. Kako je po profesiji žurnalista, on vrlo plastično opisuje povijest tako da je razumije svako, nasuprot onim često monotonim knjigama.

U biti, ova knjiga je svakako zaslužila da ugleda svjetlost dana. Pogotovo što je autor zasad sam na sceni pri obilježavanju ove obljetničke tragedije, koju bi trebalo da analiziraju i znanstveno-humanističke institucije bilo kroz knjige i druge publikacije ili naučne skupove.

Jer, mnogo je toga slično tragediji Bosne i Sarajeva u paklenom sveuništenju 1992.-1995. godine.

Prof. dr. Boris NILEVIĆ

(u recenziji pod naslovom

"Tragizam Bosne i Sarajeva mjeseca oktobra 1697.")

Mišljenjem Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta Federacije Bosne i Hercegovine br. 02-413-4667/97 od 27. 08. 1997. godine ova knjiga je proizvod iz člana 19. tačka 12. Zakona o porezu na promet proizvoda i usluga, na čiji se promet ne plaća porez na promet proizvoda.